

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU POLİTİKASI BİLİM DALI

**TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMLERİNDEN
GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARINDA
DEĞİŞİM SORUNSAĞI**

Yüksek Lisans Tezi

NURETTİN ÇİÇEKÇİ

İstanbul 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU POLİTİKASI BİLİM DALI

**TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMLERİNDEN
GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARINDA
DEĞİŞİM SORUNSALI**

Yüksek Lisans Tezi

NURETTİN ÇİÇEKÇİ

Danışman: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ FETHİ UFUK ÖZİŞİK

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Anabilim Dalı KAMU POLİTİKASI
Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi NURETTİN ÇİÇEKÇİ'nin TANZİMAT VE
MEŞRUTİYET DÖNEMLERİNDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE EĞİTİM
POLİTİKALARINDA DEĞİŞİM SORUNSALI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 9.01.2020 tarih ve 2020-1/25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy
çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 15 / 01 / 2020

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi FETHİ UFUK ÖZİŞİK	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ÖMER FARUK GENÇKAYA	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi CEREN ARK - YILDIZIM	

ÖZET

Eğitim, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayarak günümüz Türkiye'sine uzanacak şekilde devleti yönetenler tarafından öncelikli olarak ele alınan bir müdahale alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de son iki yüzyıllık dönemde, devletin kurtuluşu, birliğin ve bütünlüğün sağlanması, çağdaşlaşma ve elbette ulus-devletin kuruluşu ve idame ettirilmesi konularında eğitim politikası önemli bir araç olarak da görülmüştür. Bu çalışmada, belirtilen zaman aralığında eğitim alanında gerçekleşen gelişmeler, bu alandaki farklı yaklaşımlar, fikirler ile kurumsal ve yasal düzenlemeler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin bir arada ele alınması ile bir süreklilik çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Belirtilen süreçte eğitim politikasındaki değişim sorunsalı kamu politikası analizi çerçevesinde ele alınmıştır. Osmanlı'nın son döneminde başlayan eğitimde reform tartışmaları ve uygulamalar Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte önemli bir dönüm noktasına gelmiştir. Tevhid-i Tedrisat bu tartışmalara getirilen radikal bir tedbir olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kırılmadan sonra da eğitim hem devlet katında hem de toplumda düzeltilmesi ve iyileştirilmesi gereken bir alan olarak her zaman gündemde olmaya devam etmiştir. Ancak eğitimde reform meselesi Türkiye'de konunun özüne dokunamadan ikincil veya üçüncül tedbirlerle ile sınırlı kalmıştır. Eğitim, hem laiklik ilkesinin önemli bir unsuru olarak hem de devleti yönetenlerin bir ideolojik aygıtı olarak bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak görülmüştür. İşbu çalışmada, eğitim alanındaki değişim sorunsalı ele alınmıştır. Özellikle Cumhuriyet döneminde bu alandaki değişimlerin ve iyileştirme çabalarının kısıtlı ve teknik düzeyde kalması açıklanmaya ve sorgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Değişim, Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet, Kamu Politikası, Darbe, Laiklik, İdeoloji, Artırmacı Model

ABSTRACT

From the time of *Tanzimat* to the present day, education policies have always been a priority area of intervention for political and administrative elites in Turkey. During the last two centuries, education policy is considered as a very important means and lever for the survival of the State, the unity of the nation and modernization and as well as for the creation and preservation of the Nation state. In this work, the evolution of education policy as well as the various approaches developed, the institutional and legislative regulations were studied by conceiving the period cited above in a logic of continuity between the Ottoman Empire and the Republic. In this perspective, the work mainly questions the question of change in the context of public policy analysis. The debates and attempts at reform initiated in the 19th century in the field of education reached a decisive turning point with the creation of the Republic. *Tevhid-i Tedrisat* presents itself as a radical measure undertaken by the founders of the Republic. Furthermore, during the following decades, for society and also for political leaders, the need for reform and improvement in the field of education has constantly been an important subject on the political agenda. However, the question of "reform" could only be conceived in its secondary dimensions. In this sense, education is considered rather as a guarantor of the principle of secularism and as an ideological apparatus of the state without being able to conceive substantial and first-rate reforms. This work therefore questions the problem of change in education policy in Turkey. In this perspective, he seeks to demonstrate and explain the nature and the reasons for an incremental and limited process of change.

Keywords: Education, Change, Tanzimat, Meşrutiyet, Republic, Public Policy, Coup, Secularism, Ideologie, Incrementalism

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

IMF: Uluslararası Para Fonu

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

ÖSYM: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

WB: Dünya Bankası

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu ve Amacı	1
Faydalanılan Teorik Çerçeve ve Ön Bulgular	2
Çalışmaya Yön Veren Sorular (Problematik).....	7
Çalışmanın Hipotezi	8
Çalışmanın Planı	8

I. BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ'NDEN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NE EĞİTİMDE REFORM SÜRECİ

1.1. Tanzimat Fermanı ve Eğitimde Reform	10
1.1.1. Tanzimat Dönemi Eğitim Kurumları	12
1.1.1.1. Mahalle-Sıbyan Okulları	13
1.1.1.2. Rüşdiyeler.....	13
1.1.1.3. İdadiler	13
1.1.1.4. Sultaniler	14
1.1.1.5. Yüksek Okullar	14
1.2. Siyaset, İdeoloji ve Aktörler Çerçevesinde II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikaları (1908-1918).....	16
1.2.1. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Siyasal Değişimin Eğitim Politikasına Yansıması	17
1.2.2. İdeolojik Akımların Eğitim Politikasına Yansıması	18
1.2.3. İç ve Dış Siyasi Gelişmelerin Eğitim Politikasına Yansıması	20
1.2.4. Aktörlerin Rolünün Eğitim Politikasına Yansıması	22
1.2.4.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti	23
1.2.4.2. Jön Türkler ve Düşünce Akımları	25
1.2.4.2.1. Ahmet Rıza	26
1.2.4.2.2. Mizancı Murat	27
1.2.4.2.3. Prens Sebahattin	27
1.2.4.2.4. Abdullah Cevdet.....	28
1.2.4.2.5. Tevfik Fikret.....	28
1.2.4.2.6. Satı Bey	28
1.2.4.2.7. Emrullah Efendi.....	29
1.2.4.2.8. Ziya Gökalp	29

1.2.4.2.9. Mehmet Akif	29
1.2.4.2.10. Ethem Nejat.....	30
1.3. II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Kurumları: Çok Başlılık	30
1.3.1. İlköğretim Kurumları	31
1.3.2. Ortaöğretim Kurumları (İdadiler).....	32
1.3.3. Lise Kurumları (Sultaniler)	33
1.3.4. Yükseköğretim Kurumları (Darülfünun).....	33
1.4. Ulus Devletleşme Sürecinde Eğitim Politikaları (1918-1923).....	35

II. BÖLÜM

“MİLLİ” EĞİTİM VE ULUSUN İNŞASI: LAİK DEVLET-LAİK EĞİTİM

2.1. Atatürk Devrimleri: Laiklik.....	43
2.1.1. Laik Devlet.....	45
2.1.2. Laik Eğitim.....	46
2.2. Devrim Yasası: Tevhid-i Tedrisat.....	48
2.3. Milli Eğitimin Özellikleri	51
2.3.1. Din Eğitimi	52
2.3.2. Karma Eğitim	53
2.3.3. Yaygın Eğitim	53
2.3.4. Yüksek Öğrenim.....	54
2.4. Eğitim ve Politika	54
2.5. Devletin Eğitimde Rolü	58

III. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMET PROGRAMLARINDA MİLLİ EĞİTİM POLİTİKASI: DARBELERİN GÖLGESİNDE BİR STATÜKO

3.1. Ulus Devletin Kuruluşu Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1923-1950).....	64
3.1.1. Gazi Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanlığı Dönemi	65
3.1.2. 1923-1938 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	74
3.1.3. İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı Dönemi	78
3.1.4. 1938-1950 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	80
3.1.5. 1923-1950 Yılları Kuruluş Dönemi Milli Eğitim Politikasının Radikal Eğilimleri.....	85
3.2. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1950-1960)	90
3.2.1. Demokrat Parti Dönemi.....	90
3.2.2. 1950-1960 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	92
3.2.3. 1950-1960 Yılları Siyasal Değişimin Milli Eğitim Politikasına Yansıması	93
3.3. 27 Mayıs 1960 Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1960-1971).....	95

3.3.1.	Askeri Yönetimde Milli Eğitim Politikası I. ve II. Gürsel Hükümeti	96
3.3.2.	1961-1971 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	97
3.3.3.	1960-1971 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasına Bakış	102
3.4.	12 Mart 1971 Muhtırası Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1971-1980)	104
3.4.1.	1971-1980 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	105
3.4.2.	1971-1980 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasını İdeolojilerin Kuşatması	120
3.5.	12 Eylül 1980 Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1980-1997)	123
3.5.1.	Askeri Yönetimde Milli Eğitim Politikası.....	123
3.5.2.	1983-1997 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	125
3.5.3.	1980-1997 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasına Liberal Yaklaşım	135
3.6.	28 Şubat 1997 Muhtırası Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1997-2002)	138
3.6.1.	1997-2002 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	139
3.6.2.	1997-2002 Yılları Muhtıra Sonrasında Milli Eğitim Politikası.....	142
3.7.	AKP Hükümetleri Döneminde Milli Eğitim Politikası (2002-2018)	144
3.7.1.	Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi.....	145
3.7.2.	2002-2018 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası	146
3.7.3.	2002-2018 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasına Bakış	157
SONUÇ		164
EKLER		169
	HEYET-İ İLMİYE (1921-1926).....	169
KAYNAKÇA		176

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusu eğitim politikalarında değişimin tanımı üzerinden Türkiye’de eğitim politikalarının evrimsel sürecinin analizidir. Eğitim; ideoloji, ekonomi, uluslararası ilişkiler vb. olmak üzere birçok kendisine etki eden unsur ile ilişki içerisinde. Bu nedenle bu unsurlar eğitim politikasına etki etmektedir.

Çalışmanın amacı Türkiye’de eğitim politikalarının değişim sürecinin tasvirini yaparak değişimin belirli bir zamansal süreç içerisinde ne derecede gerçekleşebildiğini analiz edebilmektir. Türkiye’de Osmanlı Devleti’nin son zamanlarının yaşandığı II. Meşrutiyet Dönemi’nde hız kazanan eğitim politikalarında değişim ve dönüşüm hareketlerinin araştırmasını yaparak, Cumhuriyet’in kuruluşundan hükümet programlarına uzanan süreçte eğitim politikalarındaki değişim sürecinin incelemesini ortaya koymaktır. Türkiye’de eğitim politikalarının geçmişten gelen özelliklerini de dikkate alarak, eğitim politikası olarak belirlenen kısmi değişimlerin uygulanabilme ya da uygulanamama sebeplerini ortaya çıkarabilmektir.

Eğitim politikaları aynı zamanda toplumları da kendi ilke ve esasları doğrultusunda kullanan bir dönüştürme aygıtıdır. Bu bakımdan eğitim politikalarındaki değişim uzun süreçte toplumların da değişim sürecini yansıtmaktadır. Sosyal, siyasal, ekonomik, dış politik vb. alanlarda yaşanan değişimler de eğitim politikalarını etkilemektedir.

Bu bakımdan çalışmanın bir diğer amacı da Türkiye’de iktidarların değişimi ile birlikte eğitim politikalarının da bu değişimler sonucunda nasıl bir evrim gösterdiğini inceleyerek görebilmektir. Örneğin, Türkiye’de siyasal iktidar değişimleri eğitimin içeriğine etki edebilirken, ekonomik değişimlerde eğitimin olanaklarını değiştirebilmektedir. Ayrıca devletlerde yönetici pozisyonunda bulunan karar alıcıların uluslararası ilişkileri neticesinde eğitimin idari yapılanması, içeriği vb. unsurlarda değişimlere maruz kalabilmektedir.

Eğitim politikaları toplumu idare görevinde bulunan siyasal aktörlerin kendi hedef ve amaçları doğrultusunda da kullanmış olduğu bir aygıt olmuştur. Özellikle tarihi süreç içerisinde gözükmemektedir ki 1908’li yıllarda Avrupa’da başlayan ulus devletleşme süreci ve bu süreç içerisinde eğitim politikalarının yüklenmiş olduğu işlev birçok devleti değişime götürmüştür.

Çalışmanın bir diğer amacı da Türkiye'nin kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen milli eğitim politikalarının nasıl kırılmalar gerçekleştirerek yoluna devam ettiğini analiz edebilmektir.

Faydalanılan Teorik Çerçeve ve Ön Bulgular

Türkiye'de milli eğitim politikasının oluşumu çalışmanın teorik temelini oluşturan kamu politikası disiplini literatüründe yer bulan, fırsat penceresinin “*windows of opportunity*” açılmasıyla gerçekleşen radikal ve artırıcı (*incrementalism*) değişim süreçleri çerçevesinde analiz edilecektir.

Kingdon'ın Çoklu Akımlar Kuramı

Politikalar çeşitli şekillerde değişim gösterir. Bazı politikalar yeni ve yenilikçi olabileceği gibi bazıları ise yalnızca geçmiş politikaların artırıcı bir şekilde geliştirilmesi veya değiştirilmesi iyileşmesi şeklinde olabilirler (Bennet ve Howlet, 1992: 275). Politika yapımına birçok aktör ve organizasyon katılabilir veya karar vericiyi etkilemeye çalışabilirler (Mintrom ve Norman, 2009: 650).

1980'li yıllar itibariyle politika analizinin eğitimde karar verme terminolojisine ve uygulamasına önemli ölçüde girdiği görülmektedir. Kaynakların zorlaması artış gösterdikçe eğitim politikası belirleyicileri rekabet halindeki ihtiyaçları ve karmaşık problemleri çözme ve sıralama sürecini kolaylaştırabilme amacıyla faydalı olabilecek karar verme stratejilerini araştırmaktadır (Helms, 1981: 2).

“Policy analysts approach problems of decision making from two fundamentally distinct perspectives: rational-comprehensive and incremental. This difference approach conditions much of the dialogue and research in the field of policy analysis. As educators seeking to apply this literature to problems of educational decision making, it is important that both sides of this long-standing academic debate over decision making in policy analysis receive broad circulation and be subjected to close scrutiny by practitioners as well as by researchers” (Helms, 1981: 2).

Kingdon, toplumsal sorunların gündeme alınması ve bunlara yönelik kamu politikası çözümlerinin üretilmesinde *problemler, kamu politikaları ve siyasetten* oluşan üç farklı akımın etkili olduğunu ileri sürmektedir. Her akımı oluşturan bileşenlerin ve bu akımlar arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle bazı toplumsal problemlerin ve bu problemlere yönelik kamu

politikası önerilerinin diğerlerine göre neden daha fazla dikkat çektiğinin açıklanabileceği yine Kingdon tarafından öne sürülmüştür (Yıldız ve Sobacı, 2013: 133-134).

Yukarıda değindiğimiz fırsat penceresinin açılması durumuna ilişkin örnekleri çalışmanın gelecek olan bölümlerinde Türkiye'nin milli eğitim politikasında gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen uygulamalar üzerinde analiz etmiş olacağız.

Bu üç farklı akımın belli bir anda ve belli bir konuda kesişmesiyle politika pencereleri açılır. Politika pencerelerinin açılmasıyla birlikte bazı toplumsal problemler göz önüne gündeme alınır ve bunlara yönelik kamu politikaları gerçekleştirilir. Liderlerin tavırları, siyasi değişikliklerin yarattığı değişiklikler ve karara taşınması bunlar içerisinden bir “*windows of opportunity*” (fırsat penceresi) çıkması ile olur (Yıldız ve Sobacı, 2013: 134).

“Kingdon (1984/1995) argued that within policymaking contexts, policy entrepreneurs take advantage of “windows of opportunity” to promote policy change” (Mintrom ve Norman, 2009: 652).

Yukarıda bulunan ifadeden anlaşılabacağı üzere Kingdon politika oluşturma bağlamında, politika girişimcilerinin politika değişikliğini teşvik etmek için “fırsat pencerelerinden” yararlandığını ifade etmiştir.

Incremental (Artırımcı) Model

Artımlı adımların seçim sürecinde yapılmak istenen değişiklikleri kolaylaştırabilecek veya ona karşı çıkabilecek güçlerin önceden öngörülebilmesi ve akılda tutulması gerekir. Engelleri aşmak, destek güçleri almak ve istenen değişimin artışlarını hayata geçirmek için stratejiye ihtiyaç vardır. Hangi stratejinin kullanılacağına karar vermek yalnızca artışın derinliğine, genişliğine ve seviyesine değil, aynı zamanda kurumsal çerçeveye bağlıdır (Evans ve Henrichsen, 2008: 9).

Bazı artımlı değişiklikler yalnızca organizasyon içindeki mevcut prosedürleri izleyerek yapılabilir fakat daha karmaşık ve tartışmalı artışlar ise fazladan bir çaba gerektirebilir. Artışlar ve uygulama için net bir hedefle bu amaca yönelik itina ile gerçekçi bir zaman süreci oluşturulmalıdır. Çünkü değişim çoğu insanın düşündüğünden uzun sürer (Evans ve Henrichsen, 2008: 9).

Sosyal süreçlerin karmaşıklığı ve bunun sonucunun ne olacağını önceden kesin olarak belirlenmesinin imkansızlığı olarak tanımlanmaktadır. Artırmacı politika oluşturma kararların aslında ne şekilde olduğuna bakar ve organizasyon içinde yapılır. Bu politika oluşturma çerçevesi politik uygunluk kavramını diğer bir deyişle partizanlar arasında karşılıklı ayarlamaları içerir (Helms, 1981: 3).

Karar vermenin daima kopuk olduğunu kabul eden bir çerçevedir. Karar vermenin her zaman zamanın ve bilginin ana kaynakları içindeki kıtlıkla hem de karar vericiye ve organizasyona riski en aza indirme aynı zamanda belirsizce azaltma gereği ile onayladığını kabul eder. Artan politika oluşturma, karar verme sürecinde katılımcılar tarafından geri bildirimin gerekliliğini ve faydasını buna bağlı olarak sürekli karşılıklı ayarlama sürecini de varsaymaktadır. Artırmacılık çerçevesi içinde bu duyarlılık değişim sınırında faaliyet gösterir ve dolaşımı kolaylaştıran bir yaklaşım olarak ortaya çıkar (Helms, 1981: 3).

Lindblom *Incremental* (artırmacı) modeli şu şekilde ifade etmiş ve *incrementalism* olarak adlandırılan süreci açıklamıştır:

“Politika yapmak zorlu bir süreçtir. Ne sosyal bilimciler ne politikacılar ne de kamu yöneticileri politika hareketlerinin sonuçlarını öngörmek, tekrarlanan hatalardan kaçınmak için sosyal dünya hakkında yeterince bilgi sahibi değillerdir. Bilge bir politika yapıcı sonuç olarak politikalarının umduğunun yalnızca bir bölümünü gerçekleştirebileceğini ve aynı zamanda kaçınmayı tercih ettiği bir beklenti üreteceğini de beklemektedir. Artımlı değişikliklerle art arda ilerlerse çeşitli şekillerde ciddi kalıcı hatalardan kaçınır. İlk olarak geçmiş adımlarının dizileri ona benzer adımların olası sonuçları hakkında bilgi vermiştir. İkincisi, kendisinin veya başkasının bilgisinin ötesinde tahminler gerektiren hedeflerine doğru büyük atılımlar yapmaya ihtiyacı yoktur, çünkü politikasını asla bir sorunun nihai çözümü olarak beklemez. Kararı sadece bir adımdır, eğer başarılı olursa hızlıca bir başka adım tarafından takip edilebilir. Üçüncüsü, her bir sonraki adıma geçerken önceki öngörülerini test edebiliyor olmasıdır. Son olarak ise, politika zaman içinde geniş bir alana yayılan daha belirgin adımlarla ilerlerse, geçmişte sık sık yapılan bir hatayı oldukça çabuk ve daha hızlı bir şekilde düzeltebilir” (Lindblom, 1959:86).

Çalışmanın birinci bölümünde dünyada ulus devletleşme sürecinin kendini hissettirmiş olduğu 1908 ve 1918 yılları arası dönem ele alınacak ve Türkiye’nin bu dönemde oluşturmaya başladığı eğitim politikalarına değinilecektir. Bu dönem gerek devlet gerekse toplum bazında eğitimin ciddi olarak tartışıldığı bir dönemdir. II. Meşrutiyet devrimi ile 1908’li yıllarda Türk

toplumunda ve o dönem içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun karar alıcıları nezdinde, eğitim reformları eğitimin geleceği ciddi ve hararetle tartışmalara sahne olmaya başlamıştır.

Bu bölümde 1908 ve 1918 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim politikalarına etki eden faktörler olarak uluslararası ilişkiler, siyasi gelişmeler, ideoloji akımlar vb. etkenler ele alınacaktır. Gerek askeri gerekse sivil kurumlarda eğitimde yaşanan değişim tartışmalarına ve değişime yönelik uygulamaların geniş bir özetine yer verilecektir.

Bu zamansal süreç içerisindeki değişimlerde *incremental* (artırımcı) modelin uygulandığına yönelik bulgular söz konusu olmuştur. Eğitim alanında yapılan yoğun tartışmalar ve yeni uygulamalar toplumun muhafazakâr tepkisi nedeniyle devam etmekte olan eğitim kurumlarına dokunulmadan yapılmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği bakımından eğitim meselesi önemli bir yerde durmaktaydı. Eğitim politikalarının gösterecek olduğu değişim şüphesiz gelecek kuşakların nasıl yetişeceğini belirleyecekti. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin yönetiminde ve kadrolarında etkinliğe sahip olan aktör İttihat ve Terakki Cemiyeti grubuydu. Dönemin eğitim politikalarına da bakıldığında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitime olan bakış açısına göre şekillendiği ve bu bakış açısına göre düzenlendiği görülmektedir (Uyanık, 2009: 73).

Örneğin, meşrutiyetin ilk yıllarında ittihatçıların devlette birlik ve ilerleme için eğitimin ortak bir 'Osmanlılık' kültürüyle hizmet etmesi gerekliliğini bir politika süreci olarak ortaya koydukları görülmektedir. Devlet merkezli bir değişimden yana olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, "*Maarif Nezareti*" aracılığı ile ülkedeki tüm okulları denetleyebilme amacıyla yasalar çıkararak eğitimde denetimi ve etkinliği amaç edinmişlerdir (Uyanık, 2009: 73).

1918 yılına gelindiğinde kaybedilen topraklar ve ulus devlet anlayışının ateşlenmesi gibi sebepler Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılacağına ilişkin sinyallerin kuvvetli bir biçimde alınmasına neden olmuştur. Bu dış etkenler dönemin eğitim politikalarının şekillenmesinde farklı ideolojik kavramların da tartışılmasına neden olmuştur. Örneğin, imparatorluğun ayakta tutulabileceğini savunan bir kesim eğitim alanında "Osmanlılık" ideolojisini savunurken, ulus devlet yaklaşımına daha yakın olan kesimler ise "Türkçülük" ideolojisi üzerinden eğitim politikalarının yönlendirilmesi gerekliliğini savunmuştur. Yine bu dönemde İslam birliği odaklı dini birliktelikten söz edilen "Ümmetçilik" ideolojisi de gerek toplum gerekse imparatorluğun

bir kesim karar alıcıları tarafından savunulmuş ve eğitim politikalarının bu doğrultuda uygulanması gerektiği görüşü ortaya atılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile birlikte Türk kurtuluş mücadelesinin verildiği yıllara gelindiğinde ise, Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı süreçten henüz iki hafta geçmesine karşılık 9 Mayıs 1920 tarihinde açıklanan hükümet programında eğitime verilecek olan öneme dair açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar gelecek yıllarda eğitim politikalarında bir dizi reform hareketlerinin de olacağına dair işaretler vermekteydi. Fakat Kurtuluş Savaşı yıllarındaki yetersiz koşullar nedeniyle bu yıllarda izlenecek olan eğitim politikalarının mevcut kurumlar ile idare edileceğine dair vurgulamalar da yapılmıştır.

Daha yeni Türk Devleti kurulmadan da ileride eğitim politikalarına büyük önem verileceği bu gelişmeler doğrultusunda görülmeye başlanmıştır. Dönemin aktörleri ve Büyük Millet Meclisi tarafından eğitimin önemine yapılan atıflar bu durumu açıkça göstermekteydi. 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanmış olan Maarif Kongresi bu durumun somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin her yerinden gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen bu kongre sayesinde bir araya gelmiştir. Kongreye cepheden gelerek katılan Mustafa Kemal Paşa açılış ile birlikte ilerleyen yıllarda da tıpkı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda almış olduğu baş aktör durumunu eğitim politikalarında da alacağına dair kuvvetli bir işaret vermiş oluyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın bu hareketi aynı zamanda eğitimin toplumlar açısından, en az hayatta kalma mücadelesi kadar önemli bir olgu olduğunun da vurgusuna bir işaretti (Kapluhan, 2012: 174).

Türk milli mücadelesinin en yoğun yaşandığı bir dönemde 16 Temmuz 1921 tarihinde Ankara Maarif Kongresi yapılmış ve kongrenin açılışına bizzat katılan Mustafa Kemal Paşa eğitim ile ilgili olarak, *“eğitimin milli bir unsur olması gerekliliğini ifade etmiş aynı zamanda doğu ve batı tesirinden arındırılmış bir eğitim politikasının uygulanması gerekliliğinden söz etmiştir”* (ASD I-III, 2006:252-253).

Yeni kurulacak olan Türk Devleti'nin kurucu kadrolarına bakıldığında bu kurucu aktörlerin II. Meşrutiyet Dönemi'nde gerek askeri gerekse sivil kurumlarda devlet bünyesinde görev almış bireyler olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda bu kurucu aktörler Tanzimat Fermanı ve II. Abdülhamid döneminde yerleşmeye başlayan dönemin bilimsel nitelikli eğitim veren askeri eğitim kurumlarında

yetişmiş kişilerdir. Aslında bu durum yeni devletin eğitim politikasının nasıl şekilleneceğine ilişkin doğrudan mesaj verir nitelikteydi.

Ayrıca bu durum devletin temel eğitim politikasının inşa sürecinde, kurucu aktörlerin hangi akım ve eğitim sisteminden geldikleri ve entelektüel birikimleriyle politika yapım sürecinin yakından ilişki içerisinde olduğunu gösteren örnekleri ortaya çıkaracaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ve merkezi olan son bölümde Türkiye’de 1923 yılı sonrası Cumhuriyet’in ilanı ile beraber yeni devletin eğitim politikaları ele alınacaktır. Hükümet programları çerçevesinde eğitim politikalarının oluşumu dönemin iktisadi, siyasi, ideolojik ve uluslararası etkileri de göz önüne alınarak değişim sürecinin modeli tespit edilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk hükümet programından altmış beşinci hükümet programına yer alan milli eğitim politikasının içeriklerine yer verilecektir. Politikaların programlar arasında göstermiş olduğu benzerlik ve farklılıklar açığa çıkarılacaktır. Değişimin modeli tanımlanacak ve tarihsel süreç içerisindeki yoğunluğu analiz edilecektir.

Çalışmaya Yön Veren Sorular (Problematic)

Eğitim politikasında gerçekleşen değişimler radikal modele mi uygun düşmektedir yoksa *incremental* modele (artırımcı modele) mi?

Türkiye’de milli eğitim politikasında yaşanan değişimler radikal değişimler mi artırımcı değişimler mi olmuştur?

Türkiye’nin eğitim politikalarına etki eden faktörler (siyasi, iktisadi, ideolojik, uluslararası ilişkiler vb.) nelerdir? Değişim süreçlerindeki yoğunlukları nedir?

Avrupa’da yaşanan eğitim reformları ile Türkiye’deki eğitim politikaları arasında bir ilişki söz konusu mudur? Eğer söz konusu ise bu etki Türkiye’nin eğitim politikalarında kendisini nasıl göstermiştir?

Türkiye Cumhuriyeti hükümet programlarında yer alan milli eğitim politikalarında içerik ve şekil yönünden nasıl ve ne tür değişimler gözlemlenmektedir? Zamansal değişimleri nedir? İlk hükümet programından altmış beşinci hükümet programına uzanarak milli eğitim politikalarının değişim süreci kamu politikası analizi bağlamında hangi model ile tanımlanabilir?

Çalışmanın Hipotezi

Yaklaşık yedi yüz yıllık imparatorluğun son dönemlerinde her alanda yaşanan kayıplar ve gerilemeler ile birlikte Tanzimat Fermanı ve II. Meşrutiyet Dönemi ile başlayan süreçte devlet ve toplum eğitim konusunu tartışmaya açmıştır. Askeri, iktisadi, siyasi, teknolojik vb. alanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalış sebebi eğitim alanında sorunlar olarak nitelendirilmeye başlanmıştır (Çelebi ve Hasan, 2014: 264.) Hali hazırda bulunan sorunların eğitim politikasında gerçekleştirilecek değişimler ile giderilebileceği görüşü tartışılmaya ve hâkim olmaya başlamıştır. Bu durum eğitimde değişim sürecini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda eğitim alanında içerik, şekil ve ideoloji bazlı yeni uygulamalar kısmen uygulanmış kısmen tartışmalara maruz kalmış kısmen ise uygulama fırsatı bulamamıştır. Bu kapsamda dönemin eğitim politikalarının değişim süreci *incremental* model (artırımcı) ile tanımlanabilir.

Yeni Türk devletinin inşa sürecinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte yeni bir eğitim politikası da oluşturulmuş oldu. Yeni devlet ile eğitim politikası radikal değişim sürecini geçirmiştir. Özellikle Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulü bu radikal kırılmayı onaylar niteliktedir. Bu değişimin toplum nezdinde kabulü ve Osmanlı döneminden kalma kurumların bazılarının tümüyle tasfiyesi bazılarının ise şeklen değişmesi ile süreç tamamlanmıştır. Bu radikal kırılmanın gerçekleşebilmesinde kurucu kadroların karizması da (bir bağımsızlık mücadelesini başlatarak kazanabilmiş) göz ardı edilemez bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilk hükümet programından altmış beşinci hükümet programına uzanan süreçte milli eğitim politikaları içerik ve şekil yönünden kimi değişimlere maruz kalmış fakat ulus devletin kuruluşu ile gelen radikal kırılma bu süreç içerisinde bir başka radikal kırılmayı gerçekleştirmemiş küçük adımlar ile yola devam etmiştir.

Dönemsel olarak hükümet programlarında milli eğitim politikalarına ilişkin yapıldığı ifade edilen ve büyük değişimler olarak adlandırılan çalışmalar kamu politikası disipliniyle küçük adımlar ile yapılan değişimlere karşılık gelmektedir. Bu değişimler radikal değil, *incremental* model (artırımcı model) ile tanımlanabilecek değişimlerdir.

Çalışmanın Planı

Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi ile başlayan eğitim reformları ele alınacaktır. Eğitimde farklı

yaklaşımların netleştiği ve izlerine Türkiye Cumhuriyeti'nde de rastlanacak olan II. Meşrutiyet Dönemi eğitim reformları ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin milli eğitim politikası ele alınacak ve tanımlaması yapılacaktır. Laik devlet ve laik eğitim çerçevesinde oluşturulan yeni devletin eğitim politikası analiz edilecektir. Bu bağlamda kurucu kadroların ve karar alıcıların söylev ve demeçlerine değinilecektir. Ayrıca eğitimin devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullanımı teori ve örneklerle gözlemlenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü Türkiye Cumhuriyeti'nin sunulan altmış beş hükümet programı içerisinde yer verilen milli eğitim politikalarına ilişkin bölümleri içermektedir. Bu bölümün kendi içerisindeki ayrımları ise Türkiye'nin siyasal hareketlilikleri ile milli eğitim politikasında yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurularak yapılacaktır. Bu çerçevede Türkiye'nin milli eğitim politikası incelenecektir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin milli eğitim politikasının göstermiş olduğu değişim çoklu akımlar kuramı ile *incrementalism* çerçevesinde analiz edilecektir.

I. BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ'NDEN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NE EĞİTİMDE REFORM SÜRECİ

Çalışmanın ilk bölümünde ulus devletleşme süreci öncesinde Osmanlı Devleti'nde eğitimin durumu ele alınacaktır. Tanzimat Dönemi ile başlayan eğitimde reform hareketleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde daha da genişleyerek devam etmiştir. Bu dönemde eğitim alanında ortaya konan reformların izlerini ulus devletleşme sürecinde analiz etmiş olacağız. Bu dönemin eğitim alanında atılan küçük adımları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile milli eğitim politikasının radikal adımları olacaktır.

1.1. Tanzimat Fermanı ve Eğitimde Reform

3 Kasım 1839 yılında Gülhane Hatt-ı Hümayun Osmanlı Devleti tarafından ilan edilmiştir. İlan edilen bu ferman ile Tanzimat-ı Hayriye dönemine girilmiştir. Bu fermanla eğitim ve okula dair herhangi bir ibare bulunmamakla birlikte, Türkiye'de "maarif" adı altında eğitim sisteminin çağdaş bir çizgi yakalaması için çalışmaların başlamasına yol açan bir gelişme olmuştur. Tanzimat devrinde eğitim reformlarının stratejik temeli olarak eski kurumları yok etmeden yenilerini kurabilme fikri olmuştur. Bu durumu gerçekleştirmek için çalışan Tanzimatçıların reform hareketlerini aktörler bazında oluşturulacak yeni bir kadro ile gerçekleştirebileceklerine inanıyorlardı. Çünkü değişime muhalefet edecek olan eski kadrolar yenileşme hareketine bir engel olarak görülüyordu (Baytal, 2000: 24).

Tanzimatçıları Avrupa'nın liberal ve laik düşüncelerinin etkisi altında bulunmaktaydılar. Fakat bu görüşler dahilinde Osmanlılık ideolojisi de eğitim kurumlarında önemli bir yere sahipti. Çünkü Müslüman ve gayri Müslim halk Osmanlılık ideolojisine bağlı okullarda eğitilirse etkili bir kaynaşma ortamının sağlanabileceği düşünülüyordu. Böylelikle de problemler yaşayan Osmanlı'nın eğitimde sağlanacak bu reform ile sorunlara çözüm getirilebileceğine inanılmaktaydı. Aynı zamanda bu gelişmeler ışığında yabancı cemaatlere kendi okullarını kurabilme hakkı verilmiştir. Bu hakkın tanınması ile birlikte Osmanlı toprakları içerisinde bulunan yabancı cemaatlerin açtıkları okul sayıları hızla artmaya başlamıştır. Tanzimatçıların bu dönemde uygulamak istedikleri eğitim politikaları uygulama safhasında kendini çok gösterememekle birlikte teorik olarak kalmıştır. Bu durumun sebebi olarak ise Avrupalı devletlerin isteklerini aceleci bir tavırla uygulamaya yönelik olarak izlenen

siyaset gösterilmiştir. Fakat yaşanan tüm olumsuzluklar ve aksaklıklara rağmen Tanzimat döneminde eğitim reformu ile atılan adımlar, zaten eğitimde çağdaşıktan ve gelişen sistemlerden uzak kalmış Osmanlı Devleti'nin eğitim alanında çağdaş niteliklerle tanışmasına yol açıcı bir dönem olarak öne çıkmıştır (Baytal, 2000: 24-25).

Eğitim reformları kapsamında Tanzimatçıların ilk gerçekleştirdiği çalışma örgün eğitim kurumlarının açılması üzerine olmuştur. Fakat bu dönem içerisinde gerçekleştirilmek istenen değişim süreci eski kurumların tasfiye edilmemesi üzerinden izlenen politikalar sebebiyle eğitim alanında çağın gerisinde kalmış olan medrese zihniyetinin devam etmesini sağlamıştır. Bununla birlikte yenileşmeye inanan insan sayısındaki azlık eğitim alanındaki reform hareketlerinin istenilen seviyeye ulaşmasını engelleyen bir unsur olmuştur. Bu dönemin analizi yapıldığında ise tüm bu değişim ve reform hareketlerinin aslında Osmanlı içerisinde bulunan azınlıklara fayda sağladığı görülmüştür. Bu durumun en somut örneği olarak, azınlık okullarının sayısal olarak hızlı bir şekilde artması ve azınlıkların bu kurumları geliştirme fırsatı bulmaları gösterilmektedir (Baytal, 2000: 25-26).

Tanzimatçıları eğitim ile ilgili çalışmalarında ağırlıklı olarak eğitimin idari ve teşkilatlanma yönüne önem vermişler ve bu alanlarda birtakım çalışmalarda bulunmuşlardır. Örneğin, Tanzimat döneminden önce eğitim ile ilgili işler Meclis-i Umur-ı Nafia ve Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye gibi kurumlar tarafından takip edilmekte ve yürütülmekteydi. Ancak Tanzimat döneminden sonra Meclis-i Maarif-i Muvakkat adında yeni bir kurum kurulmuştur. Reformların yapımını sağlamak ve Meclis tarafından alınmış olunan kararların uygulanıp bu reformların tartışılıp geliştirilmesi için ise Meclis-i Maarif-i Umumiye adında yeni bir kurum yapılanmasına gidilmiştir. Bu kurumun en önemli özelliği Osmanlı devletinde eğitim işlerinden sorumlu olarak tutulan ilk kurum olma niteliğini taşımasıdır. Tanzimat döneminde bu teşkilatlanma çalışmaları içerisinde kurulmuş olan üç okul Osmanlı tarihinde önemli rol alacak olan okullar olarak ön plana çıkmıştır. *Bu okullardan ilki*, Fransız eğitim sisteminin örnek alınarak oluşturulduğu ve devlet kurumlarına yönetici yetiştirmeyi amaçlayan *Mekteb-i Mülkiye'dir. İkincisi ise*, devlet içerisinde değişik din ve ırklardan olan çocukları Osmanlılık ideolojisi ile yetiştirerek tek bir çatı altında kaynaştırabilmeyi amaçlayan *Galatasaray Sultanisi'dir. Üçüncüsü ise*, durumu iyi olmayan Müslüman-Türk çocuklarına eğitim verebilmek amacı ile kurulmuş olan *Dariüşşafaka'dır* (Baytal, 2000: 26).

Tanzimat Fermanı ile başlayan bu yıllar batılılaşma ve modernleşme yılları olarak ifade edilen bir dönem olmuştur. Eğitimde yapılmak istenilen başlıca reformların ana amacı askeriye

sisteminin yanında bürokraside oluşan yapısal denilebilecek problemlerin düzeltilebilmesi idi. Fakat bu amacın sağlanamadığı görülmüştür. Avrupa sistemi ve bilim tekniği istenildiği gibi devlet içerisine yerleştirilememiştir. Bununla birlikte Batılı eğitim görenler ile medrese sisteminde eğitim gören gruplar arasında büyük bir ayrışmanın meydana gelmesi söz konusu olmuştur. Her ne kadar istenilen sonuca ulaşılmasa da bu dönemde yaşanan gelişmeler yenileşme ve değişim süreci olarak hafife alınamayacak kadar sonuçları da beraberinde getirmiştir (Baytal, 2000: 27-28).

Cumhuriyet döneminde karşımıza çıkacak olan eğitim politikalarının fikri altyapı temelini yine bu yıllara uzanan sürecin bir yansıması olduğu da gelecek yıllarda analiz edilmiş olacaktır. Bu dönem aynı zamanda eğitimde artırımcı politikaların izlendiği bir dönem olmuştur. Bunun en somut örneği ise, bu dönemde çağın gerektirdiği modern okullara ilişkin çalışmalar yapılırken geleneksel eğitim kurumlarına dokunulmamış olmasıdır.

1.1.1. Tanzimat Dönemi Eğitim Kurumları

Tanzimat Dönemi'nin eğitim politikaları bakımından temel çalışması o güne kadar dinsel otoritenin elinde olan eğitimin devlet tarafından kendi bünye ve kontrolü altına alabilmesine yönelik hamlesidir. Bu bağlamda Osmanlı'da Tanzimat yeniden bir yapılanma sürecidir. Bu dönemde modernleşme hareketi bir amaç olarak belirlenmiş ve bu amaca ulaşma yolunda en etkin araçların eğitim ve bilim olduğu kanaatine varılmıştır (Alkan, 2008: 24).

Askeri bakımdan kuvvetlenmede, ekonomik anlamda büyümede ve siyasal anlamda bir birlikteliğin sağlanmasında eğitim ve bilim kavramları oldukça önemli bir pozisyon elde etmeye başlamıştır. Tanzimat Dönemi'ne kadar gelinen süreç içerisinde eğitim mahalle veya sıbyan okulları olarak tasvir edilen cemaatlerin ve medresenin denetimi altında yürütülen dar kalıplı bir alan içerisindeydi. Bu bağlamda devletin bu kurumlardan ayrı olarak açtığı ilk okullar mühendislik, tıp, harp okulları olmuştur. Yine bu çerçevede açılan ara eğitim kurumları da askeri nitelikte olmuştur. Bu çerçevede açılan eğitim kurumları değişimi de meşrulaştırmış ve büyük bir tepki ile karşılaşılmamıştır. Rüşdiye bölümü de dahil olmak üzere okullar cemaat esasına göre, ancak devlet denetim ve gözetimi altında açılmış ve yönetimi sağlanmıştır. İdadi, sultani ve yüksek eğitim din ve mezhep bağlamında karma özelliğe sahip olduğu için Osmanlıcılık ideolojisinin bu okullardan aşılması planlanmıştır (Alkan, 2008: 24).

Sonuç olarak bu dönemde Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumları beş bölümden oluşmaktaydı. İlk seviye eğitim kurumları; sıbyan ve rüşdiye, ikinci seviye eğitim kurumları;

idadi ve sultani, üçünce seviye eğitim kurumları; yüksek okullar. Diğer bir ifadeyle basamak sırası olarak; sıbyan, rüşdiye, idadiye, sultaniye ve aliye (yüksek okul) olarak gösterilebilir (Alkan, 2008: 26).

1.1.1.1. Mahalle-Sıbyan Okulları

En eski ve yaygın olan eğitim kurumlarıdır. Müslüman ve gayrimüslimlere ait okullardır. Günümüz Kuran kurslarına benzer nitelikte eğitim vermektedir. Bu okullarda her dinin şeriatı öğretilmekte ve kutsal kitap orijinal dilinde öğretilmektedir. Sıbyan okulları 1869 tarihli Genel Eğitim Tüzüğü ile diğer okullarla beraber düzenlemeye tabi tutulmuştur. Yeni yöntem ile eğitim verilmesi için Sıbyan okullarının üzerinde özellikle durulmuştur. Bu eğitime öncü olarak “numune” okulu 1872 yılında açılmıştır. Bu okullar sonraki süreçte taşrada açılacaktır. Bu okullar yeni yöntem ile eğitime başlamasıyla “iptidai” adı kullanılmaya başlanmıştır. 1872 yılından itibaren modern usul ile eğitim yapan okula “iptidai”, eski ve geleneksel usul ile eğitim yapan okula da sıbyan okulu denmiştir. Ayrıca 1868 yılında sıbyan okullarına öğretmen yetiştirebilmek amacıyla Darülmualimin-i Sıbyan (Sıbyan Öğretmen Okulu) hayata geçirilmiştir (Alkan, 2008: 26).

1.1.1.2. Rüşdiyeler

İlk rüşdiye okulu 1847 yılında Davutpaşa’da açılmış, İstanbul dışında rüşdiye okulu açılması ise 1855 yılını bulmuştur. Genel Eğitim Tüzüğü doğrultusunda rüşdiyeler beş yüz haneyi geçen yerlerde açılabilir. Fakat okulun açılacağı yer dini açıdan karma bir yapıdan oluşuyorsa her cemaat için ayrı bir rüşdiye okulunun kurulması öngörülmüştür (Alkan, 2008: 26).

1.1.1.3. İdadiler

İdadi düzeyinde öğretim yapan okullar Genel Eğitim Tüzüğü’nün yayınlanmasıyla beraber 1873 yılında açılmıştır. Taşrada ilk İdadi okulunun açılması ise 1875 yılında gerçekleşmiştir. İdadi okullarının en önemli özelliği dini bakımdan karma bir şekilde açılabilmesiydi. İdadilerin bin haneyi aşan yerlerde kurulması ve üç yıl süre ile eğitim vermesi karara bağlanmıştır (Alkan, 2008: 27).

1.1.1.4. Sultaniler

Sultaniler Genel Eğitim Tüzüğü bağlamında eğitimin dördüncü basamağını oluşturan kurumlardır. Bu okulların yalnızca vilayet merkezine sahip şehirlerde veya kasabalarda açılması öngörülmüştür. Sultani seviyesinde bulunan okullarda idadilerde olduğu gibi yalnızca erkek öğrenciler öğrenim görebilmektedir. Tanzimat döneminde ve II. Abdülhamid devri boyunca ülkede bulunan tek sultani Galatasaray Sultanisi olmuştur. Sultaniler yayılması II. Meşrutiyet Dönemi'ne denk gelmektedir. Sultanilerde dinsel açıdan karma yapıya sahip okullar olmuştur. Her din ve mezhepten erkek çocuğu kayıt yaptırabilmektedir (Alkan, 2008: 27).

1.1.1.5. Yüksek Okullar

Genel Eğitim Tüzüğü bağlamında yüksek okullar Darülfünun ve sanayi okullarından oluşmaktadır. Yüksek okulların bir bölümü Genelkurmay Başkanlığı'na (Erkan-ı Harbiye Nezareti) bir bölümü ise Genel Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Ayrıca bunların yanında özel yüksek okullarda hayata geçmiştir (Alkan, 2008: 27).

II. Abdülhamid devri eğitim politikaları çerçevesinde değişimin gündeme geldiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimde Tanzimat ile başlayan değişim rüzgârı bu döneme gelindiğinde de kendisini göstermeye başlamıştır. Eğitimde gerek ideolojik gerekse yapısal anlamda değişim çalışmalarının yapıldığı bir dönem olmuştur.

II. Abdülhamid'in otuz üç yıl süren yönetimi süresince eğitimin yaygınlaştırılabilmesi amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemin eğitim politikası, eğitim ve öğretim kurumları arasında dengeli bir siyaset oluşturulmasına yönelik olmuştur. Ayrıca eğitimde merkeziyetçi bir politika güdülmüştür. Bu dönem içerisinde modern eğitim toplum içerisine yerleşmeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda devletin eğitimdeki rolünün farkına varmasını sağlamıştır. Yeni açılan okullara devletin ekonomik yönden yardım etmesi gündeme gelmiştir. Ayrıca eğitimin özellikle Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde ve Anadolu'da yoğunlaştırılmasına yönelik çalışmaların olması eğitimin önemine varıldığına dair bir farkındalığın oluştuğunu göstermiştir. Bununla beraber bu dönem içerisinde kısmen de olsa azınlık ve yabancı okulların kontrol altına alınmasına yönelik bir eğitim politikası izlenmiştir. Bu duruma bağlı olarak azınlık ve yabancı okullarında Türk öğretmenlerin görevlendirilmesi söz konusu olmuştur. Bu dönem içerisinde ortaya çıkan siyasi fikir akımları okulları da etkisi altına almıştır. Dönemin

ilk yıllarında ilköğretim eğitim politikasının ideolojisinde İslamcılık fikri temel alınırken, ortaöğretimde ise Osmanlıcılık ideolojisi temel alınmıştır. Daha sonra bu iki ideolojiden vazgeçmemekle birlikte eğitimde Türkçülük akımı ortaya çıkmış ve okullarda etkisini göstermeye başlamıştır (Baytal, 2000: 28-29).

II. Abdülhamid devrinin eğitim politikalarının analizini yaparken, dünyada gerçekleşen olayların, siyasi ideolojilerin ve fikir akımlarının, devletin içinde bulunmuş olduğu ekonomik durumun, dönemin eğitimcilerinin bilgi ve kabiliyet durumunun ve buna benzer faktörlerin etkilerinin ele alınması gereklidir. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de Tanzimat kararlarının uygulama safhasına geçtiği bir dönem olmasıdır. Eğitim sistemi 1869 yılındaki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte modernleştirilmeye çalışılmıştır. Bu durumun bir neticesi olarak eğitim sistemini düzene sokma ihtiyacı doğmuştur. Eğitim sistemindeki düzenleme ihtiyacı 1876 yılında Kanun-i Esasi ile birlikte tekrardan gündeme gelmiştir. II. Abdülhamid devrine gelindiğinde ise maarif merkezi teşkilatı bir düzenleme ile son halini almıştır. Tüm öğretim kademeleri için Maarif Nezaretine bağlı olarak genel müdürlükler ve müfettişlikler oluşturulmuştur. Tüm il merkezlerinde bir maarif müdürlüğü ve meclisi oluşturulmuştur. Bununla beraber sancak ve kazalarda ise Maarif Meclisi şubeleri açılmıştır. İllerde bulunan müfettiş kadroları arttırılmıştır. Maarif Nezaretine bağlı olarak Rüşdiye ve İdadi müdürlükleri oluşturulmuştur. Taşraya ilköğretim, ortaöğretim kurumları ve öğretmen okulları bu teşkilat sayesinde bu dönem içerisinde götürülebilmektedir. Maarif Merkezi Teşkilatı'nın esası 1879 yılında belirlenmiş, öğretim kademelerine göre ayarlanmıştır. Maarif Merkezi Teşkilatı'nın gayr-i Müslim ve yabancı okulların zararlı çalışmalarını önlemeye yönelik ve bu okulları sürekli denetim altında tutmaya yönelik eğitim politikalarını da ön plana çıkardığı da bu dönem içerisinde görülmüştür (Baytal, 2000: 29).

II. Abdülhamid devrinin okullarına bakıldığı zaman en büyük gelişmenin ilköğretim ve ortaöğretim sisteminde olduğu görülmüştür. İlköğretim eğitimi bu dönemde kanuni uygulamalar ile zorunlu hale getirilmiştir. Sıbyan okullarında yeni usul öğretim sistemi devreye girmiştir. Halkın çoğunluğunun Müslüman olduğu bölgelerde ilköğretim eğitimine öncelik ve ağırlık verilmesi söz konusu olmuştur. Fakat tüm bu çalışmalara rağmen yenileşme hareketlerinin Avrupa düzeyine ulaşamadığı görülmüştür (Baytal, 2000: 30).

Devrin diğer okullarına ve amaçlarına baktığımızda: İdadi adı altında, 1873 yılında memur ve yeni kurulmuş olan okullara öğrenci yetiştirebilmek amacıyla kurulan okullar olmuştur. İlk açılan liseye Mekteb-i Sultani adı verilmiş ve Galatasaray'da kurulmuştur. Daha

sonra ortaöğretim kademesinin üst basamağını oluşturulması düşünülmüş ve il merkezlerinde açılması planlanmış bu okullara ise Sultaniler denmiştir. Devletin yönetim organlarının çalışmasını sağlayacak bilgi ve kabiliyete sahip nitelikli bireyler yetiştirilebilmesini sağlamak amacıyla kurulan okullara Mülkiye Mektepleri denmiştir. Bu dönem içerisinde yeni askeri okullar açılması söz konusu olmamış fakat bazı değişikliklerin yapılmasına yönelik çalışmalar olmuştur. Arap aşiret çocuklarının eğitimi için İstanbul'da okul kurulmuş daha sonra bu okullara Arnavut ve Kürt aşiret çocukları da dahil edilmiştir. Padişahın himayesi altına alınmış bu okullara ise Aşiret Mektepleri denmiştir. 1878 yılında ise Maarif-i Umumiye Nezareti ile birlikte öğretmen yetiştirilmesini sağlamak amacıyla kurulan okul Darül Muallim adı altında kurulmuştur (Baytal, 2000: 30).

Yaşanan tüm bu gelişmeler doğrultusunda medreseler yenileşme hareketlerine karşı bir tutum sergileyerek baskı unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Maarifte yenileşme ve değişimin lideri olan Kemal Efendi, bu baskılar neticesinde padişah tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Ancak bu baskılar eğitimde yenileşme ve değişim hareketini durdurmayı başaramamış fakat yavaşlamasına sebep olmuştur (Baytal, 2000: 30).

1.2. Siyaset, İdeoloji ve Aktörler Çerçevesinde II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikaları (1908-1918)

Osmanlı döneminin başlangıcında eğitim kurumları toplumun ihtiyaçlarını karşılar nitelikte eğitim vermekteydi. Fakat sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti'nin eğitim politikaları ve kurumları toplumsal dönüşümlerin tüm dünyada meydana gelmesi ile oluşan yenilikler karşısında geride kalmıştır. Gelişim ve bilim doğrultusunda oluşan gerçekliklerden uzakta kalmıştır (Sağ, 2003: 16).

Eğitim kurumları da tıpkı diğer kurumlar gibi toplumsal gelişim ve dönüşümlere ayak uydurabildiği ölçüde ayakta kalabilmektedir. Özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde eğitim alanında bu değişim ve dönüşümlere ayak uyduramamanın sıkıntıları ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde eğitimde modernleşme çalışmalarına yönelik eylemler ön plana çıkmaya başlamıştır. Osmanlı toplumunun elitleri olarak nitelendirebileceğimiz olan sınıf, eğitim alanında uzmanlığa sahip olan Medrese kurumunda yetiştirilmekteydi. Medrese kurumunda eğitim alan bireyler, öğretmen, yargı organı, din görevlisi vb. alanlarda görevler alabilecek elitler olarak yetiştirilmekteydi. Medreselerde eğitim sistemi kademeli olarak verilmekteydi. Burada eğitim sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde gerçekleşmekteydi. Belirli bir aşamadan

sonra görev almaya başlayan birey, medrese sistemi içerisinde ya öğretmen olarak kalıyor ya da başka bir alanda öğrenimine devam ediyordu (Sağ, 2003: 16).

16. Yüzyıldan sonra medrese kurumlarında gerileme süreci olarak nitelendirebileceğimiz sürecin başladığı görülmüştür. Bu dönemden sonra gerilemenin en büyük etkeni olarak görülen durum, bilimin yolundan sapılması bunun karşılığında iltimas ve siyasetin eğitime müdahil olması durumunun söz konusu olmasıdır. Örneğin, 16. Yüzyıldan önceki dönem içerisinde, profesör, doçent veya asistan olabilmek için bireylerde bilimsel yetkinlik aranırken, bu dönemden sonra bilimsel yetkinlik geri plana atılmış bireysel iltimaslar ön plana çıkarılmıştır. Osmanlı döneminde halkın ve köylünün almış olduğu özel bir eğitim söz konusu değildi. Bu kesimlerde topluma dair bilgiler ailelerde verilmekteydi (Sağ, 2003: 17).

Osmanlı'nın 17. yüzyıl ile birlikte toprak kaybetmeye başlaması ve bununla birlikte ekonomik sıkıntıların ortaya çıkması mevcut düzen içerisinde yolunda gitmeyen birtakım konuların olduğunun işaretçisi olmuştur. Bu dönem henüz Batının üstünlüğünün tam olarak farkına varılamadığı bir dönem olmakla birlikte, ilk modernleşme çalışmalarının da başladığı bir dönem olmuştur. Bu çalışmalar ilk olarak askeri alanda yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra yeterli görülmeyen bu yeniliklerin kapsamı genişletilmiş ve diğer alanlara da yayılmıştır. Eğitimde bu alanlar içerisinde yerini almıştır (Bozaslan ve Çokoğulları, 2016: 313).

Osmanlı toplumunun özellikle 16. yüzyıldan sonra hareketsiz kalması ister istemez eğitim kurumlarını da etkilemiştir. Batılı ülkeler ise 16.yüzyılda büyük atılımlar yaparak gerek bilimsel gerekse toplumsal alanda büyük değişimler göstermiştir. Örneğin, bu dönemde batı dünyasında yeni keşiflere imza atılmış, pusula icat edilmiş ve matbaa bir buluş olarak ortaya çıkmıştır. Bu eksende batı toplumunda değişimler olmuş ticaret ve ekonomi alanında gelişmeler söz konusu olmuştur. Osmanlı eğitim politikalarındaki değişimler, 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Ancak köklü değişimler 19. yüzyılda kendisini göstermiştir (Sağ, 2003: 17-18).

1.2.1. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Siyasal Değişimin Eğitim Politikasına Yansıması

I. Meşrutiyet 23 Aralık 1876 yılında ilan edilmiş fakat Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı devletinin yenilmesi üzerine Meclis padişah tarafından feshedilmiştir. II. Abdülhamid döneminde ise Jön Türk hareketi kuvvetlenmiş ve 1908 yılının temmuz ayında Meşrutiyetin yeniden yürürlüğe konulması konusunda baskı yapmıştır (Birecikli, 2008: 215).

Osmanlı Devleti'nde 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı'da siyasal yaşamın yanında farklı birçok alanda da değişimlerin gündeme gelmesine sebep olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti devlet yönetimini doğrudan alaması da kendi politikalarını sağlayacak olan hükümetlere destek vermiştir (Kerimoğlu, 2007: 133).

Jön Türkler Le Bon, Comte, Buchner ve Durkheim gibi pozitivist okulun teorisyenlerinin etkisi altına girmişlerdir. Bu bağlamda Jön Türkler hayatı, elle tutulur bir nesne olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama çerçevesinde hayata dair tüm faaliyetlerin bilimsel yöntemler aracılığı ile analiz edilebileceğine kanaat getirmişlerdir. Jön Türkler, Tanzimat devrinden bu yana yapılmaya çalışılan bazı reformların başarısızlık sebebini reform sürecinin içerisine halkın dahil edilmemesine bağlıyorlardı. İlerleme düşüncesinin başarıya ulaşabilmesi için toplumun bu değişim süreci içerisinde yer almasının gerekliliğine inanıyorlardı (Uyanık, 2009: 71).

“Bu aralarda 19. Yüzyılda Fransız Comte pozitivism manifestosunu yayınladığında yani toplumu akılla dizayn etme noktasında bir teori ortaya koyduğunda bir felsefe ortaya koyduğunda Osmanlı aydınlarının dikkatini çekti. Burada aktif rol oynayan kişi ise Mustafa Reşit Paşa'dır. Mustafa Reşit Paşa yönü biraz Batı'ya dönük olan bir siyasetçiydi dolayısıyla Osmanlı'nın kurtulması ve imparatorluğu yeniden inşa etmenin yolunun batı üzerinden ya da batı düşüncesi üzerinden yeniden tesis edilebileceği fikri onda hakimdi. Çünkü o dönem II. Meşrutiyet Dönemi zihin atmosferine bakıldığında modernite ile geleneğin ciddi bir çatışması görülmektedir. Osmanlı tarihi ve kültür birikimine yaslanan gelenekçi düşünce anlayışı ile batı üzerinden esen zihniyetin pozitivist rüzgarının yani modernitenin Fransız İhtilali ile de oluşturulan bu akımların etkisi altında yani bu iki ana akımın bir çatışması söz konusu. Burada Osmanlı aydını da deyim yerindeyse ciddi anlamda bir zihin bulanıklığı zihin kayması yaşadı. Mustafa Reşit Paşa bu çıkış noktasının pozitivism üzerinden olabileceğini düşünüyordu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Talat Paşa üzerinden pozitivism üzerinden bağlantı kuruldu. Dolayısıyla Osmanlı o vakitten sonra pozitivismi toplumun yeniden dizayn edilmesinde tüm kamu kurumlarının reforme edilmesinde pozitivism çok ciddi bir rol oynadı. Dolayısıyla bu durum eğitime de yansdı” (Mülakat, Ufuk Coşkun, 10.03.2019).

1.2.2. İdeolojik Akımların Eğitim Politikasına Yansıması

Bu dönemde eğitimin felsefesi ile eğitim stratejilerinin belirlenmesi noktasında değişimler söz konusu olmuştur. Dönemin önemli aktörlerinden Ziya Gökalp'ın “çocuğun

bişey olarak eğitim görmesi ve toplumun bir öğesi olarak eğitilmesi gerekliliği” görüşü gündem olmuştur. Ulusçuluk akımıyla beraber bu dönemde kadınların eğitime yönelik çalışmalara da önem verilmiştir. Yine bu dönemde eğitim politikası kapsamında kolay bir alfabe hazırlanmıştır (Sağ, 2003: 19).

23 Temmuz 1908 tarihinde yaşanan bu devrim, hareketli bir siyasi yaşam getirmekle birlikte eğitimle ilgili problemlere yönelik farklı bakış açılarını da gündeme getirmiştir. Eğitim sisteminin stratejisi ve eğitimin içeriği tartışılan konular arasında yerini almıştır. Dönem içerisinde yaşanan siyasi mücadelelerden en çok etkilenen gruplar arasında yükseköğretim öğrencileri yerlerini almıştır. Öğrenci eylemleri dönemin siyasi hayatının bir unsuru haline gelmiştir. Türkiye tarihinde en çok yayının yapıldığı dönem 1908 devrimi ile başlayan dönem olmuştur (Şahin ve Tokdemir, 2011: 852).

Aynı zamanda bu dönemde eğitim sorunları ile yakından ilgilenilmiş ve yeni deneyimlerin elde edildiği bir dönem olmuştur. Basın ve yayın alanında yaşanan gelişmeler sayesinde toplumsal olarak gündem oluşturabilme olanağı artmıştır. Eğitime verilen önem neticesinde okul sayılarında artış yaşanmıştır. Eğitime verilen bu önem sayesinde gazete ve dergi yayınlarında da artış gözlenmiştir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen okuma ve yazma oranında bir düşüş gözlenmiştir. Okulların şehir merkezli olarak faaliyet göstermesi bu durumun en önemli sebebi olarak görülmüştür. II. Meşrutiyet dönemi eğitim politikalarını kendi içerisinde 3 dönem içerisinde gözlemlemek mümkündür (Şahin ve Tokdemir, 2011: 852-853).

Bu dönemlere baktığımızda (Şahin ve Tokdemir, 2011: 853):

1. Dönem Başlangıçtan – 31 Mart Olayı’na: Bu dönem toplumsal olayların yaşandığı karmaşık bir dönemdir. Eğitim ile ilgili önemli bir gelişmenin söz konusu olmadığı bir dönemdir. Bu dönem içerisinde eğitim politikaları bağlamında, Maarif Nezareti daireleri örgütlenmiştir. Aynı zamanda yüksek okullara (darülfünun) giriş sınavları kaldırılmıştır ve idadilerde ufak çaplı program değişiklikleri yapılmıştır.

2. Dönem 31 Mart Olayı ve Balkan Savaşları arası dönem: Bu dönemde eğitimde bir arayış söz konusu olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu dönemde sorumluluğu ele almıştır. Maarife ilişkin sorunlara dair çözümler aramaya başlamışlardır. Bununla birlikte okullardaki karışıklıklar giderilmiştir. Türklük ve Türkçülük söylemi İslami bir söylemle birleştirilerek eğitim politikası oluşturulmuştur.

3. *Dönem Balkan Savaşları sonrası dönem:* Eğitim çalışmalarına toplum ve basın tarafından büyük bir ilginin duyulduğu dönemdir. Bakanlık tarafından oldukça cesur adımların atıldığı bir dönem olmasına karşılık, bu adımlar başarıya ulaşamamıştır. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı dönemi ile birlikte eğitim müfredatında Türk Milliyetçiliği net bir şekilde yerini almıştır.

Yukarıda değindiğimiz dönemlerde eğitim politikalarında ortaya çıkan milliyetçilik söylemi vb. hareketler çalışmanın üçüncü bölümünde değinecek olduğumuz Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturulan yeni eğitim sisteminde kendisini bir milli eğitim politikası olarak ortaya koyacaktır.

1.2.3. İç ve Dış Siyasi Gelişmelerin Eğitim Politikasına Yansıması

Batı dünyası ile gerçekleştirilen kültürel temas, II. Mahmut döneminde başlayarak bir artış göstermiş II. Meşrutiyet dönemi ile ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Bu kültürel temas neticesinde, Avrupalılaşma eğilimlerinin devlet eliyle gerçekleştirilme süreci de ortaya çıkmıştır. Osmanlı devletinin Avrupa devletleri karşısındaki başarısızlıkları ve savaşlardaki mağlubiyetleri askeri kurumlardan başlayan bir yenileşme ve batılılaşma hareketine bağlı bir değişim sürecini gündeme getirmiştir. II. Meşrutiyet döneminde bir düzen içerisinde olmamasına rağmen tüm çağdaş düşüncelerin Osmanlı'ya aktarılmaya çalışıldığı bir dönem olma özelliğini kazanmıştır (Çelebi ve Hasan, 2014: 264).

Eğitim alanında Batı dünyasından gelen süreli yayınların yanında Avrupa'ya giden öğrenci ve araştırmacıların eserleri ile makaleleri de eğitimde değişim çabalarını hareketlendirmiştir. İlköğretim kademesinde okulların dinden bağımsızlaştırılmasına ve hukuk sisteminde ise din kontrolünün azaltılmasına yönelik girişimler bu dönem içerisinde yoğunlaşmıştır. Eğitimin ilköğretim kademesinin ilk kez önemle üzerinde durulduğu bir dönem olmuştur. İlkokullar illerde yaygınlaşmaya başlamış ve bununla beraber ulusal bir eğitim politikası oluşturmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte gelen süreçte okullar içerisinde 5-6 yıl süren bir karmaşa dönemi ortaya çıkmış bu sebeple genele bir eğitim yasası hazırlanmasına yönelik faaliyetler hız kazanmıştır. Bu süreç içerisinde yayınlanmış olan İlkokullar Yönetmeliği'nde yer alan ifadelerle göre, “zorunlu eğitime bağlı olan çocukların dinine bağlı, yurtsever, gayretli ve çalışkan bireyler olarak yetiştirilmeleri” temel hedef olarak belirtilmiştir (Çelebi ve Asan, 2014: 265).

İç ve dış politik gelişmeler neticesinde II. Meşrutiyet Dönemi'nin eğitim politikalarını oluşturan yaklaşımlar ve özellikleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Siyasi hayatın hareketlenmesi ve bu dönemde yaşanan Balkan Savaşları'nın çıkarmış olduğu sonuçlar neticesinde aydınlar toplumsal sorunlara ilişkin sert açıklamalarda bulunmaya başlamışlardır. Eğitim akımları ve sorunları tartışılmaya başlanmıştır. Bunlar; Politik akımlar olarak, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Sosyalizm şeklinde olmuştur. Milli ve kültürel eğitim, seçkincilik eğitimi, Angla – Sakson eğitimi, öğretmen görüşleri, kızların eğitimi, iş – üretim alanında eğitim, çocuk odaklı eğitim ve beden eğitimi konuları tartışılmaya başlanmıştır. Meşrutiyetin başında toplum içerisinde yüksek derecede özgürlükçü bir rüzgâr esmeye başlamıştır. Bu özgürlükçü rüzgâr okulları da etkisi altına almıştır. Bu sebeple okullara “hürriyetçi mektepler” denilmeye başlanmıştır. Fakat bu durum okullarda başıboşluk ve disiplinsizliklere neden olmuştur. Akabinde gelişen 31 Mart olayı sonrasında okullarda disiplin tekrar sağlanmıştır. Balkan Savaşlarından sonra (1912 – 1913), toplumun eğitime olan ilgisi artmaya başlamıştır. Bir anlamda toplum uyanmış ve eğitim yalnızca Maarif Nezaretinin işi olmaktan çıkmıştır. Balkan Savaşlarından sonra ortaya “yıkılmakta olan devleti eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır” söylemi ortaya çıkmış, fakat bu söylem olmaktan öte eyleme dökülememiştir. Balkan Savaşlarına kadar olan dönem içerisinde kızların eğitimine taassupluk anlayışı neticesinde yer verilmemiştir. Fakat bu savaşlardan sonra daha özgürce adımlar atılmış ve kızların eğitimi konusunda çalışmalara yer verilmeye başlanmıştır. Kızların eğitimi için ilk defa bir lise ile beraber yüksek öğrenim kurumu açılmıştır. Dönemin sonuna gelindiğinde ise, sıbyan mekteplerinin birçoğu kapatılmıştır (Akyüz, 2011: 18).

Yukarıda değinmiş olduğumuz II. Meşrutiyet Dönemi boyunca eğitim alanında yaşanan gelişmeler oldukça önemlidir. Bu dönemde toplumsal bir döngü yaşanmış ve bu durum eğitim politikalarını değişim yönünde oldukça zorlamıştır. Dönem içerisinde bazı değişimler uygulanabilmiş bazıları ise uygulanamamıştır. Bu durum şartlar, olanaklar ve açılan fırsat pencereleri ile yakından ilişkilidir. Ancak dönemin değişimleri eski kurumların yanına yeni kurumlar oluşturularak gerçekleştirilebilmiştir. Bu sebeple dönemin eğitim politikalarının değişimine en uygun değişim modeli *incremental* (artırımcı) modeldir. Ancak dönemin bu artımlı değişimi gelecek olan yıllarda yeni devletin eğitim politikasında radikal kırılmayı gerçekleştiren elementleri olarak karşımıza çıkacaktır.

1.2.4. Aktörlerin Rolünün Eğitim Politikasına Yansıması

Osmanlı Devleti'nin ömrünün son on yıllık sürecine ve Türkiye yakın tarihine hâkim olmuş aynı zamanda ağırlığını hissettirmiş olan ilk ve en büyük siyasal oluşum İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Subaylar ve bürokratlar tarafından kurulan bu cemiyet tüm reform hareketlerinin merkezine eğitimi koymuştur. Bu yapılanmanın eğitimde önemli görmüş olduğu en önemli husus eğitimin yaygınlaştırılarak modernize edilmesiydi. İttihat ve Terakki hükümetinin kurulmasıyla eğitim politikaları hali hazırda ki okul sisteminin modernleştirilerek Türkleştirilmesine yönelik olmuştur (Şıvgın, 2012: 5-6).

1900'lü yıllarla birlikte Batılı devletlerde bariz olarak ortaya çıkan gelişim ve dönüşümler neticesindeki üstünlük Osmanlı toplumunda tartışmalara sebebiyet vermiştir. Almış oldukları eğitim ile Osmanlı toplumu içerisinde dönemin seçkinleri olarak nitelendirilen ve İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde örgütlenen grubun bu durumun sebepleri üzerine çalışmalara başladıkları görülmüştür. Bu grup Batı'nın üstünlük sebebini bilim ve fen alanlarında göstermiş oldukları gelişimlere bağlamışlardır. Eğitim seviyesi itibariyle çoğunluğunun seçkin bireylerden oluştuğu İttihat ve Terakki Cemiyeti, geneli itibariyle modernleşme taraftarlarından oluşan bir topluluk olarak ortaya çıkmıştır. Jön Türkler olarak da nitelendirilen bu grup, Paris, Londra, Cenevre ve Zürih gibi Avrupa başkentlerinde faaliyetler gösterirken birtakım toplum teorileri ile de tanışmışlardır (Uyanık, 2009: 69-70).

“Osmanlı'daki eğitim felsefesi Selçuklular döneminde 1090'lı yıllarda Nizamiye medreselerindeki bu sistem eğitimin ilk defa devlet tekeline alındığı bir dönemdir. Nizamülmülk'ün oluşturduğu ortak bir akılla oluşturulan bir müfredat sistemi uygulamaya koyulmuştur. Bu müfredat sistemi Osmanlı'nın başlangıcından beri de uygulanmış yani 700-800 yıl boyunca devam etmiştir. İslam coğrafyasında bu sistem ile Türk eğitim sisteminin felsefesine hiç dokunulmadı. II. Meşrutiyet ile birlikte yani kırılma dediğim nokta toprak kaybedilmeye başlandığı dönemde itibar ve nüfuz kaybetmeye başladığında devlet bir panik havası oluştu bir çıkış noktası arandı. Dendi ki bizim geri kalmamızın ve toprak kaybetmemizin nedeni tarihi ve kültürel birikimimiz ya da İslam medeniyetidir denildi. Dolayısıyla böyle bakan bir aydın ya da düşünce dünyası çıkışı nereden arar Batı'dan. Batı'ya böylelikle öğrenciler gönderildi. Hatta Comte'un 5-6 sayfalık bir mektubu vardır. Orada Mustafa Reşid Paşa'ya ne yapması gerektiğini tek tek söyler. Eğitimden hukuk sistemine reforme etmesine kadar her şeyi bu anlayış ile reforme etki kurtulasınız dediği bir reçete verir. Tabi bunu bilinçli mi yaptı yapmadı bilemiyoruz tarihçilerin konusudur. Fakat pozitivizmi içselleştirdi Osmanlı

bundan sonra. Dedi ki tamam bizim kurtuluş reçetemiz pozitivizm akılcı ve bilimci olmamız lazım. Eğitim şu şekilde dizayn edilecek ve tek tip olacak denir” (Mülakat, Ufuk Coşkun, 10.03.2019).

II. Meşrutiyet Dönemi’nde halkın eğitime yönelik aydınlanmasının ve ilgisinin istenilen düzeyde olmaması, dönemin eğitim yöneticilerinin üzerinde durmuş olduğu en önemli konulardan birisi olmasına sebebiyet vermiştir (Uyanık, 2009: 81). Dönemin Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi, 1912 yılında yapılan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 4. Kongresinde yayımlanan siyasi programda eğitim politikaları ile ilgili olarak şunlara değiniyordu:

“...bir milletin ikbal ve istikbalini, vatanın selamet ve saadetini tahkim etmek için birinci şart, efrad-ı milletin umumiyetle talim ve tedrisidir. Hükümet-i meşruta bu hakikati itiraf eylemek mecburiyetindedir. İstibdad-ı hükümet ile cehalet-i halk birbirinin zahiridir, ikisi tev’emdir. Meşrutiyet ile münevveriyet birbirinden ayrılamaz. Kemal-i millet kemal-i marifet ile kaimdir. Her terakkinin yegâne sebebi ilim ve marifettir. Tecarüb ile mesbuttur ki, bir milletin ahlakı, serveti, saadeti, huzur ve istirahatı tedris ve talim ile temin edilebilir” (Aktaran; Uyanık, 2009: 81).

Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin yazılı olarak vermiş olduğu bu söylem, kamu yararına vurgu yaparak ilköğretim eğitiminin zorunlu olması gerekliliğini gündeme taşımaktaydı. Bununla birlikte de velilerin çocuklarını okula göndermeleri gerekliliğine atıfta bulunuyordu (Uyanık, 2009: 81).

1.2.4.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti

İttihatçılar ortaya çıkış amaçlarını Osmanlının parçalanmasını önlemek ve devletin varlığını koruyabilmesini sağlamak olarak nitelendirmişlerdir. Bu nedenle İttihatçılar, devletin birliğini sağlamada ve ortak bir kimlik oluşturmada eğitimin öneminin farkındaydılar. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim politikalarını oluşturacak olan yaklaşımları sıralayacak olursak:

Türk olmayanların okullar vasıtasıyla Türkleştirilmeye çalışılması. Resmi olmayan eğitim kurumlarında Osmanlılık fikrine aykırı unsurları Maarif Nezaretinin denetimi altında müfredatlarından çıkarılması. Resmi ve özel ilkokullarda verilecek olan derslerin öğrencilerin kendi anadilinde okutulması ancak bu dilin Türkçe olmaması durumunda zorunlu Türkçe derslerinin verilmesi. Resmi olan orta ve yüksek öğretim kurumlarında verilen ders dilinin

Türkçe olması. Orta öğretimde verilecek olan ders dilleri içinde yerel dillerinde bulunması (Kerimoğlu, 2007: 134).

Osmanlı basınına II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yansıyan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim politikalarına bakıldığında, ilk ve orta öğretimin devlet denetimi altında verileceği ortaya çıkmaktaydı (Kerimoğlu, 2007: 135).

II. Meşrutiyet döneminde çağdaş eğitime yönelik birçok adım atılmaya çalışılmıştır. Fakat dönemin savaşlar etrafında şekillenmesi ve devletin içerisinde bulunduğu ekonomik zorluklar, çağdaş eğitime yönelik olan projelerin uygulanmasını engellemiştir. Yine bu dönemde eğitimde nitelik konusunda tartışmalara ve görüşlere yer verilmekle birlikte nicelik odaklı eğitim politikaları ön planda tutulmuştur (Şahin ve Tokdemir, 2011: 853).

Bu dönem içerisinde eğitim politikaları kapsamında tartışmalarında yoğun olarak yaşandığı görülmüştür. Dönemin eğitim politikalarına yön vermeye çalışan aktörleri arasında, Emrullah Efendi, Satı Bey, Ziya Gökalp, Prens Sebahattin, Ethem Nejat, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Abdullah Cevdet isimleri ön plana çıkmıştır. Bu politikalar kapsamında en sert tartışmaların Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında yaşandığı görülmüştür (Şahin ve Tokdemir, 2011:855-856).

1909 yılında Maarif Nazırı Emrullah Efendi olmuştur. Türkiye eğitim tarihinde “*Tuba Ağacı Nazariyesi*” olarak bilinen düşüncenin de sahibidir. Emrullah Efendi değişimin tepeden başlaması gerekliliğine inanmaktaydı. Onun düşüncesine göre, öncelikle bilim kurumlarına yani (*Darülfünuna*) önem verilmeli ve aydınların yetiştirilmesi sağlanmalıydı. Bu çerçevede yetişen aydınlar ile birlikte halkında aydınlanacağını vurgulamıştır. Bu yaklaşımları çerçevesinde “Darülfünün Nizamnamesi'ni” oluşturmuştur. Emrullah Efendi'ye göre eğitimin gelişim süreci, öğretmenden öğrenciye, yüksek öğretimden ortaöğretime yani yukarıdan aşağıya doğru ilerleyen bir model içerisinde olmalıydı. Eğitim kademeleri arasında gerek yukarıdan aşağıya gerekse aşağıdan yukarıya olmak üzere etkin bağlar vardır fakat eğitimin gelişiminin yukarıdan başlayan etkileşimle başlayacağını eğitim politikaları çerçevesinde savunmuştur (Şahin ve Tokdemir, 2011: 856).

Emrullah Efendi'nin bu görüşlerine karşın Satı Bey farklı bir yaklaşım ile bu görüşe karşı çıkmıştır. Satı Bey'e göre eğitimin her kademesi önemli fakat eğitimde

önceliğin ilköğretime verilmesi gerekliliğini savunmuştur. İçinde bulunduğu dönemden farklı olarak Satı Bey, laik, ahlaki ve bireyci bir eğitimden yanaydı. Satı Bey'in görüşleri Abdülhamid dönemine göre farklılıklar içermektedir. Satı Bey, eğitimin milli olması vb. konularda dönemin eğitim üzerine düşüncelerini ifade eden bir diğer aktörü olan Ziya Gökalp ile de fikir ayrılığına düştüğü noktalar olmuştur. Ancak İttihat ve Terakki yönetimi sırasında Satı Bey'in politikaları hemen uygulanamayacak olsa da daha sonra kısmen uygulanmıştır (Şahin ve Tokdemir, 2011: 856).

Dönemin bir diğer önemli ismi olan Ziya Gökalp, Emile Durkheim' ın toplumsal ülkücülük anlayışını benimsemiştir. Eğitim programında Türkçülüğün yapıcısı Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp' in eğitim politikasına göre, Türk tarihi ve kültürü üzerine incelemeler yapılacak ve geçmişten bugüne Türklüğün bağları kurulacaktı. Bununla birlikte Türkçe dili yabancı kelimelerin etkinliği altından kurtarılacaktı. Eğitim milli olacak ve milli bir vicdana dayanacaktı. Gökalp' e göre maarifin iki amacı söz konusuydu: toplumun kendi kültürünü geliştirmek ve bir Türkçülük hareketi ile topluma yaymak bir diğeri ise Avrupa'daki fen ve teknoloji öğretimi sisteminde aynı şekilde kalmaktı (Şahin ve Tokdemir, 2011: 857).

Dönemin görüşleri ile ön plana çıkan bir diğer ismi Prens Sebahattin'dir. Eğitimde batılı anlamda bireyciliği savunmuştur. Eğitimin amacını ise bireysel yetenekleri arttırmak olarak görmüştür. Tefik Fikret, Satı Bey ile aynı görüşleri paylaşıırken, Ethem Nejat milli duyguları sağlam gençlik yetiştirmeye yönelik olan politikalar üzerinde durmuştur. İ. Hakkı Baltacıoğlu' da üretim ve yeniliğe dayalı bir eğitim politikasını savunmaktaydı (Şahin ve Tokdemir, 2011: 857).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda baktığımızda, değişen dünya ve özellikle batı dünyasının gelişimi ve bu gelişimin yansımaları olarak bu dönemde Türk toplumu oldukça çalkantılı bir döneme girmiştir. Her alanda esen değişim rüzgârı özellikle eğitimi de etkisi altına almıştır. Gerek yetkili kurumlar gerekse dönemin aktörleri tarafından birden fazla politikanın formüle edilmesi söz konusu olmuştur.

1.2.4.2. Jön Türkler ve Düşünce Akımları

Yönetim alanını değişime götürecek olan girişimler Yeni Osmanlı hareketinin bir uzantısı olarak ortaya çıkan Jön Türk hareketinde kendisini göstermiştir. Bu hareketin zenginlik kazanıp gelişmesi ise 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Jön

Türk hareketi çalışmalarına “Sürgün Muhalefeti” denebilecek bir yaklaşım ile başlamıştır. Bu hareket 1908 devrimi öncesi çalışmalarını iki ana siyasi başlık altında yoğunlaştırmıştır. Bunlardan ilki; Tüm Jön Türkler 1876 Kanun-i Esasi’sinin yeniden yürürlüğe girmesini ortak bir düşünce olarak kabul etmektedir. Jön Türklerin çatısı altında toplanmış olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 yılına kadar güttüğü tek amaç sultanı 1876 Anayasasına uymaya zorlamaktır. İkincisi ise, Jön Türklerin en büyük arzusu çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu’nu içinde bulunduğu çöküşten çıkarmaktı (Öztürk, 1993: 27).

Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler aynı amaçtan yola çıkmış olmalarına rağmen, benzerlikleri ile birlikte birbirlerinden farklılıklarda göstermektedir. Örneğin, Yeni Osmanlılar sayıca daha az ve sakin bir haldedirler ancak Jön Türkler sayıca daha kalabalık ve kavgacıdır. O dönemde Yeni Osmanlıların yurt dışına kaçması bir zorunluluk olmuşken, Jön Türkler yurt dışına kaçma eylemlerini bir savaş taktiği yöntemi olarak kullanılmıştır. Bir diğer ifadeyle Jön Türkler Yeni Osmanlıların bir üst versiyonu olarak faaliyet göstermiştir (Öztürk, 1993: 28).

1908 yılına geline süreç içerisinde istibdada karşı Jön Türk çatısı altında birleşen birçok düşünce akımı mevcuttu. Kişisel önderlikleri göz önüne alındığında bu dönemde düşünceleri ile üç aktörün ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bunlar; *Ahmet Rıza*, *Mizancı Murat* ve *Prens Sebahattin*’dir (Öztürk, 1993: 28).

Ahmet Rıza pozitivist eğilimli bir düşünür olmakla beraber amacı dürüst bir yönetim anlayışıyla eğitimi ve bilimi geliştirmektir. Mizancı Murat’ın isteği ise halife yönetiminde İslam şeriatını uygulayacak Pan-İslamist bir devletin kurulmasıdır. Prens Sebahattin ise özel girişimlere esneklik gösteren ve yerel yönetimlere daha fazla yer veren bir yapılanmadan yanaydı. Bu üç fikir adamının da üzerinde birleştiği tek nokta ise toplumsal değişim sürecinde eğitime birincil sırayı vermeleriydi. Onlara göre istenilen düzenin kurulup yaşatılabilmesi ancak eğitim ile sağlanabilirdi (Öztürk, 1993: 28).

1.2.4.2.1. Ahmet Rıza

Ahmet Rıza Fransa’da pozitivist çevre ile yakından ilişkiler kurmuştur. Yazılarında pozitivist düşünceye vermiş olduğu öneme değinmekte ve bu düşünce sistemine olan bağlılığına atıf yapmaktadır. Bu nedenle pozitivist Jön Türklerin önderi

konumuna gelmiştir. Ahmet Rıza, Osmanlı reform hareketini genel eğitim düzeyinin gelişmesiyle bağlantılı bir süreç olarak görmekteydi. Ahmet Rıza daha çok eğitimin kalkındırıcı özelliği üzerine ilgi duymuş ve bu bir gözlem ürünü olmuştur. Bu duruma bir örnek olarak Ahmet Rıza'nın Tarım Bakanlığı'ndan Eğitim Bakanlığı'na geçişi gösterilebilir. Çünkü o köylünün eğitilmeden tarımın gelişemeyeceğini görmüştü. Yurt dışına çıkacağı süreye kadar Bursa Maarif Müdürlüğü'nde görev yürütmüştü (Öztürk, 1993: 30).

14 Nisan 1907 tarihinde ülkenin kurtulmasında ve ilerleyişinde maariften başka bir çare göremediğini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Devletin ve milletin istikbali tehlikededir. Bizi bundan kurtarmak için inkişaf sebebi öğretim ve eğitimden başka çare yoktur” (Öztürk, 1993: 31).

1.2.4.2.2. Mizancı Murat

Mizancı Murat Namık Kemal gibi edebiyat alanının eğitimciliğine inanmıştı. Görüşleri bakımından Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler arasında ortak bir nokta kurabilmekteydi. Mizancı Murat halkı eğitecek ve seçkinleri yetiştirecek araç olarak eğitimde edebiyatı görmekteydi (Öztürk, 1993: 31).

1.2.4.2.3. Prens Sebahattin

Prens Sebahattin toplumları bireyci ve bütüncü olarak iki kategoriye ayırmıştır. Bütüncü toplumlara Asya ülkelerini ve genellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde bulunan toplumları gösterir. Bireyci toplumlara örnek olarak ise İngiltere'yi göstermektedir. Prens Sabahattin ilerlemenin sağlanabilmesini bireyci bir toplum oluşturabilmeye bağlamış ve bu görüşü ile klasik liberal öğretiyi savunmuştur (Öztürk, 1993: 31).

Prens Sebahattin ve çevresi Le Play'nin Science Sociale anlayışını özümsemiş ve toplumsal değişimin yeni bir eğitim sistemi ile mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir. Prens Sabahattin eğitim ve üretim arasındaki ilişkiyi ilk sezen Türk düşünürler arasında yer almıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi eğitimcilerinden olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi eğitimcileri etkilemiştir (Öztürk, 1993: 32).

1.2.4.2.4. Abdullah Cevdet

Abdullah Cevdet'in düşüncesinin özeti halkı eğitmek ve Osmanlı bileşenlerini medeniyet akımına katabilmek isteğiydi. Abdullah Cevdet Edmond Demolins'e ilgi duymakla beraber Prens Sebahattin'in ise hayranıydı. II. Meşrutiyet Dönemi içerisinde Hak ve İkdam gazetesinde başyazarlık yapmıştır. Gazetede yazdığı yazılarda özel girişimlerin gerekliliğine işaret etmiştir. Ayrıca bu yazılarında Anglo-Sakson eğitimin yararlarına değinmiş ve toplumsal gelişimin gerçekleştirilebilmesi için Anglo-Sakson eğitim sisteminin Türk toplumuna uyarlanması gerekliliğini dile getirmiştir (Öztürk, 1993: 32).

1.2.4.2.5. Tevfik Fikret

23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet'in ilanı herkeste bir özgürlük hissi uyandırmış ve bu doğrultuda birtakım aydınlar farklı düşünce akımlarını benimseyerek devletin kurtuluşu için çözümler aramıştır. Tevfik Fikret ise bu dönemde konuya eğitim odaklı yaklaşmıştır. Tevfik Fikret eğitimin hem teorik hem pratik kısmı ile ilgilenmiştir. Fikret'in eğitimin teorik yönü ile ilgili çalışmaları "Yeni Mektep" konusundaki fikirleri ile gün yüzüne çıkmıştır. Yeni Mektep ekonomik ve toplumsal ilerleme için gerekli olan yeni bir eğitim sistemine yol gösterecek olan bir eğitim kurumudur. Bu kurumun amacı, yetişecek olan yeni kuşakları geleneklerin çemberinden çıkarıp, onlarda bunlara aksi meslek ve uygarlık yeteneklerinin kendi kişiliklerinden ortaya çıkmasını sağlayacak eğitimi tesis etmektir (Öztürk, 1993: 32-33).

1.2.4.2.6. Satı Bey

Tevfik Fikret ve Abdullah Cevdet gibi Satı Bey'de Prens Sabahattin'in görüşlerinden etkilenen isimlerden olmuştur. Satı Bey, Emrullah Efendi'nin aksine Alman ve Japon gibi inkılap yapmış ulusların bu işi ilkokul eğitimi sayesinde başardıkları görüşündedir. Satı Bey Edmond Demolins ve Prens Sabahattin'in fikirlerini hayata geçirdiği ve Ecole des Roches yöntemini uygulamış olduğu "Yuva" adlı bir okul açmıştır. Satı Bey bireyci eğitim düşüncesini İstanbul Öğretmen Okulu'nda da hayata geçirmeye çalışmıştır. Ancak değişen koşullar çerçevesinde Satı Bey, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde düşünce ve politika yoğunluklu çalışmalarda bulunmuştur (Öztürk, 1993: 33-34).

1.2.4.2.7. Emrullah Efendi

Emrullah Efendi 1900 yılında Maarif Meclis üyesi olmuştur. 1909 ve 1911 yıllarında iki defa Maarif Nazırlığı görevinde bulunmuştur. Emrullah Efendi'nin görüşüne göre bütün ilerlemelerin nedeni bilimdir. Ona göre öğretimin iki yönü vardır. Bunlardan biri teori diğeri ise pratiktir. Teorik yönü yalnız öğrenmektir, pratik yönü ise bütün bilgileri geçime yönelik kullanarak hayatın güzelleşmesini sağlamaktır (Öztürk, 1993: 34).

Emrullah Efendi eğitim ve öğretimin uygulama aşamasına ilişkin olarak kökü yukarıda dalları aşağıda kalan cennet ağacı olarak tasvir edilen “*Tuba*”nın örnek alınmasını savunmuştur. Bu fikri *Tuba Ağacı Nazariyesi* olarak ün kazanmış ve Türk eğitim tarihinde yerini almıştır. Bu yaklaşıma en sert karşı çıkan isim ise Satı Bey olmuştur. Seçkinler eğitimi yaklaşımına en iyi örnek olarak gösterilebilen Emrullah Efendi, bunun yanında genel eğitim ve halk eğitimi konusuna da büyük önem vermiştir. Satı Bey ve Emrullah Efendi arasında her ne kadar tartışma söz konusu olsa da eğitim çalışmalarından “ordu” şeklinde söz etmeleri ve öğretmenlik mesleğinin varlığına yönelik görüşleriyle ortak noktada buluşmuşlardır (Öztürk, 1993: 34).

1.2.4.2.8. Ziya Gökalp

Ziya Gökalp'in eğitime bakışını anlatana ve kendi parolası olan ifade “halka doğru ve garba doğru” dur. Ziya Gökalp'e göre eğitim medeniyetin taşıyıcısı olan aydın ve hars taşıyıcısı olan halkın arasında bir kültürleşme sürecidir. Ziya Gökalp tüm eğitim çeşitlerinde çocuklara Türk, İslam ve asır terbiyesi verilmesinden taraf olmuştur. Bu üç terbiyeyi birbirinin bütünleyicisi olarak nitelemiş ancak yetkileri bir sınıra konulmazsa birinin diğeriye karşı ve düşman olabilme durumunun olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Gökalp'in dönemin fikir akımlarını ve buna bağımlı olarak eğitim anlayışları arasında bir uzlaşma yakalama kaygısı içinde olduğu ifade edilebilir (Öztürk, 1993: 35).

1.2.4.2.9. Mehmet Akif

Dönemin tüm Türk aydınları gibi Mehmet Akif'te eğitim problemi ile ilgilenmiştir. Akif'in düşünce birliği ettiği kişilerin bakışı ile aynı olarak geçmişle şimdiyi karşılaştırmaktadır. Bu anlamda bazı İslamcılar “mektepleri kapatın ve medreseleri ıslah edin” demekten Mehmet Akif ise medreselerin çağın

gerekliklerine direnmelerine karşın hayıflanmaktadır. Bu doğrultuda Akif medreselerin ıslah edilmesi gerekliliğini dile getirir. Akif'e göre İslam'ı düşüklükten kurtaracak değişiklik yine İslamcı bir eğitim ile mümkün olacaktır (Öztürk, 1993: 35).

1.2.4.2.10. Ethem Nejat

Ethem Nejat tarıma dayalı ve köylerin gelişmesine katkı sağlayabilecek bir eğitim sistemini savunmuştur. Bu konuyu geniş ve kapsamlı bir biçimde işleyen bir eğitimcidir. Ethem Nejat Cumhuriyet döneminde hayata geçirilen Köy Enstitüleri uygulamasının fikir önderlerinden biri olarak ifade edilir (Öztürk, 1993: 36).

1.3. II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Kurumları: Çok Başlılık

II. Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırı (Eğitim Bakanı) görevini yürütmüş önemli isimler; İbrahim Hakkı Bey, Mahmud Ekrem Bey, Yusuf Ziya Paşa, İsmail Hakkı Bey, Abdurrahman Şeref Bey, Nail Bey, Emrullah Efendi ve Şükrü Bey'dir (Şahin ve Tokdemir, 2011: 857-858).

Dönemin en etkin ve önemli Maarif Nazırı Emrullah Efendi olmuştur. 12 Ocak 1910 tarihinde göreve başlamıştır. Hakkındaki eleştiriler nedeniyle 20 Şubat 1911 yılında istifa etmiştir fakat 15 Aralık 1911 yılında tekrar Maarif Nazırlığı görevine ataması yapılmıştır. 12 Temmuz 1912 tarihine kadar görevini sürdürmüştür (Erkek, 2009: 117).

Emrullah Efendi, Bakanlık görevine geldiğinde sorumluluk sahasına giren tüm alanları kendi kontrolü altına almak istemiştir. II. Meşrutiyet dönemine giriş ile Bakanlık içerisindeki memur fazlalığının azaltılmasına yönelik çalışmalar başlamış ayrıca II. Abdülhamid döneminden kalan kadroların tasfiye edilmesi sürecine girilmiştir. Emrullah Efendi göreve başladığında tüm illere bir genelge göndererek yazışma işlemlerinin hızlı bir biçimde yapılmasını ve şeffaflaşmasını istemiştir. Böylelikle Bakanlık teşkilatlanmasına bir toparlanma getirmeyi amaçlıyordu. Fakat sadece bu çalışmalar ile eğitim ile ilgili sorunların çözülemeyeceği görülmüştü (Ergün, 2017: 14).

Bakanlık ile ilgili değişim sürecinde Fransa Eğitim Bakanlığı kurum olarak örnek alınmıştır ve köklü reformlara gidilmiştir. Bu doğrultuda bazı yönetim birimleri ortadan kaldırılmıştır. Bu amaçla oluşturulan eğitim kurulları vb. kurullara karşı eleştiriler ortaya çıkmıştır. Fakat Emrullah Efendi Eğitim Bakanlığı için örnek alınan sistemin çalışması yönünde kararlı durmuştur. Örneğin; Bakanlık bu değişim süreci içerisinde, meclise sunulmuş

olan ilköğretim ile ilgili yasa tasarısını geri çekmiş, Sorbonne Üniversitesi Yönetmeliğini Darülfünuna uyarlamaya çalışmıştır. Emrullah Efendi'nin Bakanlık görevi esnasında uğraşmış olduğu bir diğer önemli konuda “denetim” sorunlarıydı. Bu konu kapsamında da bir değişime giren Bakanlık yeni denetleyiciler göreve getirdi. Bu denetleme görevine sahip olan memurların görev ve sorumlulukları belirlendi ve alacak oldukları maaşları üzerinde düzenlemeler yapıldı (Ergün, 2017: 14-15).

Emrullah Efendi, Bakanlığı esnasında vermiş olduğu bir demeçte 70.000 civarında bir öğretmen açığı olduğunu dile getirmiştir. İmkânların çok dar ve sınırlı olduğunu fakat eğitim için ilköğretimin zorunluluğunu vurgulamıştır. Bakanlık çalışmalarında en önemli yerin ilköğretim kurumlarının geliştirilmesine yönelik olacağını işaretlerini vermiştir. Bu süreç içerisinde ilköğretim için bina yapımı, para bulma ve öğretmen yetiştirme için plan ve projelere başlanmıştır. Bu dönem içerisinde Meclis'e bir ilköğretim yasa taslağı da sunuldu ve devlet tarafından ilkokullar yaptırıldı (Ergün, 2017: 17).

1.3.1. İlköğretim Kurumları

Meclis'te ilköğretim ile ilgili olarak sunulan yasa tasarısı Emrullah Efendi'nin bakanlık görevine gelmeden önceki döneme uzanan bir yasa tasarısı olma özelliğini taşıyordu. Ancak Emrullah Efendi Bakanlık görevine başlaması ile birlikte bu yasa tasarısını yeni baştan ele almış, Fransa ilköğretim sistemi ve yasasını benimsemiş bunu Osmanlı Devleti'ne ve Türkçe'ye göre kurgulamasını yapmıştır. Tasarının çerçevesi ilköğretim ile ilgili olarak yaşanan maddi zorluklara ve ilköğretimin zorunluluğu esasına dayanmaktaydı. Tasarı içerisinde yer bulan bir diğer önemli unsur, öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmenliğin bir meslek haline getirilebilmesi üzerineydi. Müfettişlik ve denetim çalışmalarına değişim getirilmiş müfettişlik görevi yapan çalışanlara denetimin yanı sıra ilköğretim incelemesi üzerine görevler yüklenmiştir. Eğitimin plan ve programlanmasına yönelik çalışmalar ve halkı ilköğretime teşvik üzerine yapılacak çalışmalarla ilgili olarak müfettişlik çalışanlarına sorumluluklar yüklenmiştir (Ergün, 2017: 18).

Fakat bu tasarı içerisinde denetim sisteminin yer alması ve Osmanlı içerisindeki azınlıkların bu duruma karşı çıkması, sonrasında gelen Meclisin feshi kararı nedeniyle 1913 yılı itibarıyla geçici bir yasa olarak yayınlanıncaya kadar yasalaşamamıştır. Bu süreç içerisinde Emrullah Efendi Şurayı Devlet'ten geçirerek bir yönetmelik yayınlamıştır. Bu yönetmelik, 1910 yılında yayınlanan bu yönetmelik ilkokulların ve ilköğretimin ıslahını içermekle birlikte,

eğitim alanında çalışanların görevlerini içermektedir. Yayınlanan bu yönetmelikteki temel amaç eğitim ve öğretimi sıkı bir denetim altına almaktır ve beraberinde müfettişlik sisteminin yerleşmesini sağlamaktır. Denetim kurumunun kurulması üç temel amaç ile ifade edilmiştir. Bu üç amaçtan ilki, köyler kapsamındaki eğitim ve öğretim olanaklarını inceleyerek gerekli olan gereksinimleri belirlemek, ikincisi ilkokullar için kullanılan ders araç ve gereçlerini inceleyerek, öğretime uygunluğunu denetlemek, üçüncüsü ise toplumu görevli müfettişler aracılığıyla ilköğretime teşvik etmek ve ilköğretime hazırlamak olmuştur (Ergün, 2017: 18).

1.3.2. Ortaöğretim Kurumları (İdadiler)

Emrullah Efendi'nin kendi dönemi içerisinde en etkin çalışma alanlarından bir diğeri de ortaöğretim kurumu çerçevesinde olmuştur. Bu doğrultuda da yaptığı çalışmalar toplumda uzun süre tartışmalara yol açmıştır. II. Abdülhamid dönemi içerisinde ortaöğretim kurumları olarak nitelendirebileceğimiz (*İdadiler*) eğitim seviyeleri oldukça düşüktü. II. Meşrutiyet Dönemi'ne girildiğinde 1910 yılı itibarıyla birtakım önlemler alınmış fakat buna rağmen eğitim seviyelerinde gözle görülür bir gelişim sağlanamamıştır. Emrullah Efendi *İdadileri* Avrupa'nın ilkokulları ile eş görüyordu. İdadilerin değişim kısmına da bu noktadan başlıyordu. Bu okulların eğitim seviyesini yükseltmek için çalışmalara başlıyordu (Ergün, 2017: 19-20).

Osmanlı Devleti'nde 1909 yılı itibarıyla 20 yatılı (leyli) ve 72 de gündüzlü (nehari) olmak üzere toplam 92 idadi bulunmaktaydı. Emrullah Efendi, idadilerdeki öğretim kalitesini arttırabilmek amacıyla illerde bulunan idadilerden en az 10 tanesinin Sultanilere dönüştürülmesi gerekliliğini vurgulayarak gündeme getirmiştir. Emrullah Efendi'nin tasarısına göre bu dönüştürülen Sultaniler ise Yükseköğretim kurumuna öğrenci hazırlayacaktı. Bu okulların son sınıflarındaki dersler Fransızca verilecekti. Böylelikle öğrencilerin daha iyi dil öğrenmesi planlanmıştır. Böylelikle bu okullardan yetişen öğrencilerin yabancı ülkelere gittiklerinde zorluk yaşamamaları planlanmıştır. Bu okullara öğretim kadrosu olarak müdür yardımcıları ve bazı öğretmenlerin Fransa'dan getirilmesi de planlanmıştır. Bu kurumların dışında kalan idadiler ise gündüz öğretim veren ve Fransa'daki öğretim düzeyinde eğitim veren kurumlar olarak programlanacaktı (Ergün, 2017: 20).

Yani bir anlamda idadilerin bir kısmı sultanilere dönüştürülecek günümüz ifadesiyle lise vazifesi göreceklerdi. İdadiler ile yükseköğretim arasındaki geçiş görevini sultaniler görecek böylelikle üniversitelere yetişmiş ve yetkin öğrenci yetişmesini temin edeceklerdi.

1.3.3. Lise Kurumları (Sultaniler)

II. Meşrutiyet Dönemi'nin eğitim alanında yapılan en önemli değişikliklerinden bir diğeri de il merkezlerinden başlamak üzere 10 idadinin sultaniye çevrilmesine yönelik çalışmalar olmuştur. İlk idadiden sultaniye dönüşüm İstanbul'da gerçekleşmiştir. Başlangıçta sultanilere isim olarak lise denmişse de bu uygulama 3 ay sonra değişmiş ve yeniden sultani olarak isimlendirilmişlerdir. Bu okullara Mekatib-i Sultaniye denmiştir (Şahin – Tokdemir, 2011: 861-862).

1910 yılında Yeni Sultaniler açılmıştır. Bu okulların açılışından 3 hafta sonra *“Liselerin tanzim ve idarelerine ve tedrisatına müteallik”* adı altında bir grup ortaya çıkmıştır. Bu grup ortaya bir yönetmelik ve program koymuştur. Ortaya çıkan bu yönetmelik yeni bir eğitim programı belirliyordu. Bu yeni eğitim programına göre, tabiat bilimleri üzerine verilen ders saatleri azaltılıyor, dil dersleri ile birlikte matematik alanındaki ders saatleri çoğaltılıyordu. Yaşanan bu değişim yine Emrullah Efendi'yi yoğun eleştirilere maruz bırakmıştı. Basında da eleştirilmesiyle birlikte aynı zamanda Meclis içerisinde de Emrullah Efendi hakkında soru önergesi verildi. Bu eleştirilerin odağında aynı zamanda bu kurumlarda çalışan öğretmenlerin diğer öğretmenlere oranla daha yüksek maaş alması gibi durumlarda yer almaktaydı. Emrullah Efendi bu eleştirilere, *“Osmanlı birliğini sağlayarak tüm bireylerin bir okulda eğitim ve öğretim görmesini sağlamaya çalışıyoruz”* diye yanıt veriyordu. Bu değişimler daha sonraki dönemlerde de sorunlar çıkarmaya devam ediyordu. Fakat tüm bu sorunlara rağmen 1913 yılına gelindiğinde tüm idadiler sultaniye çevriliyordu. Ancak Emrullah Efendi ikinci dönem bakanlığı esnasında hazırlamış olduğu *“Tedrisat-ı Taliye Layiha-i Kanuniyesi”* yasalaşmadığı için ortaöğretimi de kapsayan idadi ve sultani arasındaki karmaşıklığı giderme çabası sonuçsuz kalıyordu (Ergün, 2017: 20-21).

1.3.4. Yükseköğretim Kurumları (Darülfünun)

Emrullah Efendi iki bakanlığı dönemi içerisinde yükseköğretim alanındaki fikir ve planlarının çoğunluğunu uygulama safhasında gerçekleştirebilmeyi başarmıştır. Bu alanda çok çeşitli çalışmalar yapmıştır (Ergün, 2017: 22).

Bu çalışmaları sıralayacak olursak:

1) *Yabancı dil öğrenimi ile ilgili çalışmalar:* Bu çalışma kapsamında Darülfünunda yüksek okullar için “Lisan Şubeleri” açılmıştır. Bu şubelerde Fransızca başta olmak üzere

İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Rusça dillerinin öğretilmesi amaçlanmıştır. Emrullah Efendi lisan konusundaki çalışmaların gerekliliğini “Avrupa dillerini iyi bilmeliyiz” diyerek ifade etmiştir. Bu bölümler Edebiyat Şubesine bağlı olarak açılmıştır. Öğrenim gördüğü dilin edebiyatına ilgisi olan öğrencilerin bu dillerin edebiyatı ile ilgili öğrenimde görebilmeleri planlanmıştır. Bu dersler sabah ve akşam olmak üzere verilebilmekteydi. Aynı zamanda Arapça’ nın yaygınlaşması için de çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda Darülfünundaki Hadis ve Tefsir derslerinin Arapça okutulmasına karar verilmiştir (Ergün, 2017: 22-23).

2) *İhtiyat Sınıfı oluşturma ile ilgili çalışmalar:* II. Abdülhamid zamanında öğretimlerine devam edemediklerini ifade eden birçok insan olmuştur. II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile beraber gelen süreçte bu iddia da bulunun birçok insan Darülfünunlara yazılmışlardır. Bu dönem içerisinde geleceği parlak bir meslek olarak nitelendirilen hukuk eğitimi için Hukuk Mektebi’ne yoğun bir öğrenci talebi olmuştur. Yaşanan bu yoğunluk neticesinde birtakım önlemler alınması söz konusu olmuştur. Bu nedenle Hukuk Mektebi’ne girecek olan öğrencilerin idadi öğretim kurumu çıkışlı olması zorunluluğu getirilmiştir. Bu karar ile eğitim haklarının elinden alındığını savunan büyük bir çoğunluk bu duruma tepki göstermiş ve yönetime büyük bir baskı yapmıştır. Bu gelişmeler üzerine büyük çoğunluğu medrese çıkışlı olan bu topluluk Arapça, Kitabet ve Hesap sınavlarına tabi tutulmuş fakat yine eleştiriler neticesinde bu uygulamada soruna çözüm olamamıştır. Bunun üzerine Maarif Nazırı Emrullah Efendi, medrese çıkışlı ve idadi öğretime sahip olmayan öğrenciler için başlangıcı bir yıl sonrasında müfredatı iki yıl süreli bir “İhtiyat Sınıfı” açarak sorunun çözümü için bir yol çizmiştir. Özellikle medrese çıkışlı grubun Meclis’teki temsilcileri Emrullah Efendi’nin “İhtiyat Sınıfı” çözüm yoluna karşı çıkıyor ve buradaki iki yıl olan öğrenim süresini oldukça uzun buluyordu. Onlara göre yetkinliği olan her birey Darülfünun sınavlarına alınabilmeliydi (Ergün, 2017: 23).

Emrullah Efendi’ye göre ihtiyat sınıfları idadilere göre daha faydalıydı. O bu sınıfları Avrupa’da bulunan “cours d’adulte” sınıflarına benzediğini ifade ediyordu. Fakat bu değişim çalışması da Meclisin ödenekleri vermemesi üzerine sonuçsuz kalmaktaydı. Bakanlığın tüm uğraşlarına rağmen sonuç olarak ihtiyat sınıfları kapanmak zorunda kalmıştır (Ergün, 2017: 24).

3) *Yükseköğretim için öğrenci yurtları oluşturulması ile ilgili çalışmalar:* II. Meşrutiyet dönemi için çok gerekli olan bir girişim olarak görülmüştür. Emrullah Efendi yüksek okulların hiçbir yerde yatılı olamayacağı görüşündeydi. Bu görüş Fransa’dan etkilenecek ele alınmış bir

görüştü. Emrullah Efendi'nin girişimleri ile bu konuda birçok adım atıldı. Arsa ve bir miktar para da bulunmasına rağmen istenilen sonuçlara ulaşıldığı söylenememiştir. Emrullah Efendi bu sorun ile beraber aynı zamanda yüksek öğretim kurumlarında bulunan yoksul öğrencilerin ücretsiz olarak okutulabilmesi yönünde de uğraşlar vermiştir (Ergün, 2017: 25).

4) *Mülkiye Mektebi ile ilgili çalışmalar*: Bu okullar 31 Mart olayına kadar kargaşa içerisindeydi. Emrullah Efendi'nin bakanlığı döneminde Mülkiye Mektebi, Darülfünun 'un bir bölümü haline getirilmiştir. Paris Ecole des Sciences Politiques et Morales' in beş bölüm üzerinden üç bölümü örnek alınmış siyasi, mali ve mülki bölümler olarak yeniden kurgulanmıştır (Ergün 2017: 25-26).

5) *Darülfünun özerkliği ile ilgili çalışmalar*: 20. Yüzyılın başlarında “Darülfünun-u Şahane” açılmış ve açıldıktan bir yıl sonra Türkiye’de Darülfünuna özerklik verilmesi gündeme gelmiştir. Özerklik meselesi ile ilgili olarak II. Meşrutiyet dönemi içerisinde Emrullah Efendi'nin bakanlığı sırasında da adımlar atıldığı görülmüştür. Emrullah Efendi 1911 yılında özel bir bütçe ile birlikte Darülfünun yasasının Meclis gündemine geleceğini işaret etmiştir. Darülfünun üzerine olan bu çalışmalar esas olarak 1912 yılında gerçekleştirilmiştir. 1912 yılında fakültelere ayrı ayrı yönetmelikler yapılmıştır. Aynı zamanda tüm Darülfünunu ilgilendiren genel bir yönetmelik üzerinde de çalışılmıştır. Fakat hazırlanan bu tasarılar profesörler kurulunca beğenilmemiştir. Kurul ayrıca kendisinin hazırlamış olduğu tasarıları raporlaştırarak dönemin bakanlığına sunmuştur. İlk raporlar bakanlıkça reddedilmiş olup ikinciye kurul tarafından tekrar rapor sunulmuştur. Birtakım değişikliklerle birlikte üçüncü kez sunulan rapor kabul edilmiş olup bu raporların içeriği genellikle ders programları ile ilgili olmuştur (Ergün, 2017: 26).

1.4. Ulus Devletleşme Sürecinde Eğitim Politikaları (1918-1923)

Reform, yenileşme ve Avrupa'ya benzemeye yönelik çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nda Padişah Üçüncü Selim'den itibaren başlamıştır. Ancak kökleşmiş bir geleneksel yapının varlığı, eğitimsizliğin sunmuş olduğu olumsuzluklar ve din kurallarının üstünlüğü ile beraberinde Avrupa'da oluşan kapitalist sınıfın ortaya çıkardığı sömürgecilik anlayışı artık İmparatorlukların yıkılıp yerlerine ulus devletlerin kurulması gerekliliğini dayatmış bulunuyordu (Mütercimler, 2008: 680).

1908 yılı sonrası II. Meşrutiyet Dönemi ile birlikte, eğitimde söz sahibi olmuş aktörlerin görüşleri yeni eğitim anlayışının “*çocuğa dayalı ve psikoloji temelli olması*” gerekliliği

yönündeydi. Dönemin eğitim alanının aktörlerinden olan, *Ziya Gökalp, Emrullah Efendi, Satı Bey, İ. H. Baltacıoğlu, S. C. Antel, M. Ş. Tunç, Atuf Kansu, Ethem Nejat, Kazım Nami Duru ve Tevfik Fikret* arasında yaşanan eğitim politikalarına yönelik tartışmalar cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının bir hazırlık süreci olarak görülmüştür (Hesapçıoğlu, 2009: 122).

Osmanlı Devleti'nin son dönemine gelindiğinde eğitim çalışmaları yapısal olarak, anlayış olarak ve içerik olarak birbirinden çok farklı durumdaydılar. Eğitim kurumları arasında koordinasyon sağlanamamış hatta kurumlar birbirinden zıt görüşler çerçevesinde eğitim ve öğretim faaliyetleri içerisinde bulunmaktaydılar. Mahalle mektepleri ve medreseler, idadiler ve sultaniler, yabancı dilde öğretim yapan okullar hepsi birbirinden bağımsız olarak yürüyor eğitim sistemi içerisinde uğraşlar olmasına rağmen bir eğitim sistemi birliği sağlanamıyordu. Hem idari hem de işleyiş bağlamında karmaşık bir eğitim ortamı ortaya çıkıyordu (Dönmez, 2006: 92-93).

30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılıyordu. Bu süreç içerisinde başta başkent İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti toprakları işgale uğramaya başlıyordu. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde Türk milleti Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bir milli mücadele hareketi içerisine giriyordu (Akyüz, 2011: 20).

28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'nin son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından kabul görmesi ve İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da işgallere başlayarak meclisin ileri gelen mebuslarını tutuklaması milli mücadelede Ankara'nın baş aktör olması sonucunu doğurmuştur. Türk halkı Anadolu da İstiklal mücadelesine başlamıştır. Bu dönemde Türk halkı işgaller, salgınlar, yoksulluk ve cehalet ile karşı karşıya kalmış bir durumdaydı. 1918 yılı ile başlayan bu süreç 1923 yılına kadar uzanan süreç içerisinde eğitim sorunlarının da geri plana atılması sebebiyetini ortaya çıkarmıştır (Kaplukan, 2012: 3).

Ankara'da milli bir mücadele için bir araya gelmiş siyasi ve askeri bir grup oluşmuş ve bu grup Türk toplumunu esaretten kurtaracak yeni bir devlete doğru götürecekti. Ankara'da oluşan bu siyasi ve askeri kadro toplum içerisindeki cehaleti de en az savaş kadar tehlikeli görmekteydi. Bu doğrultuda ilk adım atılacak ve Ankara'da kurulan ilk Bakanlar Kurulunda Rıza Nur Bey Maarif Vekilliğine getirilecekti (Kaplukan, 2012: 3).

Mustafa Kemal Paşa, milli eğitimle ilgili amaçlarını daha milli mücadele sürmekteyken ortaya koymuştur. 9 Mayıs 1920 tarihinde okunan İcra Vekilleri Heyeti programı

incelendiğinde, milli şuuru geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücünün bilincinde olma gibi bugünkü modern eğitimde kullanılan ilkelerin daha o günlerde belirlendiği görülmektedir. TBMM açıldıktan sonra, 2 Mayıs 1920 tarih 3 sayılı yasası ile İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) 11 Vekâletinden biri olarak “Maarif Vekâleti” örgütlenmiştir (Kapluhan, 2012: 6-9).

Millî mücadele yıllarında Türk halkı bir kurtuluş mücadelesi içerisine girmişti. Bu dönem içerisinde savaş halinde olunmasına rağmen eğitimin nasıl olması yönünde ilke ve görüşlere de yer verilmekteydi. Özellikle milli mücadele döneminde Türk halkının lideri olarak Mustafa Kemal Paşa’nın eğitim ile ilgili söylemleri dikkat çekici olmuştur (Arı, 2002: 185).

Aslında bu söylemler kurtuluştan sonra kurulacak olan Yeni Türk Devleti’nin eğitim politikalarının nasıl icra edileceğine yönelik işaretler içermekteydi. Mustafa Kemal Paşa 16 Temmuz 1921 Ankara Maarif Kongresi açılış konuşmasında eğitim ile ilgili olarak şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye millîye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kasdediyorum. Çünkü dehayı millîmizin inkişafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lâalettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (Haraseti fikriye) zeminle mütenasiptir. O zemin, milletin seciyesidir. Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile tearuz eden bilûmum yabancı anasırla mücadele lüzumunu ve efkârı millîyeyi kemali istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mühimdir. Daimî ve müthiş bir cidal şeklinde tebarüz eden hayatı akvamın felsefesi, müstakil ve mesut kalmak isteyen her millet için bu evsafi kemali şiddetle talep etmektedir” (ASD I-III, 2006: 252-253).

Mustafa Kemal Paşa kurtuluş savaşı öncesinde değindiği bu ifadeler ile gelecekte kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim politikalarının nasıl olacağına dair de bilgi vermiş oluyordu.

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Türk harekâtının başarıyla sonuçlanması ve kurtuluş savaşının net bir şekilde kazanılması sonrasındaki süreçte yine Mustafa Kemal Paşa

eğitime yönelik ifadelerde bulunmuştur. 27 Ekim 1922 tarihinde Bursa’da kalabalık bir öğretmen grubuna yaptığı bir konuşma içerisinde Mustafa Kemal Paşa eğitim ile ilgili olarak şu noktalara değinmiştir:

“Evvelâ fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin menbalarını tathirden başlamak lâzımdır. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için, hamiyet, hüsnüniyet, fedakârlık elzem olan evsafıdır... Fakat bir heyeti içtimaiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek, heyeti içtimaiyeyi asrın icabatına göre terakki ettirebilmek için, bu evsaf kâfi gelmez; bu evsafın yanında ilim ve fen lâzımdır. İlim ve fen teşebbüsünün merkezi faaliyeti ise mekteptir... Hanımlar, Beyler; Memleketimizin en mâmur, en lâtif, en güzel yerlerini üç buçuk sene kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlûp eden zaferin sırrı nerededir. Bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber ittihaz etmektedir. Milletimizi yetiştirmek için asıl olan mekteplerimizin, darülfünunlarımızın teessüsünde aynı mesleki takip edeceğiz. Evet, milletimizin siyasî, içtimaî hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayiiyle inkişaf eder... Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâsı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yekcan ve yekfikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır” (ASD I-III, 2006: 266).

Yukarıda değindiğimiz söylemlerden anlaşılacağı üzere ileride kurulacak olan Türk Devleti birçok alanda olacağı gibi eğitim politikalarında da bir değişim süreci içerisine girecekti. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki çalışma arkadaşları geri kalmış olan bir toplumun yalnızca savaş ile kurtulamayacağını bunun ancak çağdaşlık ve bilimselliğe dayalı eğitim politikaları ile yetişecek nesiller üzerinden mümkün olacağına da işaret etmiş oluyorlardı.

1920 yılında Fevzi Çakmak Paşa’nın Başvekilliğini üstlendiği ilk kabine programında Rıza Nur Bey’in eğitim politikalarına yönelik yapmış olduğu çalışmalara da yer verilmiştir. Rıza Nur Bey eğitim konusunda toplum ile hükümetin ortak bir zeminde buluşması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu sebeple eğitim ile ilgili olarak *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu* hazırladığını belirtmiştir (Kaplukan, 2012: 16).

Bu çerçevede yeni hükümetin eğitim stratejileri şu şekilde ifade edilmiştir (Aktaran; Kaplukan, 2012: 16):

- 1) Türk eğitim sistemi hem milli hem dini olacaktır.
- 2) Türk eğitim sistemi Türk çocuklarına hayata atılım safhasında yararlı nitelikler kazandıracaktır. Kendine güvenen bireyler yetiştirilmesi sağlanacaktır. Düşünen ve bilinçli bireylerin yetiştirilebileceği eğitim çalışmaları yapılacaktır.
- 3) Okullarda gerçekleştirilen öğretim sistemi çağa uygun ve sağlık koşullarına uygun bir düzenleme ile yeniden şekillendirilecektir.
- 4) Ders kitapları yazdırılırken milletin yapısı, ülkenin içinde bulunduğu iklim koşulları ve coğrafi şartları ile tarihi ve toplumsal geleneklerin bilimsellik ışığında dikkate alınarak yazılması sağlanacaktır.
- 5) Yeni bir Türkçe sözlük meydana getirilecek ve bu işlem toplum içindeki sözcüklerin toparlanması ile yapılacaktır.
- 6) Edebi ve toplumsal eserler milli ruhu pekiştirecek bir biçimde uzmanlara yazdırılacaktır.
- 7) Geçmişten günümüze gelen eserlerin kayda geçirilmesi ve korunması için gerekli tedbirler alınacaktır.
- 8) Öncelik olarak mevcut okulların yönetiminin iyileştirilmesi sağlanacaktır. Milletin varlığını korumasında en önemli unsur olarak görülen eğitim konusunda hassas olunacak ve eğitim ile ilgili çalışmalara özel ilgi gösterilecektir.

Dönemin Maarif Vekâleti Merkez örgütü İsmail Safa Özler' in maarif vekilliği döneminde genişletilmiştir ve geliştirilmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Maarif Vekâletinin örgütsel değişiminde Fransa ve İspanya merkezi eğitim örgütü örnek olarak alınmıştır. Bu ülkelerdeki bilimsel ve idari olarak ele alınan örgütlenme şekli esas olarak ele alınmıştır. Bilimsel olarak örgütlenme, 30 üyesi olan bir kurul tarafından oluşturularak ayda 2 kez toplanmasına yönelik olmuştur. Bu örgütlenme, Fransa'da 50 kişiden oluşan bir kurul ve İspanya'da 70 kişiden oluşan kurul şeklinden esinlenerek planlanmıştır. İdari örgütlenmede, ilköğretim ve ortaöğretim genel müdürlükleri kurulmuş bununla birlikte yükseköğretim ise bir müdürlük şeklinde örgütlendirilmiştir (Kaplukan, 2012: 10-11).

II. Meşrutiyet ile tam olarak başladığını ifade edebileceğimiz eğitim alanında yaşanan değişim rüzgârı yeni Türk devletinin kuruluş aşamasında da etkisini göstermiş artırmacı değişimlerin izleri devam etmiştir. Eğitimde aranan yenilikçilik ve çağa ayak uydurabilme arayışı bu konuda mesafe kat etmiş ülkeleri rol model olarak alma gereksinimini de ortaya çıkarmıştır. Örneğin, eğitim sisteminde Fransa'nın ağırlıklı olarak rol model olarak alınması söz konusu olmuştur. Eğitim kurumları ve müfredata ilişkin çalışmalar Fransa örneği ele alınarak uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu durum aynı zamanda eğitim politikalarını oluştururken dış ülke etkilerinin de göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir.

Aktörler bazında bakıldığında II. Meşrutiyet Dönemi oldukça hareketlidir. Bu hareket gerek ulus devletleşme sürecinde gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduktan sonra uygulanacak olan eğitim politikalarında kendini açık bir biçimde göstermektedir. II. Meşrutiyet'in önde gelen düşünürlerinden Ethem Nejat tarıma dayalı ve köylerin gelişimine yönelik bir eğitim sistemini savunmuş bu savunma Cumhuriyet dönemine yansımış ve bir eğitim politikası olarak Köy Enstitüleri'nin oluşumuna ışık tutmuştur. Bir anlamda uygulanma fırsatı bulamamış olan bazı eğitim politikaları Cumhuriyet ile uygulamaya geçirilmiştir.

Örneğin, yine bu bağlamda dönemin düşünürlerinden Prens Sebahattin'in Cumhuriyet döneminin önemli eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nu da etkilediği görülmüştür. Bu durum dönemler arası etkileşimi gösterdiği gibi aktörlerinde eğitim politikalarında birbirini etkileyerek artırmacı değişimler şeklinde ilerledikleri gözükmemektedir.

Tanzimat ile başlayıp II. Meşrutiyet ile devam eden süreçte eğitimde değişim tartışmaların odağına oturmuş ve bu tartışmaların farklı alanlarında etkisiyle alevlendiği göz ardı edilemez bir gerçeklik olarak ortaya konmuştur. Özellikle Avrupa'nın değişen yapısı, ulusçuluk akımlarının yükselişe geçmesi, bilgi ve teknolojik gelişmeler vb. değişimler devlette ve toplumda eğitimi tartışılır hale getirmiştir. Cumhuriyet ile birlikte eğitim politikaları artırmacı değişimden radikal bir kırılmaya geçecektir.

II. BÖLÜM

“MİLLİ” EĞİTİM VE ULUSUN İNŞASI: LAİK DEVLET-LAİK EĞİTİM

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile beraber oluşturulan milli eğitim politikası analiz edilecektir. Bu kapsamda yeni devletin temellerinin inşa edildiği ve eğitimin bir devlet koruması altına alınması olarak görülebilecek Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun önemine yer verilecektir. Kanunun oluşum sürecine değinilecek ve bu çerçevede kurucu aktörlerin söylevlerine değinilecektir. Eğitimin, devleti yöneten kadrolar tarafından devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullanım şekli ele alınacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk devriminin temel ilkelerinden oluşan “*Kemalizm*” üzerine inşa edilmiştir. Kemalist ilkeler Atatürk devrimlerinin bir çıktısı olarak ortaya çıkmıştır. Bu ilkeler kurulan ulus devletin laik bir devlet olarak oluşumunu sağlayabileceği ideolojiyi ortaya çıkarmıştır (Gençkaya, 2008: 13).

Atatürk’ün Cumhuriyet’in temel ilkeleri kapsamında söylemiş olduğu sözlere ve 1921 ile 1924 Anayasalarına bakıldığında, üç ana esasın açıklık kazandığı görülmektedir. Bu esaslar “cumhuriyetçilik”, “ulus” ve “çağdaşlaşma” kavramlarıdır. Bu kavramlar hem “*Aydınlanma*” hem de “*Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi*” içerisinde yer alan ilkeler ile bağdaşmaktadır. “*Cumhuriyetçilik*” kavramı mutlakiyet rejimi yerine hukuk devletinin egemenliğini kabul eder. “*Ulus*” kavramı coğrafi bir bölgeye ve bir gruba yönelik tanımlanan kimliğin ifadesidir. “*Çağdaşlaşma*” kavramından ifade edilmek istenen ise, geleneksel bir toplumun çağdaş (medeni) bir yapıya dönüşümünün sağlanmasıdır (Gençkaya, 2008: 15).

Türkiye’de laik devletin kurulması sürecinde eğitim önemli bir araç olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet döneminde, Cumhuriyet’in kurucu kanunları ve ilkelerinin aksine eğitimin örgütlenmesi, ders programları ve eğitimin yönetimi farklı dönemlerde siyasal nedenlerle bir araç olarak kullanılmıştır.

Eğitim uzun yıllar boyunca toplumun ahlak yapısının, ekonomik ve siyasal yapısının belirlendiği ve bununla birlikte mevcut toplumsal yapının düzeninin, devamlılığının sağlanabilmesi amacıyla sistemli olarak bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir kavram olarak nitelendirilmiştir. 18. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa’da hem okullarda hem dini kurumlarda aynı zamanda mesleki eğitim kurumlarında eğitimler verilmiştir. Buralarda verilen eğitimlere bakıldığında eğitmenlerin öğrencileri üzerindeki temel egemenliğine dayalı bir eğitim

sisteminin varlığının söz konusu olduğu görülmekteydi. Yetiştirilmekte olan yeni nesiller geçerli olan toplumsal düzenin sürekliliğini sağlamak amacıyla eğitime tabi tutulmaktaydı (Ergün, 1994: 17).

Her toplum ortaya çıkış sürecinde kendine özgü değerler oluşturur. Bu değerler toplumların amaçlarıdır ve bu amaçlara ulaşmada eğitim toplumlar için bir araçtır. Değişim hareketlerine kapalı olmayan toplumların başvurduğu ilk kurum yine eğitim kurumlarıdır. Bu bağlamda bakıldığında eğitimin en net özelliği olarak toplumsal yönü ön plana çıkmaktadır. Tüm toplumlarda ki eğitim faaliyetleri, o toplumların kendi yapısına ve özelliklerine bağlıdır. Eğitim farklı toplumlar içerisinde büyük değişiklikleri barındırır (Aslan, 2001: 28).

Yukarıda değindiğimiz eğitimin bir araç olarak toplum mühendisliği sürecinde kullanımına ilişkin analizlere ve değişimin tanımına çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde değineceğiz. Bu bölümlerde radikal ve artırımcı değişimler arasındaki farkı görmüş olacağız.

Kemalizm'in gerek laiklik gerekse din ve çağdaş medeniyet hakkındaki görüşleri ve söylemleri dikkatle incelenmelidir. Bu çerçevede Cumhuriyet dönemi oluşturulan eğitim sistemini anlayabilmek, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecini tarihsel anlamda analiz edebilmekten geçmektedir (Gençkaya, 2008: 17).

Batı dünyası 15. yüzyıldan itibaren, “Rönesans”, “Reform” ve “Aydınlanma” düşünceleriyle bilim, teknoloji ve felsefe konularında büyük gelişmeler yaşamıştır. Osmanlı Devleti 12. ve 13. yüzyıldan sonra sadece din bilginini yetiştirmeye odaklanmıştır. Bu dönemden kısa bir süre sonra ise Osmanlı duraklama dönemi içerisine girmiştir. 17. yüzyıldan itibaren bu süreç daha da hızlanmıştır. Batı'da gerçekleşen bilimsel gelişmeler dikkate alınmamış medrese sisteminde bilim tek bilim “şeriat” olarak eğitim ve öğretim verilmiştir. Örneğin; tıp, fizik matematik gibi dersler bile din eğitimi içerisinde yer bulmuştur (Maboçoğlu, 1999: 34).

Bilime ilgi duyulmadıkça duraklama ve gerileme Osmanlı'da hız kazanmıştır. Teokratik rejimde tutuculuk büyük bir üstünlük sayılmış, 1547 yılından sonra okullarda felsefe dersi yasaklanmış ve bilime verilen değer azalmıştır (Maboçoğlu, 1999: 34).

18. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Batı uygarlığı içerisinde yer edinmek istemeye başlamıştır. İslam kültür çerçevesinden Batı kültür çerçevesine geçiş yapılmak istenmiştir. Ancak bu çaba her ne kadar Tanzimat ile net bir hal alsa da farklı koşulların etkisiyle

başarılı olunamamıştır. Batı teknolojisini ülkeye getirebilmek için 19. yüzyılda büyük emekler sarf edilmiş fakat başarılı olunamamıştır (Maboçoğlu, 1999: 34).

Bu durumun sebeplerine çalışmanın ikinci bölümünde detaylı bir biçimde değineceğiz. Bu durum giriş bölümünde değinmiş olduğumuz değişim sürecinin özelliklerini de içerisinde barındırmaktadır.

Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti devletin geri kalma sebebini araştırmıştır. Özellikle II. Mahmut Dönemi (1808-1838) ve Tanzimat döneminde askerlik, devlet idaresi, eğitim ve hukuk alanlarında yoğun reform hareketlerine girişilmiştir. Batı temelleri laik yasalara yer verilmiştir. Fakat laik kurumların yanında devam eden dinsel kökenli kurumlar iki başlı bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durumun toplumun her alanında bütünlüğü zayıflattığı görülmüştür (Maboçoğlu, 1999: 34).

Özellikle Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere kurucu aktörlerin yukarıda değinmiş olduğumuz durumu çok iyi analiz ettiği düşünülebilir. Bu durum milli eğitim politikası oluşturulurken devrim niteliğinde oluşturulan yasalar ile ortaya çıkacaktır. Tevhid-i Tedrisat yasası bu analizin ortaya çıkardığı bir yasa olarak düşünülebilir.

2.1. Atatürk Devrimleri: Laiklik

Laiklik sözcüğü, Yunanca'da "halk" olarak nitelendirilen "*laos*" sözcüğünden üretilmiştir. Laik birey, "halktan olan" yani ruhban sınıfından olmayan birey demektir. Laiklik kavramı Türkçeye Fransızcada bulunan "Laigue" sıfatından eklenmiştir (Kahraman, 2008: 59).

Atatürk'ün Türk milleti için hedefi muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmesiydi. Modern ulus devletin kuruluşu için ulusal egemenlik, bilim ile teknoloji oldukça önemli araçlardı. Ancak böylelikle çağdaş Batı medeniyetinin bir üyesi olunabilecekti. Atatürk bu gelişmelerin bilim ve akıl doğrultusunda gerçekleşebileceğini bilmekteydi. Bu konularda ifade etmiş olduğu düşünceler aynı zamanda öngörmüş olduğu yeni toplumu da tarif etmekteydi (Gençkaya, 2008: 19).

Toplum, sınırları belirli olan bir çevre içerisinde ortak çıkarlar doğrultusunda birleşmiş, belirli kuralları olan ve iş birliği ile dayanışmaya dayalı bireylerden oluşur. Tüm toplumların varlığını sürdürebilmesi için eğitim kurumlarına ihtiyacı vardır. Bu bağlamda eğitim, toplum

hayatının kurallar doğrultusunda ve düzenli bir biçimde sürdürülebilmesi için toplum tarafından inşa edilmiş ana toplumsal bir kurumdur (Aslan, 2001: 27).

Bu sebeple eğitim ve toplum kavramları birbirlerini tamamlayan iki kavram olarak keşismektedir. Eğitimin işlevlerini yerine getirebilmesi için bir topluma ihtiyacı vardır. Bu bağlamda eğitimin varlığından söz edilebilmesi için bir toplumun varlığının söz konusu olması gereklidir. Toplum bir amaç olarak görülecek olursa, eğitim bu amacı gerçekleştirme yolunda kullanılan vazgeçilmez bir araç olarak nitelendirilebilir (Aslan, 2001: 28).

Laiklik anlayışının Türkiye’de yerleşebilmesi için Cumhuriyet öncesinden gelen halifelik kurumunun kaldırılması gerekliydi. Çünkü halife aynı zamanda hem dini bir lider hem de devlet başkanı niteliği taşımaktaydı. Devlet başkanının dini bir lider olduğu bir ülke için laik bir yapı söz konusu olamazdı.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’te yeni ulus devletin kuruluş sürecinde ve Cumhuriyet’e giden süreç içerisinde bu tartışmalar ortasında kalmıştır. Bazı kesimler halifelik makamını kaldırmak yerine bu makama kendisinin oturmasını dahi talep etmişlerdi. Gazi Mustafa Kemal Atatürk hem bu süreci hem halifelik ile ilgili görüşlerini kendi söylevinde şu ifadeler ile aktarmıştır:

“Efendiler, halife katının korunmasında dinsel ve siyasal yarar ve zorunluk bulunduğu sanısında olan birtakım kişiler, bilginize sunduğum kararların alındığı son dakikalarda halifelik görevini üzerine almamı önerdiler.

Bu gibilere hemen, gereken olumsuz yanıtı vermiştim.

Yeri gelmişken başka bir noktayı da bilginize sunayım. Büyük Millet Meclisi halifeliği kaldırdığı sırada, Antalya Milletvekili, din bilginlerinden Rasih Efendi, Kızılay adına Hindistan’da bulunan bir kurulun başkanlığını yapıyordu. Rasih Efendi, Mısır’a uğrayarak Ankara’ya döndü. Benimle görüştü ve şunları anlattı: Gezdiği ülkelerdeki Müslüman halk benim halife olmamı istiyormuş. Müslümanların yetkili kurulları bana bu dileği bildirmek için Rasih Efendi’yi vekil etmişler. Rasih Efendi’ye verdiğim yanıtta, İslamların bana olan güven ve sevgilerine teşekkür ettikten sonra dedim ki: “Siz din bilginlerindensiniz. Halifenin devlet başkanı da olduğunu bilirsiniz. Başlarında kralları, imparatorları bulunan halkın, bana ulaştırdığınız dilek ve önerilerini ben nasıl kabul edebilirim? Kabul ettim desem, o halkın başındaki kişiler bunu isterler mi? Halifenin buyrukları ve yasakları yerine getirilir. Beni halife yapmak isteyenler

buyruklarımı yerine getirebilecekler midir? Bu duruma göre, yapacak işi ve anlamı olmayan bir kuruntu sanını takınmak gülünç olmaz mı?”

Efendiler, açık ve kesin söylemeyelim ki, Müslüman halkı bir halife korkuluğu ile uğraştırmayı ve kandırmayı sürdürmek çabasında bulunanlar, yalnız ve ancak Müslümanların ve özellikle Türkiye’nin düşmanlarıdır. Böyle bir oyuna kapılmak da ancak ve ancak bilisizlik ve aymazlık belirtisi olabilir...” (Nutuk, 2007: 598-599).

Laik anlayışın topluma yerleşmesi ve yaygınlaşması Batı’da kolay bir süreç olmamıştır. Yüzyıllar süren bir kararlı tutum takınılmıştır. Siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda yapılan düzenlemelerin kökleşmesi yüzyılları bulmuştur.

Hristiyanlık bu yapılaşma için daha uygun olarak görülürken İslam açısından daha uzun, ince ve sabırlı çalışma ile uygulamalar gerektirir nitelikteydi. Bunun sebebi İslam dinin devlet ile doğmuş olmasıydı. İslam dini inanç ve ibadete ilişkin yasaları düzenlemesiyle beraber dünya işlerine ilişkin kuralları da yanında getirmekteydi. Örneğin; İslamiyet şariat adıyla aile hukukundan usul hukukuna uzanan yasalar içeriyor ve kendine bir hukuk sistemi yaratıyordu. Bu sebeple İslam ülkelerinde devlet ve hukuk sistemini birbirinden ayırma girişimleri hep direniş ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum İslamiyet’te din ve devlet işlerinin birbirinden ayırt edilemeyeceği görüşünü ortaya çıkarmıştır (Maboçoğlu, 1999: 34).

Atatürk laikliği, yalnızca din ve devlet işlerinden dinin ayrımı değil, bununla beraber kültür ve hukuk alanlarından da çıkarılmasını kapsayan bir laiklik anlayışıdır. Atatürk’ün laiklik kavramının en önemli unsurlarından birini oluşturan din ve devlet ayrımı Cumhuriyet dönemi boyunca farklı reformlar ve farklı açılarla yer bulmuştur (Gençkaya, 2008: 24).

2.1.1. Laik Devlet

Laiklik en geniş anlamıyla, din ile devletin kendi alanlarında bağımsız olması demektir. Laiklik dinsel alan ile devlete ait olan kamusal alanı ayırır, devletin belli bir dini temsil etmesini kabul etmez ve dinler ile inançlar bağlamında tarafsızlığı ifade eder. Bu sebeple devletin siyasi ve hukuki düzeninin de din kurallarına yer yoktur. Çünkü tersi bir durumun gerçekleşmesinde devletin tarafsızlığı söz konusu olamayacaktır (Kahraman, 2008: 59).

Önemli olan bir diğer hususta, laiklik ne dincilik anlamına gelmektedir ne de din karşıtlığı. Laiklik hiçbir dini tanımayı veya tanınamayı, ortadan kaldırmayı desteklemez. Katolik toplumlarda laik anlayışa göre, birey dünyevi ya da dini konularda kiliseye göre üstün konumdadır. Anglo-sakson sekülerizminin aksine, temelleri Fransız İhtilali’nin Jakoben

geleneğinden gelen laik devlet, kamu alanı içerisinde tüm dinsel görüntüyü kaldırır ve dini büyük bir şekilde devletin denetimi altına sokar (Gençkaya, 2008: 23).

Laiklik, akılcılığı bilginin ve hukukun ana unsuru olarak niteler. Devlet otoritesinin ve siyasetinin ana unsuru olarak halkın kuvvetini (milletin egemenliğini) vurgular. Bu bağlamda dinin etkisini yaşamda en düşük seviyeye çeker (Gençkaya, 2008: 24).

Cumhuriyet dönemi ilk yıllarında gerçekleştirilen tüm değişiklikler ve devrimler demokratik bir toplumu meydana getirebilmeyi amaçlamaktaydı. Ancak böyle bir toplumun oluşumunu sağlayabilmek her yaş grubunda bulunan yurttaşın yetenekleri doğrultusunda en iyi eğitimi almasına bağlanmıştı. Bu yüzden eğitim kurumları açılarak yurttaşlar eğitilmeliydi (Maboçoğlu, 1999: 34).

Osmanlı zamanında adımları atılan laik anlayış, toplumun her kesimine yansımaları ve gerçek anlamda yaygınlaşması bağlamında Cumhuriyet ile beraber Atatürk dönemi ile başlamıştır (Maboçoğlu, 1999: 35).

Laiklik ilkesi Türkiye’de Anayasa’ya 1937 yılında girmiştir. Ancak laik devlet düşüncesini yaygınlaştırma ve halka benimsetme faaliyetleri Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren başlamıştır (Maboçoğlu, 1999: 36).

2.1.2. Laik Eğitim

Eğitim bireylere bilgiler, yetenekler ve yeni davranışlar kazandırmak üzere yapılan amaçlı faaliyetler bütünüdür. Bireylerin duygusal, zihinsel ve toplumsal yeteneklerinin olumlu bir biçimde geliştirilmesine yönelik çalışmalar eğitim ile sağlanabilmektedir. Birey davranışlarını geliştirme ve değişim sürecine uğratabilme bağlamında en etkili yol eğitimidir. Bu doğrultuda yeryüzündeki toplumlar eğitim faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla bir eğitim sistemi oluşturmaktadırlar (Çakır, 2017: 32).

Eğitim ve öğretim süreci aile içerisinde başlayıp, okul öncesi, ilk, orta, lise ve yüksek öğretim şeklinde devam eden bir silsile şeklinde ilerleme gösterir. Ayrıca bu eğitim ve öğretim süreci mesleki formasyonu da içerisinde barındırabilmektedir. Bununla beraber psikoloji, sosyoloji, çevre veya spor dalları vb. birçok alan kendine has öğrenim süreç ve biçimlerini içerisinde barındırır (Eser, 2014: 16).

Bu bağlamda eğitim, var olmanın ve toplumla bütünleşme sürecinin öğrenildiği sosyal ve entelektüel bir süreç olarak nitelendirilebilir. Bir bütün olarak eğitimin tanımı yapılacak olursa bireyin yetiştirilme süreci olarak ifade edilebilir. Örgün, planlı ve yaygın bir biçimde alınan eğitim, bireyin fiziksel veya içsel etkinlikler sonucunda güç oluşturabilmesini veya davranış değişikliğinde bulunabilmesini sağlar. Bireyin kişiliğinin gelişimini sağlayan bir diğer deyişle bireyi özgürleştiren eğitim kavramının bazı ana işlevlere sahiptir. Eğitim sayesinde bireyler sahip olmuş oldukları bütün yeteneklerini geliştirme fırsatı yakalarlar (Eser, 2014: 16).

Yine bu çerçevede eğitim bireylere yaşamsal beceri katar. Bilimsel bilgi ve teknolojiyi tanıma fırsatı sunar ve böylelikle bireyler öğrenme yollarına kavuşmuş olur. Ayrıca tüm bu kazanımlar ışığında demokrat, insan hak ve özgürlüklerine saygılı bireyler olarak yetişme şansını yakalamış olurlar. Gerek ulusal gerekse uluslararası belgeler çerçevesinde tüm bireylerin eğitim görme hakkı vardır. Dini, etnik kimliği ve cinsiyeti her ne olursa olsun her birey eğitim görme kendini geliştirme ve bu doğrultuda inşa etme hakkına sahiptir (Eser, 2014: 16).

Fransız İhtilali ile başlayan süreç içerisinde eğitimde dinin etkinlik alanı zayıflamış, bunun yerine eğitimde ulusal düşünce ile uygulamalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Böylece eğitim ulus devletin denetiminde gerçekleştirilmeye başlanmıştır (İnal, 2006: 267).

Toplumsal gelişimin ve değişimin sağlanabilmesi muasır medeniyet seviyesine ulaşılması ve orada tutunulabilmesi için en temel ve etkili yöntem olarak bilim ve teknik görülmektedir. Bu sistem ise laik bir eğitim sistemi ile mümkün kılınabilecektir. Ancak böylelikle çağa ayak uydurabilen çağdaş bir toplumun inşası söz konusu olabilmektedir. Tevfik Fikret'in bir dizesinden alıntı yapılarak uyarlanan, "*Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir nesil ister*" sözü bu anlayıştan gelmektedir (Maboçoğlu, 1999: 36).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in kuruluşundan hayatının sonuna kadar toplumsal hayatın tüm alanlarında bilimin ve bilimsel düşüncenin kılavuz alınmasını savunmuştur. Eğitim ve öğretim faaliyetlerin bu temel üzerinde yapılması gerekliliğini her dönemde savunmuştur. Geleneksel eğitim yerine bilimsel odaklı anlayışa uygun eğitim sistemi en büyük isteklerindendi. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında sarf edilen tüm çabalar bu temel eksen üzerinde yürütülmekteydi (Maboçoğlu, 1999: 36).

Bu kapsamda 3 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe konan Tevhid-i Tedrisat oldukça anlamlı ve önemlidir. Bu yasa içeriği itibari ile üç tamamlayıcı aşamadan oluşur. Halifeliğin kaldırılışı,

Dinişleri ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılması ve öğretimin birleştirilmesi şeklindedir. Bu durum bir anlamda laiklik anlayışının devletin temeline yerleştirilmesi süreci olarak okunabilir.

Siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı bilim ve teknik doğrultusunda laik bir anlayış içerisinde şekillendiriliyordu. Bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ödün vermeden kararlılıkla devam ettirilmiştir. Bu duruma aksi gerçekleştirilen hiçbir tavır ve tutum göz ardı edilmiyordu. Bu nedenle Atatürk irtica hakkında, *"Tek başıma kalsam yine teper yine öldürürüm"* ifadesini dile getirmiştir (Maboçoğlu, 1999: 37).

2.2. Devrim Yasası: Tevhid-i Tedrisat

Cumhuriyet'in ilanından önce eğitim kurumları ulusal bir yapı görünümünden uzaktı. Okullar üç ana grupta toplanmaktaydı. Bunların ilk grubunu yerel okullar ve medreseler oluşturmaktaydı. Bu okullar Arapça, Hafızlık ve Kuran üzerine kurulmuştu. İkinci grup okullar ise, Tanzimat döneminin reformları sonucunda kurulmuşlardı (Gençkaya, 2008: 42).

Bunlar, idadiler ve sultanilerdi. Üçüncü grup okulları ise, azınlık okulları ve yabancı dil ile öğretim yapan okullar oluşturmuyordu. Bu durum ülkede üç farklı yaşam tarzı, üç farklı dünya görüşü, üç farklı tarih ve üç farklı kitle yaratıyordu. Bu şekilde ulusal egemenliği yaşam şekli olarak benimseyecek, geliştirecek ve ulusal bütünlüğü sağlayabilecek kuşaklar yetiştirebilmek mümkün değildi (Gençkaya, 2008: 42).

Saruhan Milletvekili Vasıf Çınar Bey ile elli arkadaşı Türkiye'de eğitim için reform niteliği taşıyan bir önergeyi meclise getirdiler. Önergenin gerekçesi şöyle ifade ediliyordu; *"Kanunun amacının, eğitim ve öğretimde Tanzimat döneminden beri devam etmekte olan ikiliğin sona erdirilmesi, duygusal açıdan ve vatan sevgisi bağlamında bütünlük içerisinde bulunan bir neslin yetiştirilmesi."* Bu adım zihniyet reformu ile ulusal birliği sağlamayı amaçlamaktaydı (Gençkaya, 2008: 42).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gündeme gelişini hazırlanışını ve meclise gelerek kabulü sürecini Gazi Mustafa Kemal Atatürk kendi söylevinde şu şekilde aktarmaktadır:

"... Savaş oyunu dolayısıyla İsmet Paşa ve Milli Savunma Bakanı bulunan Kazım Paşa'da İzmir'e gelmişlerdi. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'da daha önceden orada bulunuyordu. Hepimiz halifeliğin kaldırılması gerektiği görüşünde idi. Bununla birlikte Dinişleri ve Evkaf Bakanlıklarını da kaldırmak ve öğretimi birleştirmek kararında idik.

1924 yılı martının birinci günü, Meclisi açmam gerekiyordu. 23 Şubat 1924 günü Ankara'ya dönmüştük. Burada da gereken kişilere kararımı bildirdim.

Meclis bütçe görüşmeleri yapılıyordu. Osmanogulları'ndan yurt içinde bulunanların ödenekleri ile Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı bütçeleri üzerinde durulmak gerekiyordu. Arkadaşlarımız, bu amaca göre konuşmalara ve eleştirilere başladılar. Görüşme ve tartışma sürdürüldü. 1 Mart günü, Büyük Millet Meclisinin beşinci çalışma yılı dolayısıyla verdiğim söylevde özellikle şu üç noktaya değindim:

1) Ulus, Cumhuriyetin bugün ve gelecekte bütün saldırılardan kesin olarak ve sonsuza değin korunmasını istemektedir. Ulusun isteği, "Cumhuriyetin, hiç zaman geçirilmeden, denenmiş ve tanıtlanmış bütün temeller üzerinde oturtulması" diye biçimlenebilir.

2) Kamuoyunun eğitim ve öğretimin birleştirilmesinden yana olduğu saptanmış bulunduğundan, bunun hiç zaman geçirilmeden uygulanmasını gerekli görüyoruz.

3) Müslümanlığı, yüzyıllardan beri, yapılageldiği üzere, bir siyasa aracı olarak kullanılmaktan kurtarmanın ve yüceltmenin çok gerekli olduğu gerçeğini de saptamış bulunuyoruz.

2 Mart günü Parti Grubu toplantıya çağrıldı. Belirttiğim bu üç sorun, ortaya atıldı ve görüşüldü. İlkeler üzerinde anlaşmaya varıldı. 3 Mart günü, Meclisin birinci oturumunda, başkanlığa gelen yazılar arasında şu önergeler okundu:

1) Şeyh Saffet Efendi ile elli arkadaşının, halifeliğin kaldırılması ve Osmanogulları soyundan olanların Türkiye dışına çıkarılması ile ilgili yasa önerisi.

2) Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının, Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı ile Genelkurmay Bakanlığının kaldırılması ile ilgili yasa önerisi.

3) Manisa Milletvekili Vasıf Bey ve elli arkadaşının, eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ile ilgili önerisi.

Başkanlık yerinde bulunan Fethi Bey: "Efendim, birçok imzalarla gelen bu yasa önerilerinin hemen görüşülmesi ile ilgili öneriler vardır. Yüksek oyunuza sunacağım." Dedi ve yarkurullara gitmeden, hemen görüşülmesini oya koydu ve kabul edildiğini bildirdi.

İlk karşı çıkışı Kastamonu Milletvekili Halit Bey yaptı. Görüşmeler sırasında Halit Bey'e bir iki kişi daha katıldı. Önerileri destekleyen birçok değerli milletvekilleri kürsüye çıkıp uzun konuşmalar yaptılar. Önerge verenlerden başka, rahmetli Seyit Bey'in ve İsmet Paşa'nın bilimsel ve inandırıcı söylevleri her zaman için okunmaya değer. Görüşme ve tartışma beş saate yakın sürdü. Saat 6.45'te görüşmelerin sona

ermesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi 429, 430 ve 431. yasaları çıkarmış bulunuyordu.

Bu yasalarla:

a) *Türkiye Cumhuriyeti'nde halkın işleriyle ilgili yasaları yapmaya ve yürütmeye yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükümetin yetkili olduğu saptandı; Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı.*

b) *Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumları, bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.*

c) *Halife, görevden çıkarıldı ve halifelik katı kaldırıldı. Çıkarılan Halife ve Osmanlıları soyundan olanların hepsine, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturmak süresiz olarak yasak edildi” (Nutuk, 2007: 597-598).*

Bu süreçte çıkartılan 429, 430 ve 431 sayılı kanunlar “*İnkılap Kanunları*” olarak isimlendirilmiştir. Bu kanunlardan 430 sayılı olan ise öğretim birliğini kapsamaktadır. Bu kanunlar 2 Mart 1924 günü komisyona gönderilmeden hızlı bir biçimde kabul edilmiştir. 430 sayılı kanun tıpkı diğer bazı kanunlarda olduğu gibi gerek 1961 Anayasası'nın 153 ve gerekse 1982 Anayasası'nın 174. maddesi uyarınca koruma altına alınmıştır (Gençkaya, 2008: 41).

Dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü, Tevhid-i Tedrisatın kabulü sonrasında 1925 yılında Muallimler Birliği'nde bir konuşma yapmış ve şunları ifade etmiştir:

“Tevhid-i Tedrisatın bazılarınca yanlış anlaşıldığını ve anlatıldığını gördük. Bu işin müteşebbisleri ile muakkiplerinin, elbette ilk bakışta dinsizlik ithamına maruz kalacakları tabii idi... Yaptığımız işi dine münafi görmek, yapılan işi görmemektir. Biz şu kanaattayız ki, yapılan işin dinsizlikle hiçbir münasebeti yoktur. Bu sistemde başarılı olalım, on yıl azimle ve başarı ile tuttuğumuz bu yolda yürüyelim, on sene sonra, bütün dünya ve şimdi bize muarız olanlar yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler göreceklerdir ki, Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde tecelli etmiştir...” (Fıglalı, 2010: 130).

İsmet İnönü ulusal eğitimi, ortak bir dünya görüşüne sahip bir bütünlük yaratma aracı olarak ifade ediyordu. İsmet İnönü yine, ulusal eğitimi çoğulculuğu ve karmaşıklığı önleme amacıyla dini ve uluslararası eğitimin karşı tezi olarak ifade ediyordu. Bu görüş hiçbir ayrıcalıklı grubun var olmadığı, sınıfsız ve birleşik bir toplumu ifade ediyordu (Gençkaya, 2008: 46).

Bu yasa ile yeni kurulan ulus devlet laik bir yapıyı temellendirmektedir. Aynı zamanda eğitim hayatını da yeni çizgileri ile belirliyordu.

Yeni devletin temeli olarak görülecek olan bu yasa Cumhuriyet tarihi boyunca hep üzerinde durulan ve hassasiyetlik yaratan bir konumda olacaktır. Tüm Anayasalarda koruma altına alınan bir kanun olması da bunu düşündürmektedir.

Bu durumun somut örneklerini çalışmanın üçüncü bölümünde (hükümet programlarında, siyasal ve sosyal gelişmelerde) sıklıkla görmüş olacağız.

2.3. Milli Eğitimin Özellikleri

Türkiye’de iktidarı elinde bulunduran siyasi partiler parti programları içerisinde yer vermiş oldukları eğitim siyasalarını Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla ülke çapında uygulamaya koyar. Yine bu bağlamda yerel yönetimlerde yönetim şekilleri içerisinde oluşturmuş oldukları hizmet birimleri ile yine parti programlarını esas alarak yasal düzenlemelerin belirlediği sınırlılıklar içerisinde bu hizmeti gerçekleştirirler. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için eğitim sistemi üzerinde gerekli olan yasal düzenlemeler yapılır ve gerekli olan alt yapısal düzenlemeler amaca uygun bir şekle kavuşturulur (Tok, 2012: 281).

Türkiye’de eğitim politikalarını şekillendiren ana kurum Milli Eğitim Bakanlığı’dır. Ayrıca alınan kararların tavsiye niteliği taşımış olduğu Milli Eğitim Şuralarıdır. Farklı aktörlerinde katılımlarının sağlandığı Milli Eğitim Şuraları ülkede eğitim politikalarının belirlenmesinde önemli bir role sahip olmakla birlikte dört yılda bir toplanması öngörülen bir yapılanmadır. Bu şuraların amacı Türk eğitim sistemini geliştirmek, yükseltmek, eğitim ve öğretim ile ilgili konuları belirlemek olmuştur (Usta, 2013: 59).

Eğitim politikasının belirlenmesi siyasal erkin görevi içerisinde bulunmaktadır. Bir kamu hizmeti olarak verilen eğitim yalnızca bu hizmetten yararlananları değil toplumun tüm kesimlerini etkilemektedir. Türkiye’de eğitim devletin görev ve sorumluluk alanı içerisinde bulunmaktadır. Böylelikle devlet eğitimde hem yönetici hem yönlendirici hem de denetleyici pozisyonunda yer almaktadır. Anayasanın 42. maddesi devletin “eğitim ve öğretim hakkı ve ödevine” atıf yapmaktadır. Bu madde çerçevesinde eğitim ve öğretim bireyler açısından bir hak olarak tanımlanırken, devlet açısından ise gerçekleştirilmesi gereken bir görev olarak tanımlanmaktadır. Yine bu madde bağlamında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ancak devletin

denetimi ve gözetimi altında yapılabileceği ifade edilmektedir. Böylece eğitim ve öğretimin yapılmasını sağlayacak olanda denetimini yapacak olan da devlettir (Uluğ, 1998: 156).

Türkiye’de 652 sayılı kanun ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı’na eğitim sisteminde yeniliklere ve değişime açık, çağın gerektirdiği koşullarda toplumun gelişimine uygun teknik ve modeller doğrultusunda bir sistem tasarlaması ve geliştirmesi bir ödev olarak verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı geliştireceği politikalarla eğitim sisteminde meydana gelecek olan değişimi hem denetlemek hem de uygulamasını gerçekleştirmekle sorumludur. Eğitim sisteminin sağlıklı olarak yürütülebilmesi mevzuatta yapılacak olan değişikliklerin zamanında yapılabilmesiyle ilişkilidir. Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı 652 sayılı kanunla görüldüğü gibi eğitim sistemi içerisinde gerçekleştirilecek olan değişim hareketinden sorumlu tek devlet organıdır (Aktaran; Örs vd., 2013: 136).

Türk Milli Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde belirlenmiş olan temel hedeflere ulaşabilmek amacıyla eğitim sisteminde çeşitli uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Eğitim programlarında yapılan değişiklikler, ders sayıları üzerinde yapılan arttırmalar veya azaltmalar, okul biçimlerinin çeşitlendirilerek öğrenim süreleri üzerinde yapılan değişiklikler bu uygulamalara örnektir. Yine bu kanun çerçevesinde eğitimin niceliksel ilerleyişini sağlayabilmek amacıyla öğretmen ve okul sayısının arttırılmasına yönelik hedefler konulmuştur. Ayrıca kız öğrencilerin ilköğretimde devamlılığının sağlanmasına yönelik çeşitli projeler hayata geçirilmiştir (Taş ve Yenilmez, 2008: 161).

2.3.1. Din Eğitimi

Tevhid-i Tedrisat laik eğitimi öngören bir sistemdir. Fakat Türkiye’nin sosyal yapısı neticesinde din eğitimi tamamen iptal edilememiştir. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi’ne bağlı İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Ayrıca din görevlileri yetiştirilebilmesi için farklı il merkezleri içerisinde ilkokula dayalı ve ortaokullara bağlı 4 yıl süreli yaklaşık 30’a yakın İmam-Hatip Okulu açılmıştır (Vatandaş, 2010: 50).

1928 yılında bir ilke olarak laikliğin Anayasa’ya girişi ile beraber İmam-Hatip okulları maddi bakımdan devletten destek alamaz. Bunun sonucunda fiilen kapanırlar. 1931-1932 yılı öğretim döneminde ise resmen kapatılırlar. Yine İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin 1934 yılında gerçekleştirilecek olan eğitim reformu sürecinde halkın ilgisi kalmadığı gerekçesi ile statüsünde değişikliğe gidilir. Bu fakülte İslam dinini inceleyen bir enstitüye dönüştürülür (Vatandaş, 2010: 50).

14 Mayıs 1931 yılında 3. Kongresini gerçekleştiren Cumhuriyet Halk Partisi laiklik ilkesini programı içerisine dahil etmiştir. Böylece dinin bir vicdan işi olduğunu belirterek din eğitimi tamamen aileler ile bireylere terk edilmesi söz konusu olmuştur. Sonuç olarak Türkiye’de resmi eğitim kurumlarında 1948 yılına kadar din dersi verilmeyecektir (Vatandaş, 2010: 51).

Türkiye’de İmam-Hatip okullarının sayısı din alanı haricinde farklı alana sahip iş alanlarının ortaya çıkışı ve gerek kültürel gerekse laik çağdaşlaşma çabaları sebep gösterilerek, 1925 yılında 26’ya, 1926’da 20’ye, 1928 ve 1930 yıllarında ise 2’ye kadar düşmüştür. Sonrasında ise 1951 yılına kadar tamamen kapalı kalmıştır (Gençkaya, 2008: 44).

2.3.2. Karma Eğitim

Maarif Vekili İsmail Safa Özler 1923 yılında karma eğitimin ilk uygulamasına değinmiş ve aynı zamanda bunun temel bir politika olacağına şu ifadeler ile dikkat çekmiştir; *“Türkiye Cumhuriyeti Maarifi için kız ve erkek ayrılamazdı. Kız ve erkek tahsili iptidai için aynı esasat dahilinde aynı yola gitmeğe mecburdur”* (Vatandaş, 2010: 52).

1926 yılında İsviçre Medeni Hukuku Türkiye’de kabul edilir ve bu durum karma eğitim politikasının dönüm noktası olarak nitelendirilir. Maarif Vekaleti Ortaöğretim Dairesi tarafından 1927 yılında karma eğitimi hedefleyen bir tasarı hazırlanır. Tasarı karma eğitimi üç okulda denemeyi öngörür. Bu tasarıyı uygulamaya Maarif Vekili Mustafa Necati koyar. Ancak okul miktarı dönemin tüm ortaokullarını içerisine alacak şekilde genişletilir. Uygulama o öğretim yılında ciddi bir biçimde izlenir. Bir sonraki öğretim döneminde bütün liselerde uygulamaya geçirilir (Vatandaş, 2010: 52-53).

2.3.3. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim konusu Türkiye’de milli mücadele yılları kapsamında ele alınmış ve gündeme girmiştir. 14 Ağustos 1923 tarihinde TBMM’de okunan program içerisinde Maarif Vekaleti’ne yer verilmiş ve eğitim ve öğretim konusu üç ayrı biçimde ele alınmıştır. İlki çocukların, ikincisi halkın, üçüncüsü seçkinlerin eğitim ve öğretimi kapsamındadır. Bu alanlarla ilgili olarak eğitim ve öğretim programlarının faaliyete geçirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca gerekli olan araçların temin edilmesine dikkat çekilmiştir. Halkın eğitimine odaklı gece dersleri uygulamasının başlaması, çırak okullarının planlanması ve halkın diliyle

yazılmış eğitim ve öğretimi karşılayacak kitapların yazılması dağıtılması açıklanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı gündeme girince bu konu bir dönem askıya alınır (Vatandaş, 2010: 53).

25 Kasım 1923 tarihinde dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Özler 7971/3655 sayılı emriyle valilerden maarif personeli ile beraber yaygın eğitim çalışmalarını başlatmalarını istemiştir (Vatandaş, 2010: 53).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaygın eğitim çalışmaları farklı örgüt ve kuruluşlarca devam ettirilmeye çalışılmıştır. 1927 yılında okuma fırsatı hiç olmamış bireylere yönelik olarak yaygın eğitim aracılığı ile yetiştirilmelerinin sağlanması amacıyla Halk Derslikleri ve Halk Konferansları yönetmeliği çıkarılmıştır (Vatandaş, 2010: 54).

Harf İnkılabı sonrasında yine yurttaşlara yeni Türk alfabesini öğretmek amacıyla 1928 yılında Millet Mektepleri kursları açılmıştır. Millet Mektepleri 1932 yılına kadar faaliyet göstermiş ve amaçlarını büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Yine yaygın eğitim bağlamında 1930 yılından sonra köylerde bulunan yetişkin bireylere okuma ve yazma öğretme amacıyla Halk Okuma Odaları açılmıştır. Bu odaların sayısı 1936 yılı içerisinde 500'e ulaşmıştır (Vatandaş, 2010: 54).

2.3.4. Yüksek Öğrenim

1924 yılında ismi Darülfünun-u Osmani olan üniversite 493 sayılı yasa ile İstanbul Darülfünunu adını almıştır. Üniversiteler eğitimin önemli bir aracı olarak görülmüştür. Fakat ilk ve orta öğretime takınılan tavır açısından üniversite sistemine takınılan tavır farklı olmuştur. Üniversiteden daha farklı faaliyetler beklenmektedir. Modernleşme süreci içerisinde üniversitenin diğer tüm eğitim kurumlarına oranla daha aktif olması için çalışmalar yapılır. 1930'lu yıllarda ilk ve ciddi müdahaleler üniversitelere gerçekleştirilir (Vatandaş, 2010: 58).

Çalışmanın üçüncü bölümünde değişim sürecinin tanımında bu konu daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2.4. Eğitim ve Politika

Eğitim her ne kadar hükümet ve parti gündemleri ile kamuoyu tartışmalarında ilk sırada yer alan bir konu olsa da çok sınırlı sayıdaki siyaset bilimcinin kendi görüşlerine açık bir şekilde sahip olması söz konusu olmuştur. Bu durum 1990'ların ikinci bölümünde ve yirmi birinci yüzyılın başlarında ortak bir tutum olarak devam etmiştir (Simons vd., 2009: 9).

Demokratik ülkelerde kamu politikasının oluşum süreci anayasa ve kanunlar çerçevesi içerisinde oturtulmuştur. Bu ülkeler içerisinde politika sürecinin karar alıcıları halk tarafından belirlenmiş kişilerden oluşur. Bu bağlamda bakıldığında yasama ve yürütme organları politika oluşum süreci içerisinde var olan ilk aktörlerdir. Ayrıca atanarak görev başına gelen kamu görevlileri ve yönetimin uygulama kolunu simgeleyen bürokrasi de politika oluşturma süreci içerisinde oldukça mühim bir role sahiptir (Biçer ve Yılmaz, 2009: 52).

Bununla beraber sivil toplum kuruluşları da politik idarenin özelliğine göre politika oluşturma süreci içerisinde rol üstlenebilmektedir. Genel olarak bir kamu politikası oluşturma sürecinde seçmenler, medya, sivil toplum kuruluşları, seçilmiş ve atanmış bürokrasi, siyasi partiler, hükümet ve parlamento yer almaktadır. Bunlara ek olarak küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası kuruluşlarda bu süreçlere dahil olmaya başlamıştır (Biçer ve Yılmaz, 2009: 52).

Bilgi toplumu ve ekonomisi ile eğitim alanına merkezi bir rol atfedilmesi bununla birlikte eğitim politikası ve yönetişimin küresel bağlamda dönüşümünün hızla artması eğitim politikalarının siyaset bilimcilere bir alan olarak açılmasına sebep olduğu söylenebilir (Simons, vd., 2009: 10).

Antik Yunan döneminden bu yana eğitim, bireyin çevresini anlaması ve bulunduğu topluma fayda sağlamasını hedefleyen bir çalışma konusu olmuştur. Bu sebeple eğitim çalışmaları, sadece bireye özgü olarak yapılan çalışmalar olarak tanımlanmaz. Eğitim çalışmaları aynı zamanda bireyin içinde bulunmuş olduğu ülkeye ve topluma da fayda sağlamayı amaç edinir (Gürol ve Bavlı, 2015: 352).

Politik çalışmalar çerçevesinde bireylerin ve toplumların ihtiyaçları doğrultusunda bir takım eğitim programları geliştirilir. Değişen toplumsal ve ekonomik süreçlerin doğrultusunda eğitim erklerinin ulaşmak istedikleri kararlar neticesinde “eğitim politikaları” belirlenir (Gürol ve Bavlı, 2015: 352).

Eğitim politikalarının başta gelen prensibi içerisinde eğitimin topluma eşit ve etkin bir biçimde verilmesi bulunmaktadır. Bu durum devletin eğitim alanına olan müdahalesini gerekli kılmaktadır. Maddi olanakların sınırlı olması durumu devletin eğitim alanına müdahalesini tehdit altına sokabilmektedir. Devlet, bütün ülkelerde eğitim alanına müdahale etme gerekliliği duymuştur. Fakat bu durum finansal yükün sadece devlet tarafından taşınacağı anlamına gelmez. Eğitimin toplam sosyal faydası toplam özel faydasını aştığı takdirde, devlet eğitim

hizmetlerini bütün masrafını tüketiciye yıkmayacak bir biçimde karşılamak veya özel eğitimi desteklemek zorunda kalabilir (Serter, 1982: 382).

Devletin eğitimi finanse etmesi bundan faydalananlara iş ve gelir fırsatı da oluşturmaktadır. Eğitimin bireysel olarak istihdam sağlaması ve gelir fırsatları bakımından olumlu etkisinin yanında “insan gücü politikası” bakımından da devlet için önemi büyüktür. Eğitim politikasına uzun dönemli bir bakış açısı içerisinde bakıldığında insan gücü politikasından ayrı olarak düşünülemeyeceği gözükmektedir. Düzgün bir insan gücü planlaması yapılmadan ve bu insan gücünün talepleri dikkate alınmadan uygulanacak olan eğitim politikaları birçok problemi beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, bir ekonomi içerisinde yetişkin eğitim görmüş insan gücünün eksik olması o ekonominin kalkınma hızını olumsuz yönde etkileyebilir (Serter, 1982: 382).

Aksi durumda ise yani insan gücünün fazlalık olarak ortaya çıkması durumunda vasıflı bireylerin işsizliği ile karşı karşıya kalınabilir. Bu durum aynı zamanda eğitime harcanan finansın boşa harcanmasına yol açacak ve eğitilmiş bireylerin işsiz kalması toplumda huzursuzluklara ve gerginliklere sebebiyet verebilecektir. Eğitim süreçlerinin uzun olması sebebiyle hangi alanlarda ne sayıda insan gücüne ihtiyaç duyulacağını öngörebilmek oldukça zordur. Bu sebeple eğitim yatırımlarını yönlendirebilmek ve insan gücünü gerekli alanlara kaydırabilmek amacıyla devletten veya bir devlet kurumundan destek alma gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Serter, 1982: 383).

Günümüzde eğitim politikalarının oluşturulması süreçlerinde eğitim kurumlarının yalnız başına sorumlu olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bunun en önemli sebebi, eğitimin toplumsal, ekonomik ve bununla beraber politik faaliyetler içinde kullanılabilir olması neticesinde baskı grupları vb. aktörler tarafından da kendi ideolojileri doğrultusunda eğitim politikalarını yönlendirmeye müdahale etmeleridir. Günümüzde topluma yönelik çalışmalar genellikle siyasi, ekonomik, mesleki, dinsel vb. aktörlerin güçlü girişimlerde bulunarak bu aktör gruplarının etkisi doğrultusunda gelişmektedir (Tural ve Karakütük, 1991: 19).

Eğitim sürecinin etkin bir biçimde devamlılığının sağlanabilmesi için etkin eğitim politikalarının varlığına ihtiyaç vardır. Eğitim uzun dönemli bir çalışma alanıdır. Bu durum izlenecek olan eğitim politikalarının siyasi çıkarlar uğruna değil temel amacı kamu yararı olarak izlenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Eğitim çalışmalarında atılacak olan adımlar ve

izlenecek olan yol kamu yararı odaklı olursa bu alandaki sorunların en aza indirgenebilmesi söz konusu olabilir (Tural ve Karakütük, 1991: 20).

Eğitim çalışmaları, topluma gelmekte olan genç kuşağı adapte etme ile birlikte yetişmekte olan bu genç kuşağın bilgi sahibi olmasını ve bu bilgiyi kullanıp uygulayabilme yeteneğini de kazanabilmesini hedeflemektedir. Buradaki temel amaçlardan bir diğeri de bireylerin eğitim yoluyla bütünleştirilip kontrol edilebilirliğini sağlamaktır. Bu durumu uluslararası birlikteliklerin aktörlerin yapmış oldukları çalışmalar içerisinde de görebilmemiz mümkündür (Tozlu, 2015: 12).

Örneğin AB, sosyal, siyasal ve ekonomik örgüler olan Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF) vb. aktör grupları da günümüzde bireylere kendi istekleri doğrultusunda eylemler yaptırabilme amacıyla eğitimi kullanabilmektedirler. Böylelikle izleyecekleri politikalara yönelik bireylerin değerlerini ve inançlarını yönlendirerek, hedeflemiş oldukları politikaları gerçekleştirebilmektedirler (Tozlu, 2015: 12).

Özellikle AB bağlamında baktığımızda AB'nin eğitim çalışmalarını ele alırken bu anlayış çerçevesinde şekillendirdiği açıkça görülebilmektedir. Bu bakımdan bakıldığında eğitim politikalarının aynı zamanda, bireyi başkalarının isteklerinin bir nesnesi haline getirme aracı olarak da kullanılması söz konusudur (Tozlu, 2015: 12).

Örneğin, yukarıda belirtmiş olduğumuz AB gibi toplulukların Türkiye'nin milli eğitim politikasına da etkisi olmuştur. Bu topluluğa katılmak isteyen hükümetler eğitim politikalarını (ders müfredatları vb.) onların istek ve talepleri doğrultusunda şekillendirmek üzere çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu toplulukların Türkiye'nin milli eğitim politikasında etkinliği çalışmanın üçüncü bölümünde gözlemlenecektir.

Eğitim politikasını geçmişin izlerini barındıran, günün ihtiyaçlarına cevap verebilen ve geleceğe yönelik öngörülerini içerisinde barındıran ulusal bir proje olarak niteleyebilmek mümkündür. Bu çerçeve içerisinde eğitim politikaları devam ettirilebilir, kapsayıcı ve geliştirici hedeflere sahip olmalıdır. Bu kapsamda eğitim politikası belirleme süreci zorlu bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim politikaları bireysel ve toplumsal yaşantıları doğrudan etkileyen aynı zamanda politika değişiklikleri sonucunda meydana gelen değişimlerin uzun yıllar sonra hissedildiği politikalardır (Söker, 2014: 21).

Özellikle bu çalışmanın ikinci bölümünden başlayarak üçüncü bölümüne uzanan sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda eğitim politikalarının geçmişin izlerini nasıl taşıdığı gözlemlenecek ve eğitim alanında dönüşüm sürecinin nasıl uzun yıllara yayıldığı analiz edilecektir.

2.5. Devletin Eğitimde Rolü

Eğitim devletin sosyal görevleri arasında önemli bir yer almaktadır. Devleti eğitime sevk eden sebepler içerisinde ekonomik ve sosyal nedenlerin başlıca sebepler olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda sosyal hayatın düzeninin sağlanmasında eğitimin mutlak önemi devleti eğitim alanına iten bir diğer önemli unsur olmuştur. Sanayileşme ve modernleşme konularında ortaya çıkan gelişmelerde eğitimin ekonomi alanındaki önemi arttırmıştır (Serter, 1982: 381).

Toplumun kültür seviyesini yükseltmek, bilinç sahibi ve sosyal huzuru yakalamış bir toplum oluşturabilmek de ancak kaliteli bir eğitim seviyesine ulaşp bunu aktarabilmek ile gerçekleştirilebilir. Eğitim, planlamaya ihtiyaç duyulan ve uzun zamanlı planlanıp programlanan çalışmaları gerektirmektedir. Bu durum aynı zamanda eğitim faaliyetinin devletin sosyal görevleri içerisinde bulunmasına sebep olan noktalardandır. Diğer sebepler içerisinde eğitim konusunun geniş bir hizmet özelliğinin bulunmasının yanında devlet bütçeleri içerisinde finansal açıdan geniş yer tutması bulunmaktadır (Serter, 1982: 381).

Eğitim aynı zamanda uzun yıllar boyunca toplumun ahlak yapısının, ekonomik ve siyasal yapısının belirlendiği ve bununla birlikte mevcut toplumsal yapının düzeninin, devamlılığının sağlanabilmesi amacıyla sistemli olarak bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir kavram olarak nitelendirilmiştir. 18. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'da hem okullarda hem dini kurumlarda aynı zamanda mesleki eğitim kurumlarında eğitimler verilmiştir. Buralarda verilen eğitimlere bakıldığında eğitmenlerin öğrencileri üzerindeki temel egemenliğine dayalı bir eğitim sisteminin varlığının söz konusu olduğu görülmekteydi. Yetiştirilmekte olan yeni nesiller geçerli olan toplumsal düzenin sürekliliğini sağlamak amacıyla eğitime tabi tutulmaktaydı (Ergün, 1994: 17).

Emile Durkheim'da (*August Comte'dan sonra Fransa'da sosyoloji okulunun en önde gelen kurucularından gösterilen Fransız sosyolog ve eğitimci 1858-1917*) eğitimi sosyal bir olay olması sebebiyle incelemiştir. Ona göre eğitim bir toplumsallaşma işidir. Birey, toplumsal bir gruba girdiğinde, girmiş olduğu topluluğun benimsemiş olduğu kuralları, gelenekleri ve

görenekleri, toplumsal rol ve statüleri, inançları, davranış kalıplarını kabul etmiş olur. Zaman içerisinde bu değerleri içselleştirir ve bunların yeniden üretilmesi için çalışır (Akyol, 2013: 8).

Toplumsallaşma sürecinde de okulun önemli bir yeri vardır. Gerekli bilgi ve yeteneklerin yanında toplumsal değerlerde okullarda aktarılmaktadır. Okul kullanılarak yetişmekte olan yeni nesil sistemli olarak toplumsallaşma sürecine girer (Akyol, 2013: 8).

Durkheim eğitimi tanımlarken, yetişkin neslin, yetişmekte olan nesil üzerinde egemenliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca eğitimi şu ifadeler ile tanımlamıştır (Aktaran; Akyol, 2013: 10):

“Olgun nesiller tarafından henüz yetişmemiş nesiller üzerine yapılan etki.”

Ayrıca Durkheim Türk eğitimci ve sosyologları da kendi dönemi içerisinde etkilemiştir. Örneğin, Ziya Gökalp başta olmak üzere birçok Türk düşünür ve eğitimciyi etkilemiştir. Durkheim, Türkiye’de sosyolojinin gelişiminde de etki sahibi olmuştur (Pehlivan, 2013: 4).

Bu durumun eğitim sürecine yansımalarını çalışmanın ikinci bölümünde göreceğiz. Eğitimde değişim tartışmalarının yaşandığı II. Meşrutiyet Dönemi içerisinde analiz etmiş olacağız.

Emile Durkheim tarafından yazılmış ve tespit edilen 9 kitap, 1 risale ve 20 makale olmak üzere toplam 30 eserin Türkçeye çevrildiği bilinmektedir (Pehlivan, 2013: 5).

Durkheim her milletin kendine has eğitim sistemi olduğunu ifade etmiştir. Durkheim’a göre her millet, kendi çocuklarını ortak amaçlar, duygular ve fikirler doğrultusunda oluşan bir eğitime tabi tutmayı hedefler. Ona göre bu milli eğitim, bir milleti millet yapan en önemli noktadır (Akyol, 2013: 10).

Eğitim sisteminin belirlenmesi ve yürütülmesinde devletin yazılı olan temel belgeleri göz önüne alınır. Fakat eğitim sistemi üzerinde “*Hükümetlerin*” ve “*Milli Eğitim Bakanları’nın*” tesiri altında kaldığı siyaset kurumunun da önemli bir etkisi söz konusu olmaktadır. Siyasi partiler iktidar olduklarında kendi fikir, düşünce ve ideolojilerini halka benimsetmek amacıyla eğitimi bir araç olarak kullanabilirler. Bu aktarım sürecini de genellikle “*Başbakanların*” ve “*Milli Eğitim Bakanları’nın*” yürüttüğü görülmüştür (Ayaz, 2015: 329).

Bu bağlamda Louis Althusser’de (*Marksist felsefeci ve siyasal eylem adamı, Fransız Komünist Partisi içerisindeki faaliyetleri ile tanınmıştır 1918-1990*) eğitimi devletin bir

ideolojik aygıtı olarak nitelemiş ve bu çerçevede eğitimin bir sistem olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Althusser devleti tanımlamış ve bu tanımlı yaparken iktidara dikkat çekmiş ve iktidarı ele geçirmenin yanında iktidarda kalabilmek için kullanılan aygıtlara dikkat çekmiştir.

Bunları devletin ideolojik aygıtları olarak nitelendirmiştir. Eğitimi de bu aygıtlar içerisinde saymıştır. Althusser öncelikle devleti şu şekilde tanımlamaktadır:

“Devlet (ve aygıtı içindeki varoluşu) yalnızca devlet iktidarının bir işlevi olarak anlam kazanır. Tüm siyasal sınıf mücadeleleri Devlet çerçevesinde döner. Bundan anlayacağımız: Devlet iktidarının herhangi bir sınıf, sınıflar ya da sınıf bölümleri ittifakı tarafından elde tutulması, yani elde edilmesi ve korunması çevresinde döner” (Althusser, 1978: 30).

Eğitimin en önemli özelliği arasında çalışma alanının temelini toplumun içerisinden çıkan ve tekrar toplumun içerisine karışan birey odaklı oluşudur. Bu sebeple eğitimin birey odaklı boyutu kurum odaklı boyutuna nazaran daha çok önem kazanmaktadır. Eğitim, içerisinde çeşitlilik gösteren faaliyetlere ve farklı örgütlere sahip bir çalışma alanıdır. Bu sebeple de birbiri arasında farklılıklar gösteren ve değişik grupları tatmin edici politikaların planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Eğitim aynı zamanda toplumsal ve ekonomik bir süreç olmakla beraber politik bir uygulama aracı olarak da kullanılmaktadır (Tural ve Karakütük, 1991: 19).

Althusser devletin ideolojik aygıtları tanımını şu şekilde yapmıştır:

“Devlet teorisini geliştirmek için, yalnızca “devlet aygıtı” ile “devlet iktidarı” ayrımını değil, fakat açıkça devletin (baskı) aygıtının yanında olan fakat onunla karıştırılmaması gereken bir gerçeği de göz önüne almak zorunludur. Bu gerçeğe kendi kavramının adını vereceğiz: “Devletin İdeolojik Aygıtları” (Althusser, 1978: 32).

Althusser, devletin ideolojik aygıtlarını şu şekilde belirlemiştir; *Dini, Öğretimsel (değişik, özel ve devlet okulları sistemi), Aile, Hukuk, Siyasal (değişik partileri de içeren sistem), Sendikal, Haberleşme (basın, radyo-televizyon vb.), Kültürel (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.)*. Bunları aynı zamanda baskı aygıtından ayırmıştır (Althusser, 1978: 33-34).

Ancak Althusser devletin baskı aygıtları olarak nitelediği (Yönetim, Ordu, Polis, Mahkemeler vb.) farklı olarak devletin ideolojik aygıtlarını bunlardan ayırır (Althusser, 1978: 34). Althusser bu ayrımı şu ifadeler ile vurgulamıştır:

Devlet'in (Baskı) Aygıtı '*zor kullanarak*' işler, oysa Devletin İdeolojik Aygıtları '*ideoloji kullanarak işlerler.*' (Althusser, 1978: 35).

Althusser'in belirtmiş olduğu gibi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde farklı siyasal iktidarların yönetime gelmeleriyle gerek hükümet programlarında gerekse ilgili kurumlarca "eğitim sisteminin" devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullanıldığını düşündüren örneklerle sıklıkla rastlayacağız.

Hükümet programları kamu politikalarının oluşturulması bağlamında kullanılan önemli araçlardan biridir. İş başına gelmiş olan hükümetler toplumsal problemler karşısında takip edecekleri yolun izlerini bu programlar ile vatandaşlarına ifade eder. Bu programları iş başına gelmiş olan hükümetlerin vatandaşlarına sunmuş olduğu politik bir taahhütnamesi olarak nitelemek mümkündür. İktidara gelen hükümetler bu programlar aracılığı ile öncelikli olarak görmüş oldukları ülke konularını ve bu konularda uygulamaya geçirecekleri politikaları ifade ederler. Bu durumun sonucunda yasallaşabilen politikalar ise bir kamu politikası olarak uygulamaya geçirilmiş olur (Aktel ve Erten, 2017: 169).

Tüm toplumlar sahip oldukları eğitim sistemini olduğu gibi yürütmenin yanında bu sistemi yenileme düşüncesi arasında git gel yaşayabilirler. Sistemin yenilenme düşüncesi ise çağdaş gelişmelerin gereksinimlerinden dolayı oluşur. Mevcut sistemin devamlılığını koruma düşüncesi ise süreklilik sağlama ve güven verebilme amacıyla oluşur. Eğitim sisteminde mevcudun korunması düşüncesi ile yenileşme hareketi arasında oluşabilen çatışma sebebiyle, toplumların hızla değişim sağlama sürecine girebilmesine rağmen eğitim sisteminde değişimin yavaş bir süreç içerisinde işlediği görülür (Onur, 1994: 9).

Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'de ulus devletin kuruluşu ile başlayan milli eğitim politikası da devletin bir ideolojik aygıtı şeklinde kullanıldığı düşünülebilir. Bu duruma benzer örnekleri çalışmanın üçüncü bölümünde gözlemleyebileceğiz. Eğitim gerek Tanzimat Dönemi gerekse II. Meşrutiyet Dönemi'nde ve Cumhuriyet Dönemi'nde ideolojilerin, siyasal iktidar mücadelelerinin bir çatışma sahası olarak düşünülebilir.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMET PROGRAMLARINDA MİLLİ EĞİTİM POLİTİKASI: DARBELERİN GÖLGESİNDE BİR STATÜKO

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinden başlayarak “Milli Eğitim Politikaları” hükümet programları çerçevesinde ele alınacaktır. Birinci bölümde değinmiş olduğumuz kamu politikalarında değişimin gerçekleşme biçimleri çerçevesinde, elde edilen bulgular doğrultusunda radikal değişimler ile artırımcı (*incrementalism*) değişimlerin ayrımının Türkiye'nin milli eğitim politikaları bağlamında yapılabilmesi sağlanacaktır. Ayrıca II. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitim politikalarında gerçekleştirilemeyen değişimlerin ulus devletin kuruluşunda açılan fırsat pencereleri neticesinde nasıl gerçekleştirilebildiği de analiz edilmiş olacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümü yedi kısma ayrılmıştır. Bunun sebebi değişimin ve değişim sürecine direncin analizini yapabilmek olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşu ile eğitim politikasında radikal değişimini gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyeti “*Milli Eğitim Politikalarını*” devletin temeline yerleştirmiştir. Özellikle 1924 tarihinde yürürlüğe girecek olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu yeni devletin yaşamının devamı için ana bir unsur olarak görülmüştür. Üçüncü bölümün ilk kısmı bu çerçevede incelenecek ve çok partili hayata geçiş sürecine değin milli eğitim politikalarının radikal eğilimleri (Tevhid-i Tedrisat vb. uygulamalar) gözlemlenecek ve ilk bölümde değindiğimiz “*windows of opportunity*” (fırsat penceresi) çerçevesindeki örnekleri görmemizi sağlayacaktır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı çok partili hayata geçiş süreciyle başlamaktadır. Bu dönemde siyasal değişim gerçekleşmiş ve ülke yönetimine ilk kez kurucu parti dışında bir parti gelmiştir. Aynı zamanda cumhuriyet ile birlikte eğitimde gerçekleşen radikal değişimlere karşı yeni değişim hareketlilikleri gözükmüş ve bu dönem eğitime yönelik yapılan hamlelerin de sebep olarak gösterildiği bir askeri müdahale ile son bulmuştur. Bu süreç eğitim politikalarında radikal değişimin artık kabul görmeyeceğini ve sonrasında gelecek olan değişimlerin ancak “*incrementalism*” artırımcı değişimler ile olabileceğini işaret etmektedir.

Bölümün üçüncü kısmı ise 1960 askeri müdahalesini ve 1971 yılı askeri muhtırasına varan dönemi kapsamaktadır. Ayrımın bu şekilde yapılmasının nedeni yine 1971 askeri muhtırası ile yönetimi değiştiren kadroların müdahale gerekçeleri içerisinde eğitim

politikalarına yer vermeleri olmuştur. Bu dönem farklı siyasal oluşumların ve aktörlerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur ve yine askeri bir müdahale ile son bulmuştur. Müdahale gerekçeleri içerisinde “*Tevhid-i Tedrisat Kanununa*” aykırı faaliyetlerin varlığına işaret edilmiştir.

Üçüncü bölümün dördüncü kısmı ise 1971 yılından 1980 askeri müdahalesine uzanan dönemi içerecektir. Bu zaman aralığı Türkiye’nin eğitim politikaları bağlamında öğrenci olaylarının da zirve yaptığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu durum 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin de yapılmasına gerekçe olarak sunulmuş ve tıpkı 1960 yılında yapılan askeri müdahale gibi ülke yönetimine direk olarak el konulmuştur. Müdahaleyi gerçekleştiren kadrolar, öğrencilerin sol ve sağ gibi fikirler ile beyinlerinin yıkandığını ifade etmiş ve Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaşıldığını direk olarak ifade etmişlerdir.

Beşinci kısma geldiğimizde ise yine askeri bir müdahale ile sonlanan bir dönemi ele almış olacağız. Bu kısım 1980 askeri müdahalesi ile başlayıp 1997 yılında verilen askeri muhtıra süreci arasını kapsayacaktır. 1980 yılı sonrasında ilk demokratik seçimler ile iktidara Anavatan Partisi gelmiş ve bu dönemde Türkiye’de liberal politikaların gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Dünyada ortaya çıkan liberal yaklaşım Türkiye’de de yer bulmuş ve bu durum ülkenin eğitim politikalarının oluşumuna da etki etmiştir. Eğitimin özelleştirilmesi, özel okulların ve özel üniversitelerin kurulmasına yönelik teşvikler bu durumun somut örnekleridir. Özal dönemi sonrasında da eğitimin özelleştirilmesine yönelik çalışmalar devam ettirilmiştir.

1997 yılının mart ayında ise Türkiye 1971 yılında olduğu gibi askerlerin bir muhtırası ile karşı karşıya kalıyordu. Bu muhtırada da eğitim önemli bir yer almaktaydı. Muhtırayı veren Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları yayınlamış oldukları bildirinin üç maddesinde eğitim politikalarında yaşanan değişim faaliyetlerinin Tevhid-i Tedrisat Kanununa aykırı özellikler taşıdığını ifade etmişlerdir. Beşinci kısımda detaylı olarak görüleceği üzere bazı dini cemaat ve vakıfların okullaştığı ifade edilmiş bu duruma Tevhid-i Tedrisat Kanunu üzerinden atıfla karşı çıkılmış ve direk olarak dönemin hükümetine rest çekilmiştir. Bu gelişmeler ışığında dönemin hükümeti değişikliğe gitmiştir.

Altıncı kısım içinde 1997 yılından sonra 2002 yılı içerisinde gerçekleştirilecek olan genel seçimlere kadar geçen süreç ele alınacaktır. Bu dönemin milli eğitim politikaları bağlamında dikkat çekici yanı ise muhtıra sonrasında göreve gelen ilk hükümetin sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasını hayata geçirebilmesi olmuştur.

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi genel seçimler sonucunda tek başına iktidara gelmiştir. Böylelikle Türkiye’de koalisyon hükümetleri dönemi olarak nitelendirilen bir dönemde sonuna gelinmiştir. Üçüncü bölümün son kısmı olan yedinci kısımda bu dönem ele alınmış ve milli eğitim politikaları son hükümet programı olan altmış beşinci hükümet programıyla sınırlandırılmıştır. Bu dönem içerisinde de geçmiş hükümet programlarına benzer eğitim politikaları ifade edilmekle birlikte artırımcı değişim hareketleri de gözlemlenmiştir.

Ayrıca bu çalışma kamu politikası literatüründe gerçekleşmesi zor olarak nitelendirilen radikal değişimlerin uygulanmasının zorluğunu örnekleyecektir.

Diğer politikalarda olduğu gibi eğitim politikalarında da radikal değişimlerin toplumun tamamına yakınına ikna etmeden gerçekleşmeyeceği ve bunu gerçekleştirebilmek için fırsat penceresinin “*windows of opportunity*” açılmasının gerekli olduğu bu çalışmada analiz edilmiş olacaktır.

3.1. Ulus Devletin Kuruluşu Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1923-1950)

29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilmiş Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. 1923’ten sonra ülkede siyasal, ekonomik, hukuki, kültürel ve eğitimsel anlamda köklü bir değişim süreci içerisine girilmiştir (Akyüz, 2011: 20).

Mustafa Kemal Atatürk, kurtuluş mücadelesinin sona ermesi ile beraber büyük bir eğitim seferberliğini başlatmıştır. Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınması ve toplumun bilinçlenmesi için hızlı bir eğitim hamlesinin yapılması şarttı. Ülke çapında her türlü gelişim ve kalkınma ancak hızlı ve kaliteli bir eğitim ile sağlanabilirdi (Kayadibi, 2006: 6).

Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk’ün ulus devleti kuran önder olması onun vizyonu doğrultusunda yeni eğitim politikalarının şekillenmesine yol açmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk Milli Eğitim Bakanlığı’nı Türk devriminin felsefesini anlamış, ideolojisini özümsemiş ve düşünsel devrimi gerçekleştirebilecek isimlere emanet etmiştir. Mustafa Necati, Vasıf Çınar, Reşit Galip ve gelecek yıllarda ise Hasan Ali Yücel bu isimlere örnek olacaktır. Bu isimler toplumun çağa ayak uydurabilmesinde rehber olacak öğrenci ve öğretmenlerin yetişmesi amacıyla laik düşünce sistemini temellendirecek radikal programlar uygulamışlardır (Mütercimler, 2008: 885).

Milli eğitim alanında yaşanacak olan tüm reformlar çalışmanın birinci bölümünde değinmiş olduğumuz fırsat pencerelerinin açılması sonucunda gerçekleşecek ve uygulanabilecektir. Ulus devletin kuruluşu ve cumhuriyetin ilanı eğitim alanında bu tarihe kadar gelmekte olan artırımcı adımları sonlandırıyor. Uygun siyasi ortamın oluşması, toplumun gözünde karizma sahibi olmuş aktörlerin ortaya çıkışı ve eğitim alanında yaşanan problemlerin kesişmesi sonucunda “fırsat pencereleri” açılmıştır ve II. Meşrutiyet Dönemi’nden bu yana gelen eğitim alanında değişim çalışmalarının hızlı ve radikal bir süreç ile uygulanıp toplum tarafından kabul görmesine neden olmuştur.

3.1.1. Gazi Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanlığı Dönemi

Atatürk eğitim konusunu sosyal ve kültürel kalkınmanın sağlanabilmesinde ana unsur olarak görmekteydi. Bununla beraber eğitimin temel görevini devletin varlığını sürdürmesini sağlamak olarak da görmekteydi. Atatürk’ün bu düşünceleri onu eğitimin her alanıyla bizzat kendisinin ilgilenmesine sevk etmiştir. Atatürk döneminde eğitim ve ulusal kalkınma bir bütün halinde ele alınmıştır. Bu çerçevede Atatürk dönemi eğitim politikası kendine özel ve modern bir biçim almıştır. Atatürk’e göre, bir ulusun dünyada saygın, maddi ve manevi konularda güç sahibi olabilmesi ancak milli eğitim konusunda yüksek bir seviyeye kavuşması ile mümkün olabilecektir (Kara, 2012: 1).

Aynı zamanda yetiştirilecek olan genç nesil gereksiz bilgilerden, uyuşturucu ve hayali konulardan korunmalı milli eğitim bilimsellik üzerinden yol almalıdır. Cumhuriyet öncesinde eğitim iki başlı bir yapıya dönüşmüş durumdaydı. Bunun en büyük sebebi Osmanlının son dönemlerinde diğer birçok alanda olduğu gibi eğitimde de batı etkisi altına girmesiydi. Bu durum sonucunda eğitim hem dini eğitim veren kurumlar tarafından hem de batı tarzı bilimsel eğitim veren kurumlar tarafından verilmekteydi. Yani eski eğitim sistemi ile yeni eğitim sistemi bir arada götürülmeye çalışılmaktaydı. Bu durum birbirine karşıt anlayışta iki farklı yapıda bireylerin yetişmesi ile neticelenmiş ve toplumda bütünleşmeyi yok ederek bireyler arası çatışmaların temelini atılmasına sebep olmuştur. (Kara, 2012: 1-2).

Henüz cumhuriyet ilan edilmeden önce 31 Ocak 1923 tarihinde İzmir’de yaptığı bir konuşma içerisinde Mustafa Kemal Atatürk, eğitimde bilim ve fennin önemini vurgularken aynı zamanda eğitimin birliğinden bahsetmiştir:

“...Medreseler ne olacak, evkaf ne olacak, dediğiniz zaman derhal bir mukavemete maruz kalırsınız. Bu mukavemeti yapanların ne hak ve salâhiyetle yaptıklarını sormak

lâzımdır. Bizim dinimiz en makul ve en tabîi bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabîi olması için akla, fenne, ilme ve mantığa tetabuk etmesi lâzımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen mutabıktır, İslam hayatı içtimaiyesinde hiç kimsenin bir sınıfı mahsus halinde muhafazai mevcudiyete hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler ahkâmı diniyeye muvafık harekette bulunmuş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz müsaviyiz ve dinimizin ahkâmını mütesaviyen öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir... Milletimizin, memleketimizin darülrıfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır. Fakat nasıl ki her hususta âli meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek lâzım ise, dinimizin hakikati felsefiyyesini tetkik, tettebbu ve telkin kudreti ilmiye ve fenniyesine tesahup edecek güzide ve hakikî ulemayı kiram dahi yetiştirecek müessesatı âliyyeye malik olmalıyız” (ASD I-III, 2006: 289).

Mustafa Kemal Atatürk’ ün eğitim politikasını iki temel yaklaşımın şekillendirmesi söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki, Osmanlılardaki eğitim sisteminin bir düzen içerisinde olmayışı, ulusal bir birliktelikten bununla beraber bir bilinçten uzak oluşu ve bilimi referans alan bir eğitim sisteminin olmayışdır. İkincisi ise, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin yerleşmesi ve yeniliklerin kökleşmesi için eğitimin gerekliliğine yönelik yaklaşımdır (Sarpkaya, 2002: 3).

Cumhuriyet ile birlikte oluşan yeni toplumsal yapının demokratik olabilmesi, değişime açık çağdaş bir toplumun oluşabilmesi, laik devlet ve birey anlayışının yerleşebilmesi, tamamıyla kendi kaynaklarına dayalı güçlü bir ekonominin kurulabilmesi ve bağımsızlığını sağlamış bir toplumun oluşturulabilmesi Mustafa Kemal Atatürk’ ün başlıca hedefleri arasında yer almıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesini sağlama aracı olarak ise eğitimi görmekteydi. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyet’inin yeni eğitim politikaları da iki temel amaç üzerinden şekillenme sürecine girmiştir. Bunlardan ilki, eğitimin ulusal ve bilimsel bir birliktelik içinde gerçekleştirilebilmesi, ikincisi ise, Türkiye Cumhuriyet’inin varlığını sürdürmesi devrimlerin korunması ve devletin kalkınmasını sağlamaya yönelik olması (Sarpkaya, 2002: 3-4).

Cumhuriyetin ilk yılları ile birlikte eğitimde üç ana noktaya yönelme olmuştur. Bunlar; Milli bir kültür birliğinin oluşmasını sağlamak, vatandaşlık eğitimi ile birlikte ilköğretim eğitimini yaygınlaştırmak ve ülkenin ihtiyacı olacak olan insan gücünün nitelikli bir şekilde yetişmesini sağlayabilmektir. Mustafa Kemal Atatürk bu üç noktayı eğitim çerçevesinde

oluşturabilmek için hem kendi görüşleri hem de verdiği talimatlar aracılığı ile çalışmalara başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bir millettten söz edilebilmesi ve bu milletin devamlılığının sağlanabilmesi için kültür birliğinin en önemli unsurlardan biri olduğunu dile getirmiştir. Bunun sağlanabilmesi içinde eğitimin önemine işaret etmiştir (Dönmez, 2006: 97).

Bu amaca ulaşmada Milli Terbiye Programını oluşturmuştur. Bir bütün olarak eğitimi ele almış çağın gerekliliğine uygun toplumun birbirinden kopuk yetişmeyeceği bir eğitim sisteminin ana hatlarını çizmiştir. Yine bu durumun bir gerekliliği olarak eğitimde birlik amacıyla 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkarılmıştır. Vatandaşlık eğitimi ve ilköğretimin yaygınlaştırılması önemli olan ikinci ana nokta olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede de halkın daha rahat okur ve yazar hale gelmesi için çalışmalar başlatılmış bu yönde yeni politikalar gündeme gelmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Bunun en somut örneği, halkın daha rahat okuma ve yazma öğrenebilmesi amacıyla yapılan Harf İnkılabında görmekteyiz (Dönmez, 2006: 97-98). Dönemin eğitim koşulları içerisinde halkın yüzde 10'u bile okur ve yazar durumda değildi. Mustafa Kemal Atatürk bizzat kendisi eline kalem alarak tahta başına geçmiş ve halka dersler vermiştir. Halkın mevcut eğitim düzeyinin yükselmesi için büyük bir çaba ve gayret göstermiştir. Bu davranış biçimiyle öğretmenlere ve eğitimcilere önemli bir manevi destek sağlamıştır (Akyüz, 2011: 21).

1 Kasım 1928 tarihinde çıkarılan kanun ile Arap harflerinden Latin Alfabesine uyarlı yeni Türk Alfabesine geçiş yapılarak halkın daha kolay bir biçimde okur-yazar olması hedeflenmiştir. Bununla birlikte halkın okuma ve yazma öğrenebilmesi amacıyla seferberlik ilan edilmiş bu çalışmalar kapsamında 11 Kasım 1928 tarihinde Millet Mektepleri kurulmuş bu mekteplerin başöğretmenliğini de bizzat Mustafa Kemal Atatürk yapmıştır. Başöğretmenlik görevini kabul ederek yürütmesi aynı zamanda onun eğitim meselesine olan duyarlılığını gösteren bir diğer unsur olarak da karşımıza çıkmıştır (Dönmez, 2006: 97 – 98).

1928 ve 1937 yılları arasında Millet Mekteplerinden mezun olan öğrencilerin sayısal durumu aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. 1928 – 1937 Millet Mekteplerinden Mezun Olan Öğrencilerin Sayısal Durumu

Yıllar	Erkek öğrenci sayısı	Kadın öğrenci sayısı	Toplam
1928-1929	397.476	199.534	597.010

1929-1930	180.255	82.168	262.423
1930-1931	144.446	43.865	188.311
1931-1932	85.120	23.350	108.470
1932-1933	75.793	15.142	90.935
1933-1934	35.183	5.668	40.851
1934-1935	58.809	7.446	66.255
1935-1936	35.679	4.550	40.229
1936-1937	49.168	8.107	57.275
Toplam	1.061.929	389.830	1.451.759

Kaynak: Demirtaş (2008: 163).

Mustafa Kemal Atatürk tarafından eğitimde üçüncü ana nokta olarak görülen husus nitelikli insan gücü yetiştirilmesinin gerekliliğidir. Bu kapsamda da cumhuriyetin ilanı ile birlikte vakit kaybedilmeden birtakım çalışmalar içerisine girilmiştir. Bu çerçevede ortaöğretim ve yükseköğretim ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak, 5 Kasım 1925 tarihinde ülkenin ihtiyaç duyduğu hukukçuları yetiştirebilmek amacıyla Ankara Hukuk Mektebi açılmıştır. Bu çalışmaların bir diğer örneği olarak da 1925 yılı içerisinde Konya ilinde Orta Öğretmen Okulu açılmıştır (Dönmez, 2006: 99-100).

1924 Anayasası ile birlikte ilkokul eğitimi zorunlu bir hale getirilmiştir. 1926 yılında ise eğitim için alınan ücretlerin kaldırılması ve parasız yatılı okulların açılmasına karar verilmiştir. Bu dönemde Türk ortaöğretim kurumlarının sistemi ortaokul ve lise olmak üzere iki aşama olarak belirlenmiştir. Yüksekokullarda okumak isteyenlerin bu iki aşamayı tamamlaması gerekliliği bildirilmiştir (Sağ, 2003: 20).

Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1924 günü Büyük Millet Meclisinin ikinci dönem birinci toplanma yılı açılış konuşmasında eğitim işleri ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Memlekette maarif nurunun yayılmasına ve en derin köşelere kadar nüfuz etmesine bilhassa nazar ediyoruz. Dört sene evvel maarife tahsis ettiğimiz vesaiti bugün on misline iblâğ etmiş bulunuyoruz. Evvel emirde vesaitin müsmir ve amelî olmasına ve asla israfa uğramamasına ehemmiyet veriyoruz. Bu cihet müemmen bulundurulmakla beraber maarifin vesaitini mütemediyen tezyidetmek lüzumuna kanaatimizi muhafaza edeceğiz. Diğer taraftan idare-i hususiyelerden ve memleketin müteferrik menabiinden maarife tevcih olunan mesainin merkezden alâkadarane takip olunmasını ve bu suretle mesai-i umumiyenin hedefi tarakkiye sevk ve îsalinin tesadüfe bırakılmamasını iltizam

ediyoruz. Milletin ara-yı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhid-i umdesinin bilâ ifade-i an tatbiki lüzumunu müşahede ediyoruz. Bu yolda teahhurun zararları ve bu yolda tehaliükün ciddî ve derin semereleri seri kararınıza vesile-i tecellî olmalıdır. Darülfünunun mevcudiyet ve tekemmülâtına ve yüksek bir darülfünunun milletin terbiye-i umumiyesinde, tekâmül-ü medenisinde haiz olduğu kati tesirata bilhassa nazarı dikkati celbederim. Türkiye 'nin terbiye ve maarif siyasetini her derecesinde, tam bir vuzuh ve hiçbir tereddüde mahal vermeyen sarahat ile ifade etmek ve tatbik etmek lâzımdır. Bu siyaset, her mânasiyle, millî bir mahiyette irae olunabilir” (ASD I-III, 2006: 185-186).

Mustafa Kemal Atatürk, Türk toplumunun mektepli ve medreseli sınıflandırılması ile iki farklı tipe bölünme durumunun sakıncalı olduğunu gerek mecliste gerekse mecliste yaptığı konuşmalar çerçevesinde sıklıkla dile getirmiştir.

Cumhuriyet döneminde eğitim politikaları kapsamında gerçekleştirilen en dikkat çekici atılım Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türk eğitim sistemi yıllardan beri süren karmaşıklığı çift başlılığı bir çatı altına toplama fırsatını yakalamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924 yılında TBMM tarafından kanunlaştırılarak uygulamaya koyulmuştur. Bu yasa aynı zamanda yeni eğitim politikalarına yön verecek olan en önemli çalışma olarak da ortaya çıkmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde toparlanmıştır. Bu kanun ile medrese sistemi son bulmuştur. Eğitimde milli bir politika güdülmesi amaçlanmıştır. Kanunun getirdiği değişimlere baktığımızda (Akyüz, 2011: 21):

- 1) *Eğitim sistemi laikleştirilmiştir.*
- 2) *Eğitim sistemi demokratikleştirilmiştir.*
- 3) *Tarih ve dil konularında milli bir hedefe yönelik söz konusu olmuştur.*
- 4) *Harf İnkılâbı yapılmış ve Latin harfleri sistemine geçiş sağlanmıştır.*
- 5) *Kadınların eğitimine önem verilmiştir. Karma eğitim sistemi uygulaması ile beraber kadın – erkek eşit bir biçimde eğitim alabilme olanağı sağlanmıştır.*
- 6) *Kadın ve erkek herkesin bir meslek sahibi olma konusunda duyarlılığı ve isteği artmış. Bu konuda Atatürk'ün varlığı ve desteği halka manevi bir ilham unsur olmuştur.*

7) Atatürk ilkelerine bağlı, laik ve düşünen bir insan tipi oluşturulmaya çabalanmıştır. Kimseye haksızlık yapmayan ve haksızlıklar karşısında tepkisini ortaya koyabilen yurttaş tipi esas alınmıştır.

8) Eğitimin değişim sürecinde kısmen batılı uzmanlardan destek alınmak istenmiştir.

Kanunun kabulü ile medreseler dahil tüm öğretim kurumları tek çatı altında birleştirilmiştir. Bu kanunun kabulünden yaklaşık bir hafta sonra medreselerin tamamen kapatılmasıyla ilgili emir uygulamaya koyulmuştur. Kapatılan bu medreselerde öğrenim gören ve yaşları uygun olan öğrenciler ilkokul ve liselere yerleştirilmiştir. Darülmilafe medreselerinin yerine imam hatip mektepleri kurulmuştur. Bununla beraber bu dönemde darülmilafeler haricinde sayısı 479'u bulan ve illerde, kazalarda ve köylerde bulunan medarisi ilmiye adında eğitim kurumları bulunmaktaydı. Bu okullar ilkokul seviyesinde eğitim vermekle birlikte herhangi bir resmi denetim altında bulunmamaktaydılar. Bu medreselerde kapatılınca burada öğrenim gören öğrenciler ilkokullara yerleştirilmiştir (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1321).

Bu gelişmeler ışığında din dersleri de yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur. İlkokul, ortaokul ve liselerde din dersleri yeniden düzenlenmiştir. İlkokulda “Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri” başlığı altında 2,3,4 ve 5. sınıflarda din dersleri ikişer saat olarak verilmiştir. Ortaokullarda ise “Din Bilgisi” başlığı altında 1 ve 2. sınıflarda birer saat olmak koşuluyla din dersleri verilmiştir. Ancak kısa bir zaman sonra devlet okullarında din dersi uygulamasının doğru olmayacağı kanaati uyanmıştır. Bu sebeple din dersleri ilk olarak 1924 yılında lise programlarından çıkarılmıştır. 1927 yılında ise yapılan ek bir düzenleme ile ortaokul programından çıkarılmıştır. 1930 yılında din derslerinin 5. sınıf öğrencileri için isteğe bağlı belli gün ve saatlerde verilmesi uygun görülse de 1931 yılında ilkokul ve öğretmen okullarının müfredatlarından kaldırılmıştır. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda yapılan değişiklikler ile din dersleri kademeli olarak ilk ve orta öğretim programlarından tamamıyla kaldırılmıştır. Okullarda din derslerine 1949 yılına gelene kadar rastlanılmayacaktır (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1321).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye’de bulunan tüm eğitim kurumları Maarif Vekaleti’ne devredilmiştir. Yine aynı zamanda Şer’iye ve Evkaf Vekaleti kapatılmış yerine Diyanet İşleri Reisliği (Bakanlığı) kurulmuştur. Bu kanun çerçevesinde din eğitimi ile din hizmetlerinin düzenlenmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda din eğitiminin sorumluluğu Diyanet İşleri Reisliği’ne verilmiştir. Ancak bu mecrada eğitimi

sağlayacak olan personelin yetiştirilmesi ve yeni açılacak olan kurumların işleyişi ve idaresi Maarif Vekaleti sorumluluğuna verilmiştir (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1322).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında yaşanan gelişmeler ile 6 yıl olan ilköğretim süresi 5 yıla çekilmiştir. 1926 yılına gelmeden önce hazırlanmış olan ilkokul programı ele alınarak güncellenmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Bu programlarda ön plana çıkan konular; toplu tedris uygulaması, Türk dilinin milli bir dil olma yolunda okullara düşen sorumluluklar, Türkiye’deki bölgelerin özellikleri göz önünde bulundurularak günün şartlarına uygun eğitim yapılması vb. yaklaşımlar olmuştur. Yine bu programlara Türkiye’de yaşanan gelişmeler ışığında sosyal ve teknik değişikliklerin yansıtılması gibi konular girmiştir. Bu yeni yaklaşımlar ışığında oluşturulan program 1936 yılında ek genişletmelerde yapılarak yürürlüğe girmiş ve 1948 yılına kadar devam etmiştir. Dünyada ortaya çıkan yeni pedagojik gelişmelerde bu programda dikkate alınmıştır. Dönemin ihtiyaçlarına karşılayabilecek Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi, Aritmetik-Geometri, Jimnastik gibi derslere yer verilmiştir. Bu derslere Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık ilkeleri temelinde yer verilmiştir (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1322).

Yukarıdaki ilkeler yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin milli eğitim politikasının temelleri olmuştur. Bu durumdan geriye bir dönüş veya geçmişe yönelik bir değişime kesinlikle izin verilmeyecekti. Çağa uygun olacak milli eğitim sistemi radikal uygulamalar ile yoluna devam edecekti.

Bu durumu ispatlar nitelikte bir olay Mustafa Kemal Atatürk’ün 18 Eylül 1924 tarihinde Rize’yi ziyareti sırasında yaşanmıştır. Atatürk Rize’den ayrılırken bir hoca heyeti halkın önünde kendisine dilekçe vermiş medreselerin yeniden açılmasını talep etmişlerdir. Buna karşılık Mustafa Kemal Atatürk, *“Mektep istemiyoruz. Halbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı millet, bu millet evlatları yetişsin! Medreseler açılmayacaktır. Millete okul gereklidir!”* diyerek konuyu kapatmıştır (Mütercimler, 2008: 884).

Mustafa Kemal Atatürk, Tevhid-i Tedrisat Kanunun önemine her fırsatta işaret etmiştir. 28 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu’da yapmış olduğu bir konuşmada şu ifadelerle yer vermiştir:

“Sevgili kardeşlerim, fikir ve idrak sahibi olduğunu büyük hâdisat ile ispat etmiş olan bu millet, Allahın gölgesi, peygamberin vekili olduğunu iddia küstahlığında bulunan halife unvanındaki gafillere, cahillere, riyakârlara vatanında, vicdanında yer verebilir miydi? Bunu sizden soruyorum. Büyük millet, cihan ailei medeniyetinde mevkii ihtiram

sahibi olmağa lâıyk Türk milleti, evlâtlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki nevi müesseseye taksim etmeğe halen katlanabilir miydi? Terbiye ve tedrisatı tevhit etmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden mürekkep bir millet yapmaya imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı?” (ASD I-III, 2006: 350).

Atatürk tüm bu çalışmalar ışığında tarih eğitime de büyük önem vermekteydi. Atatürk’ün eğitim politikaları içerisinde tarih eğitimi önemli bir yerde tuttuğu görülmektedir. Bu dönemde tarih alanında önemli çalışmalar başlatılmış ve Türk tarihi üzerinde araştırmalar yapılmıştır.

Atatürk Milli tarih çalışmalarına önem vermiş ve Türk Tarih Tezini ileri sürmüştür. Bu tez ile Anadolu Türklüğünün tarihi gerçekler doğrultusunda analiz edilmesini gündeme getirmiştir. Atatürk tarihi geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi gören bir bilim olarak görmüş ve onun eğitim politikalarında olmazsa olmazı olan bir konumda olduğu açık bir şekilde görülmüştür. Bu durumun en somut örneklerinden biri Atatürk’ün 1930 yılında “Türk Tarihinin Ana Hatları” adı altında yayına çıkartmış olduğu kitaptır. Bununla birlikte manevi kızı Afet İnan’a yazdırılan Medeni Bilgiler kitabına katkıda bulunmuştur (Demirtaş, 2008: 163).

Atatürk tarih yazımı ile ilgili olarak ise şu ifadeyi kullanmıştır: “*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır*” (Demirtaş, 2008: 164).

Bu dönem içerisinde eğitimde yükseköğretim alanında da gelişmeler meydana gelmiştir. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi, 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930 yılında Yüksek Ziraat Okulu ve 1933 yılında Osmanlı döneminde ismi Darülfünun olan İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Ayrıca 1934 yılında Ankara Musiki ve Temsil Akademisi açılmıştır. 1935 yılında İstanbul’da faaliyet gösteren Mülkiye Mektebinin adında değişikliğe gidilmiş ve Siyasal Bilgiler adı altında oluşan okullar Ankara’ya taşınmıştır (Demirtaş, 2008: 165).

Atatürk’ün önderliğinde başlatılan üniversitelerdeki yenilik hareketleri 1936 yılında Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi açılışı ile devam etmiştir. Üniversitede yaşanan reform sayesinde fakültelerde yabancı uzman ve öğretim üyeleri tarafından dersler verilebilmesi olanağı sağlanmıştır. Aynı zamanda eğitim reformu kapsamında bazı yabancı uzmanların görüşlerine başvurulmuştur (Demirtaş, 2008:165).

Örneğin, 1925 yılında Alman Ticaret ve Sanayi Danışmanı Prof. Kühne Türkiye'ye gelmiştir. Prof. Kühne Türkiye'ye geldikten sonra mesleki ve teknik eğitim ile ilgili olarak rapor hazırlamıştır. Bu raporu 1927 yılında Belçika meslek öğretimi genel müdürlüğü görevini yapan Omer Buyse'nin hazırlamış olduğu rapor takip etmiştir. Eğitimin yönetiminde, öğretmenlerin yetiştirilmesinde, denetim mekanizmasında, yüksek öğretimde yapılmak istenen yeniliklerde hazırlanan bu raporlar çağdaş eğitimin kurulabilmesi yolunda yol gösterici bir nitelikte olmuştur (Demirtaş, 2008: 165).

Yabancı ülkelerden Türkiye'ye eğitim konusunda uzman ve öğretim üyesi getirilmesi Atatürk'ün eğitim politikasında izlemiş olduğu yol haritası içinde görülmektedir. Aynı zamanda bu eğitim politikası içinde Türk öğrencilerin eğitim görmesi amacıyla yurtdışına gönderilmesi de yer almıştır. 1924 yılında bu konu hakkında bir yasa çıkarılmıştır. 1927 – 1928 eğitim-öğretim yılında ilk kez sekiz farklı ülkeye 42 öğrenci gönderilmiştir. Gönderilen öğrenci sayıları yıllar geçtikçe artış göstermiştir. 1929 – 1930 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde ise yurtdışında eğitim-öğretim gören öğrenci sayısı 288'e çıkmıştır. 1937-1938 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde ise yurtdışında eğitim-öğretim gören öğrenci sayısı 204 olmuştur. Yurtdışında eğitim-öğretim gören öğrencilerin 97'si Almanya'da, 44'ü Fransa'da, 21'i Belçika'da, 15'i Amerika'da, 13'ü İsviçre'de, 14'ü ise Avusturya, İngiltere, İtalya, Macaristan ve Rusya'da bulunmuştur (Demirtaş, 2008: 165-166).

Atatürk döneminin eğitim çalışmalarının bir diğer önemli unsuru da Halkevleri olmuştur. II. Meşrutiyet dönemi 1912 yılından 1932 yılına kadar halk eğitiminde önemli roller üstlenmiş olan ve Türkçülük ile beraber Milliyetçilik üzerinde çalışmalarda bulunan Türk Ocakları'nın, 1931 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayı'nda kapatılma kararı alınması ile birlikte çalışmalarına son verilmiştir. Bunların yerine ise Halkevlerinin oluşturulması planlanmıştır. 19 Şubat 1932 yılında Dr. Reşit Galip'in başkanlığını yürüttüğü kurulun çalışmaları sonrasında ilk Halkevleri açılmaya başlamıştır. Bu kurum halkın eğitim ve kültür işleri ile ilgili çalışmalar yürütmüştür. Dil-Edebiyat-Tarih, Güzel Sanatlar, Spor, Temsil, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Müzecilik ve Sergileme, Kütüphane ve Yayın, Köycülük bu kurumun eğitim alanındaki çalışmalarının ana konuları olmuştur. Bu çalışmaların köylere de ulaşabilmesi amacıyla Halkevlerinin devamı niteliğinde köylerde Halk Odaları kurulmuştur (Demirtaş, 2008: 166).

3.1.2. 1923-1938 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde kurulmuş olan hükümetlerin programları içerisinde de eğitim politikaları ile ilgili ifadeler yer yer değinilmeye başlandığı görülmüştür. Bu dönem içerisinde toplam 9 hükümet görev başına gelmiştir.

İnönü Hükümeti

Cumhuriyet'in ilanı ile beraber kurulan ilk Türkiye Cumhuriyeti hükümetidir. Atatürk'ün cumhuriyetin ilanı ile birlikte ilk hükümeti kurma görevini İsmet İnönü'ye vermesi ile kurulmuştur. 30.10.1923 tarihinden 06.03.1924 tarihine kadar görev yapmıştır. Eğitim politikalarına ilişkin olarak ayrıca bir bölüm olmamakla birlikte ilk hükümet programında yeni devlet düzeninin temeline ilişkin genel ifadeler yer verilmesi söz konusu olmuştur (TBMM Kütüphanesi, I. İnönü Hükümet Programı).

II. İnönü Hükümeti

06.03.1924 – 22.11.1924 tarihleri arasında görev yapmış olan II. İnönü hükümetidir. Hükümetin eğitim politikalarına ilişkin bir bildirisi olmamakla beraber hükümet programı da ifade edilmemiştir (TBMM Kütüphanesi, II. İnönü Hükümeti Programı).

Okyar Hükümeti

22.11.1924 – 03.03.1925 tarihleri arasında Başbakanlığını Fethi Okyar'ın üstlendiği Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmuş olan üçüncü hükümetidir. Hükümet programının daha detaylı olarak ele alındığı görülen programda Türkiye'nin eğitim politikasına ilişkin ifadede yer bulmuştur. Okyar Hükümeti programında “Maarif” başlığı altında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Meclis-i Alininizin yüksek kararı ile Tevhid-i Tedrisat esaslarını kabul ederek selâmet yolunu bulmuş olan Maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzabat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. Halkımızın Maarife karşı gösterdiği büyük alâkayı bihakkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telâfisine çalışmak ve alelumum mektep programları ile mektep teşkilatlarının istikrarını temin için lüzumsuz tebeddülata ihtinap etmek vazifemizdir (TBMM Kütüphanesi, Okyar Hükümeti Programı).

III. İnönü Hükümeti

03.03.1925 – 01.11.1927 tarihleri arasında Başbakanlığının İsmet İnönü tarafından yapıldığı Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü hükümetidir. Hükümet programında eğitime genel politikalar içerisinde değinilmiştir. Cumhuriyet'in ilkeleri doğrultusunda eğitiminde yerini alacağına dair şu ifadeler bulunmuştur:

Hükümetin siyaseti umumiyesi malumdur. Hariciyede ecnebi devletlerle hüsnü münasebetin muhafazası, ahden muallak bulunan mesailin hüsnü intacı, nafia, ziraat ve sıhhati memleket tedabirinin ehemmiyeti mahsusayla inkişaf ettirilmesi ve Cumhuriyetin feyyaz ve islahkar mesaisinin maliyede, ticarete, maarifte ve adliyede devamıdır (TBMM Kütüphanesi, III. İnönü Hükümeti Programı).

IV. İnönü Hükümeti

01.11.1927 – 27.09.1930 tarihleri arasında görev yapan Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci hükümetidir. Hükümetin Başbakanı İsmet İnönü'dür. Beşinci hükümet programı içerisinde ayrıca eğitim politikalarına dair ifadeler yer almamıştır (TBMM Kütüphanesi, IV. İnönü Hükümeti Programı).

V. İnönü Hükümeti

27.09.1930 – 04.05.1931 tarihleri arasında görev yapmış olan altıncı Türkiye Cumhuriyeti hükümetidir. Bu hükümetinde Başbakanı İsmet İnönü olmuştur. Altıncı hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin birtakım ifadelerin yer bulduğu görülmektedir. Aynı bir başlık altında bulunmamakla beraber altıncı hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

Maarif siyasetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfi tesirattan münezzeh, ahlak ve intizam cephelerini bilhassa ehemmiyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz. İçtimai hastalıklarla mücadele etmek başlıca farikası olan sıhhat ve içtimai muavenet faaliyetimiz idame ve tevsi olunacaktır (TBMM Kütüphanesi, V. İnönü Hükümet Programı).

VI. İnönü Hükümeti

04.05.1931 – 01.03.1935 tarihleri arasında görev yapmış VI. İnönü Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci hükümeti olmuş Başbakanlığını İsmet İnönü yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına geniş bir değinme yapılmadığı görülmekle beraber şu ifadeler yer bulmuştur:

Maarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikinde bilhassa mesai sarf etmek kararındayız (TBMM Kütüphanesi, VI. İnönü Hükümet Programı).

VII. İnönü Hükümeti

01.03.1935 – 01.11.1937 tarihleri arasında görev yapmış olan VII. İnönü Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci hükümeti olarak iş başına gelmiş ve Başbakanlık görevinde İsmet İnönü bulunmuştur. Sekizinci hükümetin programında eğitim politikalarına ayrıca değinilmemiştir. Ekonomi ve dış politikaya ilişkin ifadeler yer almıştır (TBMM Kütüphanesi, VII. İnönü Hükümeti Programı).

I. Bayar Hükümeti

01.11.1937 – 11.11.1938 tarihleri arasında görev yapmış olan I. Bayar Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin dokuzuncu hükümeti olmuştur. Ayrıca Atatürk döneminin son hükümeti olmuştur. Bu hükümetin Başbakanlık görevinde Celal Bayar bulunmuştur. Dokuzuncu hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin ifadeler daha kapsamlı bir biçimde yer verilmeye başlandığı görülmektedir. I. Bayar Hükümeti programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur. Aile ocağından sonra milli kültür ile ilk temas ilkokullarda başlıyor. Genç vatandaş her şeyi benimseyen ve henüz temyiz kabiliyeti teessüs etmemiş olan taze zekâsıyla ancak en doğruyu en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir. İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzeltebilecek alı bir tahsil sistemi henüz icat edilmemiştir. Fena bir ilköğretim, fena bir hayata başlayış demektir. Bu genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir, bunu içindir ki, ilköğretime en çok ehemmiyet vereceğiz. En kıymetli en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elemanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekte kullanacağız. İyi bir ilkokul öğretmeni en yüksek bir okul öğretmeninden mahiyet itibarıyla daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz ve kendilerinin hayatıyla refahlarıyla ve bu mühim vazifeyi başarış

kabiliyetleriyle en yakından alakadar olmakta devam edeceğiz (TBMM Kütüphanesi, I. Bayar Hükümeti Programı).

Mesleki tedrisattan bahsetmek istiyoruz. Mecburi ilköğretimin gayesi vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensup oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hayatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektir. İlk tahsili bitirenlerin hepsini istidad ve kabiliyetleri neden ibaret olursa olsun üniversiteye dayanan bir mekanizma karşısında bırakmak istemiyoruz. Çünkü bunun neticesi bir taraftan tesis ve kuvvetlendirmek istediğimiz yeni ve ileri Türkiye hayatını en zaruri elemanlarından mahrum bırakmak ve diğer taraftan yavaş yavaş memlekette bir ihtisasa varmadan sönmüş veya yarı tahsille kalmış veyahudda bizzat ekmeğini kazanmaktan aciz sadece diplomasına dayanan bir asabi yorgunlar kafilesıyla karşılaşmak olur. Kemalist rejimde okul yalnız (Mecburi ahkam) değildir. Büyük tarihimiz büyük milletimizin her ihtisas sahasında en büyük adamları yetiştirmiş olduğunu gösteriyor. Bu kabiliyet kanı damarlarımızdadır. Mesleki tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın her sahası için yetiştirmek işini bilir yaşama hevesi kırılmamış en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz başarılı dayanıklı müsbet sanatkâr ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektedir. Bütün hayat ve faaliyet sahaları için bol ayrı ayrı mesleki tedrisat maarifimizin belkemiği olacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Bayar Hükümeti Programı).

İlköğretim mevzuuna mütenazır olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir. Bunun klasik üniversite tahsilini ihmal edeceğiz demek olmadığı aşıkardır. Bilakis bu müesseselerimizi de hakiki ilim adamı yetiştirecek şekilde ve ancak bu istidadı en mütekamil surette gösterebilmiş olanların başarabilecekleri çetin ve fevkalade disiplinli ilim müesseseleri halinde yükseltmek mesaimize devam edeceğiz. İlave ve tesis edilecek fakültelere ait işi hazırlayarak Ankara Üniversitesini kuracağız. Ortaokullara ve liselere layık olan büyük ehemmiyeti vermekte devam edeceğiz. Şefin işaretleri dairesinde doğu bölgemizde bir kültür merkezi esaslarını kurmağa başlayacağız. Milli kültür bakımından büyük önemi olan ve şefin ilim ve kültür sahasında en büyük abidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bunlarla alâkadar işlere hususi ehemmiyet vermeğe devam edeceğiz. İyi ve çok eğitmen öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz (TBMM Kütüphanesi, I. Bayar Hükümeti Programı).

Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeler için kıymetli mütehassıslar da getirteceğiz. Bu suretle muhtelif sahalardaki milli eleman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız. Bütün

devlet okullarının kemiyet itibariyle olduğu kadar keyfiyet ve teçhizat itibariyle de en yüksek derecelere ulaştırılması hedefimizdir. Milli sahnemiz Türk kùltürünün makesi güzel dilimizin en iyi şekilde telâffuzu ve en bedei tarzda ifadesini yayan sanat kaynağı olarak ele alınacaktır. Bunda modern teknik vasıtalarına ehemmiyet vereceğiz. Gùzel Sanatlar Akademisinin bugùnkù başlamış olan ıslahatını yùrùteceđiz (TBMM Kùtùphanesi, I. Bayar Hùkùmeti Programı).

I. Bayar Hùkùmeti programında yer verilen eğitim politikalarına ilişkin ifadeler Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinden itibaren uygulamaya koyulan milli eğitim politikalarının bir özeti niteliğindedir. İnönù Hùkùmeti ile başlayan yeni devletin hùkùmet programları içerisinde eğitim politikalarında izlenecek yola en geniş yer verilen ilk hùkùmet programıdır.

3.1.3. İsmet İnönù Cumhurbaşkanlığı Dönemi

10 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü neticesinde 11 Kasım 1938 tarihinde Cumhurbaşkanı seçimi için oylama yapılmıştır. Meclis toplam vekil sayısı olarak 387 milletvekilinden oluşuyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimine ise 348 milletvekili katılmış ve katılan tüm vekillerin oylarını İsmet İnönù almıştır. Bu sonuç doğrultusunda, Atatürk'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönù seçilmiştir (Bozkurt, 2011: 184).

Atatürk 1923 yılından beri Cumhuriyet Halk Partisi'nin başkanlığını da yùrùtmekteydi. Aynı zamanda 1927 yılında yapılan parti kurultayı ve tüzùğünden sonra, CHP'nin değişmez genel başkanı olarak da seçilmişti. Atatürk'ün ölümü aynı zamanda CHP'nin yeni başkanın kim olacağı sorusunu da ortaya çıkarmaktaydı. Cumhurbaşkanı olarak seçilen İsmet İnönù'nün parti içerisindeki konumunun da belirlenmesi gerekiyordu. 26 Aralık 1938 tarihinde CHP'nin Olađanüstù Büyük Kurultayı toplanmıştır. Bu kurultayda İsmet İnönù CHP'nin Değişmez Genel Başkanlığına getirilmiştir. Kurultay sonrasında “Milli şef” dönemi olarak adlandırılacak olan dönemde başlamış olacaktır. Milli şef döneminin başlangıcı 1938 yılının son ayları olmuştur. İsmet İnönù, Milli şef olarak hem ùlke yönetiminde hem de parti yönetiminde kendi kadrosunu oluşturarak kendine has bir dönemi oluşturmuştur (Bozkurt, 2011: 184).

İsmet İnönù aynı zamanda Atatürk döneminde uzun bir süre boyunca başbakanlık görevinde de bulunmuştur. İnönù'nün eğitim alanındaki dùřünce ve görüşleri de izlenen siyasette etkili olmuştur. Başbakanlık görevini de yùrùtmüş olduğu dönem içerisinde yapılan devrim ve uygulamaların önde gelen destekçilerinden olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun

kabul edilmesi ile birlikte 5 Mayıs 1925 tarihinde, Muallimler Birliği Kongre üyelerine konuşma yapan İsmet İnönü, bu kanunun önemi hakkında bilgi vermiş ve kuvvetle kanunun gerekliliğini savunmuştur. İsmet İnönü yine yapmış olduğu aynı konuşması sırasında eğitimin millilik yönüne dikkat çekmiştir (Bozkurt, 2011: 185).

Başbakanlık döneminde ve sonrasında Cumhurbaşkanlığı döneminde İsmet İnönü, eğitim kademeleri içerisinde en fazla ilköğretime önem vermiştir. Köylerdeki ilköğretim sorununun çözümü maksadıyla gündeme gelen Köy Enstitülerinin en önemli destekçilerinden biri olmuştur. Aynı zamanda İsmet İnönü ilköğretim kademesine vermiş olduğu desteği yazıları ile de desteklemiştir. “İlköğretim Davamız” adlı bir yazısı ile de 1943-1944 eğitim-öğretim yılındaki verilerden hareketle bir değerlendirmede yaptığı görülmektedir. Yine bir yıl sonrasında 17 Nisan 1945 tarihinde İsmet İnönü ilköğretim ile ilgili olarak “İlköğretimin Yeni Yılı” adlı bir yazı kaleme almıştır (Bozkurt, 2011: 186).

II. Meşrutiyet Dönemi’nde Emrullah Efendi ve Satı Bey gibi aktörlerin üzerinde tartıştığı ilköğretim alanının bu dönemde üzerinde durulduğu görülmektedir. İsmet İnönü’de ilköğretime önem vermiş bir aktör olarak gözükmektedir.

Aktörler bazında bakıldığında dönemin eğitim politikalarına damgasını vuran ismi ise Hasan Ali Yücel olmuştur. Hasan Ali Yücel Cumhuriyet dönemine geçişten sonra meslek mensubu olarak eğitim bakanlığına getirilen ilk isim olmuştur. İsmet İnönü döneminde kurulan beş hükümet içerisinde değişmez bir isim olarak Milli eğitim bakanlığı yapmıştır (Ergün, 1998: 1).

Hasan Ali Yücel, Tanzimat döneminden bu yana Türk eğitim politikasında teorilerin ve taklidin hâkim olduğunu belirtmiş ve tartışma alanının bu esaslar içerisinde şekillendiğini dile getirmiştir. II. Meşrutiyet döneminde eğitim bakanlığı yapmış olan Emrullah Efendi eğitim alanındaki problemi tersten başlayarak çözmeye çalışmıştır. Hasan Ali Yücel’de o dönemde Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında ortaya çıkan eğitimde işe nerden başlamalı sorusuna yani ilköğretim kademesinden mi yoksa yükseköğretim kademesinden mi sorusuyla yola çıkmıştır. Hasan Ali Yücel işe ilköğretimden başlanmalı ancak üst kademeleri de unutmamak gereklidir yaklaşımında olmuştur (Ergün, 1998: 2).

Hasan Ali Yücel’in eğitimde izlediği başlıca prensiplerinden biri milliyetçilik olurken bir diğeri de laiklik olmuştur. Kendisinden önce eğitim bakanlığı yapmış olan Saffet Arıkan’ın köy öğretmeni yetiştirme çalışmalarını devam ettirmiştir. Hasan Ali Yücel’in bakanlığı

döneminde en dikkat çeken çalışması Köy Enstitülerinin kuruluş ve çalışmalarını hep desteklemesi olmuştur. Ayrıca Yücel bakanlığı esnasında Üniversiteler Kanunu'nun çıkarılmasına yönelik büyük gayretler göstermiştir. Yücel ister öğretmen olsun ister öğretim üyesi olsun eğitimcilerin siyasetle uğraşmasına sıcak bakmayan bir eğitim bakanı olmuştur. Ona göre bilim sevgisi ile bilimsel bir zihniyetin yaratılması sağlanmalıydı. Bununla beraber Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde Türkiye'de yükseköğretim belli bir disiplin ve düzen altına da sokulmuştur (Ergün, 1998: 3-4).

3.1.4. 1938-1950 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ile Cumhurbaşkanlığı koltuğuna geçen İsmet İnönü dönemi içerisinde de toplam 9 adet hükümet kurularak iş başına gelmiştir. Bu hükümetlerde kendi içerisinde milli eğitim politikalarına ilişkin farklı alan ve esaslara değinmiştir.

II. Bayar Hükümeti

Cumhuriyet Halk Partisi programı rehberimizdir denilerek I. Celal Bayar hükümeti programının devam edeceğine dair vurgu yapılmıştır (TBMM Kütüphanesi, II. Bayar Hükümeti Programı).

Cumhuriyet dönemine geçiş ile beraber başlatılan eğitim politikalarına yönelik duruşun devamlılığına ilişkin vurgu yapılmıştır. Dönemin Maarif Vekilleri olarak, Saffet Arıkan (11.11.1938 – 28.12.1938) ve Hasan Ali Yücel (28.12.1938 – 25.01.1939) görev almıştır (Giorgetti-Batır, 2008: 30).

I. ve II. Refik Saydam Hükümeti

I. Refik Saydam hükümetinin eğitim politikalarında (25 Ocak 1939 – 03 Nisan 1939), Türk çocuklarının ilkokuldan başlamak üzere zekâ ve becerilerine yatkın bir şekilde bilim, sanat, pratik ve teknik yaşamda ihtiyaçları olacak gereksinimler doğrultusunda yetiştirilebilmelerini sağlamak ve bu çerçevede faaliyet göstermek ana ilke olarak kabul edilmiştir. İlköğretim eğitimi öğretmenler ve öğretmenler ile verilecektir. Ayrıca lise ve yüksek okulların geliştirilmesi sağlanacaktır. Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin çalışmaları yakın bir şekilde izlenecektir. Bu dönem içerisinde ilköğretim eğitime büyük önem verildiği görülmektedir. Dönemin Maarif Vekilliği görevini ise Hasan Ali Yücel yürütmüştür (TBMM Kütüphanesi, I. Saydam Hükümeti Programı).

II. Refik Saydam hükümetinin eğitim politikalarında (03 Nisan 1939 – 09 Temmuz 1942), Hükümetin çalışmalarına başladığı bu dönem aynı zamanda II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına denk gelmektedir. Hükümet programı 10 Nisan 1939 tarihinde açıklanmış, savaş nedeniyle ağırlıklı olarak dış politikaya yer verilmiştir (Bozkurt, 2016: 190). “Vekâletlerin çalışma programlarında bir değişiklik yoktur” ifadesi yer almıştır. Bununla beraber kabinenin programında olduğu gibi vekâletlerinde çalışma programlarında Cumhuriyet Halk Partisi programının devamlılığının esas olarak alınacağına işaret edilmiştir. Bu hükümetinde Maarif Vekilliği görevini Hasan Ali Yücel yürütmüştür (TBMM Kütüphanesi, II. Saydam Hükümeti Programı).

I. ve II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti

II. Dünya Savaşı'nın ağırlığını arttırmış olduğu bu dönem içerisinde Başbakan Refik Saydam'ın vefatı üzerine Şükrü Saraçoğlu hükümeti göreve gelmiştir. 5 Ağustos 1942 tarihinde arasında onaylanan ilk Saraçoğlu Hükümeti programında da parti programının uygulanacağına dair atıf yapılmıştır (Bozkurt, 2011: 190).

I. Şükrü Saraçoğlu hükümetinin eğitim politikalarında (09 Temmuz 1942 – 09 Mart 1943), Türklük ruhuna atıf ve vurgu yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde bu dönemde üniversitelerin uluslararası düzeyde nitelik elde ettiği, yüksek okullar içerisinde öğrencilerin bilimsel nitelikli ve idealist bir eğitim çizgisi ile hazırlandıkları belirtilmiştir. Köy Enstitülerinin çalışmalarının ise, köyleri ve köylü olan halkı bilgi seviyesi noktasında yükseltmeye başladığını belirten duruma geldiği ifade edilmiştir. Dönemin Maarif Bakanı olarak Hasan Ali Yücel görev almıştır (TBMM Kütüphanesi, I. Saraçoğlu Hükümeti Programı).

Hasan Ali Yücel'in milli eğitim politikasında halkın eğitilmesine büyük önem verdiği ve çalışmalarını bu çerçevede yürüttüğü görülmektedir. Bir anlamda bir aktör olarak Yücel, genç devletin milli eğitim esaslarını temellendirmeye çalışıyor diyebiliriz. Çünkü yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'te her fırsatta halkın eğitime ve bilimsel bilginin önemine işaret etmiştir.

II. Şükrü Saraçoğlu hükümetinin eğitim politikalarında (09 Mart 1943 – 07 Ağustos 1946), hükümetin programında en çok kaynağın eğitime aktarıldığı bir dönem olduğuna vurgu yapılmıştır. Eğitime ayrılan rakamın 14,5 milyon liradan fazla olduğu ifade edilmiştir. On yıl önce 10 milyon lira olan Maarif bütçesinin bu dönem içerisinde 43 milyona çıkacağına vurgu yapılmıştır. Öğrenci sayılarındaki artışlara ve Köy Enstitülerindeki öğrenci artışlarına rakamsal

olarak dikkat çekilmiştir. Dönemin Maarif Bakanlığı görevini ise Hasan Ali Yücel yürütmüştür. Ayrıca diğer hükümet programlarından farklı olarak o güne kadar yapılan çalışmalara ve gelişmelere yer verilmiştir. Bununla beraber önceki dönemler ile bu dönem arasındaki farklılıklar sayısal veriler ile karşılaştırılmıştır. Bu dönemde eğitim ile ilgili olarak yapılan çalışmalar içerisinde, 1942 tarih ve 4304 sayılı kanunla beraber ortaöğretim kademesinde mesleki ve teknik eğitime önem verilmeye başlanmıştır. Ayrıca Köy Enstitülerinde çalışacak öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek ve yetiştirebilmek amacıyla 1943 yılında Hasanoğlu Köy Enstitüsü'ne bağlı yüksek eğitim kademesi açılmıştır. Ayrıca bu yüksek eğitim kademesinde gezici başöğretmen ve ilköğretim kurumlarına müfettiş yetiştirilmesi de amaçlanmıştır (TBMM Kütüphanesi, II. Saraçoğlu Hükümeti Programı).

Recep Peker Hükümeti

Recep Peker hükümetinin eğitim politikalarında (07 Ağustos 1946 – 10 Eylül 1947), farklılık noktasında “Köy Enstitülerinden yetişen gençlerin tam bir ulusal duygu içinde yetiştirilmesine dikkat edilecektir” ifadesinin bulunması dikkat çekmektedir. Açılış süreci içerisinde Köy Enstitüleri çok olumlu karşılanmış ancak çok partili hayata geçiş dönemine girilmesiyle birlikte politika malzemesi olarak kullanılmış ve yıpratılmıştır. Köy Enstitülerinin tartışılma süreci 1946'da bu enstitülerin kuruluş aşamasında yer alan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un görevden alınması süreci ile başlamıştır (Giorgetti-Batır, 2008: 33-34).

Yukarıda görüldüğü üzere halkın bilinçlenmesi ve eğitim alabilmesi için kurulmuş Köy Enstitüleri çok partili hayata geçilme sürecinde bir siyaset malzemesi olarak kullanılmıştır. Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç gibi milli eğitim sürecinin etkili isimlerinin görevden alınması genç devletin temellendirilmeye çalışılan milli eğitim politikasına yönelik ilk direniş olarak algılanabilir.

Bu dönemde üniversitelerin özerkliği ile tüzel kişilikleri 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı “Üniversiteler Kanunu” ile karara bağlanmıştır. Bu kanun ile Ankara'da bulunan farklı fakülteler bir çatı altında toplanarak Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Ayrıca bu kanunun diğer amacı Türkiye'de çok partili yaşama uygun olacak demokratik üniversiteleri kurmaktır. CHP'nin bazı milletvekilleri tarafından 24 Aralık 1946 tarihinde din eğitiminin yeniden kurulmasına yönelik söylemler gündeme gelmiştir. Bu yıl içerisinde gerçekleştirilen parti kurultayında okullarda din dersinin verilmesi öneri olarak sunulmuştur. CHP bunun üzerine din

dersleri komisyonu kurmuş bu komisyonun kararları CHP parti grubu içerisinde görüşülmüş ve sonuç olarak ilkokullarda isteğe bağlı olmak koşuluyla din dersi verilebilmesi karara bağlanmıştır. Yine bu dönemde III. Milli Eğitim Şurası 2 Aralık 1946 tarihinde toplanmıştır. Şuranın gündemi ise sadece mesleki ve teknik eğitim üzerine oluşmuştur. Bu okullardan yükseköğretime geçiş imkânının verilmesi, bu okulları bitirenlerin iş yaşamında daha etkin olabilmeleri için atölye ders sayılarının arttırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Bu şura ile alınan kararların çoğu uygulama safhasına geçirilebilmiştir. Peker hükümetinin Milli Eğitim Bakanlığı görevini Reşat Şemsettin Sirer yürütmüştür (TBMM Kütüphanesi, Peker Hükümeti Programı).

I. ve II. Hasan Saka Hükümeti

I. Hasan Saka hükümetinin eğitim politikalarında (10 Eylül 1947 – 10 Haziran 1948), eğitim ile ilgili olarak şu ifadelerle yer verilmiştir: “Hiç şüphe yok ki bütün faaliyetlerinde partimizin programına bağlı kalmıştır. Sağlık işlerinin ve milli eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını düzenleme ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alakadar olacaktır” ifadeleri yer bulmuştur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer’dir (TBMM Kütüphanesi, I. Saka Hükümeti Programı).

Aynı zamanda CHP parti programına da bağlı kalınacağına dair vurgu yapılmıştır. 1947 yılındaki kurultay tarafından onaylanan parti programı 38 maddeden oluşmuştur. Bu 38 maddenin 16 maddesi ise eğitime ayrılmıştır. Bu durum aynı zamanda o dönemde CHP’nin eğitime vermiş olduğu önemi göstermektedir. 1947 yılındaki parti programı eğitim politikaları çerçevesinde en geniş kararların alındığı program olmuştur. Programın öncelikli olarak benimsediği anlayış ülkesine bağlı, vazife ahlakına sahip, kabiliyet sahibi yurttaşların yetiştirilebilmesini sağlamak olmuştur. Öğrencilerin Türk Tarihini ve Türk Dilini gerçekler doğrultusunda öğrenebilmeleri ve geliştirebilmeleri amaçlanmıştır. Tüm kademelerdeki okul sayılarını arttırmak, okullara ulaşabilmeyi kolaylaştırmak ve yurt sayılarında artış sağlamak amaçlanmıştır. Tüm yaş grubundaki yurttaşlara meslek eğitimi verilmesi devletin başlıca vazifesi sayılmıştır. Ülkede öğretmen ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla öğretmenliğin meslek olarak daha çekici bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ankara’da ulusal bir kütüphane kurulması, ülkenin her yerinde ihtiyacı karşılayacak kütüphaneler kurulması, halkevleri ile halkodalarının sayılarının arttırılması diğer amaçlar arasında yer almıştır (Giorgetti-Batır, 2008: 35-36).

II. Hasan Saka hükümeti eğitim politikalarında (10 Haziran 1948 – 16 Ocak 1949), demokratik eğitim üzerinde durulmuş ve şu ifadelerle yer verilmiştir: “Yurdumuzun medeniyet ve refah yolunda ilerlemesini halk iradesine dayanan bir idarenin devamında görüyoruz. Bunun için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her derecede okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmiyet vereceğiz.” Dönemin Milli Eğitim Bakanlığı görevini Hasan Tahsin Banguoğlu yürütmüştür (TBMM Kütüphanesi, II. Saka Hükümeti Programı).

Banguoğlu’nun göreve gelmesiyle birlikte ilköğretim kademesinde din derslerinin okutulması konusuna bir yönelme olmuştur. Uzun bir süre gündemde bulunmayan bu konu ile ilgili olarak çalışmalar ise 1948 yılının Kasım ayında yeniden ele alınmıştır (Giorgetti-Batır, 2008: 37).

Banguoğlu’nun göreve gelmesiyle din derslerine yönelişin olması bize milli eğitim politikalarında aktörlerin etkisini kanıtlayan bir örnektir. Türkiye’nin milli eğitim politikalarında gelecek yıllarda da bu tarz örneklerle rastlayacağız.

Artırmacı değişim hareketleri gerek eğitimin müfredatında gerekse öğretim kademelerinin zamansal sürecinde (ilkokul öğretim süresi vb. alanlarda) sıkça karşımıza çıkacak. *Incrementalism*’in örnekleri aktörler tarafından sıkça uygulamaya koyulacaktır. Milli eğitim politikasında din derslerinin tartışmalara sebep olacağını gelecek bölümlerde de göreceğiz.

Şemsettin Günaltay Hükümeti

Şemsettin Günaltay hükümetinin eğitim politikalarında (16 Ocak 1949 – 22 Mayıs 1950), hükümet programı içerisinde bir tek din bilgisi eğitimi üzerinde durulduğu görülmüştür. Program içerisinde bir taraftan Türk devrimlerinin ana esaslarına bağlı kalınacağına atıf yapılırken aynı zamanda çocukların din bilgisi öğretiminin verilmesi gerekliliğine ve imkanların sağlanmasına vurgu yapılmıştır (TBMM Kütüphanesi, Günaltay Hükümeti Programı).

Dönemin eğitim ile ilgili faaliyetlerine baktığımızda, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin eğitim ve öğretim çalışmalarına 1949-1950 eğitim-öğretim yılında başladığı görülmektedir. Din eğitimi dersleri 1949 yılında ilkokullarda verilmeye başlanmıştır. Bu karar ilkokulların 4 ve 5. sınıflarında 15 Şubat 1949 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Yine 1949 yılında Kuran kursları Diyanet İşleri Başkanlığının denetimi altında bulunmak kaydı ile resmen

açılmıştır. IV. Milli Eğitim Şurası 21-31 Ağustos 1949 tarihinde yapılmıştır. Bu şurada görüşülen konular arasında orta öğretim, mesleki ve teknik öğretimin ilerletilmesi, lise kademesinin 3 yıldan 4 yıla çıkarılması gibi konular bulunmuştur. Bu konular tartışılmış ve kabul edilmiştir. Lise kademesinin 4 yıla çıkarılmasına ilişkin hazırlıklar başlamıştır. Ayrıca demokratik eğitim kavramına da değinilmesi söz konusu olmuştur. Okul içerisinde tüm öğrencilerin kendi becerilerine göre başarı sağlayabilmesi, gelişim fırsatlarının sağlanması, okul haricinde ve okul öncesi eğitimde de halk eğitim sürecinin demokratik eğitim ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirileceğine dair vurgu yapılmıştır. Bu dönemin Milli Eğitim Bakanı da Hasan Tahsin Banguoğlu olmuştur (Giorgetti-Batır, 2008: 37-38).

Şura kararları sonrasında 1949 yılında ortaokul programı yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur. Verilecek olan derslerin genel ve özel amaçları ile birlikte hedefleri ve öğretim stratejisi de belirlenmiştir. 23 Mart 1950 tarihinde TBMM’de kabul edilen 5632 sayılı kanun ile Milli Kütüphane kurulmuştur. Dönemin bir diğer önemli uygulaması da şehir merkezlerine yığılmış öğretmen kadrolarının ihtiyaç bölgelerine dağılımının sağlanması olmuştur (Giorgetti-Batır, 2008: 39).

Bu dönemin son hükümet programı olan Günaltay Hükümeti programında da yine Banguoğlu’nun etkisine rastlanmaktadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin faaliyetine bu dönemde başladığına ve Kuran kurslarına ilişkin çalışmalara program içerisinde ilk ifadelerde yer verildiği görülmektedir.

3.1.5. 1923-1950 Yılları Kuruluş Dönemi Milli Eğitim Politikasının Radikal Eğilimleri

Bağımsızlık savaşının kazanılması sonucunda Ankara’da kurulan yeni Türk devleti 1923 yılında rejimini cumhuriyet olarak belirlemiş böylelikle resmi olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Bu bağlamda yeni devletin eğitim politikaları da yeniden ele alınmış ve yeni devletin kimliğine uygun eğitim politikaları hayata geçirilmiştir.

Dönemin siyasi ve ideolojik atmosferi devletlerin ulus devletleşmesi süreci olmuştur. Bir bakıma Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü de bu ulus devletleşme söylemleri içerisinde hızlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’ de bir anlamda ulus devletleşme süreciyle doğmuş bir devlet olmuştur. Bu bakımdan yeni devletin eğitim politikalarında millilik önemli bir yer tutmuş ve bir milli eğitim politikası geliştirilmiştir. Geliştirilen bu milli eğitim politikasının geçmiş perspektifine baktığımızda II. Meşrutiyet’ten tartışması başlayan ve milli mücadele yıllarında

Ankara’da Büyük Millet Meclisinde adımları atılmaya başlanan politikaların meyve vermesi olarak ifade edilebilir.

Aktörler bağlamında gerek bağımsızlık mücadelesinin önderi gerekse yeni devletin kurucu önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk milli eğitim politikasının oluşturulmasına da bizzat öncülük etmiştir. Dönemin kurucu kadrolarının almış oldukları eğitimi de göz önüne aldığımızda tamamına yakınının Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde etkinlik göstermiş modern askeri eğitim kurumlarından çıkışlı oldukları görülmektedir. Örneğin, başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy vb. isimler almış oldukları eğitim açısından yetiştikleri dönemin modern diyebileceğimiz bilimsel eğitime dayalı öğretim kurumlarında eğitim almış kişilerdi.

Bağımsızlık mücadelesinin verildiği yıllarda Belçika temsilciliğinin resmi yazışmalarında 8 Temmuz 1920 tarihli Marghetitch tarafından düzenlenen raporda, *“Unutmamak gerekir ki, Kemalist ordu, çok iyi yetişmiş bir kurmay kadrosuna sahiptir”* ifadesi yer almıştır (Mütercimler, 2008: 720).

Raporda yer alan bu ifade hem bu durumu kanıtlar hem de Avrupa devletlerince farkında olduğunu gösterir niteliktedir.

Kurucu kadroların bu özellikleri yeni devletin eğitim politikasının oluşmasında ve bilime önem verilmesinde etkili olmuştur. Çünkü bu kadrolar imparatorluk döneminde bilim odaklı yapılmayan eğitimlerin devletin gerilemesine ve etkinliğini kaybetmesine yol açtığını düşünmekteydiler. Cumhuriyet döneminde eğitim alanında yapılan reformlarda hep bu tecrübeler göz önüne alınarak yapılmaktaydı. Bağımsızlığı sağlayarak ve savaştan zaferle çıkarak ayrılan bu kadrolar Türk toplumu nezdinde bir karizma sağlamış ve bu karizma eğitim alanında yapılan reformlarında toplum nezdinde geçer not almasında rol oynamıştır.

Pozitif bilim, August Comte tarafından “dinsel ve metafizik alanın zıttı” olarak tarif edilmiştir. Türkiye’de de pozitif bilim kapsamında bu dönemde yapılan en radikal hamle 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Eğitimin hem hedef hem de içerik yönünden tek bir çatı altında kontrolü sağlanmıştır (Gürol ve Bavlı, 2015: 355).

Dönemin milletvekilleri eğitimde ikiliğin ortadan kaldırılmasının önemini şu ifadeler ile belirtmişlerdir:

“Bir millet bireyleri sadece bir eğitim alabilir. İki farklı eğitim bir ülke içerisinde iki farklı insan yetişmesine sebep olur. Bu durum, duygu ve düşünce birliği ile dayanışma amaçlarını ortadan kaldırır” (Gürol ve Bavlı, 2015: 355).

Amerika ve Avrupa’dan olmak üzere Mustafa Kemal Atatürk döneminde eğitim sistemine yardımcı olması amacıyla dört bilim insanı Türkiye’ye davet edilmiştir. Bu bilim insanlarının en önemlilerinden biri 1924 yılında Vasıf Çınar’ın Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde Türkiye’ye davet edilen pragmatik felsefenin önde gelen isimlerinden John Dewey’dir. 1925 yılında mesleki ve teknik eğitim alanına katkı yapması amacıyla Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde Almanya’dan Alfred Kühne davet edilmiştir. Yine mesleki ve teknik eğitim alanına katkı amacıyla 1927 yılında Mustafa Necati’nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde Belçika’dan Ömer Buyse davet edilmiştir. Bakan Esat Sagay döneminde ise 16 Ocak 1932 tarihinde, Darülfünunun üniversiteye dönüştürülme süreci için İsviçre’nin Gelf Üniversitesi’nden Albert Malche davet edilmiştir (Yıldırım, 2012: 5).

Bu davetlerin hiçbirisi rastgele yapılmamıştır. Amaç Türkiye Cumhuriyeti’nin ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü hızla yetiştirebilmektir. Özellikle John Dewey gibi kişiler kendi ülkesi dışında daha önce Çin, Meksika, Japonya ve Rusya olmak üzere başka ülkelere de eğitim alanında katkı yapmış kişilerdi (Yıldırım, 2012: 6).

Amerikalı eğitim uzmanı John Dewey 19 Temmuz 1924 ve 10 Eylül 1924 tarihleri arasında Türkiye’de bulunmuştur. John Dewey’in Türkiye’de yaklaşık iki aylık çalışmasından sonra 30 sayfalık bir raporu söz konusu olmuştur. Bu raporun bazı maddeleri 2000’li yıllarda dahi milli eğitim sisteminde yerini korumuştur. Örneğin, “*Öğretmen yetiştirme ve özlük hakları*” konusu hala yerini bu madde bağlamında almaktadır (Gürol ve Bavlı, 2015: 355).

John Dewey örneğinde gördüğümüz gibi Türkiye’de milli eğitim politikalarında görülen birçok devamlılık değişimin *incrementalism* çerçevesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu benzerlikler gelecek olan kısımlarda yer vereceğimiz hükümet programları içerisinde de kendisini gösterecektir.

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu kanun yeni devletin eğitim politikasını belirlemiş ve temellendirmiştir. Bu kanun özellikleri itibarıyla milli bir eğitim politikası niteliği taşımaktaydı. Eğitim devletin kontrol ve denetimi altına alınmış ve medreseli mektepli ayırımına son verilerek

eğitimde iki başlılık ortadan kaldırılmıştır. Bu değişimlerin önemli bir bölümü II. Meşrutiyet Dönemi'nin estirmiş olduğu yenilik rüzgarında tartışılan fakat kısmen toplumun muhafazakâr yapısından çekinilerek gerçekleştirilemeyen kısımlar ise diğer olumsuzluklar (savaşlar, iktisadi sorunlar, siyasal sorunlar vb.) nedeniyle hayata geçememiş olan politikalar idi. Fakat bu politikalar cumhuriyet döneminde o döneme göre daha ileriye taşınmış reçeteler içermekteydi.

Örneğin, II. Meşrutiyet Dönemi'nde askeri rüştiyeler Maarif Nezareti'ne devredilmiştir. Ayrıca bozulmakta olan medrese ve sıbyan okulları vakıfları yine Maarife devredilmeye başlanmıştır. Bu durum Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun o dönem içinde atılan ön adımları olmuştur (Arı, 2002: 184).

Mustafa Kemal Atatürk çağdaşlaşmayı var olmak için olmazsa olmaz bir koşul olarak görüyordu. Özellikle 1923 ve 1930 yılları arasında gerçekleştirilen radikal nitelikli devrimlerin temel nedeni bu anlayışa dayanmaktaydı. Tabi bu noktada tutunulan radikal tavrın zamanlaması da büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu devrimlerin kökleri Tanzimat dönemine kadar uzanmaktaydı ancak Atatürk'ün istiklal kahramanı olarak tarih sahnesine çıkışı ve toplum nezdinde kabulü neticesinde bu devrimler radikal bir biçimde gerçekleştirilebilmişti (Yiğit, 1999: 1041).

Ulus devletleşme sürecinde eğitim reformlarının meclis tarafından kabul edilerek hayata geçirilmesini bir anlamda II. Meşrutiyet'te tartışılan eğitim reformlarının o dönem için gündeme gelme aşamasında kaldığını cumhuriyet ile ise uygulama safhasına geçtiğini gösteren bir tanım ile ifade edebilmemizi sağlamaktadır. Bir anlamda yeni bir devlet kurulması ve edinilen ağır tecrübeler eğitim politikası gibi muhafazakâr diyebileceğimiz politikaların keskin değişimini sağlayabilmede bir fırsat penceresi açmıştır.

İsmet İnönü dönemi de eğitim politikaları kapsamında Mustafa Kemal Atatürk döneminin devamı niteliğinde Cumhuriyet vatandaşı yetiştirme odaklı olmuştur. 28 Aralık 1938 tarihli Celal Bayar Hükümeti ile Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı olmuştur (Yıldırım, 2012: 8).

1950 yılına gelinen süreç içerisinde milli eğitim politikalarına ilişkin gerçekleştirilen en önemli girişimlerden biri "*Köy Enstitüleri*" projesi olmuştur. 17 Nisan 1940'ta 3803 sayılı kanun kabul edilmiş ve bu kanuna göre köy öğretmeni ve köylerde istihdam sağlayacak diğer meslek sahiplerini yetiştirmek amacı ile köy enstitüleri faaliyete geçirilmeye başlanmıştır. Bu enstitüler eğitim sistemine çalışarak öğrenme ve beraberinde üretme kavramını yerleştirmiştir.

Şehir ile köy arasında bulunan eğitim seviyesi farkını en alt seviyeye indirgemeyi amaç edinmiş ve Türk köylüsünün modern toplum içinde ileri seviyede yer alabilmesini hedeflemiştir. Bu enstitüler üretime dayalı bir yapı şeklinde kurulmuştur. Bu enstitülere ülke ekonomisine katkı sağladığını düşünen kesimlerce çok değer verilmiştir (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1322-1323).

Yine bu dönem içerisinde de mesleki ve teknik eğitime önem verilmiş 1942 yılında çıkarılan yasa ile bu alanda yeni okulların kurulmasına fırsat tanınmıştır ve bu okullarda öğrenci sayısı dört kat artış göstermiştir. 1938 ve 1939 yıllarında gezici köy kursları düzenlenmiş ve böylelikle Cumhuriyetin temel ilke ve esasları ile bilimin önemi halka iletilmiştir. Bu yıllarda yapılan en büyük alışmalardan bir diğeri de 1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde dünya klasiklerini Türkçeye çevirme amacıyla tercüme bürosu kurulması olmuştur. Bu sayede 500'den fazla eser Türkçeye çevrilmiş ve yayınlanmıştır (Yıldırım, 2012: 9).

Ayrıca Türkiye UNESCO'nun 20 kurucu üyesi arasında yer almıştır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından UNESCO Kurucu Yasası 16 Kasım 1945 tarihinde imzalanmıştır. Bu Kurucu Yasa 20 Mayıs 1946 tarihli 4895 sayılı kanun ile onaylanarak yürürlüğe konulmuştur (Yıldırım, 2012: 9).

Yukarıda değindiğimiz bilgiler ışığında İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı sürecinde de eğitim politikalarının bir devlet politikası olarak devam ettiği gözükmektedir. Dönemin eğitim politikalarının uygulanma sürecinde aktörler bağlamında Milli Eğitim Bakanlığı görevini uzun süre yürütmüş olan Hasan Ali Yücel'in ağırlığını hissettirdiği gözükmektedir. Köy Enstitüleri gibi uygulamalarda dikkat çeken Yücel, aynı zamanda meşrutiyet döneminde yapılan tartışmalara da değinmiştir. Ayrıca Yücel'de eğitimde işe nerden başlamalı sorusuna cevap arayan ve tartışmaya açan isimler arasında yer almıştır.

Sonuç olarak dönemi kendi içinde ele aldığımızda kamu politikası disiplini bakımından eğitim politikasının değişim modeli hızlı ve radikal modeldir. Bunun en büyük kanıtı ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun getirmiş olduğu reformlar ve bu reformların kabulüdür. Çünkü bu kanun gerçekleşmesi zor olan keskin bir değişim sürecini içselleştirmiştir. Geçmişin eğitim sisteminden vazgeçilmesi ve tamamına yakını yeni bir sisteme geçilmesi hızlı ve radikal bir değişimin örneği olmuştur.

Bu zor görülen değişimin gerçekleşebilmesi ise karizmatik aktörlerin (Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları), uygun siyasi ortamın (yeni bir ulus devletin kurulması) ve eğitim

alanında yaşanan problemlerin (eğitim alanında işlemeyen bir sistemin ortaya çıkışı) kesişmesi sonucunda ortaya çıkan fırsat penceresi “*windows of opportunity*” ile mümkün olmuştur.

3.2. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1950-1960)

Bir ülkede yönetimi elinde bulunduran iktidar sahipleri ve yönetim kadroları için Milli Eğitim konusu en önem vermeleri gereken alan olarak nitelendirilmektedir (Karakök, 2011: 91). Türkiye’de çok partili yaşama geçiş süreci ile seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti 1950 yılından 1960 yılına kadar on yıllık süre zarfı içerisinde Türkiye’yi yönetmiştir.

Demokrat Parti 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimlerine girmiş ve %52 oy çoğunluğu ile tek başına iktidara gelmiştir (Yıldıran, 2012: 9).

3.2.1. Demokrat Parti Dönemi

Demokrat Parti döneminde Milli Eğitim konusu detaylı olarak 1949 yılında gerçekleştirilmiş olan ikinci büyük parti kurultayında kabul edilen programda ele alınmıştır. Hükümet programları ile birlikte parti programı içerisinde de Milli Eğitim konusuna değinildiği görülmüştür (Karakök, 2011: 91). Demokrat Parti programında eğitim politikalarını oluşturacak temel ilkeler ile ilgili olarak belirtilen maddeler şunlardır (Aktaran; Tangülü, 2012: 393):

- 1) Maarif sistemimizde, Milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinden yanayız.
- 2) Umumi mesleki eğitim ve öğretim, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgiyle değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır.
- 3) Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olma esasına göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekküllerine meydan verilmemesi bakımından lüzumlu görmekteyiz. Yeteneği ve gücü elverişli olduğu takdirde bir ilkokul öğretmenin gerekli eğitimini tamamlaması halinde üniversite profesörlüğüne yükselmesinin imkânı sağlanmalıdır.
- 4) Yükseköğretim meselesinde niteliğe önem verilmesi lüzumuna kaniiz. Bütün yükseköğretim kurumlarımızın bu esasa göre takviyesini ve garpta ki benzerleri seviyesine eriştirilmesini istiyoruz. Üniversiteler ilim ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar.

5) Doğu Anadolu Bölgesinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleriyle bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.

6) Gerek dini öğretim sorunu gerekse de din adamlarını yetiştirecek kurumların kurulması konusunda uzmanlar tarafından esaslı bir program hazırlanacaktır. Üniversiteler bünyesinde yer alacak İlahiyat Fakülteleri özerk olmalıdır.

7) Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu vasıtaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.

Dönemin eğitim çalışmalarına damga vuran ismi olarak Ahmet Tevfik İleri görülmektedir. Menderes hükümetlerinin farklı dönemlerinde 4 yıla yakın bir süre Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur (Karakök, 2011: 91). Ahmet Tevfik İleri'nin eğitim politikaları bağlamında yapmış olduğu çalışmalar şunlardır (Aktaran; Karakök, 2011: 91):

1) Köylünün okul yapma zorunluluğu kaldırılarak, köy okulu binaları ve öğretim evlerinin genel bütçeden ayrılan ödeneklerle yapılması ilgili kanun maddesinin değiştirilmesi ile karara bağlanmıştır.

2) Liselerin 4 yıla çıkarılması kararı CHP döneminde yapılan Dördüncü Milli Eğitim Şurasında alınmış, 1952 – 1953 öğretim yılında uygulanmıştır. 1956 yılına kadar devam eden bu uygulama bu tarihten sonra liselerin 3 yıla indirilmesiyle son bulmuştur.

3) Orta öğretimden sonra liseye devam edememiş fakat yüksek öğrenime geçmek isteyenlerin devam edebilmeleri amacıyla 1959 – 1960 öğretim yılı itibariyle lise eğitimlerini tamamlayabilmeleri amacıyla Akşam Liseleri açılmıştır.

4) A. Tevfik İleri ilk başkanlığı dönemi içerisinde doğu bölgesinde üniversite kurulması için altyapı çalışması yapmıştır. 23 Temmuz 1957'de İleri'nin ikinci başkanlığı döneminde Erzurum ilinde Atatürk Üniversitesi'nin temellerini atmıştır. Bununla beraber fen ve teknik alanında birey yetiştirmek amacıyla Ankara'da öğretim ve araştırma kurumu kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir ODTÜ'nün doğmasına sebep olmuş ve İleri 1956 yılında başkanlığı esnasında ODTÜ'nün temelini de atmıştır.

5) Dönemin ortaya çıkardığı koşullar içerisinde tarımda makineleşme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yurtdışından ithal edilen makinelerin bakım ve onarımının yapılabilmesi için mesleki

ve teknik orta öğretim ihtiyacı ağırlık kazanmıştır. Bu ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla sanat enstitüleri kapsamında motor bölümlerinin açılması çalışmaları yapılmıştır.

6) İlköğretimde var olan sorunların belirlenmesi ve çözümleri için çalışmaların yapılması amacıyla 5 Şubat 1963 tarihinde Beşinci Milli Eğitim Şurası toplanmıştır.

3.2.2. 1950-1960 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

Bu dönem içerisinde beş farklı hükümet kurulmuş ve bu hükümetlerin başında Başbakan olarak Adnan Menderes bulunmuştur. Bu süreç içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde, Avni Başman, Tevfik İleri, Prof. Rıfki Selim Burçak, Celal Yardımcı, Prof. Ahmet Özel ve Atıf Banderlioğlu bulunmuştur (Tangülü, 2012: 393).

I., II., III., IV., ve V. Menderes Hükümeti

I. Menderes Hükümeti 22 Mayıs 1950 ile 09 Mart 1951 tarihleri arasında görev almıştır. İlk hükümetin programında, toplumların olumsuz akıbetlere sürüklenmemesi için milli ve manevi değerlere bağlı olması gerektiğine dair ifadeler yer almıştır. Ayrıca eğitimin rasyonel planlardan uzak değişimlerle sarsıntılara uğradığı iddia edilmiştir (TBMM Kütüphanesi, I. Menderes Hükümeti Programı).

II. Menderes Hükümeti 09 Mart 1951 ve 17 Mayıs 1954 tarihleri arasında göreve başlamıştır. İkinci hükümetin programında eğitim politikaları ile ilgili olarak, ülkede bulunan ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin tek bir merkezi siyaset ile yönetileceği ifade edilmiştir. İkinci hükümet döneminde birinci hükümete göre eğitim konusunun daha kapsamlı ve detaylı ele alındığı görülmüştür. Örneğin, doğuda üniversite temellerinin atılması bu durumun bir göstergesidir (Karakök, 2011: 91).

Ayrıca hükümet programı içerisinde, öğretmenlerin nitelikli olarak yetişmelerine önem verileceği, eğitim ve öğretimde bilime kuvvetle bağlı kalınacağına dair vurgulamada yapılmıştır (TBMM Kütüphanesi, II. Menderes Hükümeti Programı).

III. Menderes Hükümeti 17 Mayıs 1954 ve 09 Aralık 1955 tarihleri arasında göreve başlamıştır. III. Menderes Hükümeti döneminde diğer hükümetlere göre eğitim politikalarında daha yüzeysel bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. Bu dönemde hükümet programında bağımsız bir milletin teminatı gençliğin manevi değerlerini elde edebilmesi için eğitimin büyük önem taşıdığı ifadesi yer almıştır. Bununla beraber hükümet programında doğu illerinde ve

diğer illerde geri kalmış olan köy okulları inşaatlarının ihtiyaçlarının ön plana alınacağına değinilmiştir. II. Menderes Hükümeti programında yer alan diğer maddelerde eğitim alanında bu hükümet programı içerisinde yerini muhafaza etmiştir (TBMM Kütüphanesi, III. Menderes Hükümeti Programı).

IV. Menderes Hükümeti 09 Aralık 1955 ve 25 Kasım 1957 tarihleri arasında görev yapmış, V. Menderes Hükümeti ise 25 Kasım 1957 ve 27 Mayıs 1960 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. IV. ve V. Menderes Hükümeti programlarında geçmiş Menderes hükümetleri eğitim politikaları esas alınmış ve eğitime ayrıca değinilmemiştir (TBMM Kütüphanesi, IV. ve V. Menderes Hükümeti Programı).

3.2.3. 1950-1960 Yılları Siyasal Değişimin Milli Eğitim Politikasına Yansıması

Eğitim politikaları kapsamında ilk Menderes Hükümeti'nde eğitim konusunun ciddiye ve önemle ele alınacağı bildirilmiştir. Bilimin ilerleyebilmesi için milli ve manevi değerlere bağlı kalınması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda hükümet programında eğitim konusunda detaylı bir plan ile bu plana bağlı kalınarak eğitimin ülkenin her bölgesine götürüleceği ve eğitim olanaklarının genişletileceğine dair hususlar yer almıştır (Karakök, 2011: 91).

1948 ve 1951 yılları arasında Marshall Planı ve Truman Doktrini yürürlüğe konulmuştur. Türkiye ekonomik kalkınma yardımı alan 16 ülkeden biri olmuştur. Bu durum Demokrat Parti döneminde Amerikan eğitim sistemine kayışa katkıda bulunmuştur (Yıldırım, 2012: 10).

1950 ve 1960 döneminde eğitimde yenilikler yapılmaya çalışırken ABD ile yoğun ilişkiler içerisine girilmiştir. Bu dönem içerisinde yurtdışından eğitimci uzmanlar çağırılmıştır ve bunların büyük kısmı ABD'li uzmanlar tarafından oluşmuştur. Türkiye üzerinde incelemeler yapmışlardır ve bununla beraber kendi sahaları ile ilgili olarak raporlar hazırlamışlardır. Bu raporlar doğrultusunda Türkiye'de eğitim sistemi üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, 1952 – 1953 öğretim yıllarında Öğretim Okulları ve Köy Enstitüleri'nin öğretim programları birleştirilerek değiştirilmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca pedagoji dersleri verilmesi söz konusu olmuş ve bu çalışmalar Uzman Kate Wolferd'in raporundaki tavsiyeler üzerine uygulanmıştır (Karakök, 2011: 96).

Wolfred Türkiye’de ilköğretim eğitimi ve öğretmen eğitimi üzerinde incelemeler yapmıştır. İlköğretimde amaç, ilkeler ve içerik arasında bulunan uyumu incelemiştir. Wolfred, düzenlemiş olduğu raporda köy okullarında bulunan problemlerin müfredat kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Wolfred’a göre, müfredat programları şehir esaslı yapılmıştır bu sebeple bazı konuların çıkarılıp bazı konuların eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca yine Wolfred’a göre Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri birleştirilmeli, öğretmen okulundan mezun olmuş olan öğretmenlerin maaş ile terfi aracılığı ile ödüllendirilmesi gereklidir. Wolfred’ın bu önerileri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Bu durumun sonucu olarak 1954 yılında Köy Enstitüleri kapatılmıştır. Öğretmenler ödül ve ceza yöntemiyle terfi etmiş ya da cezalandırılmaya başlanmıştır (Yıldıran, 2012: 10).

Bu uygulamaların kalıcılığını sağlamak amacıyla Wolfred’ın çalışmış olduğu Florida Üniversitesi’ne ilkokul ve öğretmen okullarında çalışan 25 öğretmen gönderilmiştir. Bu öğretmenler Türkiye’ye döndüğünde bakanlık merkez teşkilatında ve yüksekokullarda çalışmışlardır. Yine bu öğretmenler “Florida Grubunun Seminer Çalışmaları ile İlgili Rapor” başlıklı bir eser yayımlamışlardır. Ayrıca 1968 tarihli ilkokul programının hazırlanmasına katkıda bulunmuşlardır (Yıldıran, 2012: 10).

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı’nca bir başka davet edilen uzman Prof. John Rufi olmuştur. Rufi Ekim 1951 ve Haziran 1952 tarihleri arasında Türkiye’ye davet edilmiş ve demokratik eğitimin önemine vurgu yapmıştır. Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri göz önüne alınarak yönlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu nedenle Rufi, ortaöğretim kurumlarında rehberlik yapılması gerekliliğini belirtmiş ve okullarda bulunan kütüphanelerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yıldıran, 2012: 10).

Yine bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı’nca Ellsworth Tompkins (*Amerikalı eğitim uzmanı*) Türkiye’ye davet edilmiş ve 125 gün süreyle ülkede bulunmuştur. Tompkins, özellikle ortaöğretim programının daha esnek olması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, ortaöğretimde amaçlar daha somut belirlenmeli ve tek hedef yükseköğrenime hazırlanmak olmamalıdır (Yıldıran, 2012: 10).

Bu dönemde Türkiye’de bulunan bir diğer yabancı uzmanda Lester Beals (*Amerikalı Eğitim Uzmanı*) olmuştur. Beals 1954 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı’nda danışman olarak çalışmıştır. Beals, orta öğretim kurumlarında rehberlik hizmetine ihtiyaç duyulduğunu

vurgulamıştır. Beals, rehberlik hizmetlerini başlatmak amacıyla Adana, Ankara, İzmir, Konya ve Samsun şehirlerinde pilot bölge rehberlik kurulları faaliyete geçirmiştir (Yıldıran, 2012: 11).

Bu durum değişen uluslararası ilişkilerin Türkiye'nin milli eğitim politikasına etkisini göstermektedir. ABD ile girilen yoğun ilişkiler eğitim alanında da kendisini hissettirmiştir.

Menderes döneminin dikkat çekici eğitim politikalarına ilişkin bir diğer çalışma din dersi konusunda olmuştur. 1951 yılında ilköğretim kademesinde, 1956 yılında ise ortaöğretim kademesinde din dersleri müfredata girmiştir. Velilerin din dersi alınmaması yönünde verdikleri bir dilekçe olmaması durumunda bu dersler öğrenciler için zorunlu hale getirilmiştir (Yıldıran, 2012: 12).

Eğitim politikaları çerçevesinde baktığımızda bu dönem Türkiye'nin Atatürk ve tek parti dönemi eğitim politikalarından vazgeçildiği bir değişim sürecini içerdiği yönünde tartışmalara sebebiyet vermiştir (Ayaz, 2015: 327).

Bu tartışmaya ve görüşe sebep olarak Köy Enstitüleri üzerinden gerçekleştirilen uygulamalar gösterilebilir. Çünkü Köy Enstitüleri Türkiye Cumhuriyeti'nin bir kurumu gibi görülmekteydi. Bu kurumlar halkın eğitim ve öğretim alabilmesi okuma yazma seviyesinin yükseltilmesi gibi birçok amaç doğrultusunda oluşturulmuş kurumlardı.

Cumhuriyetin kurucu ideolojisine bağlı kesimlerce bu politika değişimleri rejime karşı bir tehlike unsuru olarak görülmüştür. Sonucunda bu durumu hoş karşılamayan asker ve sivil unsurların birleşimiyle bir darbe süreci gerçekleştirilmiş ve Türkiye'de yönetime el konulmuştur. Bu durum siyasal partilere de bir mesaj niteliği taşıyarak kurucu ideolojiden ayrılmanın gerekliliğine dair bir atıf olarak vurgulanmıştır (Ayaz, 2015: 327).

3.3. 27 Mayıs 1960 Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1960-1971)

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri müdahale sonrasında yönetim görevini I. Gürsel Hükümeti üstlenmiştir. Yine bu dönem içerisinde de milli eğitim politikalarına ilişkin çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyduktan sonra 9 Temmuz 1961 tarihinde anayasa değişikliği için halk oylamasına gidilmiştir. 1961 Anayasası olarak geçen bu anayasa halk oylaması sonucunda kabul edilmiştir. 1961 Anayasası ile eğitim alanında yeniden Atatürk ilkeleri içerisinde bulunan laik, devletçi ve halkçı bir sisteme geri

dönüş yapılmıştır. Anayasada eğitim politikaları ile ilgili olarak bu durumu vurgulayan ve dikkat çeken maddeler şunlar olmuştur:

“Din eğitimi ve öğretimi bireylerin kendi isteklerine bağlıdır. Küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Devletin denetim ve gözetimi altında eğitim ve öğretim faaliyetleri serbesttir. Çağdaş bilim ve eğitim ilkelerine aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Halkın eğitim ve öğrenim ihtiyacını sağlamak Devletin başta gelen ödevleri içerisinde yer almaktadır” (Yıldırım, 2012: 12-13).

3.3.1. Askeri Yönetimde Milli Eğitim Politikası I. ve II. Gürsel Hükümeti

I. Gürsel Hükümeti 30.05.1960 – 05.01.1961 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında yer alan ifadeler ışığında milli eğitim davası baş davalarımızdandır denilerek hükümetin eğitim konusuna olan ilgisine değinilmiştir.

Türkiye’de demokrasinin yerleşmesi ve iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi yetişecek olan nesillerin milli eğitim olanaklarından en iyi şekilde istifade edebilmesine bağlanmıştır. O günün koşulları içerisinde eğitimin istikrarsız bir halde olduğu ifade edilmiş ve bu konuda hükümet olarak eğitim alanında yaşanan istikrarsızlığın giderilmesinin en öncelikli işler arasına alındığına değinilmiştir (TBMM Kütüphanesi, I. Gürsel Hükümeti Programı).

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda Türkiye’nin ilk askeri müdahalesinin gerekçeleri arasında mevcut iktidarın eğitim politikalarına yönelik uygulamalarından duyulan rahatsızlığa yer verildiği görülmektedir.

Ayrıca eğitim sisteminin ihtiyacı olan düzen ve metotların, medeni ve milli bir halde sağlanabilmesi için gerekli olan incelemelerin ve araştırmaların yapılarak ileride gelecek olan iktidarlara bir hazırlık bırakma gayesi içerisinde olunduğu eğitim politikaları çerçevesinde ifade edilmiştir. Milli eğitimi durağan halden çıkarıp başarılı bir duruma getirme amacı da hükümetin eğitim politikası kapsamında hükümet programı içerisinde yer almıştır (TBMM Kütüphanesi, I. Gürsel Hükümeti Programı).

I. Gürsel Hükümeti sonrasında 05.01.1961 – 20.11.1961 tarihleri arasında II. Gürsel Hükümeti iş başına gelmiştir. II. Gürsel Hükümeti herhangi bir hükümet programı sunmamakla birlikte bu dönemde eğitime ilişkin herhangi bir hükümet programı bulunmamaktadır (TBMM Kütüphanesi, II. Gürsel Hükümeti Programı).

3.3.2. 1961-1971 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

II. Gürsel Hükümeti'nin yaklaşık 11 aylık bir görev sürecinin sonunda VIII. İnönü Hükümeti kurularak iş başına gelmiştir. Bu hükümet 20.11.1961 – 25.06.1962 tarihleri arasında Türkiye'nin yönetimini sürdürmüştür. Başbakanlık görevinde ise İsmet İnönü bulunmuştur. Bu dönem ayrıca sivil yönetime geçiş olarak nitelendirilebilir.

VIII. İnönü Hükümeti

VIII. İnönü Hükümeti'nin programına baktığımızda eğitim politikalarına ilişkin yapılacak çalışmalara yer verildiği görülmektedir. Eğitim ile ilgili hedefler ve planlar şu şekilde belirlenmiştir:

Hükümet programında milli eğitimin yalnızca genç nesli yetiştirmek için kullanılan bir araç olarak görülmeyeceği bununla beraber milli kalkınmayı hızlandıracak ve gerçekleştirecek etkin bir yatırım aracı olarak ön plana alınacağı belirtilmiştir. Eğitim faaliyetlerini uzun vadeli ve esaslı bir plana dayandırılacağı ifade edilmiştir. İlköğretimin on yıllık bir süreç içerisinde tamamlanmasını sağlayan bir sistem esas alınmıştır. İlkokulu bitiren fakat çeşitli sebepler yüzünden ortaöğretime devam edemeyen çocuklar ve yetişkinler için kısa zamanlı yetiştirme programlarının hazırlanacağı ilköğretim sürecine ilişkin olarak eğitim politikaları kapsamında yer bulmuştur. Ayrıca tarım ve el sanatları alanlarına ilişkin olarak, mesleki ve teknik öğretim kursları ile okuma yazma öğretimi çalışmalarının temin edileceği hükümet programında yer almıştır (TBMM Kütüphanesi, VIII. İnönü Hükümet Programı).

Orta ve yükseköğretim kurumlarında ise iyi yetiştirme esasına ilişkin düzenlemelerin yapılacağı vurgulanmıştır. Teknik ve mesleki öğretime bakış ise, Devlet Planlama Teşkilatının lüzumlu görmüş olduğu sektörlerin ihtiyaç ve taleplerine yönelik öğretime ağırlık verilmesi şeklinde olunacağına yönelik olmuştur ve bu alanlara daha çok öğrencinin sevk edilmesi için çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir. Hükümet programında nitelikli ve yeterli sayıda öğretmen bulunmaması önemli bir sorun olarak ifade edilmiştir. Halk eğitimine dikkat çekilmiş ve bu konuya önem verileceğine dikkat çekilmiştir. Maddi imkanları müsait olmayan kabiliyetlerin eğitilmesi hedef olarak konulmuştur. Ülkenin ihtiyacı olan alanlarda yüksek niteliklere sahip bilim ve fen insanların ve araştırmacılarının yetiştirilmesine yönelik politikaların uygulanacağı, eğitim kurumlarından söz edilirken özel kurumlarında beraberinde yer bulacağı ifade edilmiştir. Yine hükümet programına göre, ilim, teknik ve güzel sanatlar alanlarında

yapılan araştırmalar ve meydana çıkartılan eserler desteklenecektir (TBMM Kütüphanesi, VIII. İnönü Hükümet Programı).

IX. İnönü Hükümeti

Türkiye’de VIII. İnönü Hükümeti’nden sonra IX. İnönü hükümeti kurularak göreve gelmiştir. Bu hükümet 25.06.1962 – 25.12.1963 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin yirmi yedinci hükümeti olarak iş başında bulunmuş ve bu hükümetinde Başbakanlık görevinde İsmet İnönü bulunmuştur.

Bu dönem içerisinde de eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol IX. İnönü Hükümeti programı içerisinde yer bulmuştur. Hükümetin eğitim politikalarında izleyecek olduğu yol şu ifadeler ile yer almıştır:

Milli Eğitimde amaç her yaş grubundaki yurttaşın eşit eğitim imkanına sahip, kabiliyetlerine göre üst seviyede yetiştirilmesi ile millete ve insanlığa faydalı yurttaşlar şeklinde yetişmesini sağlamak olacaktır. Türk eğitim sistemi baştan aşağı gözden geçirilecek ve milli eğitimin geliştirilmesi amacıyla uzun vadeli bir plana bağlanabilmesi için yapılan çalışmalara devam edilmesi sağlanacaktır. İlköğretimde 1970 yılına kadar okuma çağında bulunan tüm çocuklar okul çatısı altına alınacaktır. İlkokuldan sonra öğrenimine devam fırsatı bulamayan çocuklar için yetiştirici kurumlar açılacaktır. Her kademe ve şekildeki öğretim kurumlarının öğretmen ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilecektir. Öğretmen sayısının artırılabilmesi ve arzu edilen sonuca ulaşılabilmesi için öğretmenlik mesleğine teşvik edici tedbirler alınacaktır. Maddi imkanları yetersiz olan öğrencilerin yetenekleri ölçüsünde öğrenim alabilmeleri amacıyla alınan önlemler genişletilecektir. Üst düzeyde bilim ve fen insanının ve araştırmacılarının yetiştirilmesi bir plana bağlanacaktır. Bu doğrultuda Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun en hızlı şekilde faaliyete geçmesi için çalışılacaktır. Okul eğitimi haricinde ve yanında halk eğitim çalışmalarına, planlı bir kalkınma içinde yurttaşların çalışma kuvvetini arttırmak, yaşam seviyesini yükseltmek ve boş zamanlarını değerlendirebilmesi amacıyla önem verilecektir. Eğitim politikasında, Türkiye’nin az gelişmiş bölgeleri ile diğer bölgeleri arasındaki farklılıkları giderecek tedbirlerin alınması önemle dikkate alınacaktır (TBMM Kütüphanesi, IX. İnönü Hükümeti Programı).

X. İnönü Hükümeti

IX. İnönü Hükümeti sonrasında Türkiye’de X. İnönü Hükümeti kurularak iş başına gelmiştir. Bu hükümet 25.12.1963 – 20.02.1965 tarihleri arasında görev yapmış ve bu hükümetinde Başbakanlık görevinde İsmet İnönü bulunmuştur.

Bir önceki hükümet programına göre X. İnönü Hükümeti programında eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol haritası daha sınırlı ifadeler ile yer almıştır. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin esaslar şu şekilde yer bulmuştur:

Çağın kalkınma anlayışı içinde milli eğitim konuları daha da önem kazanmıştır. Bu çerçevede Kalkınma Planlarının gerekli kıldığı sayı ve kalitede personeli yetiştirebilme imkanına sahip olabilmesi sağlanacak ve eğitim konusu bu doğrultuda ele alınacaktır. Öğrenci kapasiteleri kapsamında aynı zamanda çeşitleri ve nitelikleri bakımından mesleki ve teknik öğretim kurumları geliştirilecektir. Aynı zamanda milli eğitime, anayasada en güzel ifadesi ile bulunmakta olan Atatürk ilkelerine ve Batı uygarlıklarının temel ilkelerine dayalı bir sosyal düzenin ve milli kültürel değerlerin yaratılıp geliştirilebilmesi amacıyla bir şekillendirilme verilecektir. Türkiye çapında yükseköğretim ve üniversite eğitiminin geliştirilmesi için çaba sarf edilecektir. Eğitim davasının başarılı olabilmesinde baş unsur olan fedakâr ve ülkücü öğretmenlerin maddi ve manevi huzur imkanlarına sahip olabilmeleri amaçlanmaktadır (TBMM Kütüphanesi, X. İnönü Hükümeti Programı).

Ürgüplü Hükümeti

X. İnönü Hükümeti sonrasında 20.02.1965 – 27.10.1965 tarihleri arasında Türkiye’nin yönetiminde Ürgüplü Hükümeti bulunmuştur. Başbakan Suat Hayri Ürgüplü olmuştur. Hükümet programında eğitim politikalarına bakışın nasıl olacağına dair bilgiler şu şekilde yer bulmuştur:

Milli eğitimde amaç, tüm yurttaşların fırsat eşitliği çerçevesinde ve yeteneklerine göre yetiştirilebilmelerini sağlamak olacaktır. Milli eğitim faaliyetlerinin baş unsuru olan öğretmeni, öğretmenlik mesleğine yakışır ehliyet, vasıf ve sayıda yetiştirmek için gerekli olan tüm hususlar araştırılacaktır. Eğitim politikasının ana amaçlarından biri mesleki ve teknik öğretimi Türkiye’nin sosyal, ekonomik ve sınai kalkınmasında etkili kılmak olacaktır. Kamuoyunda ilgi ile karşılanmış olan Tekniker Okulu mezunlarından daha etkin ve yetkili hizmet alınabilmesi sağlanacaktır. Beden eğitimi işleri modern esaslara cevap veremeyen bir kanun ile sürdürülmektedir. Sporun her dalını çağdaş bir seviyeye yükseltmek, mevzuatta ve okul harici spor faaliyetlerinde yer alan amatörler ile daha alakadar olmak, nitelikli sporcu yetiştirmek bununla beraber mevcut sporculardan daha

fazla faydalanılması sağlamak için gerekli olan hususlara dikkat edilecektir (TBMM Kütüphanesi, Ürgüplü Hükümeti Programı).

I., II., III. Demirel Hükümeti

I. Demirel Hükümeti 27.10.1965 – 03.11.1969 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. Bu hükümetin Başbakanlık görevinde Süleyman Demirel bulunmuştur. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol ve görüşler şu şekilde yer bulmuştur:

Hükümetin Milli Eğitim politikasının temeli vatandaşın bir bütün halinde kalkınabilmesi, maddi ve manevi hayatını tesis edebilmek, milli bilincin oluşumunu sağlayarak yetişmesine yardım edebilmektir. Milli eğitim konusu ülkenin kalkınmasında en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Milli Eğitim Türkiye’de hürriyet rejimini ve demokratik düzenin devamlılığının sağlanabilmesini besleyen temel bir kaynaktır. Bu yüzden öncelik temel eğitim meselesini halletmektir. Öncelik düşük seviyede olan okur –yazar oranını yükseltmek olmalıdır. Tüm köyler okullara kavuşturulmalı ve ilköğretim kadroları için yeterli sayıda öğretmen yetiştirilebilmesi için gereken önlemler alınacaktır. Öğretmenlerin yaşam koşulları, maddi ve manevi ihtiyaçları yakın bir şekilde takip altında olacaktır. Köylerde bulunan yetenekli çocukların eğitime devam edebilmesi, yardıma muhtaç olan çocuklara devletin yardım edebilmesi için parasız yatılı öğrenci sayısı hızla arttırılacaktır. Ortaöğretim kademesinde öğretmen ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla yetişmiş olan bireylerin meslekte kalması için birtakım tedbirler alınacak ve bu öğretmenlerin yetiştirileceği okul sayısı arttırılacaktır. Üniversite ve yüksek okullara devam etmek istemeyip mesleki ve teknik alanlara yönelmek isteyen gençler için teknik öğretim kurumlarının takviye edilerek sayısının arttırılması sağlanacaktır. Sanayi ve iş hayatıyla mesleki ve teknik öğretim arasında bağ kurulması sağlanacaktır. Mahalli sanat alanının gelişimine ve turizm eğitime önem verilecektir. Türkiye’nin ihtiyacının çok olduğu elektrik elektronik, matbaa, tekstil, petrol kimyası vb. alanlarda bulunan elaman ihtiyacının yetiştirilmesi sağlanacaktır. İmam hatip okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarının yüksek öğretim imkanları açık tutularak kabiliyetlerini geliştirebilme fırsatı sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Demirel Hükümeti Programı).

II. Demirel Hükümeti 03.11.1969 – 06.03.1970 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. Bu hükümetin Başbakanlık görevinde Süleyman Demirel bulunmuştur. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol ve görüşler şu şekilde yer bulmuştur:

İlköğretimden üniversiteye kadar tüm eğitim kurumlarının çağın yeniliklerine uyumu sağlanacaktır. Gençlerin okuma, barınma, beslenme, dinlenme, boş vakitlerini değerlendirme ve tedavi olma olanakları süratle geliştirilecektir. Herkes için eğitim Milli Eğitim politikasının ana hedefi olacaktır. İlkokul çağına gelmiş tüm çocukların okula başlaması sağlanacak ve temel eğitim %100 oranında gerçekleştirilecektir. Okullarda eğitim görenlerin sayısını arttırmanın yanında eğitimin niteliği de arttırılacaktır. Okul öncesi eğitim konusu da önemine layık bir biçimde ele alınacaktır. Koruma kararı alınan gelişimleri tehlike altında bulunan kimsesiz çocukların tamamının yetiştirme yurtlarına alınması sağlanacaktır. Böylece sokağa terk edilmiş durumda kalan çocuk kalmayacaktır. İlköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim arasında organik bir bağ kurulması sağlanacaktır. Okul programlarının, ders kitaplarının ve öğretim araçlarının gelişimleri takip edici bir biçimde sürekli olarak yenilenmesine önem verilecektir. Üniversiteler ile hükümet arasında iş birliği kurulacaktır. Eğitim, yayın, araştırma ve danışma gibi çalışmalarda Anayasanın temel ilkelerinden sapılmaması sağlanacaktır. Hükümet Türkiye’de eğitim alanında farklı meselelerin bulunduğuna inanmaktadır. Türkiye’de genel olarak eğitimin ülkenin ihtiyaç ve amaçlarına uygun bir nitelik kazanması gerekmektedir. Eğitim sisteminin, bugünün ve geleceğin taleplerine cevap verebilecek ve tüm kademeleri kapsayacak bir biçimde denge ve koordinasyon içinde düzenlenmesinin yapılarak programların ıslah edilmesi amaçlanmaktadır. Yükseköğretimde bulunan bireylerin sosyal ve ekonomik açıdan aksayan taraflarının hızla giderilmesi sağlanacaktır. Her çeşit okulun yurt çapında dengeli bir biçimde yayılması, burslu ve parasız yatılı öğrenci sayısının arttırılması ve işçi, esnaf, köylü ve dar gelirli aile mensubu çocuklara öncelik verilerek geliştirilmesi, eğitim alanında yapılan faaliyetlerin temel hedefi içerisinde olacaktır. Öğrenci yurtları ve muhtaçlara yönelik yardım tesislerinin sayıları arttırılacaktır. Hükümet tarafından eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin her türlü vasıta aracına baş vurmak koşuluyla sağlanması hedeflenmektedir. Ortaokulları yurdun en küçük kasabalarına kadar götürme politikası güdülecektir. Gezici kadın kursları ve kız teknik öğretim kurumları yurdun her yerine ulaştırılacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Demirel Hükümeti Programı).

III. Demirel Hükümeti 06.03.1970 – 26.03.1971 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. Bu hükümetin Başbakanlık görevinde Süleyman Demirel bulunmuştur. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol ve görüşler şu şekilde yer bulmuştur:

Eğitimin toplumun tüm kesimlere eşit bir biçimde ulaştırılabilmesi sağlanacaktır. Eğitim herkese açık ve yaygın bir hizmet haline getirilecek. Türk gencine eğitim imkânı sağlanırken bu imkanların kalkınma hedeflerine yöneltici olması ve seviyesinin

yükseltilmesi de önemle ele alınacaktır. Eğitim tesislerinin sayısının artırılma politikasına devam edilecektir. Kurulmakta olan Atatürk Üniversitesi'nin tamamlanmasına çalışılacak ve kurulma süreci başlayan Diyarbakır Üniversitesi'nin en kısa sürede tamamlanması için çaba harcanacaktır (TBMM Kütüphanesi, III. Demirel Hükümeti Programı).

3.3.3. 1960-1971 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasına Bakış

Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinde iktidara gelen ilk yönetim ülke yönetiminden askeri müdahale ile uzaklaştırılmış ve akabinde askerler tarafından kurulan hükümet ile bir süre yönetim sürecine devam edilmiştir. Bu durum değişime karşı yeni bir direncin örneği olarak ifade edilebilir.

Demokrat Parti'nin iktidarı ile siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel alanlarda olduğu gibi yukarıda değindiğimiz hükümet programlarından gözlemleneceği gibi eğitim alanında da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana belirlenen politikalarda ilk değişim teşebbüsleri yaşanmıştır.

Eğitim alanında buna ilk örnek, 1952 ve 1953 öğretim yılında okullar ile Köy Enstitüleri'nin öğretim çalışmalarının birleştirilerek programların değiştirilmesi gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde eğitim alanında faydalanılan dış örneklerde de değişim çalışmaları yapılmıştır. Örneğin, cumhuriyet öncesi ve cumhuriyetin ilanı ile beraber ağırlıklı olarak Almanya ve Fransız sistemi örnek alınırken bu dönemde Amerikan sistemine bir yönelim söz konusu olmuştur.

1960 askeri müdahalesini gerçekleştiren kadroların bu tarz değişimlere bir tepkisi olarak nitelendirilebilecek ifadelerle yine müdahale sonrası bu kadrolarca kurulan hükümet programında rastlanmaktadır. I. Gürsel Hükümeti programında eğitime ilişkin bu tepkiyi destekleyecek ifadeler şu şekilde dikkat çekmektedir; *“eğitim istikrarsız bir haldedir ve hükümet olarak bu istikrarsızlığın giderilmesi öncelikli işlerimiz arasındadır”* ve *“eğitim sisteminin ihtiyacı olan düzen ve metotların, medeni, milli bir halde sağlanabilmesi için gerekli olan incelemelerin ve çalışmaların yapılarak gelecek olan iktidarlara bir hazırlık bırakılması”* söylemlerine yer verilmesi geçmiş dönemin değişim icraatlarına yönelik tepkinin bir yansıması şeklinde okunabilir.

Yaklaşık 11 aylık bir sürecin sonunda yeniden sivil yönetime geçilmiş ve sırasıyla VII., IX., X. İnönü Hükümeti ve Ürgüplü Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet programları içerisinde

de eğitimin millilik yönü ile kurucu değerlere bağlı olması gerekliliğine yönelik vurgu ortak nokta olarak gözlemlenmiştir. Ayrıca bir diğer ortak nokta olarak yine bu hükümet programlarında ilköğretime yönelik çalışmalara ve eğitimde bireyler arasındaki fırsat eşitliğine yönelik politikaların uygulanacağına yer verildiği görülmüştür.

Ürgüplü Hükümeti sonrasında ise 1965 yılından 1971 askeri muhtıra sürecine kadar yönetimde söz sahibi olacak olan I., II., ve III. Demirel Hükümetleri dönemi başlayacaktır. Bu dönemde eğitim politikası olarak milletin tümünü okur ve yazar hale getirebilmek temel amaç olarak ele alınmıştır. Eğitimde vatandaşların fırsat ve imkân eşitliğine atıf yapılmıştır. İlköğretim ile ilgili politikalar güdülmüştür. Tüm seviyedeki öğretim kurumlarının ülke çapında yaygınlaştırılmasına yönelik politikalara vurgu yapılmıştır.

Bu hedefler Süleyman Demirel dönemi iktidar partisi Adalet Partisi programında, hükümet programlarında, kalkınma programlarında ve milli eğitim şuralarında yer bulmuştur (Büyükboyacı, 2015: 22).

1965 ve 1971 yılları içerisinde ilköğretim politikaları kapsamında ele alınan görüşler bu programlarda ifade edilmiştir. 1966 – 1969 yıllarında Adalet Partisi parti programı içerisinde eğitim politikalarına ilişkin ifadeler şu şekildedir:

“İlk, orta ve mesleki eğitimle üniversite ve yüksek okul seviyesindeki eğitim faaliyetlerimizi hem demokratik toplum hayatının icapları hem de sürekli iktisadi kalkınma ihtiyaçlarımızın zaruretları ile ahenkli ve koordine yürütmek gerekliliğine inanıyoruz. Bu sebeple çeşitli eğitim kademeleri için elde mevcut kaynakların en zaruri ve hayati ihtiyaçlara göre ayarlanmasını, müstehlik eğitimleri yatırımcı öğretime geçilmesine zaruri ve faydalı görmekteyiz” (Aktaran; Büyükboyacı, 2015: 23).

Bu dönem içerisinde gerek Adalet Partisi programında gerekse hükümet programlarında eğitim alanında planlı bir kalkınmanın dikkate alınacağı görülmüştür. Dönemin eğitim politikalarına bakışta vurgulanan temel noktalar ise, eğitimde fırsat eşitliği, iktisadi kalkınmada gerekli olan nitelikli insan gücünün eğitim ile karşılanabileceği olmuştur. Aynı zamanda temel eğitimin eksiksiz sağlanabilmesinin yanında öğretim alanının diğer tüm kademelerinde de yaygın eğitimin paralel bir biçimde sağlanması hedefler içerisine alınmıştır (Büyükboyacı, 2015: 24).

Yine bu dönemde eğitim politikaları kapsamında eğitimde yeniliğin ortaöğretim kapsamında başlaması gerekliliği ifade edilmiş ve ortaöğretimi bir bütün olarak ele alınması

gerekliği savunulmuştur. Öğrencileri yetiştirme politikası olarak farklı alanlarda kabiliyet sahibi bireylerin yetiştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerekliğine inanılmış ve üniversiteye öğrenci yığılmasına neden olacak bir sisteme karşı çıkmıştır (Büyükboyacı, 2015: 26).

Süleyman Demirel'in başbakanlık dönemi olan 27 Ekim 1965 ve 26 Mayıs 1971 tarihleri arasında eğitimde Atatürk ilkelerinin yanına dini eğitimi ekleme çabaları gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 1967 yılında İmam Hatip Liseleri'ne kız öğrenciler alınmaya başlanmıştır. Bu döneme kadar Türkiye'de bulunan 19 İmam Hatip Okulu'na ilave olarak, 46 yeni İmam Hatip ortaokulu açılmıştır. Denetimsiz olan Kuran kurslarının sayısı artış göstermiş ve isteğe bağlı olarak din dersi lise programına yeniden girmiştir (Yıldıran, 2012: 14).

Bu dönemi Atatürk ilkeleri ile manevi ilkeleri eğitimde harmanlayabilme çalışmalarının yapıldığı bir dönem olarak özetleyebilmek mümkündür.

Açılan yeni İmam Hatip ortaokullarının yanında Kuran kurslarının sayısal artışı ve bunlarla beraber mesleki ve teknik eğitime verilen önem bu çalışmaları kanıtlar nitelikli örnekler olmuştur (Yıldıran, 2012: 15).

1970'li yıllara gelindiğinde, Türkiye yönetiminde birbirinden farklı çeşitli ideolojik siyasal yönetimlerin iktidar olmasıyla beraber cumhuriyet ve kuruluşun ideolojisini koruyucu kesimlerin rahatsızlıkları dönemsel olarak ortaya çıkmıştır (Ayaz, 2015: 327).

3.4. 12 Mart 1971 Muhtırası Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1971-1980)

1970'li yıllar ile birlikte Türkiye'de farklı siyasal aktörlerin ortaya çıkması neticesinde eğitim sistemi de bu çeşitlilikten etkilenmiştir. Çeşitli ideolojik tartışmalar ve ülke yönetimi bağlamında siyasal çekişmeler eğitimi de etkisi altına almıştır.

Bunun somut örneği olarak, üniversitelerde başlayan dönemin öğrenci olayları örnek olarak verilebilir. Dönemin sonuna gelindiğinde ise cumhuriyet ideolojisinin tehlikeye girdiğine dair atıflar yapılmış ve Türkiye 12 Mart 1971 tarihinde askeri muhtıra ile karşı karşıya kalmıştır.

Bu dönem Türkiye'de sol-sağ olarak nitelendirilen radikal görüşler üzerinden çatışmaların ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında 1971 Muhtırası şu sebebe bağlanarak ifade edilmiştir:

“Parlamento ve hükümet devam eden tavır, görüş ve faaliyetleriyle Türkiye’yi anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluk içine girmesine sebep olmuş, Atatürk’ün bize hedefe verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasasının öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür” (Yıldıran, 2012: 15).

3.4.1. 1971-1980 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

Bu dönem 9 yıllık süreç içerisinde 11 farklı hükümetin kurulduğu bir dönem olarak da dikkat çekmektedir. Bu bir anlamda ülkenin siyasi açıdan bir düzen ve istikrar tutturamadığı ve çalkantılı bir dönemin içerisinde bulunduğunu da gösterir niteliktedir. Bu durumun eğitim alanında üniversitelere de yoğun olarak sirayet ettiği hükümet programlarında da gözlemlenecektir.

1971’de verilen bu askeri muhtıra sonrasında dikkati çeken en önemli unsurlardan biri de üniversite eğitim sisteminin yenilemeye tabi tutulması çalışması olmuştur (Ayaz, 2015: 327).

Ayrıca yine dönemin hükümet programlarında istikrarsızlık ve sokak olaylarının eğitimi etkilememesine yönelik olarak öğrencilerin can güvenliğinin devletçe sağlanacağına ilişkin ifadeler yer verildiği aşağıda vereceğimiz hükümet programları içerisinde görülebilecektir.

I. ve II. Erim Hükümeti

12 Mart 1971 tarihinde gerçekleştirilen askeri muhtıra sonrasında ilk hükümet Başbakanlık görevini alan İsmail Nihat Erim tarafından kurulmuştur. I. Erim Hükümeti 26.03.1971 – 11.12.1971 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bu hükümetin programı incelendiğinde birçok alanda reform yapılacağına dair vurgular dikkat çekmektedir.

Program içerisinde hükümetin reform stratejisi başlığı altında yer alan milli eğitim reformu da reform yapılması planlanan alanlar içerisinde yer almaktaydı. Programda bulunan “Milli Eğitim Reformu” başlığında eğitim ile ilgili izlenecek yol ve hedefler şu şekilde ifade edilmiştir:

Tevhid-i Tedrisat ilkesine aykırı olan tüm uygulamalara son verilecek yani Atatürk’ün eğitimde birlik ilkesi uygulanacaktır. Din işlerinin idaresi laiklik esasına göre ele alınacak siyasal ve kişisel çıkar hesaplarının üzerinde tutulacaktır. Din görevlisi olanların meslek içi ve dışı eğitimi bu ilkeler göz önünde tutularak düzenlemeye tabi

olacaktır. Ortaöğretime uygun bir şekilde İmam Hatip Okullarının ıslah olması sağlanacaktır. Anayasa Mahkemesi kararı doğrultusunda özel yüksek okullar problemi öğrenci haklarına zarar vermeyecek şekilde giderilecektir. Ortaöğretim kademesi için VII. ve VIII. Eğitim Şuralarında başlatılmış olan çalışmalar en kısa sürede tamamlanarak değerlendirilip uygulamaya konulacaktır. Teknik öğretim alanına özellikle önem verilecektir. Deneme amacıyla sekiz yıllık okulların kurulması hazırlıklarına hızla başlanacaktır. İlk ve ortaöğretim kademelerinde tek tip kitap düzeni uygulamaya konulacaktır. Üniversite ve yükseköğretimde kullanılan ders kitaplarının öğrenciler tarafından ucuz fiyat ile temin edilebilmesi için gerekli olan tedbirler alınacaktır. Atatürk ülküsüne bağlı öğretim üyesi ve öğretmen yetiştirilmesi öğrenci artışını karşılayacak bir biçimde sağlanacaktır. Öğretim üyesi ve öğretmenlik mesleğini daha cazip kılabilmek amacıyla çözüm bekleyen problemler gündeme alınacaktır. Öğretim üyesi ve öğretmenlerin görevlerini rahat, huzurlu ve güven içerisinde yapabilmeleri amacıyla tüm tedbirler alınacaktır. Bilimsel ve teknolojik araştırma çalışmalarına büyük önem verilecek ve bu araştırmaların Türkiye'nin kalkınmasına yarar sağlayacak bir biçimde planlanmasına çalışılacaktır. Anayasa'nın öngörmüş olduğu kültürel kalkınmanın etkili bir biçimde sağlanabilmesi için eğitim ile kültür işlerinin kendi arasında ayrılarak bir Kültür Bakanlığının kurulması önemle gündeme alınacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Erim Hükümeti Programı).

I. Erim Hükümeti'nden sonra yine İsmail Nihat Erim tarafından II. Erim Hükümeti kurulmuş ve göreve başlamıştır. Bu hükümette 11.12.1971 – 22.05.1972 tarihleri arasında görev yapmıştır. I. Erim Hükümeti programında var olan reform stratejisine II. Erim Hükümeti programında da devam edileceğine değinilmiştir.

II. Erim Hükümeti programında eğitime ilişkin ayrı bir alan verilmemekle birlikte ilk hükümet döneminde değinilen milli eğitim reformu esaslarına devam edileceğine dair atıf yapılmıştır. Hükümet programı kapsamında eğitim konusuna en az yer verilen programlardan biri olmuştur (TBMM Kütüphanesi, II. Erim Hükümeti Programı).

Melen Hükümeti

II. Erim Hükümeti'nden sonra Başbakanlık görevini Ferit Melen'in üstlenmiş olduğu Melen Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin 35. Hükümeti olarak kurulmuştur. Bu hükümet 22.05.1972 – 15.04.1973 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. Melen Hükümeti programı içerisinde eğitim reformu başlığı altında hükümetin eğitim politikalarında izleyeceği yol

hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Eğitim reformu başlığı altında eğitim politikalarında izlenecek yol şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Türkiye’de eğitim sisteminin toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmasını sağlayabilmesi için gerekli olan insan gücünün, sürekli olarak gerçekçi bir çalışma düzeni içerisinde çağın gerekliliklerine uygun bir biçime kavuşturulabilmesi sağlanacaktır. Hazırlanacak olan Milli Eğitim Kanunu tasarısı ile okul öncesi eğitiminde dahil olduğu ilk, orta ve yüksek öğretim kurumları ve Türkiye’de ekonomik kalkınmaya büyük oranda hizmet eden teknik okullar bir bütünlük çerçevesinde çağın modern eğitim sistemlerinin gerekliliği kapsamında ele alınacaktır. Yeni bir yapıya ve çalışma düzenine Türk eğitimi kavuşturulacaktır. Cumhuriyet Hükümetlerinin şimdiye kadar çıkarmış olduğu ve dağınık bir halde bulunan tüm kanunlar bu tasarı ile bir araya getirilecektir. Türk eğitim felsefesinin temelleri Türk toplumunun yapısına, çağın ileri bilim ve teknolojik gereklilikleri ile Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği üzerine oturtulacaktır (TBMM Kütüphanesi, Melen Hükümeti Programı).

Çocukların büyük çoğunluğu ilkokulları bittikten sonra üst kademedeki okullara devam edebilmekten ve meslek sahibi olabilmekten mahrum kalmaktadır, bu sorun insanları ve toplumu tedirgin etmektedir. Bu öğrencilere bilgi ve yetenekleri kapsamında bir öğretim imkânı sağlamak böylece bu çocukların ya üst kademedeki okullara devam edebilmeleri ya da çalışma hayatına atılabilmelerini sağlamak amacıyla ilkokulların sekiz yıllık bir süreye yükseltilmesi çalışmalarına devam edilecek ve bu okulların Türkiye çapında yaygınlaştırılması için çalışılacaktır. Tüm öğretim kademelerinde uygulanacak olan programlar, Atatürk ilkelerine laik ve sosyal devlet anlayışına göre değiştirilecektir. Aynı zamanda öğretim kademelerindeki tüm programlar hür, demokratik bir düzene kalpten inanan milli bir ruha sahip heyecanlı yurttaşlar yetiştirebilecek şekilde değiştirilecektir. Bu amaca ulaşabilmede ise her kademedeki okullara öğretmen yetiştiren kurumlardan başlanması gerekliliği vardır. Atatürk ilkelerini bilimsel anlamda inceleyebilmek, bu alan çerçevesinde araştırma ve yayın yapılabilmesi amacıyla kurulması planlanan Atatürk Akademisi Kanun Tasarısının hızlı bir biçimde kanunlaştırılabilmesi için çalışılacaktır (TBMM Kütüphanesi, Melen Hükümeti Programı).

Anayasanın 120. ve 129. Maddelerine istinaden yeniden ele alınmış olunan üniversiteler ile yakın bir iş birliği içinde hazırlanmış olan Üniversiteler Kanun Tasarısı Milli Eğitim Komisyonunda beklemektedir. Milli varlığın ana unsuru olan gençliğin, milli beraberlik ve birlik içerisinde kalkınma planlarının hedeflerine uygun gelişmiş bir yüksek öğretim imkanına sahip olabilmesi gayretlerine devam edilecektir. Kitle haberleşme aracı

olmasının yanında eğitimin bir aracı olarak da kullanılan ve milli kültürel bütünlüğün korunmasında önemli bir yer sahibi olan radyo ve televizyonun Türkiye çapında yaygınlaşması için sürdürülen çabalar kesintisiz devam ettirilecektir. Televizyon ve radyolarda yayınlanan programların öğretici ve milli duyguları koruyan yüceltici programlar olmasına hassasiyet gösterilecektir (TBMM Kütüphanesi, Melen Hükümeti Programı).

Talu Hükümeti

Melen Hükümeti sonrasında Türkiye'nin 36. Hükümeti olarak Talu Hükümeti kurulmuştur. Başbakanlık görevini Mehmet Naim Talu'nun yapmış olduğu bu hükümet 15.04.1973 – 26.01.1974 tarihleri arasında görev yapmıştır.

Talu Hükümeti programında geçmiş hükümetler ile başlatılan reformların devam ettirilip sonuçlandırılması için çalışılacağı ifade edilmiştir. Talu Hükümeti programı kapsamında eğitim politikalarında Erim Hükümetleri ile başlayan ve Melen Hükümeti ile devam eden reform politikalarının devam ettirileceği herhangi bir değişim sürecine girilmeyeceği görülmektedir. Geniş bir yer verilmemek ile birlikte Talu Hükümeti programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

Milli Eğitim politikası, Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde iktisadi ve sosyal kalkınmanın dayandığı insan gücü ve Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayabilir bir amaca yönelik olacaktır. Diğer taraftan Cumhuriyete, insan hak ve özgürlüklerine, Türk Milliyetçiliğine demokratik, sosyal, laik hukuk devleti esasına sahip ve Atatürk inkılaplarının koruyucusu olabilecek bir gençlik yetiştirmeye yönelik olacaktır. Bu amaca yönelik olan ve hala parlamentoda beklemekte olan Milli Eğitim Temel Kanunu Tasarısı'nın kanunlaştırılması için çalışılacaktır (TBMM Kütüphanesi, Talu Hükümeti Programı).

I. Ecevit Hükümeti

Talu Hükümeti sonrasında Başbakanlık görevini Bülent Ecevit'in üstlenmiş olduğu I. Ecevit Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin 37. Hükümeti olarak kurulmuş ve 26.01.1974 – 17.11.1974 tarihleri arasında görev yapmıştır. I. Ecevit Hükümeti programına bakıldığında eğitim politikalarına ilişkin ifadeler şu şekilde yer bulmuştur:

Eğitilmiş insan gücüne sahip olabilmek için ortaöğretim kademesinde teknik alanlara yönelimi artırıcı önlemler uygulamaya koyulacaktır. Çocukların töre ve geleneklere

uygun milli değerlere bağlı ahlak kaidelerine sahip olabilmesi amacıyla ilk ve orta öğretim kademelerine mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Öğrencilere bu dersleri verecek olan öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımış olmasına özel olarak dikkat edilecektir. Eğitim tüm meslek ve sanat alanlarında ilköğretime dayalı olacaktır. Ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi sunan farklı bölümler ile programlar yer alacaktır. Ortaokul sonrasında öğretim alanını değiştirmek isteyen öğrencilere imkân tanınacaktır. Liselerde değişen koşullara göre farklı bölümler yer alacaktır. Ortaokul kademesinde mesleki eğitim alan öğrenciler gerekli şartları yerine getirebilmeleri şartıyla liselerin yüksek öğrenime geçiş için hazırlık yapan bölümlerine geçiş imkânı bulabileceklerdir. Böylelikle kimsenin önünün kesilmemesi ilkesi öğrenim alanında uygulanmış olacaktır. Bu sistem işler hale gelene kadar mevcut öğretim kurumlarının eğitim kapasiteleri azami oranda kullanılacak ve öğretimde bulunmak isteyen öğrencilerin açıkta kalmaması için çalışılacaktır. Yine bu sistem işler hale gelene kadar meslek okullarının orta kademeleri öncelikli olarak açılacak aynı zamanda orta öğretimde bulunan meslek okulu öğrencilerinin ikinci dönem mezunlarının üniversite ile yüksek okula giriş sınavlarına katılabilmelerine imkân sağlanacaktır. Yüksek öğrenim parasız olarak sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Ecevit Hükümeti Programı).

Kalkınma planlarında belirlenmiş olan yetişmiş insan gücü ihtiyacı göz önüne alınarak öğrenime alınacak olan öğrenci miktarı belirlenecek ve fakülte ile bölümler arasında bu çerçevede denge sağlanacaktır. Toplumun yardımı ile inşa edilmiş ama açılmamış okul binaları amacı doğrultusunda açılacaktır. Yaygın eğitim çalışmalarına eğitim kurumlarının imkân ve ihtiyaçları doğrultusunda başlanacaktır. Vaktinde eğitim fırsatı bulamamış olan vatandaşlara, yaygın eğitim çalışmaları şartlarına göre tüm seviyelerde ve farklı alanlarda programlara bağlanarak eğitim imkânı sağlanacaktır. Bu sayede hem toplumun ihtiyacı olan yetişmiş insan gücü sağlanacak hem de eğitimde süreklilik imkanları geliştirilmiş olunacaktır. Öğretim programları kopyacılıktan çıkarılacak, eğitim kurumları çağdaş araç, gereç ve laboratuvarlar ile buluşturularak milli koşullara uygun bir düzene getirilecektir. Kitaba ve ezbere dayalı olmayan her öğretim kademesinde deneye ve gözleme dayalı bir eğitime daha fazla ağırlık verilecektir. Sanatın halka yönelik olması ve toplumun tümünün yararlanabilmesi, kültür ve sanat kuruluşlarının daha etkin bir duruma gelebilmesi ve bu çalışmaların Türkiye'nin en uzak bölgelerine kadar ulaşabilmesini sağlayabilmek için gerekli olan önlemler alınacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Ecevit Hükümeti Programı).

Çocukları zararlı yayınlardan koruma amacıyla eğitici ve öğrenmeye sevk edici programlar geliştirilecektir. Bilimsel araştırmalar ile teknik araştırmalara özel teşvik

verilecektir. Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri vb. diğer yüksek öğrenim kurumlarına bilimsel araştırma yapma imkânı geniş bir çerçeve içerisinde sağlanacaktır. Sosyal adaleti ve eşit imkanları eğitimin tüm kademelerinde tesis edebilmek amacıyla özellikle dar gelirli ailelere mensup çocuklar için yatılılık, kredi ve burs sistemi genişletilerek eğitim yatırımlarının Türkiye genelinde dengeli bir biçimde dağıtılması sağlanacaktır. Okullarda spor eğitime ağırlık verilecektir. Sporun gençliğin ve toplumun ruh sağlığına yardımcı olması esas alınarak seyirlik bir faaliyet olmaktan çıkarılıp toplum tarafından yapılan bir alan olmasına ve profesyonel spordan ziyade amatör spora ağırlık verilecektir. Okul dahilinde ve haricinde bulunan gençliğin spor, beden eğitimi, izcilik, boş zamanlarını değerlendirme ve gönüllü bir şekilde halkın kalkınmasına hizmet etme fırsatları geliştirilecektir. Türkiye'nin geleneksel spor dallarında güreş, atıcılık, okçuluk, binicilik ve cirit gibi aynı zamanda jimnastik, atletizm ve yüzme gibi spor dallarına önem ile öncelik verilecektir (TBMM Kütüphanesi, I. Ecevit Hükümeti Programı).

Irmak Hükümeti

I. Ecevit Hükümeti sonrasında Başbakanlık görevini üstlenen Mahmut Sadi Irmak'ın kurmuş olduğu Irmak Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin 38. Hükümeti olarak iş başına gelmiştir. Irmak Hükümeti 17.11.1974 – 31.03.1975 tarihleri arasında görev yapmıştır. Irmak Hükümeti programında eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol şu ifadeler ile yer almıştır:

Eğitim sisteminin ve yapısının çağdaş bilim ve teknolojinin gerekliliklerine uygun bir biçimde geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalara devam edilecektir. Öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre gerek öğretim hayatına gerekse iş hayatına yönlendirilme çalışmalarına devam edilecektir. Mesleki ve teknik öğretime ağırlık verilmesine devam edilecektir. Atatürkçülük anlayışı çerçevesinde Anayasada da yerini bulan çağdaş uygarlık bilincine ve anlayışına sahip yetenekli bireyler yetiştirebilmek için gerekli olan tüm önlemler alınacaktır. Öğretmenlerin maddi ve manevi olarak karşılaştıkları sorunlar çözümlenmeye çalışılacaktır. İlköğretim kademesinde okullaşma oranının yüzde yüz gerçekleşmesi için gerekli olan yatırımlara hız verilecek ve bu amaca yönelik yeni yatılı bölge okulları açılacaktır. Ortaöğretim kademesindeki araç ve laboratuvar ihtiyacının karşılanması çalışmaları hızlandırılacaktır. Ortaöğretim kademesinde oluşan öğretmen eksikliğini gidermek ve yüksek öğretim kuruluşlarına yerleşme şansı olmayan öğrencilerin öğrenim hayatlarına devam edebilmeleri amacı ile mesleki ve teknik yüksek öğretmen okulları ile eğitim enstitülerinde uygulamaya koyulan “Mektupla Öğretim” sisteminin sürdürülebilmesi için gerekli olan destek verilecektir. Mektupla öğretimde

gerekli olan kitapların kısa zamanda ve bilimsel seviyede kalıcı olabilmesi için üniversite ve diğer yüksek öğretim kurumları ile ortak çalışmalar yapılacaktır. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliğine önem verilecektir. Bu sebeple öğretmen ihtiyacının karşılanamadığı bölgelerin il merkezlerinde 1975 yılı içerisinde yapılacak olan merkezi seçme ve yerleştirme sınavları yapılmadan önce “Üniversite Hazırlık Kursları” açılacak ve bu kurslar merkezden gönderilecek olan öğretmenler aracılığı ile verilecektir. Seçme sınavlarında başarılı olan üstün yetenekli öğrencilere maddi imkanları olmaması durumunda verilen destek arttırılacaktır. Yükseköğretimde var olan sorunların çözümü için üniversiteler ve diğer yüksek öğretim kurumları ile ortak çalışmalar yapılacaktır. Yeni üniversite açılması ve yetişmiş insan gücü arasındaki denge bir plan çerçevesinde ele alınacaktır. Tüm üniversitelerin özerk kuruluşlar olarak faaliyet gösterebilmeleri amacıyla, yasalarda bu durum ile bağdaşmayan hükümlerin kaldırılmasına ve üniversiteler ile diğer yüksek öğretim kurumlarının çalışmalarında karşılaştıkları güçlüklerden kurtulabilmeleri için yapılması gerekli çalışmalara süratle başlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, Irmak Hükümeti Programı).

IV. Demirel Hükümeti

Türkiye’de Irmak Hükümeti sonrasında Başbakanlık görevini Süleyman Demirel’in üstleneceği Türkiye Cumhuriyeti’nin 39. Hükümeti olarak kurulan IV. Demirel Hükümeti iş başına gelmiştir. Bu hükümet 31.03.1975 – 21.06.1977 tarihleri arasında görev yapmıştır. IV. Demirel Hükümeti programında eğitim politikalarında izlenecek yol şu ifadeler ile belirtilmiştir:

Milli eğitimde amaç; milletin tüm bireylerinin, Türk milletinin milli, insani, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini kabul etmiş ve bunları koruyup ileriye taşıyan bireyler olarak yetişmesini sağlamak olacaktır. Ayrıca taklitçilikten uzak, Atatürk inkılaplarına bağlı, demokratik, laik, hukuk devleti anlayışını benimsemiş, bilimde, teknik de ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef almış yetkin yurttaşlar yetiştirmek olacaktır. Eğitimin her kademesinde imkân ve fırsat eşitliği temel alınacak ve önem verilecektir. Bireylerin kabiliyet ve istekleri doğrultusunda kendi maddi imkanlarına bağlı kalmadan yetişmesi ve meslek sahibi olabilmesi için gerekli olan imkanlar arttırılacaktır. Öğrenci bursları sayısal oranda arttırılacaktır. Parasız yatılı öğrenci sayısı arttırılacaktır. Öğrenci kredileri, yurtlar, ders araç ve gereçleri ihtiyaçları karşılar seviyeye yükseltilecektir (TBMM Kütüphanesi, IV. Demirel Hükümeti).

Üniversite giriş sınavı yapılmadan önce üniversite hazırlık kursları faaliyete geçirilecek ihtiyaç duyulması durumunda merkezlerdeki öğretmenlerden de istifade edilebilecektir.

Yükseköğretim kademesinde fırsat eşitliğini tesis edebilmek, liselerde oluşan yığılmayı engelleyebilmek ve meslek okullarına olan ilgiyi arttırabilmek amacıyla, meslek okullarında ikinci dönemini bitirmiş öğrencilerin üniversitelere ve yüksek okullara giriş sınavlarına girebilmeleri ve sınavda başarı elde eden öğrencilerin lise mezunu öğrenciler gibi tüm üniversite ve yüksek okullara giriş yapabilmelerine olanak tanınacaktır. Kalkınma ve üretimde faydası olan mesleki ve teknik öğretim alanına önem verilecektir. Mesleki ve teknik liseler sayısal olarak arttırılacaktır. Teknik eleman yetiştirilmesi noktasında bilgi eğitiminin yanında pratik eğitim verilmesi de sağlanacaktır. Kanunları hazır olan yeni üniversitelerin en kısa sürede faaliyete geçebilmeleri için gerekli olan çalışmalar yapılacaktır. Türkiye genelinde eğitim kuruluşlarının dengeli bir biçimde dağılması sağlanacaktır. Binaları tamamlanmış olarak il ve ilçelerde bulunan meslek okulları öğrenime açılacaktır (TBMM Kütüphanesi, IV. Demirel Hükümeti).

Milli imkanlara dayalı bir teknolojinin gelişimi için çalışılacak, bilimsel ve teknik araştırmalara ilgi duyulması sağlanacaktır. Yurt dışında bulunan araştırmacıların Türkiye'ye dönmesi sağlanacaktır. Eğitim alanında öğretmenlik mesleğine gereken önem verilecek fedakârlık ile görev yapan öğretmenlerin maddi ve manevi sorunlarının çözümü için çalışılacaktır. Öğretmenlerin meslek içi eğitimleri ve ilerlemeleri için gerekli olanakların sağlanmasına gayret gösterilecektir. Ders kitaplarının temininde dar gelirli ailelerin yükü hafifletilecektir. Okullarda ders kitapları ile ilgili olan ticari istismarlara müsaade edilmeyecektir. Radyo, televizyon ve eğitim laboratuvarlarından eğitim alanında maksimum şekilde istifade edilecektir. Radyo ve televizyonlarda gerçekleştirilecek olan eğitim faaliyetlerinin milli eğitimin temel esaslarına uyması ve köylere kadar ulaşabilmesi sağlanacaktır. Öğretim üyesi sayısının yeterli olmadığı eğitim kurumlarında kapalı devre televizyonları aracılığı ile ders verme fırsatlarından faydalanılması için çalışılacaktır (TBMM Kütüphanesi, IV. Demirel Hükümeti).

İlköğretim kademesi ile ortaöğretim kademesinde verilmekte olan ahlak dersleri amacına uygun ve milli ahlaka göre düzenlenecektir. Ahlak dersleri öncelikli olarak İlahiyat Fakültesi, İslam Bilimleri Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüleri ve İmam Hatip okullarından mezun olanlara verilecektir. Gerekli şartları taşıyan öğretmenler tarafından ve normal ders saatleri içerisinde din derslerinin verilmesi sağlanacaktır. Milli kültüre uymayan kısımlar müfredattan çıkarılacaktır. Türk milletinin bilime ve insanlığa yapmış olduğu katkıların öğretilmesine önem verilecektir. Gençlerin bedeni olarak gelişimi amacıyla milli eğitimde okul için spora teşvik edilecektir. Yurt dışında eğitim görmüş olan bireylerin Türkiye'de denklik işlemlerinde karşılaşılan güçlükler giderilecektir ve

bu işlemler bilim doğrultusunda hızlı bir şekilde sonuçlandırılacaktır (TBMM Kütüphanesi, IV. Demirel Hükümeti).

II. Ecevit Hükümeti

IV. Demirel Hükümeti sonrasında Başbakanlık görevini Bülent Ecevit'in üstlendiği II. Ecevit Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet Türkiye Cumhuriyeti'nin 40. Hükümeti olarak 21.06.1977 – 21.07.1977 tarihleri arasında kısa süreli bir hükümet olarak görev yapmıştır. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Hükümet öncelikli olarak eğitimde can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü tesis edecektir. Geçmiş olan iki buçuk yıllık süreç içerisinde yasal hakları tanınmayarak okula kabul edilmeyen ve can güvenliği endişesi neticesinde okula gidemeyen öğrencilerin kaybetmiş oldukları yılı tamamlayabilmeleri amacıyla hızlandırılmış eğitim programları yapılacaktır. Okulların bir siyasal çatışma yeri olmaması sağlanacaktır. Öğrencilerin siyasal düşüncelerine göre ayrıma tabi tutulması önlenecektir. Gençlerin ve çocukların siyasal veya toplumsal görüşleri birbirinden ne derece ayrı olursa olsun arkadaşlığın ve sevginin oluşacağı bir ortam tesis edilecektir. Öğrenci yurtları bir ideolojik savaş yeri olmaktan çıkarılarak birbirine düşman ve kapalı kaleler olma konumundan çıkarılacaktır. Takip edilecek olan eğitim politikası demokrasiyi güçlendirici, özgürlükçü, barışçı, insan odaklı, Atatürk ilkelerini ve milliyetçiliğini yaşatıcı, milli birlik ve bağımsızlığı güçlendirici, milli kültürü yaşatıcı ve çağdaş insanlık kültürü ile uyumlu olarak geliştirici bir özellikte olacaktır. Eğitimde fırsat eşitliği, süreklilik, birlik ve yaygınlık tesis edilecektir. Öğrenim olanakları bakımından ihtiyaç sahibi çocuklara destek sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Ecevit Hükümeti).

Okur-yazarlık probleminin çözümü için gayret sarf edilecektir. Devlet ilköğretim öğrencilerinin kitap ihtiyaçlarını sağlayacaktır. Eğitimli insan gücü yetiştirilmesi planlı gelişme gereklilikleri esasınca ortaöğretimden başlamak kaydıyla yönlendirici bir biçimde düzenlenecektir. Teknik ve mesleki öğretim imkanlarının gelişimi sağlanarak köylere kadar ulaşması sağlanacaktır. Yaparak ve yaşayarak eğitim kuralı okullarda uygulamaya koyulacaktır. Çocukların henüz okul çağındayken kendilerini toplum hayatına ve üretken çalışmalara hazırlaması sağlanacaktır. Öğretim özgürlüğü tüm yükseköğretim kurumlarında net bir güvence altına alınacaktır. Öğretim üyeleri, öğrenciler ve tüm görevliler bu kurumların yönetiminde var olacaklardır. Türkiye genelinde üniversiteler geliştirilip yaygınlaştırılacaktır. Tüm üniversiteler halka açık ve gelişme sürecine daima katkı sunan çok çeşitli eğitim sağlayan bir bütün olacaktır. Gençlere 18 yaşından itibaren oy kullanma hakkı verilecek ve böylelikle siyasal

sorumluluğa genç yaşta katılımları tesis edilecek. Örgün yükseköğretim ile yazışmalı yükseköğretimin birbiriyle bağlantısı ve uyumu tesis edilecektir. Yazışmalı yükseköğretim sisteminde modern eğitim teknolojisinin tüm fırsatlarından istifade edilecektir. Üniversiteler ile yüksekokulların öğrenci alımında ve yerleşiminde kapasitelerinin arttırılabilmesi için gerekli olan çözümler getirilecektir. Kooperatifçilik eğitimi ile işbaşında eğitimin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Eğitimin her kademesi ve dalında öğrenciler araştırmacılığa ve genel kültürlerini genişletmeye yönlendirilecek aynı zamanda özendirilecektir (TBMM Kütüphanesi, II. Ecevit Hükümeti).

Maddi ve manevi bir rahatlık içerisinde öğretmenlerin çalışma fırsatı bulması güvenceye alınacak bununla beraber kendilerini daima yenilemeleri sağlanacaktır. Yurt dışında bulunan Türk çocuklarının eğitim ve kültür faaliyetleriyle devlet yakinen alakadar olacaktır. Hükümet, sanat ve kültür faaliyetlerini toplumun tüm kademelerine yaymaya çalışacaktır. Bu alandaki faaliyetler siyasal baskılardan ve yönlendirme çabalarından uzak bir anlayış çerçevesinde sağlanacak ve devlet desteği ile buluşturulacaktır. Sanatçıların ve yazarların toplumsal güvenlikleri tesis edilecek ve telif hakları hakkında net bir güvence sağlanacaktır. Sanat ve düşünce hayatına katkı sunanlara özel vergi bağışıklıkları ve kolaylıkları sağlanacaktır. Yetenek sahibi sanatçıların hayatlarını sanat çalışmaları ile devam ettirebilmeleri devlet tarafından kolaylaştırılacaktır. Devlet Türk film sanatının ve sanayisinin dünyaya açılmasına ve olumlu bir yönde gelişim sağlamasına destek olacaktır. Sanat okullarıyla konservatuar okulları yaygınlaştırılacaktır. Kendi niteliklerini koruyarak Türk sanatının ve kültürünün bütün insanlık kültürü ile devamlı bir alışveriş içerisinde gelişim sağlaması desteklenecektir (TBMM Kütüphanesi, II. Ecevit Hükümeti).

Yurt dışında yaşayan Türklerin bulundukları ülkelerde dostça ilişkiler kurularak kendi ana dillerini ve kültürlerini korumaları ile yaşatmalarına katkı yapılacaktır. Küçüklük çağından itibaren tüm toplumda insanın beden ve düşün kuvvetinin dengeli bir gelişim sağlayabilmesine itina gösterilecektir. Türkiye’de spor kuruluşları yaygınlaştırılacak ve bu kuruluşlardan kültür sanat faaliyetlerinde de faydalanılacaktır. Profesyonel seyir sporunun gelişimi sağlanacaktır. Toplumun spor yapmasına, okul içi spor ile ağırlıklı amatör spora büyük önem verilecek bununla beraber amatör kulüplerde devlet tarafından desteklenecektir. Demokratik yöntemlere ve denetimlere spor örgütlenmesinde etkinlik kazandırılacaktır. Profesyonel sporcuların hakları korunacak ve toplumsal güvenlikleri tesis edilecektir. Profesyonel sporun iç düzeni sağlıklı ve sağlam kurallara oturtulacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Ecevit Hükümeti).

V. Demirel Hükümeti

II. Ecevit Hükümeti sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 41. Hükümeti olan V. Demirel Hükümeti kurulmuştur. Başbakanlığını Süleyman Demirel'in yaptığı 41. Hükümet 21.07.1977 – 05.01.1978 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümetin açıklamış olduğu programında eğitim politikalarında izlenecek yol şu şekilde açıklanmıştır:

Eğitimde milliliğe son derece önem vermekteyiz. Milletin tüm bireylerinin, Türk Milletinin ahlaki, manevi, milli, insani, sosyal ve kültürel değerlerini benimsemiş bir şekilde yetiştirilmesi ayrıca taklitçilikten uzak, Türkiye Cumhuriyeti'ne olan görev ve sorumluluklarının bilincinde ve bilim, teknik ve medeniyet yarışında vatandaşların insanlığa örnek olmayı hedef almış bireyler olarak yetiştirilebilmesi Milli eğitimde temel hedefimiz olacaktır. Okullarda oluşan kitap enflasyonuna son verilerek bu konuda yaşanan istismlara izin verilmeyecektir. Radyo, televizyon ve eğitim laboratuvarlarından eğitim alanında geniş olarak istifade edilecektir. Radyo ve televizyon aracılığı ile yapılacak olan eğitim çalışmalarının milli eğitimin temel amaçlarına uygun olarak yapılması ve köylere ulaşımı sağlanacaktır. Yeteri kadar öğretim üyesinin bulunmadığı ve yetersiz kalmış olan eğitim kurumlarının kapalı devre televizyonları aracılığıyla verilen ders imkanlarından istifade edebilmesi için çalışılacaktır. İlköğretim ve ortaöğretimde verilmekte olan ahlak derslerinin, amacına uygun aynı zamanda milli ahlak temellerine göre düzenlenmesi yapılacaktır. Bu dersler öncelikli olarak İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip Okullarından mezun olanlar tarafından okutulacaktır. Din derslerinin, gerekli olan niteliklere sahip öğretmenlerce normal ders saatleri içerisinde verilmesi sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, V. Demirel Hükümeti Programı).

Ders kitaplarına Türk Milletinin bilime yapmış olduğu hizmetleri tanıtıcı bölümler konulmasına önem verilecektir. Ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi yeni nesillere dünya görüşü kazandırmada önemli rol alan bu derslerin kitapları milli inançlara ve değerlere zarar verecek şekilde değil milli ve manevi değerlere bağlı bir şekilde yeniden yazılacaktır. Gençler yabancı ideolojik akımların etkisinden korunacak ve taklitçiliğe fırsat verilmeyecektir. Eğitim kurumlarına yapılacak olan yatırımların eğitimin ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olması ve zamanında yapılabilmesi için özel önlemler alınacaktır. Türkiye'nin ihtiyacı göz önüne alınarak Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademilerinde kapasite artırımı yapılacaktır. Öğretimin kalitesi geliştirilecek ve öğretim görevlilerinin yurt dışında yetiştirmelerine öncelik verilecektir. İslam enstitüleri akademiye dönüştürülecek, araştırma imkanları arttırılacak, sayıları çoğaltılacak aynı zamanda öğrenci kapasiteleri de arttırılacaktır (TBMM Kütüphanesi, V. Demirel Hükümeti Programı).

Liselerde felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji derslerinde akademi mezunlarının öğretmen olarak görev yapmaları sağlanacaktır. İyi derecede alim yetiştirilmesi amacıyla Manevi İlimler Üniversitesi'nin kurulmasına önem verilecektir. Türk ilim, dil ve sanat akademileri kurulacaktır. Bilim, kültür, sanat ve spor alanlarında yüksek başarı göstermiş yetenekli bireylerin, maddi ve manevi olarak teşvik edilmeleri sağlanacak, yeteneklerini geliştirmelerine önem verilecektir. Üniversite ve yüksekokullara giriş sınavlarında İmam-hatip lisesi ve meslek lisesi mezunları diğer lise mezunları ile aynı şartlara tabi tutulacaktır. İlkokullarda din ve ahlak dersleri öğretmenliğini İmam-Hatip Lisesi mezunlarının yapması sağlanacaktır. İmam-Hatip Liselerinin sayıları ve kontenjanları arttırılacak ve ilkokullara dayalı olması sağlanacaktır. Tüm kademelerdeki eğitim kurumlarından gençlerin yararlanabilmesi sağlanacaktır. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliğine önem verilecektir. Yükseköğretim zamanı gelmiş olan gençlerin, yüksekokullardan ve üniversitelerden en kapsamlı şekilde yararlanabilmesi için gerekli olan tedbirler alınacaktır. Üniversite ve yüksekokullarda henüz gençlerin yararlanmasına açılmamış öğrenim kapasiteleri vardır. Bu kapasiteleri değerlendirmeye açmak için çalışılacaktır (TBMM Kütüphanesi, V. Demirel Hükümeti Programı).

İkili tedrisat uygulanabileceği gibi, ayrıca yaz aylarında da bu milli kurumların Türkiye'ye hizmet eder biçimde tutulması amacıyla gerekli olan tedbirler alınacaktır. Gençlerin, gelişmiş teknolojinin fırsatlarından yararlanmasını temin amacıyla yaygın yükseköğrenime önem verilecektir. Türkiye genelinde üniversite ve yüksekokulların yayılması çalışmalarına hız verilecektir. Üniversite ve yüksekokullara giriş sınavları edinilmiş tecrübeler doğrultusunda yeniden düzenlenecektir. Kalkınmaya ve üretime faydası olan mesleki ve teknik öğretime önem verilecektir. Bu kapsamda mesleki ve teknik liselerin sayılarının arttırılması yoluna gidilecektir. Teknik eleman yetiştirilmesinde bilginin yanında ameli eğitim verilmesi de sağlanacaktır. Binaları hazır olan meslek okulları faaliyete geçirilecektir (TBMM Kütüphanesi, V. Demirel Hükümeti Programı).

Eğitim kuruluşlarının Türkiye genelinde dağılımında genel denge göz önünde bulundurulacaktır. Tüm kademelerdeki öğretim ve öğrenim kadrolarında görevli bulunan öğretmenlerin, emeklilik, mesken, hizmet ve ücret konuları ile tüm ihtiyaçlarının ve sıkıntılarının giderilmesi için çalışılacaktır. Ayrıca öğretmenlerin sosyal hakları ve özlük hakları ile ilgili olan diğer kanunların çıkarılmasına çalışılacaktır. Teknolojinin milli imkanlar doğrultusunda geliştirilmesi için çalışılacak ayrıca bilimsel ve teknik araştırmalar teşvik edilecektir. Sosyal konularda dahil olmak üzere TÜBİTAK'ın kalkınma plan ve programlarının gerektirdiği araştırmaları yapma fırsatı

sağlanacaktır. Yurt dışında öğrenim görenlerin Türkiye’de denklik almasında çeşitli ülkeler arasındaki uygulama farklılıkları ortadan kaldırılacaktır. Denklikler uluslararası usuller ve kabullere uygun kesin bir sonuca bağlanacaktır. Vatandaşlar ile özellikle genç kuşakların milli kültür hazineleriyle kaynaşabilmesi için gerekli olan tedbir alınacaktır. Gençlerin yurt, burs, dinlenme ve spor gereksinimlerini karşılamak amacıyla tesisler kurulacaktır. Hali hazırda bulunan tesisler ise tam kapasite ile çalıştırılacaktır. Gençlerin boş zamanlarını kültürel, sosyal ve sportif faaliyetler ile değerlendirmesine önem verilecektir. Türk sporunun tüm alanlarda gelişim göstermesi amacıyla insan gücü, tesis, araç ve gereç açıkları hızla giderilecektir (TBMM Kütüphanesi, V. Demirel Hükümeti Programı).

III. Ecevit Hükümeti

V. Demirel Hükümeti sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin 42. Hükümeti olacak olan III. Ecevit Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümetin Başbakanlık görevini Bülent Ecevit üstlenmiş ve 05.01.1978 – 12.11.1979 tarihleri arasında görev yapmıştır. III. Ecevit Hükümeti programında eğitim politikalarına yönelik yapılacak olan çalışmalar ile izlenecek yol şu şekilde yer bulmuştur:

Hızlı ve sağlıklı bir gelişimin baş şartı eğitimidir. Atatürk ilkelerini ve demokratik anlayışı özümsemiş, çağdaş bir milliyetçilik anlayışına sahip, ailesine ve vatanına karşı sorumluluklarını bilen, milli ve manevi değerlerini özümsemiş, insanlığa ve Türk Ulusuna karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olan, fikir farklılıklarına rağmen barış ve özgürlük içerisinde yaşayabilen kuşaklar yetiştirmek milli eğitimde temel amaçtır. Ayrıca, insan haklarına bağlı bağımsız demokratik rejimi ve ülke birliğini ve bağımsızlığını kuvvetlendirmek, köklü ve zengin Türk kültürünü çağdaş insanlık kültürü ile gelişimini sağlamak ve Türk Ulusunu çağın gerektirdiği uygarlık seviyesine yükseltmek milli eğitimin amaçları içerisinde olacaktır. Hükümetin eğitimde önceliği can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayabilmek olacaktır. Geçmiş yıllarda hakları çiğnenerek okula alınmayan ya da can güvenliği sebebiyeti ile okula gidememiş olan öğrencilere kaybetmiş oldukları ders yıllarını telafi edebilmeleri amacıyla hızlandırılmış programlar uygulanacaktır. Öğrencilerin siyasal düşüncelerine göre ayrıma tabi tutulmasına müsaade edilmeyecek ayrıca okulların uygar tartışma sınırlarını aşan, siyasal çatışma alanlarına dönüşmesine kesinlikle izin verilmeyecektir (TBMM Kütüphanesi, III. Ecevit Hükümeti Programı).

Görüş ve inançlarına bakılmaksızın Türk gençleri kurşunlanmaktan kurtarılacak ve anne babaların çocuklarının can güvenliğinden endişe etmemesi için çalışılacaktır. Bu

kaygılardan vatandaşları kurtarmak hükümetin başlıca görevlerinden olacaktır. Bu duruma yardımcı olmak ise her kuruluşun, tüm devlet organlarının ve hatta tüm vatandaşların bir borcudur. Ailelerinin maddi olanakları hangi seviyede olursa olsun, tüm çocukların sağlıklı yetişmesi ve yetenekleri doğrultusunda kendilerini geliştirebilme şansına sahip olabilmeleri için gerekli olan çaba gösterilecektir. Hükümet olarak bu durum sosyal devletin bir niteliği olarak görülmektedir. Ayrıca kimsesiz çocukların bakım ve eğitim hizmetleri de devlet tarafından sağlanacaktır. Eğitimde gerçekleştirilecek diğer unsurlar ise fırsat eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik olacaktır. Dar gelire sahip aile bireylerinin yatılı, kredili ve burslu eğitim görme olanakları genişletilecektir. Eğitim görmüş olan vatandaşların gönüllü katkısına da başvurarak okur ve yazarlık sorununu kısa sürede çözüme kavuşturabilmek amacıyla gerekli olan çaba gösterilecektir. İlkokulda bulunan öğrencilerin kitap ihtiyaçları devlet tarafından karşılanacaktır. Son yıllarda yayılmış olan çağdışı kalmış ve ulusal birliği zedeleyici kitaplar kaldırılacaktır. Okullarda yaparak ve yaşayarak eğitim sistemi uygulanacaktır (TBMM Kütüphanesi, III. Ecevit Hükümeti Programı).

Okul çağı içerisindeyken çocukların kendilerini toplum hayatına ve üretimine hazırlamaları için çaba sarf edilecektir. Planlı gelişim gerekleri doğrultusunda eğitilmiş insan gücü yetiştirilmesi, ortaöğretim kademesinden başlanarak, özendirici ve yönlendirici yöntemler ile düzenlenecektir. Bu süreç içerisinde de meslek eğitimi ile teknik öğretim imkanları süratle geliştirilecek ve köylere kadar yaygınlaşması sağlanacaktır. İmam–Hatip Liselerindeki müfredat ve eğitim noksanlıkları giderilecektir. İmam–Hatip mezunlarına yükseköğrenime geçiş olanağı sağlanacaktır. Yüksek İslam Enstitüleri Akademilere çevrilerek bilimsel nitelikleri kuvvetlendirilecektir. Tüm yükseköğrenim kurumları demokratik bir yönetime kavuşturulacak ayrıca öğrenim ve öğretim hürriyetleri sağlam güvencelere alınacaktır. Türkiye genelinde üniversiteler yaygınlaştırılarak geliştirilecektir. Tüm üniversiteler halka açık aynı zamanda gelişim sürecine devamlı katkı sunabilen ve çok yönlü eğitim verebilir bir bütün niteliğinde olacaktır (TBMM Kütüphanesi, III. Ecevit Hükümeti Programı).

Yükseköğrenime katılabilmeye eşitsizliği giderebilecek olan önlemlerin araştırması yapılacak ve uygulamaya koyulacaktır. Örgün yükseköğretim ile yazışmalı yükseköğretim arasında uyum, bağlantı kurulacak ve her açıdan eşitlik sağlanacaktır. Çağdaş eğitim teknolojisinin bütün imkanlarından yazışmalı yükseköğretimin yararlanabilmesi sağlanacaktır. Üniversiteler ile yüksekokulların öğrenci alım ve yetiştirme noktasında kapasitelerini yükseltebilmeleri amacıyla gerekli çözümlerin

getirilmesi sağlanacaktır. Eğitimin tüm dallarında ve aşamalarında öğrenciler araştırmacı bir çalışmaya yönlendirilecek ve genel kültürlerini genişletebilmeleri için çalışılacaktır. Öğretmenlerin maddi ve manevi bir rahatlık içerisinde çalışabilmeleri teminat altına alınacak ayrıca kendilerini devamlı olarak yenileyebilmeleri kolaylaştırılacaktır. Yurt dışında bulunan Türk çocuklarının eğitimi ve kültürü ile devlet yakından alakadar olacaktır (TBMM Kütüphanesi, III. Ecevit Hükümeti Programı).

VI. Demirel Hükümeti

III. Ecevit Hükümeti sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 43. Hükümeti olarak Başbakanlık görevini Süleyman Demirel'in üstlenmiş olduğu VI. Demirel Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet 12.11.1979–12.09.1980 tarihleri arasında görev yapmış ve askeri bir müdahale ile görevi son bulmuştur. VI. Demirel Hükümeti'nin hükümet programına bakıldığında eğitim politikalarına ilişkin izlenecek yol ve yapılacak olan çalışmalar şu şekilde ifade edilmiştir:

Okullar muhakkak bilim ve irfan yuvaları haline dönüştürülecek ve huzursuzluğa sebep olan mihrakların faaliyetleri engellenecektir. Eğitim sistemi beynelmilelci ve Marksist tesislerden arındırılacaktır. Eğitimin milliliği idarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta temel ilke olarak korunacak ve itibar sahibi olacaktır. Türk çocukları Cumhuriyet okullarında öğretmenler tarafından milliyetçi bir ruh ve düşünce ile yetiştirilecektir. Öğretmenler çocukların gönüllerine ve zihinlerine, devlete, millete, aileye, milli ve manevi değerlere, milletin geleceğine sadakat ve sahiplik bilincini yerleştireceklerdir. Öğrencilerin devlete, insan haklarına dayalı demokratik rejime, milli hayat felsefesine sadık bir biçimde yetiştirmekle sorumlu olacak olan özerk yüksek öğretim kurumu ve kuruluşları bunun için gerekli olan tüm önlemleri alacaklardır (TBMM Kütüphanesi, VI. Demirel Hükümeti Programı).

Türk öğretmenlerinin sosyal ihtiyaçları karşılanacak ve başta mesken ihtiyaçları giderilecektir. Ayrıca öğretmen çocuklarına eğitim ve görgülerini yükseltici olanaklar sağlanacaktır. Başlanan üniversite ve akademiler hızla tamamlanacak ayrıca daha fazla gencin yükseköğrenim olanağına ulaşması sağlanacaktır. Gençlerin meseleleri ile özenle ilgilenilecektir. Sosyal bir ihtiyaç olarak spor yeni bir bakış açısı ile ele alınacaktır. Her sene yeni bir spor tesisi yapılması sağlanacaktır. İlkokul, ortaokul ve liselerde spor eğitimi ders olarak verilecektir. Anayasanın 154. Maddesi doğrultusunda Genel İdare içerisinde yer bulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığı, görevini Türkiye'nin maruz kalmış olduğu sosyal bunalımlar ve anarşik ortam içerisinde geçmişe göre daha süratli ve müessir bir biçimde yürütecektir. Din görevlileri değer hükümlerinin sarsıldığı bir

ortamda vatandaşımızın yeniden derlenip toparlanması ve tüm güçlükleri aşarak bir moral gücüne ulaşmasında önemli hizmetler yapacaklardır. Bu nedenle televizyon ve radyonun yayın kuvvetinden daha fazla istifade edilecektir (TBMM Kütüphanesi, VI. Demirel Hükümeti Programı).

Televizyon ve radyo arasında devamlı bir iş birliği tesis edilecektir. Kur'an-ı Kerim din öğretiminin kaynağıdır ve Kur'an-ı Kerim öğrenimi üzerinde özenle durulacaktır. Kuran kurslarının noksan bulunan bina, araç, gereç ve kadro ihtiyaçları giderilecektir. Öncelikli olarak din görevlilerinin kadro tıkanıklıkları çözülecektir. Kadrosu bulunmayan camiler kadro sahibi yapılacaktır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün olanaklarından istifade edilerek cami bulunmayan köylerde cami yapımı hızlandırılacaktır. Bin ve ahlak derslerinin müfredatı tekrardan düzene koyulacaktır. Yurt dışında bulunan çocukların din ve ahlak derslerini görebilmesi sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, VI. Demirel Hükümeti Programı).

3.4.2. 1971-1980 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasını İdeolojilerin Kuşatması

Türkiye 1960 yılında yaşanan askeri darbe sonrasında 1961 Anayasası ile yeniden demokratik siyasal yaşamına geri dönüş sağlamıştı. Fakat bu süre zarfından 10 yıl gibi bir süreç geçtikten sonra ülkede oluşan düzen ihtiyaçları karşılayamaz bir noktaya gelmiş bu sebeple de bir yenilik ihtiyacı gündeme gelmiştir. 1969 yılında dünyada ortaya çıkan değişim talepleri Türkiye'de de karşılık bulmuş ve Türkiye'nin genç kuşağı değişim talebi ile sokaklara inmiştir. Bu durumun tetiklediği ters tepki 12 Mart 1971 tarihinde Türkiye'de yeniden demokrasiden sapılan bir yönetime geçiş zemin oluşturmuştur (Akıncı, 2014: 66).

Fakat bu kez durum 1960 yılına göre farklı bir sistem ile gerçekleştirilmekteydi. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının ortak imzalamış oldukları muhtıra radyoda okutuldu. Bu muhtıra ile komutanlar hükümetin istifasını isteyerek mevcut hükümetin yerine Atatürkçü görüşe sahip anayasanın öngörmüş olduğu düzenlemeleri hayata geçirebilecek kuvvetli bir hükümetin kurulması talebinde bulunmaktaydılar. Bu taleplerin yerine getirilmemesi durumunda ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime tamamıyla el koyacağını belirtmekteydiler (Akıncı, 2014: 66).

Muhtıra sonrası bu döneme kendi içerisinde baktığımızda dönemin ilk hükümeti olan I. Erim Hükümeti programında eğitime “Milli Eğitim Reformu” başlığı altında yer verildiği görülmektedir. Eğitim politikalarına ilişkin olarak, “*Tevhid-i Tedrisat ilkelerine aykırı olan uygulamalara son verilecek*” ve “*Atatürk'ün eğitimde birlik ilkesi uygulanacaktır, din işlerinin*

idaresi laiklik esasına göre ele alınacak siyasal ve kişisel çıkar hesaplarının üzerinde tutulacaktır” ifadeleri dikkat çekmektedir.

12 Mart muhtırası sonrası kurulan ilk hükümet programındaki bu ifadeler eğitim politikalarında kuruluş ilkelerinden sapmaya yönelik rahatsızlıkların ve tartışmaların bulunduğunu göstermekle birlikte birtakım değişim hamlelerinin varlığını ve bunlara karşı oluşan direncin göstergesine de örnek olarak verilebilir.

Türkiye bu dönemde siyasi ve ideolojik çatışmaların içerisine girmiştir. Eğitimde bu çatışma ortamından etkilenmiştir. Özellikle eğitim kurumları içerisinde üniversiteler bu ortamdan oldukça etkilenmiştir. Bu durum dönemin hükümet programları içerisinde de kendisini göstermiştir.

Bunun somut örneğini II. Ecevit Hükümeti programı içerisindeki ifadelerde görmekteyiz. Eğitim politikalarına ilişkin olarak, *“Hükümet öncelikli olarak eğitimde can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü tesis edecektir”* ifadesi eğitim alanında öncelikli olarak yapılacak ilk iş arasında yer almıştır.

Bu örnekte göstermektedir ki eğitim politikaları hiçbir dönem içerisinde bulunduğu koşullardan bağımsız ve ayrı olarak düşünülemez. Eğitim sürekli olarak siyasal, sosyal, kültürel, ideolojik vb. süreçlerin etkisi altındadır. Eğitim aynı zamanda birçok unsurun ablukası altında bulunan bir alan olarak nitelendirilebilir.

I. ve II. Erim Hükümeti sonrasında kurulan Melen Hükümeti programında eğitim politikalarına ilişkin ifadelerde ilk kez kitle iletişim araçlarına yer verildiği görülmektedir. Bu araçları eğitimi destekleme yönünde kullanmak için adım atılacağı belirtilmiş ve radyo ve televizyonu eğitimin bir aracı halinde kullanılmasını sağlamaya yönelik çalışmaların yapılacağı ifade edilmiştir. Bu durumda teknolojiye yaşanan değişimin eğitime bir yansıması şeklinde tanımlanabilir.

Bu dönemin eğitim alanında bir diğer önemli gelişmesi de 14 Haziran 1973 tarihinde 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 43. maddesi ile öğretmenlik mesleğinin yeniden tanımlanması olmuştur. Kanunun tanımına göre öğretmenlik mesleğinin yükümlülüğü şu şekilde tanımlanmıştır:

“Öğretmenlik, Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitiminin

amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdür” (Yıldıran, 2012: 16).

Yine bu dönemde 1976 yılı sonrası mesleki eğitime sınavla öğrenci alımına başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nda Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca bu dönem içerisinde İmam-Hatip okulu ve öğrenci sayısında büyük bir artış olmuştur. 1975 ile 1980 yılları arasında 237 adet İmam Hatip okulu açılmıştır. Bununla beraber sınavlara hazırlık amacıyla dersane açılışında büyük artış meydana gelmiştir (Yıldıran, 2012: 16-17).

Üniversiteler bağlamında bu döneme baktığımızda, 1971 yılında Robert Kolej Boğaziçi Üniversitesi olarak devlete geçmiştir. Ayrıca 1973 ve 1978 yılları arasında yeni 10 üniversite daha kurulmuştur. Bu durum üniversiteye giriş sınavları için merkezi bir kurumun oluşması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Üniversitelerarası Kurul 1974 yılında 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun 52. maddesi aracılığıyla 19 Kasım 1974 tarihinde Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi’ni açmıştır. 1750 sayılı bu kanun üniversitelerin özerkliğine son vermiştir ve 1973 yılında yürürlüğe konmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi bu yasa ile kurulan Yükseköğretim Kurulu’nu 1975 yılında iptal etmiştir (Yıldıran, 2012: 17).

Yine bu dönemde 1973 yılında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk eğitim sistemi yapılandırılmış, sistem örgün ve yaygın olmak üzere iki kısma ayrılmış ve ilk ve orta öğretim kademeleri birleştirilmiş sekiz yıllık temel eğitim başlığı altında toplanmıştır. Ancak zorunlu eğitimin sekiz yıla yükseltilmesi uygulama aşamasında tam olarak hayata geçirilememiştir (Gürol ve Bavlı, 2015: 360).

Bu artırımçı adımı çalışmanın gelecek olan kısmında daha detaylı göreceğiz. 1997 yılı sonrasında sekiz yıllık eğitim için bu dönemde atılan adım bir başka adımı daha izleyecek ve uygulama sahası netleşecektir. Bir anlamda çalışmanın giriş bölümünde *incrementalism*in tarifinde belirtilen küçük adımları başka küçük adımların takip etmesini örnekler nitelikte olacaktır.

Bu dönemin sonuna doğru gelindiğinde ise artan sağ-sol çatışmaları ülke genelinde hız kazanmış bir durumdaydı. Dönemin son hükümeti olarak kurulan VI. Demirel Hükümeti programında eğitim politikalarına ilişkin ifade edilen izlenecek yol eğitimin dış etkiler ve ideolojiler tarafından abluka altına alındığı gösterir nitelikteydi. Eğitim politikalarına ilişkin ifade edilen ilk söylem olan; *“Okullar muhakkak bilim ve irfan yuvaları haline dönüştürülecek ve huzursuzluğa sebep olan mihrakların faaliyetleri engellenecektir. Eğitim sistemi*

beynelmilelci ve Marksist tesislerden arındırılacaktır. Eğitimin milliliği idarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta temel ilke olarak korunacak ve itibar sahibi olacaktır” ifadesi bu durumun en somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5. 12 Eylül 1980 Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1980-1997)

Türkiye’de eğitim ile eğitim politikaları her dönem devletin ve hükümetlerin öncelikli alanlarından biri olmuştur. Eğer bir eğitim politikası iyi bir şekilde tasarlanırsa bu o devletin nitelikli ve donanım sahibi bireyler yetiştirebilmesini sağlar. Böylelikle bu yetişen bireyler ülkenin geleceği üzerinde doğrudan ya da dolaylı yoldan etki sahibi olacaktır (Ayaz, 2015: 326).

1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de çeşitli çatışmalar yaşanmaktaydı. Özellikle sağ ve sol çatışmaları, ekonomik sorunlar ve siyasi ideolojik çekişmeler bu durumun başlıca sebepleri içerisindeydi. Toplumsal olaylar ve çatışmalar eğitime de yansımış bu dönemde okullarda ve üniversitelerde şiddetli öğrenci olayları çatışmaları baş göstermiştir. Bu yaşananlar neticesinde Türkiye 12 Eylül 1980 tarihinde askeri bir müdahale ile karşı karşıya kalmıştır. Parlamenter sistem ülkede sorunları çözmede etkisiz kalmış sivil rejimin etkisiz kalması darbe olanaklarını hazırlamış ve meşru olarak gösterilmesine sebep olmuştur (Ayaz, 2015:327-328).

3.5.1. Askeri Yönetimde Milli Eğitim Politikası

Türkiye’de toplum içerisinde yükselişe geçen çatışmalar ve bu çatışmalara farklı yönelim tarzlarıyla birlikte, daha çok gençlerden oluşan radikal toplulukların sıklıkla kavga etmeleri ve bu kavgaların ölümlerle sonuçlanması, eğitim alanında yaşanan dağınıklık aynı zamanda yaşanan ekonomik krizler, Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararlarını meydana getirmiştir. Bu kararlar neo-liberal bir temel üzerine inşa edilmiş ancak bu durum ifade edilmemiştir. Alınan kararlar içinde, devletin ekonomideki payını küçülten önlemler vb. bu neo-liberal politikaların gelişini özetler niteliktedir (Yıldırım, 2012: 17-18).

Bu kararların neo-liberal denilen etkileri eğitim alanında da kendini aşağıdaki bölümlerde göreceğimiz üzere hissettirecektir. Bu kararlardan sonra Türkiye’de 12 Eylül 1980 tarihinde askeri müdahale gerçekleştirilmiştir.

Askeri müdahalenin yapıldığı 12 Eylül 1980 günü müdahaleyi gerçekleştiren kadronun lideri olan Kenan Evren eğitim ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yeniden, yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın, Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Her düzeyde öğrencinin amacı, Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve beceri kazanmak olacaktır” (Aktaran; Ayaz, 2015: 327).

Bu ifadeler bize müdahalenin gerekçeleri arasında milli eğitim politikasının da varlığını göstermektedir. Bu dönemde müdahaleyi gerçekleştiren aktörlerin özellikle milli eğitim politikasının ideolojik yönünü gündeme getirdikleri görülmektedir. Ancak Türkiye’nin gelecek dönemlerinde kurucu değerlere atıf yapan bu kadroların kendilerinin ne kadar bu değerleri sahiplenici politikalar yürüttüğü tartışma konusu olacaktır.

Yine Kenan Evren 16 Eylül 1980 tarihinde verdiği bir demecinde şunları ifade etmiştir:

“İlkokullardan üniversitelere kadar Atatürkçü öğretim yapılacağına ve böyle bir fikir üretileceğine, tam aksine sağ, sol ve irticai fikirler üretilmiştir. Bunları üretenler maalesef devlet kasasından maaş alan bir kısım öğretmen ve profesörler olmuştur. Birçok Atatürkçü vatansever öğretmen ve profesörlerimizin sesleri duyulmaz olmuştur” (Aktaran; Ayaz, 2015: 327).

Müdahale süreci tamamlandıktan sonra hem Devlet Başkanı hem de Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı olan Kenan Evren yeni hükümeti kurma görevini Oramiral Bülend Ulusu’ ya verdi. Böylece Ulusu tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin 44. Hükümeti kuruldu.

Ulus Hükümeti

Başbakanlık görevini Bülend Ulusu’ nun üstlenmiş olduğu Ulusu Hükümeti 20.09.1980–13.12.1983 tarihleri arası görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin uygulanacak esaslar şu şekilde ifade edilmiştir:

Atatürk Milliyetçiliği Milli Eğitim ve öğretimde yeniden Türkiye’nin en ücra köşesine kadar yaygınlaştırılacak ve bu doğrultuda gerekli olan önlemler en kısa zaman zarfında alınacaktır. Çocukların Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerin tesiri altında yetişip sonunda birer anarşist olmasına müsaade edilmeyecektir. Tüm ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler arasında Milli eğitime ayrı bir yer verilecektir. Milli eğitim birlik ve bütünlüğün temelini teşkil eder bu neden milli eğitimin düzenlenmesi gerekliliği

Türkiye'nin ve vatandaşların en öncelikli ihtiyacıdır. Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarının bilinci içerisinde ayrıca bunları davranış haline getirebilmiş vatandaşlar yetiştirmek başlıca hedefimiz olacaktır. Eğitim, insan gücü ve istihdam ilişkileri göz önüne alınacak ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma hedefleri temel alınarak, milli eğitim sisteminde mesleki ve teknik öğretime ağırlık verilecek bir şekilde yeniden planlama yapılacaktır (TBMM Kütüphanesi, Ulusu Hükümeti Programı).

Çağdaş eğitimin gerekliliği olarak bilimsel ve teknolojik alanlarda Türkçenin zenginleştirilmesi için çalışılacak ve bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli olan önlemler alınacaktır. Bu meselede ifrat ve tefritten kaçınılarak yaşam süren güzel Türkçenin kullanılmasına özen gösterilecektir. Öğretmenler ile yöneticiler politikadan tamamıyla arındırılacaktır. Bu sebeple amaç ve faaliyetleri her ne olursa olsun kesinlikle politika dışında durmaları için tüm yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır. Yurt dışındaki vatandaşların ve Türk çocuklarının tıpkı yurt içi eğitim ve öğretimdeki gibi eğitim hizmetlerinin aynı amaç, ilke ve hedefler ışığında yönetilebilmesi için gerekli olan düzenlemeler yapılacaktır. Üniversiteler Kanunu ile Milli Eğitim Temel Kanunu üstünde gerekli olan düzenleme ve çalışmalar yapılacaktır. Araştırma ve geliştirme çalışmaları çağdaş bilim seviyesine ulaşabilmek amacıyla özendirilecek ve hız kazandırılacaktır. Milli kalkınma hedefleri doğrultusunda bilgi ve teknoloji üretim çalışmaları yönlendirilecek ve ülkenin sosyo-ekonomik politikaları ile bu çalışmaların bütünlük kazanması sağlanacaktır. Tüm din görevlisi mensuplarının ve Diyanet İşleri Başkanlığının her türlü siyasi çekişmeden ve bu çekişmelerin etkisi altında kalması engellenecektir (TBMM Kütüphanesi, Ulusu Hükümeti Programı).

Din adamlarının aydın ve Atatürkçü olarak yetişmesi için gerekli olan tüm çaba gösterilecektir. Yurt dışında bulunan Türk çocuklarının milli ve dini eğitim görebilmesi sağlanacak ve din görevlilerinin meslek içi eğitimlerine hız verilecektir. Tüm vatandaşların dini inanç ve ibadet özgürlükleri güvence altındadır. Laiklik ilkesinin muhafazasına itina edilecek ve bu duruma aykırı davranışlara kesinlikli izin verilmeyecektir (TBMM Kütüphanesi, Ulusu Hükümeti Programı).

3.5.2. 1983-1997 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

Türkiye 1980 yılından sonra 1983 yılında yapılan ilk genel seçim ile sivil yönetime geri dönmüştür. 20 Mayıs 1983 tarihinde kurulan Anavatan Partisi seçimlerde %45,1 oy ile tek başına iktidar olma şansını yakalamıştır. Anavatan Partisi içerisinde liberal, sosyal demokrat, muhafazakâr ve milliyetçi unsurlar bulunmakta ve çeşitli ideolojik yapıya sahip aktörler yer

almaktaydı. Kendisini “Liberal – Muhafazakâr” olarak nitelendiren bir parti yönetime geçmiş bulunmaktaydı (Ayaz, 2015:328).

I. ve II. Özal Hükümeti

Başbakan Turgut Özal tarafından kurulan I. Özal Hükümeti 13.12.1983 – 21.12.1987 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümetin oluşturacak olduğu eğitim politikaları hükümet programında şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Milli ve ahlaki değerlere sahip, Atatürk ilkelerine ve inkılaplarına bağlı, bilgi sahibi, bilimsel düşünceye sahip, insanlara karşı sevgi, saygı ve hoşgörü sahibi medeni bireyler olarak geleceğin teminatı olan çocukları ve gençleri yetiştirmeyi milli eğitimin esası olarak kabul etmekteyiz. Öğretmenler eğitim ve öğretimin temel taşlarıdır. Bu sebeple öğretmenlerin meseleleri ile yakından alakadar olunacaktır. Fırsat eşitliğinin sağlanması eğitim ve öğretimde esastır. Devletin başlıca görevleri arasında eğitim ve öğretim vardır. Fakat devletin koyacağı kurallar çerçevesinde bireylerin ve özel kuruluşların da eğitim ve öğretim hizmetinde bulunabilmeleri sağlanacaktır. Tüm vatandaşları yapmak zorunda olduğu temel eğitim haricinde, sayı, çeşit ve vasıf itibarıyla eğitim ve öğretim hizmetleriyle ülkenin iktisadi ve sosyal hedefleri arasında bağlantı kurulması önemlidir (TBMM Kütüphanesi, I. Özal Hükümeti Programı).

Yükseköğretim kurumlarında, bir yanda ortaöğretim mezunlarının açıkta kalmasına neden olan kapasite azlığı, diğer yandan ise istihdam ile eğitim ve öğretim ihtiyacı arasındaki kopukluktan meydana gelen ve yükseköğretim mezunu gençlerin iş sahibi olamaması sonucunu ortaya çıkaran bir sistem ile karşı karşıyayız. Bu durum göstermektedir ki şimdiye kadar güdülen ortaöğretim politikası gerçekçi olmamakla birlikte ülkenin ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bu sebeple ortaöğretimde genel eğitim ağırlığı tedricen ve nispi olarak azaltılacak ve yetenek sahibi arzulu gençler için yükseköğretime açık teknik ve mesleki öğretime ağırlık verilecektir. Yükseköğretim kurumlarında müspet bilimler, sosyal ve manevi bilimler ile beraber teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme çalışmalarına önem vermekteyiz. Bu kurumların iktisadi, sınai, sosyal ve diğer konularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik etmek için gerekli olan önlemlerin alınmasını yararlı buluyoruz (TBMM Kütüphanesi, I. Özal Hükümeti Programı).

Sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde en kısa zamanda verimi yükseltecek teorik ve uygulamalı kurslar ile yaygın eğitim çalışmalarına önem verilecektir. Orta ve yükseköğretimde bulunan gençlerin en az bir yabancı dili iyi bir derecede

öğrenebilmeleri için gerekli olan tüm önlemlerin alınmasını zorunlu görmekteyiz. Hal eğitimi konusunda devamlılığı sağlayabilmek amacıyla okul harici eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesine aynı zamanda radyo ve televizyondan iyi bir şekilde istifade edilmesi gerekliliğine inanmaktayız (TBMM Kütüphanesi, I. Özal Hükümeti Programı).

I. Özal Hükümeti sonrasında II. Özal Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümetin görev süresi 21.12.1987–09.11.1989 tarihleri arasında olmuştur. Geniş kapsamlı bir yer verilmemekle birlikte II. Özal Hükümeti programında eğitim politikalarına şu başlıklar üzerinden değinildiği görülmektedir:

Yüksek ahlak sahibi uyumlu bir nesil yetiştirilebilmesi amacıyla devletin ilköğretim ile ortaöğretim kurumlarında din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi yapılabilmesi için gerekli olan önlemlerin alınması zorunlu görülmektedir. Gençlik Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, örf ve adetlerine bağlı, medeni, bilgili ve hoşgörülü bireyler olarak yetiştirilmelidir. Gençlerin ruh, fikir ve beden son derece iyi bir şekilde gelişimlerini sağlayabilmesi hükümetin hedeflerindendir. Bu sebeple formal eğitim ve öğrenime ek olarak, okul içinde ve haricinde fikir, kültür ve sanat, spor ve folklor faaliyetlerinin yapılabilmesine imkân sunacak olan tesislerin kurulması öncelik taşımaktadır. Ortaöğretim ve yükseköğrenimini tamamlamış olan gençlerin meslek yaşamına geçişlerinin kolaylaştırılması ve başarılarının arttırılabilmesi için önceden çalışma ve uygulama fırsatlarına ulaşabilmeleri önemlidir (TBMM Kütüphanesi, II. Özal Hükümeti Programı).

Akbulut Hükümeti

Türkiye Cumhuriyeti'nin 47. Hükümeti olarak Başbakanlık görevini Yıldırım Akbulut'un üstlenmiş olduğu Akbulut Hükümeti 09.11.1989-23.06.1996 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarında izlenecek yol ve çalışmalar şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Önümüzdeki dönem içerisinde en fazla önem verilecek konuların başında eğitim ve öğretim gelecektir. Milli eğitimin esası olarak, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi sahibi, bilimsel düşünce sahibi, manevi ve ahlaki değerleri özümsemiş, herkese sevgi, saygı ve hoşgörü sahibi bireyler yetiştirilmesini görmekteyiz. Fırsat eşitliğinin eğitim ve öğretim alanında sağlanması esastır. Eğitim ve toplumun temel unsuru öğretmendir. Öğretmenliğin cazip hale gelmesi ve özendirilmesi için gerekli olan önlemlerin alınmasına devam edilecektir. İnsan ve sistem gelişmenin ve modernleşmenin temelinde

bulunan başlıca unsurlardır. İnsan emeği ve çalışması her şeyin üstünde bulunmaktadır. Kalkınma insanoğlu tarafından gerçekleştirilir gelişmiş toplumlarda eğitilmiş insanın, insan gücü kalitesinin dünyada bulunan en zengin tabii kaynaklardan daha fazla öneme sahip olduğu görülmektedir. Önemli olan herkesin bir meslek sahibi olabilmesini sağlamaktır (TBMM Kütüphanesi, Akbulut Hükümeti Programı).

Bireyin kendine güven duyabilmesinde ki ilk unsur bir meslek sahibi olabilmesidir. İktisadi yaşam içerisindeki gelişmeler ağırlıklı olarak her seviyede bilgiye ve uygulamalı eğitim ve öğretime yer verilmesini gerektirmektedir. Son dört yıllık süreçte, hali hazırda bulunan eğitim sisteminin yanında beceri kursları ve çıraklık eğitiminde de belirli yollar alınmıştır. Gelecek dönem içerisinde ortaöğretim kademesinden yüksekokul ve üniversite kademesine kadar esnek ve yönlendirilmiş bir insan gücü planlaması yapılmasına ağırlık verilecektir. Türkçe dilinin doğru ve güzel konuşulabilmesi aynı zamanda yazılabilmesi amacıyla gerekli olan tüm önlemler alınacaktır. Televizyon ve bilgisayar başta olmak üzere tüm kademedeki eğitim ve öğretimde teknolojinin imkanlarından en üst düzeyde yararlanılacaktır. Tüm bireylerin bir yabancı dil öğrenmesi hedefimizdir. Halk eğitiminde devamlılığı sağlayabilme amacıyla, okul harici eğitim ve kültür çalışmalarının geliştirilmesi, televizyon ve radyodan etkin bir biçimde istifade edilebilmesi için gerekli olan yatırımlar tamamlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, Akbulut Hükümeti Programı).

Öğretmenlerin sürekli gelişimi sağlanarak meslek içi eğitimlerine önem verilecektir. Öğrenci ve öğretmenlerin eğitim ile öğretiminde, çok kanallı eğitim televizyonundan hızlandırıcı ve yardımcı bir araç olarak yararlanılacaktır. Göze ve kulağa hitap eden bilgisayarlı modern eğitim sistemleri okulların en mühim eğitim araçları olacaktır. Bilgisayar kullanımının hızlandırılması eğitim ve öğretim alanında sürdürülecektir. Sınıflardaki öğrenci miktarının azaltılarak ilköğretim ve ortaöğretimde ikili eğitimin kaldırılması hedeflenmektedir. 3308 sayılı Kanun aracılığıyla kurumsal bir şekle kavuşan çıraklık ve meslek eğitiminin geliştirilerek yaygınlaştırılma süreci devam edecektir. Yüksek eğitim kurumlarında araştırma ve geliştirmeye önem verilecek, iktisadi, sosyal ve diğer konularda araştırma ve geliştirmeye yönelik teşvikler sağlanması için gerekli olan önlemlerin alınması yararlı olarak görülmektedir. YÖK Kanunu günün şartlarına göre, geçmişten bugüne kadar yapılan uygulamalar ve sonuçlarının değerlendirilmesi yapılarak değiştirilecektir (TBMM Kütüphanesi, Akbulut Hükümeti Programı).

I. Yılmaz Hükümeti

Akbulut hükümeti sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 48. Hükümeti olarak Başbakanlık görevini Mesut Yılmaz'ın üstlenmiş olduğu I. Yılmaz Hükümeti iş başına gelmiştir. Bu hükümet 23.06.1991–20.11.1991 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin olarak izlenecek yol ve çalışmalar şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Türkiye'nin en öncelikli ve mühim devlet politikası olarak Milli Eğitim politikası ve hizmetlerini görmekteyiz. Bununla beraber 2000'li yıllara yaklaştığımızın ve bilgi toplumu çağında yaşamakta olduğumuzun da farkındayız. Bu nedenle Milli Eğitim sisteminin yeni bir yapılanma ve anlayış, yeni bir uygulama, değerlendirme ve yönlendirme ile görev ve yükümlülükleri üstlendiğinin de bilinci içerisindeyiz. Her seviye ve her türdeki örgün, devamlı, yaygın ve yaşam boyu eğitim kurumlarında ve uygulamalarında, kişilik, Milli kimlik, ahlaki karakter ve yüksek irade kuvveti edindiren milli kültürün daha sık bir biçimde verilmesi ve benimsetilmesi için uğraşacağız. Milli eğitimde günümüze kadar yeterince ilgilenilmediğini bildiğimiz, üstün nitelikli ve yetenek sahibi çocukların özel bir şekilde yetiştirilmelerinin faydalı olacağına inanmaktayız. Eğitim alanında toplumun farklı unsurlarını kaynaştırıcı, uzlaştırıcı ve birleştirici unsuru olarak laiklik ilkesini görmekte ve benimsemekteyiz. Milli Eğitim alanında hükümet olarak yeni bir seferberlik başlatma kararlığındayız. Milli eğitim alanına cumhuriyet dönemleri içerisinde en büyük bütçe son 2 yıl içerisinde ayrılmıştır. 1986 yılı içerisinde yürürlüğe giren 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Kanunu ve 1988 yılı içerisinde yürürlüğe konan 3418 sayılı Kanun ile eğitimde yeni ortaya çıkan ihtiyaçların giderilmesinde ve problemlerin çözümünde yeni bir atılım kuvveti ve sürati kazandırılmaktadır (TBMM Kütüphanesi, I. Yılmaz Hükümeti Programı).

Milli Eğitim sisteminin en mühim unsuru öğretmenler ve öğretim elemanlarıdır. Bu sebeple toplum içerisinde layık olmuş oldukları yere kavuşturulmaları için alınmış olan önlemler ve imkanlar temel alınarak günümüz ihtiyaçlarına uygun bir seviyeye getirilmesi sağlanacaktır. Mecburi eğitimin 2000 yılına kadar 8 yıl olması, 2000 yılından sonra ise 10 yıl olması için gerekli olan kanuni düzenleme yapılacaktır. Milli Eğitim Akademisinin kuruluş aşaması sonuçlandırılacaktır. 1992 yılı sonu itibarıyla şu anda 180 bin olan çırak öğrenci miktarı 300 bine yükseltilecek ayrıca örgün eğitim ve ilişkileri düzenlemeye tabi tutulacaktır. 109 bin gencin başvuruda bulunmuş olduğu ve eğitim görmüş olduğu ilk uygulamasının 1990-1991 öğretim yılı içerisinde başlatılan Lise Mezunlarına Meslek Edindirme Projesi kurumsal bir seviyeye getirilerek sürdürülecektir. Bu proje kapsamında mezun olan gençlerin kendi işyerlerini kurmaları durumunda maddi destek sağlanacaktır. Çocukların yaşamakta oldukları çevreyi

tanıyabilme ve koruma bilincine sahip olabilmeleri ayrıca kendilerine güven duyma ve topluma karşı sorumluluk bilincini kuvvetlendirmek amacı ile kurulmuş olan “Türkiye Çocuk Çevre Kulüpleri” Türkiye genelinde yaygınlaştırılacaktır. Okullaşma oranlarında nüfusa göre okul öncesi eğitim için %11,5’e, ilkokul ve ortaokulda %100’e, ortaöğretim kademesinde mesleki ve teknik öğretim yoğunluklu olmak üzere %45’e ve açık öğretim dahil yükseköğretimde %20’ye ulaşılması için çalışılacaktır. Türkçe’nin özelliklerine zarar vermeden ve aşırılığa kaçmadan milli ve ortak bir eğitim ve bilim lisanı olarak öğretilmesine önem gösterilecektir. Eğitim alanında sayısal gelişmelerle beraber eğitimin nitelik ve kalite seviyesinin yükseltilmesi de temel hedeflerden biri olacaktır. Eğitim alanında televizyon, bilgisayar ve video gibi teknolojilerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır. Bu doğrultuda televizyon kanallarından biri eğitim ve öğretim faaliyetlerine ayrılacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Yılmaz Hükümeti Programı).

Yurt dışında bulunan çocukların örf ve adetlere, millet, vatan ve ortak milli kültüre olan bağlarının muhafaza edilmesi için gerekli olan önlemlerin alınması sağlanacaktır. Özel iştiraklerin, dernek ve vakıf gibi tüzel kişiliklerin, hayırseverlerin, okul öncesi eğitim kurumlarından üniversitelere kadar örgün eğitim kurumları kurma çalışmalarına destek sağlanacaktır. TBMM’de Milli Eğitim Komisyonu’ndan geçişi sağlanmış olan üniversitelerin kuruluş kanunu ile dünyada ilk kez bu büyüklükte bir eğitim-öğretim seferberliği başlatmayı amaçlayan hükümetimiz, bu kurumlar aracılığı ile üniversitelerin öğrenim üyesi ve finansman talebini karşılayacak olan 2010 yılına kadar geçerliliği bulunan bir “master planı” hazırlayıp uygulamaya koyacaktır. YÖK Kanunu geçmişten bugüne kadar yapılmış olan uygulamalar ile bu uygulamaların sonuçları doğrultusunda yeniden ele alınacaktır. Yükseköğretime başvuruda bulunacak olan gençlerin hepsine yurtlarda kalabilme fırsatı muhakkak sağlanacaktır. Ayrıca bu yurtların eğitim, barınma ve beslenme olanakları geliştirilecek ve öğrenim kredisi miktarları arttırılacaktır. Gelecek yılsonu itibariyle hali hazırda bulunan yurt kapasitesine 42 bin yatak daha eklenecektir. Milli birlik ve bütünlüğün temeli olan dinimizin öğretiminin bilgi sahibi öğretmenlerce verilmesi sağlanacak ve bu amaçla dini öğretime verilen önem arttırılacaktır (TBMM Kütüphanesi, I. Yılmaz Hükümeti Programı).

VII. Demirel Hükümeti

Başbakanlık görevini Süleyman Demirel’in üstlendiği VII. Demirel Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti’nin 49. Hükümeti olarak kurulmuş ve 21.11.1991-25.06.1993 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına yönelik izlenecek yol ve çalışmalar şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Çağdaş, laik, etkin ve yaygın bir eğitim sistemi gerçekleştirilerek yürürlüğe konulması sağlanacaktır. Çağdaş ve etkin bir eğitim sistemi çağdaş toplumun tartışmaya gerek olmayan gerekliliğidir. Parasız eğitim sistemi esas olarak alınacaktır. Her Türk yurttaşı doğumundan itibaren eğitim ve öğretimi devletten tarafından sağlanacaktır. Zorunlu eğitim en az 8 yıl olacaktır. Kişiliği oluşmuş nitelikli bireyler yetiştirmek amaçtır. Eğitim politikasının esasları; laik, evrensel, cumhuriyetçi, yaratıcı, milli kültürü ilerletici, özgür düşünceye dayalı olmasıdır. Temel eğitim kademesinden yükseköğrenim kademesine kadar olan eğitim süreçleri bir bütünlük içerisinde olacaktır. Her kademenin sonunda süreci tamamlayan birey tamamlamış olduğu kademe sonucunda hayata katılabilir nitelikte olacaktır. Ortaöğretimde sadeleştirilme ve birlik sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, VII. Demirel Hükümeti Programı).

Kaynakların etkin kullanımı sağlanarak çok amaçlı lise sistemine geçiş mutlaka sağlanacaktır. Tüm öğrenciler laik dünya görüşüne dayalı kültür derslerini mutlaka ortak bir şekilde alacaklardır. Milli Eğitim Bakanlığı ve eğitim ile ilgili olan diğer tüm birimler çağdaş eğitim gereksinimlerine göre yeniden yapılandırılacaktır. Böylece çocukların ve gençlerin geleceğe en iyi bir biçimde hazırlanmasını sağlayacak ortam oluşturulacaktır. Eğitimdeki sorunlara ilişkin çözümlerde uygulayıcılar olarak öğretmenlerinde katkı vermesi sağlanacaktır. Öğretmenlerin sendika kurabilmeleri amacıyla gerekli olan Anayasal değişiklikler yapılacaktır. Köklü bir üniversite reformu gerçekleştirilecektir. Üniversitelere bilimsel ve yönetsel anlamda özerklik sağlanacaktır. YÖK sistemi kaldırılacak ve yükseköğretim kurumlarının kendi içlerinde seçtikleri organlar vasıtası ile yönetilmesi sağlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, VII. Demirel Hükümeti Programı).

Türkiye'ye özgür, özerk, mali olanakları en iyi seviyeye getirilmiş üniversiteler kazandırılacaktır. Üniversitelere ayrılmış olan kadro ve kaynakların eşit bir şekilde dağılımı ve etkin kullanımı bakımından, hükümet ile birlikte ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmak, yeni açılacak üniversiteler için görüş bildirmek amacıyla, üniversitelerin kendi bünyelerinde belirlenecek olan üst kurullar ile aday seçimi yapılarak yüksek öğretim ve eğitim kuruluşu oluşturulacaktır. Üniversitenin özerk olması sağlanacaktır. Üniversite, tüm görüş ve düşüncülerin ifade edilebildiği bir bilim alanı olacaktır. Üniversitelerin görüş ve önerilerini dışarıya açıklayabilmesi için demokratik bir ortam tesis edilecektir. Üniversitede bulunan öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olabilmeleri için anayasal düzenleme yapılacaktır. Atılım ve bir reform hükümeti olarak, Türkiye'de araştırma ve geliştirme çalışmalarına ilgi göstereceğiz (TBMM Kütüphanesi, VII. Demirel Hükümeti Programı).

I., II., III. Çiller Hükümeti

Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Hükümeti Başbakanlık görevini üstlenen Tansu Çiller tarafından kurulmuştur. I. Çiller Hükümeti 26.06.1993-05.10.1995 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına şu ifadeler ile yer verilmiştir:

Milli kültürü geliştirici, evrensel, laik, cumhuriyetçi, özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikası esas alınacaktır. Kişilik sahibi ve nitelikli bireyler yetiştirmek amaçtır. Eğitimde öncelik verilecek hususlar kalite, çağdaşlık ve fırsat eşitliği olacaktır. Eğitimde teknolojik gelişime önem verilecek, bilgisayar kullanımı ile donanım ve yazılıma önem verilecektir. Geçen hükümet tarafından Türkiye'de üniversite sayısı 55'e çıkarılmıştır. Bu başarılı çalışmalar bu dönem içerisinde de devam edecektir. Üniversitelere bilimsel ve yönetsel anlamda özerklik sağlanması çabaları devam ettirilecektir. Gençliğin yarımların teminatı olduğu düşüncesinden hareket ile 1993 yılından itibaren ÖSYM sınavında başarı göstermiş olan ilk 1000 kişi arasına girmeyi başaran öğrenciler karşılıksız olarak yurt dışında eğitime gönderilecektir. Gençlerin yapıcı ve yaratıcı yeteneklerini gün yüzüne çıkarabilmek aynı zamanda kişilik, düşünce ve beden bakımından gelişimlerinin de sağlanabilmesi amacıyla okul içinde ve dışında düşünce, sanat, kültür ve spor etkinlikleri desteklenecektir. Bu amaca yönelik olarak kısa bir süreç içerisinde büyük illerde uzun vade de diğer illerde olmak kaydı ile gençlik merkezleri kurulacaktır. Türkiye'de ve dünyada görülen hızlı değişime uyum sağlayacak nitelikte din görevlilerinin yetiştirilmesine azami çaba gösterilecektir (TBMM Kütüphanesi, I. Çiller Hükümeti Programı).

I. Çiller Hükümeti sonrasında kurulan II. Çiller Hükümeti kurulmuş ve bu hükümet 05.10-1995-30.10.1995 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

Son 20 ila 30 yılda ekonomik manada yükseliş yapan ülkelerin bu başarılarının arkasındaki en önemli faktörün geniş bir eğitilmiş insan gücü olduğu görülmektedir. Yine geleceğin sanayileri, yetişmiş insan gücüne dayanmış sanayiler olarak karşımıza çıkacaktır. Bu nedenle eğitime daha fazla kaynak ayrılmasına devam edilecek ve kaynaklar verimli bir şekilde kullanılacaktır. Eğitimde; laik, çoğulcu demokrasiyi özümsemiş, Millî kültürü geliştirici, düşünme ve algılama yeteneği ileri seviyeye ulaşmış, dış dünya ve yeni düşünce sistemine açık, bilim ve teknoloji üretimine yatkın insan gücünün yetiştirilmesini sağlayıcı bir politika izlenecektir. 8 yıllık zorunlu temel eğitimin yapılabilmesi için gerekli olan hukuksal düzenlemeler hızla tamamlanacaktır. Temel eğitimin teknolojik alt yapısına büyük önem vermemiz gerekmektedir. Hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan en ileri teknolojiyi ve dünyadaki uygulamaların en iyisini

Türkiye'ye getirmek kararındayız. Toplumsal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenmesine devam edilecek, bireysel faydanın nispeten büyük olduğu daha üst eğitim kademelerinde hizmetten yararlanan üst gelir grubunun hizmetin bedelini ödemesini sağlayıcı mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilecektir. Bu yapı, ödeme gücü olmayan öğrencilerin durumu dikkate alınarak etkili bir kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir. Eğitimde özel sektörün katkısını takdir ile karşılamaktayız. Yükseköğretimde rekabetçi bir yapı amaçlanmaktadır. Bu sebeple 2547 Sayılı Kanun'da yeni düzenlemeler yapılacaktır. 51. Hükümet olarak 49. ve 50. Hükümetler zamanında sinema ve tiyatro alanına verilen destek devam ettirilecektir. Kitap okunmasına ve yazımına teşvik edici çalışmalar yapılacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Çiller Hükümeti Programı).

II. Çiller Hükümeti sonrasında 30.10.1995-06.03.1996 tarihleri arasında görev yapan

III. Çiller Hükümeti kurulmuştur. Eğitim politikalarına ayrıca değinilmemiş olan hükümet programında genel bir ifade içerisinde yer verildiği görülmüştür:

Hükümetimiz, Güneydoğuda alt yapı ve sınai yatırımlarının aksama göstermeden devamlılık gösterebilmesi ve olanaklar içinde hızlandırılmasına; özellikle eğitim, sağlık ve tarım alanlarında hizmetlerin yaygınlaştırılmasına büyük önem vermektedir (TBMM Kütüphanesi, III. Çiller Hükümeti Programı).

II. Yılmaz Hükümeti

Başbakanlık görevini Mesut Yılmaz'ın üstlendiği II. Yılmaz Hükümeti 06.03.1996-28.06.1996 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikaları şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Eğitimde temel amaç Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, bilgi sahibi ve ilmi düşünceye sahip, tüm bireylere karşı saygılı ve hoşgörülü, milli, manevi ve ahlak değerlerinin benimsendiği, bireysel sorumluluk duygusu gelişmiş ve topluma karşı duyar sahibi, bilgi ve beceri düzeyi ileri teknoloji üretim sistemine yatkın, bilgi çağının gereksinimlerini sağlayabilecek yeteneklere sahip bireyler yetiştirmektir. Zorunlu eğitim en az 8 yıla çıkarılacaktır. Yükseköğretime geçişte yaşanan yığılmaları önlemek amacıyla ortaöğretim yeniden yapılandırılacaktır. Yükseköğretim yeniden yapılandırılacaktır. YÖK, yalnızca koordinasyonun sağlanmasından sorumlu bir yapıya dönüştürülecektir. Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilecektir. Vakıfların özel üniversiteler kurmasına ve özel sektörün okul açmasına yönelik teşvik çalışmaları yapılacaktır. Bu kesimin, eğitim araç ve gereçlerinin üretimi ile teknik yöntem ve teknolojilerinin

geliştirilmesi faaliyetlerinde daha etkin bir rol almasını teşvik edici çalışmalar yapılacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Yılmaz Hükümeti Programı).

Özel üniversitelerin kurulabilmesi için gerekli olan yasal düzenlemeler yapılacaktır. Bilim ve teknoloji alanlarında öncelikli olarak ABD ve Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası iş birliklerine önem verilecektir. Yaygın eğitim çalışmaları, vatandaşların ve özellikle kadınların meslek edinebilmeleri ve beceri ile yeteneklerini geliştirebilmeleri amacı ile yeniden düzenlemeye alınacaktır. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre çeşitli meslek dallarında eğitim görebilmeleri için ilköğretimin ikinci bölümünden (din, teknik, sanat gibi alanlarda) başlamak ve ortaöğretimde çoğaltmak üzere yönlendirme sistemine işlerlik kazandıracaktır. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın Millî kültürlerini korumaları, vatandaşlarımızın çocuklarının yaşadıkları ülkenin eğitim imkânlarından yararlanmalarını ve Türkiye'ye dönüşlerinde Türk Eğitim sistemine ve toplumuna alışmalarını kolaylaştırıcı önlemler alınacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Yılmaz Hükümeti Programı).

Erbakan Hükümeti

II. Yılmaz Hükümeti sonrasında Başbakanlık görevini Necmettin Erbakan'ın üstlendiği Erbakan Hükümeti kurulmuş ve 28.06.1996-30.06.1997 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikaları şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Eğitimde temel amaç Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, bilgi sahibi ve ilmi düşünceye sahip, tüm bireylere karşı saygılı ve hoşgörülü, milli, manevi ve ahlak değerlerinin benimsendiği, bireysel sorumluluk duygusu gelişmiş ve topluma karşı duyar sahibi, bilgi ve beceri düzeyi ileri teknoloji üretim sistemine yatkın, bilgi çağının gereksinimlerini sağlayabilecek yeteneklere sahip bireyler yetiştirmektir. Zorunlu eğitim 8 yıl olacaktır. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri için, ilköğretimin ikinci kademesinde yönlendirme sistemine işlerlik kazandırılacaktır. Özel üniversitelerin kurulabilmesi için gerekli olan yasal düzenlemeler yapılacaktır. Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilecektir. Yükseköğretim yeniden yapılandırılacaktır. YÖK, yalnızca koordinasyonun sağlanmasından sorumlu bir yapıya dönüştürülecektir. Yaygın eğitim çalışmaları, vatandaşların ve özellikle kadınların meslek edinebilmeleri ve beceri ile yeteneklerini geliştirebilmeleri amacı ile yeniden düzenlemeye alınacaktır. Ortaöğretim programları yükseköğretime, mesleki teknik eğitime ve hayata yönlendirecek şekilde yeniden düzenlenecek, bu bağlamda Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü yetiştirmek için istihdama yönelik meslek

edindirici ve mesleki gelişmeyi sağlayıcı çıraklık ve mesleki teknik eğitime önem, öncelik ve ağırlık verilecektir (TBMM Kütüphanesi, Erbakan Hükümeti Programı).

3.5.3. 1980-1997 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasına Liberal Yaklaşım

1980’li yıllar Türkiye’de tüm alanlarda bir değişim rüzgarının gözlendiği yıllar olmuştur. Bu değişim rüzgarından eğitim politikalarının da etkilenmiş olduğu hükümet programları içerisinde belirtilen ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu yıllarda başlayan süreçte eğitimde kısmi olarak kamusal ağırlığın azalmasına sebep olacak olan eğitimde özelleşme çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Okul öncesi eğitim dahil olmak üzere ilk, orta, lise ve üniversitede hızla özel eğitim kurumlarının artışı söz konusu olmuştur. Eğitim alanına sirayet eden bu değişimde dünyada hız kazanan neo-liberal politikaların etkisi de göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin hükümet programları da okunduğunda yer alan eğitim politikaları kazanma, rekabet ve bireycilik temelli olmuştur (Özsoy, 2019: 5).

Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal’a göre, “21. yüzyıl ileri teknoloji ve bilgi çağı” olarak nitelendirilmiştir. Özal’a göre, değişim bireyin kendisinden başlayacak bir süreç olarak nitelendirilmiş ve Türkiye’nin hedefinin binlerce insanın çalıştığı tesisler inşa etmek değil bilgi çağından geri kalmayan birey yetiştirme olmalıdır vurgusunu yapmış ve belirtmiştir. Eğitim, sağlık ve ileri teknoloji alanları ise üzerinde önemli durulacak olan üç temel saha olarak belirlenmiş ve politikaların bu yönde oluşturulacağına dair işaretler verilmiştir (Aktaran; Ayaz, 2015: 328).

ANAP’ın girdiği ilk seçim beyannamesinde eğitim politikalarının nasıl olacağına yönelik işaretleri görebilmemiz mümkündür. Seçim beyannamesi 6. madde içerisinde eğitim politikası olarak şu ifadeler yer almıştır: *“Yüksek ahlak sahibi, dengeli bir nesil yetiştirilebilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu görürüz”* ifadeleri dikkat çekmiştir (Ayaz, 2015: 330).

Yine Anavatan Partisi’nin beyannamesinde 21. maddede eğitim politikası olarak, *“Eğitim ve öğretim devletin başlıca görevleri arasındadır. Ancak devletin koyacağı kaideler içerisinde fertlerin ve özel kuruluşların da eğitim ve öğretim hizmetleri yapabilmeleri*

sağlanmalıdır” ifadelerinin yer alması eğitim alanında özel iştiraklerinde desteklenmesine yönelik politikaların var olacağını göstermiştir (Ayaz, 2015: 330).

Yukarıda değindiğimiz ANAP beyannamesinin 21. maddesi ışığında baktığımızda bu dönem bir anlamda eğitimin Türkiye’de ticari bir sektör haline dönüşmesine sebebiyet verebilecek bir yaklaşımında hayata geçtiği bir dönem olarak görülebilir. Çünkü gelecek yıllarda eğitim veren kurum ve kuruluş sayısının artmasına rağmen eğitimde niteliksiz ve birbirine karışmış bir süreç karşımıza çıkacaktır. Bu durumun bir sonucu olarak karşımıza toplumun memnuniyetsizliği ve öğrencilerin başarısızlığı çıkacaktır. Bu durumu sonraki dönemlerde analiz etmiş olacağız.

Bu dönemde eğitim politikalarında gösterilen bu yaklaşımlar aynı zamanda dünyada yükselişe geçen neo-liberal politikaların Türkiye’ye yansması şeklinde de nitelendirilebilir. 1970’li yıllarda refah devleti anlayışından kaynaklı görülen krizler neticesinde klasik liberal yaklaşımlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Türkiye’de eğitim politikalarının özel teşebbüs olgusuna vurgu yapması ve devletin sınırlı bir faaliyet göstererek tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi eğitim-öğretim faaliyetlerinde de özel iştiraklerin yer alması şeklinde nitelendirebiliriz (Ayaz, 2015: 330).

Bu dönemde bu duruma en güzel örnek olarak özel üniversitelerin ilk kez Özal döneminde kurulmuş olmasını eğitim politikalarında liberal yaklaşımın Türkiye’ye yansması şeklinde yorumlayabiliriz. Özal’ın eğitim politikalarında dikkat çeken bir unsurda liberal ve özgür düşünce sahibi bireylerin yetiştirilerek, gelecekte ülke yönetiminde bu bireylerin söz sahibi olabilmelerinin hedeflenmesidir. Bu hedefin koyulmasındaki sebep ülkenin gelişim gösterebilmesi için bilgi sahibi, ufku ileriye görebilen, özgür ve demokratik bireylerin yetiştirilmesi gerekliliğine olan inanç olmuştur. Özal bu özelliklere sahip bireylerin ise ancak eğitim yolu ile yetiştirilebileceğini düşünmüştür (Ayaz, 2015: 330).

Anavatan Partisi Tüzüğü’nün 2. madde 4. fıkrasında Özal ve partisinin temel eğitim politikasının açıklandığı görülmektedir: “Atatürk’ün ‘muasır medeniyet seviyesine erişmek ve onu aşmak’ idealine yeni bir çağ açmak hedefiyle bağlanan siyasi bir partidir” ifadesi yer almıştır. Burada ayrıca partinin eğitimde ve birey tipinde nasıl bir çalışma içinde olacağına dair de atıf görülmektedir. Bu dönemde eğitim sisteminde planlanan bir diğer değişimde mesleki liseler aracılığı ile Türkiye’de ara kalifiyeli-nitelikli eleman yetiştirilebilmesinin sağlanmasına yönelik olmuştur (Ayaz, 2015: 330).

Bu durum Özal döneminde gerçekleştirilen Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 1985 ve 1989 yılları arasında da yer bulmuştur. “Örgün ve yaygın mesleki ve teknik liselerin genel liselere tercih edileceği, böylece yükseköğretim önündeki yığılmaları eriteceği, ihtiyaç duyulan kalifiyeli insan gücünün yetiştirileceği, kişilerin en kısa yoldan çalışma hayatına atılabileceği” sistem ifade edilmiştir. Bu görüş 1990 ve 1994 yılları arasındaki Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer almıştır (Ayaz, 2015: 330-331).

Özal dönemi eğitim politikalarında politikaların belirlenme süreçleri içerisinde farklı aktörlerinde görüşlerinin alındığı görülmektedir. Bu durumu eğitim politikalarının Türkiye’de bir yönetim yaklaşımı çerçevesi içerisinde de ele alındığını göstermektedir. Eğitim-öğretim ile ilgili sorunlara ilişkin yaklaşımlar bu sorunların ilgilendirdiği tüm aktörlerin politika belirleme süreçleri içerisinde görüşlerinin alınarak var olmaları eğitim politikalarında bir yönetimi ortaya çıkarmıştır (Ayaz, 2015: 331).

Bu durumun en somut örneği 12. ve 13. Milli Eğitim Şuralarının konuyla ilgili farklı aktörlerinde katılımıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Şuralarda Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatları, YÖK Başkanı ve üyeleri, farklı üniversiteler içerisinden akademisyenler, okul idarecileri, öğretmenler ve sivil toplum kuruluşları katılmıştır (Ayaz, 2015: 331).

Bu durum bir yönetim çalışmasının Türkiye’nin milli eğitim politikasında oluştuğunun göstergesi olmuştur.

Devlet eliyle yeni üniversite kurulma çabaları sürerken aynı zamanda özel sektör aracılığı yüksek öğrenim alanında vakıflar aracılığı ile yeni üniversitelerin açılması yolu açılmıştır. Bu dönemden önce Türkiye’de 27 olan devlet üniversitesi sayısı dönemin sonuna gelindiğinde 51’e yükselmiştir. Anadolu ve Fen liselerinin yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetler hız kazanmıştır. Tüm şehirlere başarılı öğrencilerin öğrenim gördüğü Anadolu ve fen liselerinin kurulması amaçlanmıştır. Gebze Teknoloji Enstitüsü ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü gibi enstitüler açılmıştır. Türkiye’de ilk İmam Hatip Lisesi 1985 yılında açılmış bu dönemde ise İmam-Hatip Liseleri okul sayısı olarak artış göstermemiş fakat okul içi şube sayısı arttırılmış böylelikle öğrenci sayısı artmıştır (Ayaz, 2015: 333).

Türkiye 20 Ekim 1991 tarihinde genel seçime gitmiştir. Genel seçimin sonunda Süleyman Demirel başkanlığındaki Doğru Yol Partisi 178 milletvekili parlamentoya sokarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Anavatan Partisi ise geçmişe oranla seçimlerden güç kaybederek çıkmış durumdaydı. Doğru Yol Partisi’nin birinci olarak çıktığı bu seçimde ANAP,

SHP, RP ve DSP’de parlamentoya girmeyi başaran diğer siyasi partiler arasındaydı. Böylelikle 1980 askeri darbesinden sonra geçiş hükümetlerinin sona ermesi ve ilk seçimle tek başına iktidara gelmiş olan Anavatan Partisi’nin sekiz yıllık süren iktidarı son bulmuş oluyor, Türkiye’de ilk defa bu dönemde sağ ve sol partiler arasında bir hükümet kurulmuş oluyordu (Gülmez, 2014: 61).

Doğru Yol Partisi’nin birinci olarak seçimden çıkması sonucunda Süleyman Demirel tarafından kurulan VII. Demirel Hükümeti programında eğitim ile ilgili olarak *“zorunlu eğitim 8 yıl olacaktır”* ifadesine yer verilmiş ve bu ifade hükümet programları içerisinde ilk defa yer almıştır. Ayrıca *“kişiliği oluşmuş nitelikli bireyler yetiştirmek amaçtır. Eğitim politikasının esasları; laik, evrensel, cumhuriyetçi, yaratıcı, milli kültürü ilerletici, özgür düşünceye dayalı olmasıdır. Temel eğitim kademesinden yükseköğrenim kademesine kadar olan eğitim süreçleri bir bütünlük içerisinde olacaktır. Her kademenin sonunda süreci tamamlayan birey tamamlamış olduğu kademe sonucunda hayata katılabilir nitelikte olacaktır. Ortaöğretimde sadeleştirilme ve birlik sağlanacaktır”* ifadelerine yer verilmiş eğitimin laik ve cumhuriyetçi yönüne yeni iktidar sahibi olan DYP’nin de yer verdiği görülmüştür.

Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı olması ve Tansu Çiller’in DYP’nin başına geçmesiyle başlayan süreçte kurulan I, II ve III. Çiller Hükümeti programlarında milli eğitim politikasına yönelik benzer ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Yine Çiller Hükümetleri sonrasında kurulan II. Yılmaz ve Erbakan Hükümetleri döneminde de benzer ifadelere yer verilmekle birlikte ileride tartışmalara yol açacak olan *“zorunlu eğitim 8 yıl olacaktır”* ifadesine bu hükümet programlarında da yer verildiği görülmektedir.

Ayrıca II. Yılmaz Hükümeti programında ifade edilen, *“bilim ve teknoloji alanlarında öncelikli olarak ABD ve Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası iş birliklerine önem verilecektir”* ifadesi eğitim politikalarında oluşan uluslararası etkinlikleri örnekler niteliktedir.

3.6. 28 Şubat 1997 Muhtırası Sürecinde Milli Eğitim Politikası (1997-2002)

Türkiye’de 1990’lı yılların ikinci dönemine girildiğinde toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamda birtakım gelişmeler yaşanmış bunun sonucunda 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan MGK’da birtakım kararlar alınmış ve bunlar kamuoyuna bir bildiri şeklinde duyurulmuştur. Bu

toplantı ve açıklanan bildiri ile başlayan süreç ise Türkiye'nin siyasi tarihinde "28 Şubat Süreci" olarak nitelendirilmiştir (Gülmez, 2014: 284).

Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı kararına ek-a (Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler) başlığı altında yayınlamış olduğu bildirinin 2, 3, ve 4. maddeleri doğrudan eğitim ile ilgilidir. Bu maddelerde eğitim ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:

2. Madde: Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetki sahibi organları tarafından kontrol altına alınmalı ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmelidir. 3. Madde: Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunmaları bakımından; a) 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurtda uygulamaya konulmalı. b) Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve denetiminde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. 4. Madde: Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır (Öcal, 2009: 20).

1996 yılında Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi arasında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet 28 Şubat 1997'de askerın müdahalesi ile tasfiye edilmiştir. Bu tasfiyenin sebebi olarak ise, yukarıda vermiş olduğumuz bildiri maddelerinde görüleceği üzere, rejime karşı birtakım faaliyetler, laiklik ilkesinden sapma yöneliminin ortaya çıkışı ve irticai faaliyetlere karşı tedbir alınması gerekliliği gösterilmiştir. Tüm bu süreç doğrultusunda eğitimin durumu da gündeme gelmiş ve Türkiye'de tartışmalı konuların başına yerleşmiştir.

3.6.1. 1997-2002 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

III. Yılmaz Hükümeti

Başbakanlık görevini Mesut Yılmaz'ın üstlendiği Türkiye Cumhuriyeti'nin 55. Hükümeti olan III. Yılmaz Hükümeti 30.06.1997-11.01.1999 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarında yapılacak olan çalışmalar ve izlenecek yol şu ifadeler ile yer bulmuştur:

Çağımızda bilgi toplumu seviyesine ulaşamamış ulusların yaşamlarını sürdürme ve uluslararası alanda rekabet edebilme şansları oldukça zayıflamıştır. Bu anlayışla, Türkiye'nin geleceğinin güvencesi ve çağdaşlaşmanın öncüsü olan gençlerin eğitimde fırsat eşitliği değil, olanak eşitliği de sağlanacaktır. Eğitim alanının bütün kademelerinde, Atatürk İlke ve İnkılaplarını özümsemiş, milli, manevi ve ahlaki değerleri benimsemiş, bilimsel düşünceye elverişli ve bilgi çağının gereksinimlerini yerine getirebilecek bilgi ve beceriler ile donanmış bireyler yetiştirmek temel amaçtır. Anayasanın 24. Maddesinde din ve ahlak eğitimi ve öğretiminin devlet gözetimi ve denetimi altında verilmesi öngörülmüştür. İlköğretim ve ortaöğretimde zorunlu olan din kültürü ve ahlak öğretimine devam edilecektir. Bu kademeler dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak bireylerin kendi isteklerine bağlı olacak, küçüklerin ise kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olacaktır. İsteğe bağlı olan Kur'an kurslarından ve hafızlık eğitiminden ise Diyanet İşleri Başkanlığı sorumludur (TBMM Kütüphanesi, III. Yılmaz Hükümeti Programı).

Sekiz yıllık zorunlu ilköğretim, kesintisiz olarak uygulanacaktır. Sekiz yıllık ilköğretime (temel eğitim) geçilirken, gerek mesleki ve teknik liseler bünyesindeki ortaokullara halen devam etmekte olan çocuklarla, çıraklık eğitimi gören çocukların kazanılmış hakları muhafaza edilecektir. Ortaöğretim kademesinde mesleki teknik ve beceri kazandıran öğretim sistemine önem verilecektir. Uygulanabilir bir plan çerçevesinde tüm kademelerdeki okullar çağdaş eğitim araçları ile donatılacaktır. Özellikle bilgisayar destekli eğitim yaygınlaştırılacaktır. Gençlerin ve kadınların meslek edinebilmeleri, el becerilerini geliştirerek üretime yönelmeleri, okuma ve yazma bilmeyenlere eğitim fırsatı sağlanacaktır. Geleceğin bilgi toplumuna ulaşabilmek için genç nüfusun bilim ve teknolojiye daha fazla ilgi duymasını sağlayacak, genç nüfusun bilime, bilim adamı, araştırmacı olmaya teşvik edici önlemleri almaya ve bu şartları yaratmaya hız verilecektir. Her alandaki okullar, uygulanabilir bir plan içerisinde çağdaş eğitim araçları ile buluşturulacak özellikle öğrenme ve öğretme sürecini geliştiren ve zenginleştiren bilgisayar kapsamlı eğitim programı yaygınlaştırılacaktır. Gençlerin ve yetişkinlerin çağdaş yöntemlerle bilimsel araştırmalarda bulunmalarına ve araştırma verilerini değerlendirmelerine olanak sağlamak amacıyla kamu ve özel kurum ve kuruluşların Bilim Merkezleri kurmaları teşvik edilecek. Özürlü bireylerin eğitim ve öğretim olanaklarının çağdaş ülkeler seviyesine taşınabilmesi için gereken düzenlemeler yapılacaktır. Özürlü bireylere mesleki eğitim verecek merkezlerin kurulması sağlanacaktır. Günlük ekonomik ve sosyal yaşama aktif katılabilmelerine zemin hazırlanacaktır (TBMM Kütüphanesi, III. Yılmaz Hükümeti Programı).

Eğitimin her kademesinde öğretmen açığının kapatılması ve öğretmenliğin bir meslek olarak özendirilmesi için çalışmalar yapılacaktır. Üniversitelerde eğitim seviyesinin uluslararası standartlara ulaşması hedeflenmektedir. Öğretim üyesi açıklıklarının kapatılması için hızla önlemler alınacaktır. Üniversitelerin kaynak ihtiyaçlarının karşılanmasında gerekli tedbirler alınacaktır. Üniversitelerin ve araştırma-geliştirme kurumlarının, uluslararası ve ulusal düzeyde, bilgi kaynaklarına elektronik ortamda ve hızla erişebilmelerini sağlayacak; bir yandan öğretimle araştırmanın bütünleşmesini bir yandan da ortak araştırmayı destekleyecek Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin hızla tamamlanabilmesi için her türlü destek sağlanacaktır. Çağdaş eğitim ve iletişim teknolojisi etkin bir şekilde değerlendirilecektir. Açık öğretim sisteminde kalitenin yükseltilmesi sağlanacaktır. Açık öğretim ile örgün öğretim sistemi arasında ilişki kurulacaktır. Üniversiteler tam bir özgürlüğe kavuşturulacaktır. Öğrencilerin üniversite yönetiminde temsiline olanak sağlanacaktır. YÖK üniversiteler arası eşgüdüm kurumuna dönüştürülecek. Üniversiteler ile sanayi arasında iş birliği yapılmasına ve geliştirilmesine teşvik edilecektir. Üniversitelerin kendi oluşturdukları mali olanakları kullanmaları kolaylaştırılacaktır. Eğitimin tüm kademelerinde yurt olanaklarının artırılmasına önem verilecektir (TBMM Kütüphanesi, III. Yılmaz Hükümeti Programı).

IV. Ecevit Hükümeti

IV. Ecevit Hükümeti Başbakanlık görevini üstlenen Bülent Ecevit tarafından kurulmuş ve 11.01.1999-28.05.1999 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Sekiz yıllık kesintisiz ve zorunlu ilköğretim uygulamaları alanında bir buçuk yılda büyük mesafe alınmıştır. Bu süre içinde, yalnız ilköğretimde değil, eğitimle ilgili birikmiş birçok sorunun çözümü yolunda da çok önemli gelişmeler sağlanmıştır. Hükümet bu gelişmeleri kesin kararlılıkla sürdürecektir. Okul yapımı yatırımları, o arada, özellikle, başlamış bulunan yatılı ilköğretim bölge okulları ile pansiyonlu ilköğretim okullarının tamamlanması çalışmaları hızlandırılacaktır. Özürlü yurttaşlarımızın ve yetişkinlerin eğitimine büyük önem verilecektir (TBMM Kütüphanesi, IV. Ecevit Hükümeti Programı).

V. Ecevit Hükümeti

V. Ecevit Hükümeti Başbakanlık görevini üstlenen Bülent Ecevit tarafından kurulmuş ve 28.05.1999-18.11.2002 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Eğitime ve gençliğe yapılan yatırım, ülkenin geleceğine ilişkin yapılan bir yatırımdır. Türkiye eğitim kapsamında atılımlarını ve yatırımlarını kararlı bir şekilde devam ettirecektir. Sekiz yıllık kesintisiz ve zorunlu ilköğretim uygulaması sürdürülecektir. Kaynaştırmalı eğitim sisteminden faydalanamayan engelli çocuklarımıza yönelik temel eğitim kurumlarının sayısı hızla çoğaltılacaktır. Engelli gençlerimizin de üretken beceri kazanabilmeleri için meslekî-teknik eğitim olanaklarının bu gençlere de ulaşmasına özel bir önem verilecektir. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu nitelikli ve rekabet gücünü artıran işgücünün yetiştirilmesi amacıyla, üniversite eğitimi ve meslekî-teknik eğitim üzerine yeniden değerlendirme yapılacaktır. Meslekî ve teknik eğitime ilgi duyulması sağlanacak. Lise aşamasında meslekî-teknik eğitim bölümlerinin, kendi alanlarında üniversite ön lisans programlarına sınavsız geçiş yapabilmeleri için gereken planlamalar yapılacaktır. Üniversite sınavlarının tamamıyla kaldırılabilmesi için öğretim üyesi ihtiyacının karşılanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu çerçevede, açık yüksek öğretimle örgün üniversiteler arasında işlevsel bağlantı kurularak ve çağdaş bilgi ve eğitim teknolojisi yaygınlaştırılarak açık öğretimin niteliği en verimli hale getirilecektir. Eğitim kurumlarında ideolojik ayrışmalara ve çatışmalara fırsat verilmemesi amacıyla çalışmalar yapılacaktır. İlk, orta ve yüksek öğretimde, çağdaş iletişim ve bilgi teknolojileri en geniş ölçüde değerlendirilerek ve öğrenci yurtları hızla çoğaltılarak, eğitimde fırsat eşitliği yakalanacaktır. Özel okulların ücretlerinin adaletli bir ücret düzeni içerisinde olmasına çalışılacaktır (TBMM Kütüphanesi, V. Ecevit Hükümeti Programı).

Yetişkin bireylerin tüm alanlarda öğrenimlerini geliştirebilmeleri ve üretim becerilerini arttırabilmeleri için gerekli imkanlar sağlanacaktır. İlköğretim beşinci sınıfını bitirmiş öğrencilerin, kanuni temsilcilerinin istemesi durumunda, Diyanet İşleri Başkanlığınca yaz tatilinde açılan ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetimine bağlı olan Kuran kurslarına devam etmelerine imkân verici bir düzenleme yapılacaktır (Üçler, 2006: 261-262).

3.6.2. 1997-2002 Yılları Muhtıra Sonrasında Milli Eğitim Politikası

Türkiye’de 1990 yılı sonrasında (ekonomik, teknolojik gelişmeler vb.) IMF ve Dünya Bankası gibi küresel (uluslararası veya ulusüstü) kurumlar eğitim politikasının oluşturulmasında etkin rol almaya başlamıştır. Bu dönemlerde Türkiye’ye yapısal uyum politikaları adı altında birtakım politikalar tavsiye edilmiştir. Bunlara örnek olarak; “*devletin küçülmesi yani özelleştirme çalışmaları, kamusal harcamaların sınırlandırılması, ticaretin*

liberalleştirilmesi vb.” tavsiyeler gösterilebilir. Yapısal uyum politikaları Türkiye’de eğitimi de içerisine almıştır (Yıldırım, 2012: 19).

Tavsiye edilen bu yapısal uyum politikalarının eğitim bakımından yönelimi üniversite eğitimi üzerinden olmuştur. Bu politikalara göre, üniversite eğitiminin kişisel getirisinin toplumsal getirisinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmış üniversite eğitimi alan kesimin bu eğitim bedelini ödemesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca küresel aktörler, Türkiye’de hükümetlerin yatırıma yönelik yapmış oldukları müdahalelerin olumlu sonuç vermediğini iddia etmişlerdir. Yine bu aktörler, kamu kaynaklarının eğitim talebini karşılamaya yetmediğini vurgulamışlardır. Eğitimde özel sektör payının artırılmasını vurgulamışlar ve devlet politikalarının bu değerlendirmeler kapsamında oluşturulmasını istemişlerdir (Yıldırım, 2012: 19).

Bu kapsamda, 1990 ve 1999 yılları arasında Dünya Bankası’nın kredili bir şekilde vermiş olduğu 177,2 milyon dolarlık destek ile “Milli Eğitimi Geliştirme Projesi” hayata geçirilmiştir. Bu projenin hedefi eğitimin ilk ve orta kademesinde kaliteyi yükseltmek olarak ifade edilmiştir. Bununla beraber, okulöncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim ile mesleki ortaöğretimde projeye dahil edilmiştir (Yıldırım, 2012: 19).

Türk Silahlı Kuvvetleri 28 Şubat süreci olarak ifade edilen dönemde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu değerlerinin ve laik yapısının birtakım olumsuz faaliyetlere maruz kaldığına işaret etmiş ve bu durumun oluşumunun nedenleri arasında Refah Partisi’nin eylemlerini işaret etmiştir. Bu bağlamda 28 Şubat 1997 tarihli MGK bildirisi bu olumsuzluklara bir karşı çıkış olarak nitelendirilmiştir. Eğitim de bu gelişmelerden en çok etkilenen alanlar arasında yerini almıştır.

Bu kapsamda 4306 sayılı ve 16 Ağustos 1997 tarihli “*Sekiz Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Kanunu*” Türkiye’de eğitim sistemini yeniden düzenlemiştir. Bu kanun ile 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun dokuzuncu maddesi ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun yirmi üçüncü maddesi değiştirilerek ilköğretim kesintisiz olarak sekiz yıla yükseltilmiştir. Bu madde şu şekilde ifade edilmiştir; “*İlköğretim sekiz yıllık okullardan oluşur ve bu okullarda kesintisiz eğitim faaliyeti yapılır ve sekiz yılı bitiren öğrencilere ilköğretim diploması verilir*” (Yıldırım, 2012: 19).

28 Şubat sürecinde TSK’nın baskısı sonucunda Refah-Yol Hükümeti Başbakanı Necmettin Erbakan görevinden ayrılmıştır. Böylece bu hükümet düşmüş ve yeni hükümet

Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Başbakanlık görevini üstlenmesiyle kurulmuştur. Bu hükümetin eğitim alanında ilk uygulaması 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin uygulanmasına yönelik olmuştur. Bu çalışmaya hükümet programı içerisinde de değinildiği ayrıca gözükmektedir. Bu duruma bağlı bir diğer uygulamada İmam-Hatip Liselerinin orta kademelerinin kapatılması olmuştur (Gülmez, 2014: 352-353).

Milli eğitim politikaları açısından bu dönem içerisinde en dikkat çeken uygulama 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması olmuştur. Bu uygulama eğitim alanında birçok bileşeni de ayrıca etkilemiştir (İmam-Hatip Liselerinin durumu vb.). Bu uygulamanın MGK bildirisi sonrasında düşen hükümetin yerine gelen ilk hükümet tarafından öncelikli olarak ele alınması da eğitim politikalarında farklı aktörlerin etkisini gösteren bir diğer dönemsel örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. III. Yılmaz Hükümeti ardından kurulan IV. ve V. Ecevit Hükümeti programlarında da eğitim politikaları bağlamında “8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime devam edilecektir” ifadesine yer verildiği görülmektedir.

Yukarıda değinmiş olduğumuz dönemin üç hükümet programında eğitim ile ilgili olarak benzer politikalar göze çarpmaktadır. Yine bu dönemde eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, mesleki ve teknik eğitime önem verilmesi, engelli vatandaşların eğitim alabilmesine yönelik çalışmaların ifade edilmesi benzer politikaların örneklerini göstermektedir.

3.7. AKP Hükümetleri Döneminde Milli Eğitim Politikası (2002-2018)

2002 yılına kadar geline süreç içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda bu yana göreve gelen hükümetlerin çoğunluğunun milli eğitim politikalarına gerek parti gerekse hükümet programları içerisinde yer verdikleri görülmektedir.

Özellikle çok partili hayata geçiş süreciyle iş başına gelen hükümetlerin programlarından itibaren eğitim politikaları birbirine benzer nitelikli söylemlerle hükümet programları içerisinde yer almıştır. Bu süreç içerisindeki hükümet programları okunduğunda yer verilen eğitim politikalarının büyük değişimler geçirmediği kısmi değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir.

Değişen toplum yapıları 21. yüzyılın karakteristik bir özelliği olmuştur. 21. yüzyıl içerisinde kültürel ve dilsel çeşitlilik artış göstermiş bununla beraber uluslararası ilişkiler, bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilme, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve geniş kesimlerin demokratik haklardan faydalanamaması gibi değerler ve problemler ön plana çıkmıştır. Ayrıca

kişisel, sosyal ve coğrafi sınırların kalkması ile beraber çağdaş anlayışlar ve bu anlayışların uygulanması gerekliliği, kapsamlı ve çok kültürlü yurttaşlık anlayışının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Tüm bu etkenler ışığında eğitimin ve eğitim sistemlerinin de değişimleri gündeme gelmiştir (Tutkun, 2010: 1001).

3.7.1. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi

Türkiye’de 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimler sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidara gelmiştir.

Bu dönem eğitimde milliyetçiliğin ve muhafazakârlığın yoğunluk kazandığı bir süreç olarak nitelendirilmiştir. Eğitim alanında küresel dünyaya uyumlu, piyasa koşullarının gerektirdiği rekabetçi, bireysel, donanım sahibi, hırslı birey tipi yetiştirilmesi temel hedefler arasında ifade edilmiştir (Özsoy, 2013: 6).

Ayrıca Türkiye’nin uzun yıllardan beri sürdürmüş olduğu Avrupa Birliği ile bütünleşme çalışmaları bu dönemde de devam etmiştir. 1999 yılında AB tarafından aday ülke statüsüne kabul edilen Türkiye, 2005 yılında tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Bu bağlamda eğitim alanı da bu gelişmelerden etkilenmiş ve eğitimde AB ile olan yapısal uyuma önem verilmeye başlanmıştır (Yıldırım, 2012: 20).

Bu dönemde Avrupa Birliği, 2002 ve 2007 yılları arasında Türkiye’de eğitim kapsamında “Temel Eğitime Destek Programı” projesine 100 milyon Avro hibe desteği vermiştir. Bu projenin hedefi, eğitim ile tanışmayan kız çocuklarını, yetişkinleri ve risk altında bulunan çocukları eğitime kazandırmak olarak ifade edilmiştir (Yıldırım, 2012: 21).

AB ile eğitim alanında yaşanan bu ilişkiler ilk bölümde de değinmiş olduğumuz eğitimin uluslararası etkilerine örnek verilebilir. Eğitim küreselleşme süreci ile beraber dünyada olduğu gibi Türkiye’de de uluslararası aktörlerden daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Bu duruma 21. yüzyılın teknolojik gelişmeleri de katkı sunmuştur.

Bu dönemin hükümet programlarında yer alan ifadeler doğrultusunda bakıldığında, milli eğitim çalışmalarına yönelik yapılan faaliyetlerde ağırlıklı olarak sayısal veriler üzerinde durulduğu görülecektir.

3.7.2. 2002-2018 Dönemi Hükümet Programlarında Milli Eğitim Politikası

Gül Hükümeti

2002 yılı genel seçimlerinin ardından iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, Başbakanlık görevini Abdullah Gül'ün üstlenmiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin 58. Hükümetini kurmuştur. Bu hükümet 18.01.2002-14.03.2003 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına yönelik olarak yapılacak uygulamalar ve izlenecek yol şu ifadeler ile belirtilmiştir:

Hükümetimiz, bir taraftan bizi “biz” yapmış olan kültürel değerlerin ve zenginliğin muhafazası, geliştirilmesi ve ileride gelecek olan kuşaklara iletilebilmesi, diğer taraftan kültürel yozlaşmanın önüne geçilebilmesini temel bir politika olarak belirlemiştir. Yaşadığımız problemlerin önemli bir bölümünün kaynağı ve bu problemlere ilişkin çözüm eğitimde saklıdır. Hükümetimin eğitimde temel hedefi, büyük önder ATATÜRK'ün özdeyişinde yer almış olan “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmektir.” Bu amaçla; Tüm alanlarda olduğu gibi Türk Millî Eğitim sisteminde de insanı merkeze alan bir anlayışa geçmek üzere, halkın ihtiyaçlarına ve çağdaş uygarlık ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırma yapılacaktır. Çağdaş ve demokratik Millî eğitim reformumuzun hedefi, evrensel standartlara uyumlu bir yapılanma içinde, özgür düşünebilen ve bağımsız kararlar verebilen, yeniliklere açık, özgüven sahibi, yaşama olumlu bakan, problemleri çözebilme, iletişim ve organizasyon becerisi gelişmiş, bilim ve teknoloji alanlarında üretim yapabilen, içinde yaşam sürmüş olduğu toplumun değerlerine duyarlı kişilerin yetişmesine uygun koşulların ve imkanların üretilerek topluma sunulmasıdır (TBMM Kütüphanesi, Gül Hükümeti Programı).

Türkiye’de kaliteli bir eğitim yapılabilmesi için; Dünyada yönetim anlayışında gündeme gelen değişime eş olarak, eğitim politikalarının belirlenmesinde ve hizmet çalışmalarında yerel idareler, özel iştirakler ve sivil toplum kuruluşlarının karar almaları ve katılımları sağlanacak; eğitimde yönetişimci, demokratik bir anlayış ile hareket edilecektir. Önyargılı ve ezberciliğe dayalı bir eğitim sisteminden vazgeçilecektir. Eğitim ve öğretim çalışmalarında evrensel değerler esas alınacak, insan merkezli demokratik ve çağdaş bir bakış açısı benimsenecektir. Çağdaş eğitim yöntemleri ve teknolojileri yakından takip edilecek, özellikle öğrencilerin bilgisayar ve diğer teknolojik araçları kullanma yeteneğine sahip olması için özel bir önem verilecektir. Yaygın ve örgün eğitim sisteminin her bölümünde e-eğitim yürürlüğe konulacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı, eğitim hizmetlerinin verimli bir koordinasyon sahibi olabilmesine imkan verecek bir şekilde yeniden yapılandırılmaya tabi tutulacak; üst

bölümlerde toplanan görevliler, aşağıdaki birimlere ve yerel birimlere eşit olarak dağıtılacak ve yerel yönetimlerin eğitim üzerindeki görevi genişletilecektir (TBMM Kütüphanesi, Gül Hükümeti Programı).

Kuşkusuz kültürümüzün en değerli taşıyıcı unsuru güzel Türkçemizdir. Türkçe'nin sağlıklı bir alanda gelişmesi, çalışması ve gelecek olan kuşaklara daha zengin bir dil olarak iletilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Türk Dil Kurumu, Üniversiteler ve diğer ilgili aktörler ile gerçekleştirilecek iş birliği sayesinde Türk diline gereken önemin verilmesi sağlanacaktır. Yurt dışında yaşamını devam ettiren vatandaşlarımızın ve çocuklarının bir taraftan kendi kültürleri ile bağlarını sürdürecektir, diğer taraftan yaşamış oldukları ortama uyum gösterebilmelerine yardımcı olacak uygulamaların geliştirilmesi sağlanacaktır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi bakımından ve sağlıklı bir neslin yetiştirilebilmesi amacıyla yoksulluk sınırı altında bulunan ailelerin çocuklarına eğitim yardımları yapılacaktır (TBMM Kütüphanesi, Gül Hükümeti Programı).

I. Erdoğan Hükümeti

Gül Hükümeti sonrasında Başbakanlık görevini üstlenen Recep Tayyip Erdoğan tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin 59. Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet 14.03.2003-29.08.2007 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

Hükümetimizin eğitime bakışı, tüm alanlarda yapılacak olan kalkınmanın en önemli unsuru olarak eğitim görülmektedir. Beşeri sermaye unsurlarını etkin bir biçimde kullanamayan toplumlar, rekabet etme olanaklarını kaybederler. Eğitim konusunda oluşacak eksiklikler diğer alanlarda kazanılacak olan üstünlükler ile giderilemez. Eğitim alanında yakalanılacak olan üstünlük diğer tüm alanlara yansır ve o alanlarda da üstünlük sağlanmasını sağlar. Hükümetimiz eğitim alanına bu bilinç ile yaklaşmakta ve bu alanda artan eksiklikleri gidermeyi öncelikli hedefi içerisinde tutmaktadır. Eğitim alanında kalitenin yükseltilmesi, eğitim alanında fırsat eşitliğinin tam manada sağlanabilmesi, eğitim alanının ideolojik kavgaları içerisinde barındıran bir alan olmaktan çıkarılması ve yetenek sahibi bireylerin yetiştirilebilmesi son derece önemlidir. Yükseköğretim kurumları da dahil olmak üzere, eğitim ve öğretim kurumlarının ihtiyaçlara uygun bir biçimde eğitim ve öğretim hizmeti sunabilmesi, etkili bir eğitim ve istihdam planlamasının yapılabilmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenler çerçevesinde hükümetimiz köklü reform girişimlerine başlayacaktır. Din eğitimi konusu anayasada tanımlanan çerçeveye uygun olarak uygulamaya koyulacaktır. Eğitim ve öğrenim

hakkının kullanılmasında engeller kaldırılarak, eğitim hayat boyu sürecek bir süreç olarak kabul ve teşvik edilecektir. Eğitim kademeleri arasında yatay ve dikey yönlü geçiş imkanları sağlanacaktır. Mesleki ve teknik eğitime olan ilgiyi düşüren, haksız ve adaletsizlik yaratan uygulamalara yönelik tedbirler alınacaktır. Üniversiteye yerleştirme sistemi yarışmayı sevk edecek ve adaleti sağlayacak bir biçimde yeniden düzenlenecektir. Meslek eğitimi veren meslek yüksek okulları, meslek standartlarına uyumlu niteliklere sahip insan gücü yetiştirecek bir şekilde yeniden ele alınacaktır. Türk Milli Eğitim sisteminde insanı merkeze alan çağdaş ve uygar bir eğitim modeli için yeniden yapılanma çalışmaları yapılacaktır (TBMM Kütüphanesi, Erdoğan Hükümeti Programı).

II. Erdoğan Hükümeti

Başbakanlık görevini Recep Tayyip Erdoğan'ın üstlendiği II. Erdoğan Hükümeti 29.08.2007-06.07.2011 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Göreve geldiğimiz günden başlayarak eğitimin en temel sorunları olarak gördüğümüz altyapı, erişim ve kalite sorunlarının üzerine ısrarla gittik. Bu çerçevede, insan kaynağı niteliğinin yükseltilmesi ve beşeri sermayenin çağdaş standartlara ulaştırılması amacıyla iktidarımız döneminde Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi yüzde 186 oranında artmıştır. Önümüzdeki dönemde de kamu harcamalarında en büyük payı yine eğitime ayıracacağız. Yedi yaşını eğitime başlamak için geç bir yaş olarak görmekteyiz. Bu nedenle, iktidara geldiğimizde yüzde 11 olan okul öncesi eğitimdeki okullaşma oranını büyük bir çaba harcayarak yüzde 25'e çıkardık, yeni dönemde bu oranı yüzde 50'ye çıkaracağız. Eğitim altyapımızı iyileştirmek için tüm imkan ve kaynaklar seferber edilecek 110 bin yeni derslik yapılmıştır. Okula gitme imkanı olmayan veya gönderilmeyen kız çocuklarına yönelik "Haydi Kızlar Okula" kampanyası gerçekleştirilmiş ve bu kampanya ile 250 bin kız çocuğu okula kazandırılmıştır. Hükümetimiz, özellikle ilköğretim ile ortaöğretimi öğrencilere bilgi yüklemekten ziyade temel beceriler edinebilmelerini sağlama, analiz ve sentez yapabilme yeteneği kazandırabilme, düşünebilen, sorgulayabilen ve sağlam karakter edinilebilen bir dönem olarak görmektedir. Hükümetimiz aynı zamanda bu dönemi öğrencinin kendisi ile birlikte çevresiyle uyumunu kazandığı bir dönem olarak görmektedir. Aynı zamanda öğrencinin sosyal ve kültürel değerler ile birlikte toplumsal aidiyet duygusunu kazanacağı bir kimlik oluşturma dönemi olarak görmektedir (TBMM Kütüphanesi, II. Erdoğan Hükümeti Programı).

İktidarımız, ilköğretim ile ortaöğretim kademelerindeki müfredatları bu yaklaşımdan dolayı değiştirmiş ve tüm okullarda uygulamaya başlamıştır. Cumhuriyet tarihinde ilk kez, ilköğretim ve ortaöğretimde tüm öğrencilere ücretsiz ders kitabı verilmesi uygulamasına geçilmiştir. Gelecek dönem için hedefimiz, ilköğretimde yüzde 100, mesleki ve teknik eğitimde içerisinde olmak üzere ortaöğretimde yüzde 90 oranında okullaşmayı yakalamaktır. İlk ve ortaöğretimde tekli öğretime geçebilme ile beraber, hedef sınıflarda azami olarak 30 öğrencinin eğitim görmesini sağlayabilmektir. İktidara geldiğimizde, ortaöğretimde faaliyet gösteren öğrencilerin yüzde 28'i meslek okullarına kayıtlıydı. Yaptığımız çalışmalar ve aldığımız önlemler sonucunda bu oran yüzde 35 seviyesine çıkmıştır. Gelecek yıllarda bu oran yüzde 50 olacaktır. Üniversiteler bilimsel olarak özgür olmalıdır. İdari olarak özerk olmalıdır. Finansal açıdan ise mali kaynak üretebilen bir yapıya sahip olmalıdır. Yeni dönem içerisinde, üniversitelerin karşılaşmış olduğu sorunlar ilgili paydaşların katılımı aracılığı ile çözülmesine öncelik verilecektir. Farklı insani, fiziki ve mali kaynaklara sahip olan üniversitelerimizin tek tip ve tek merkezli yönetim sistemi yerine, küresel rekabet içinde yaşam gösterebilen dünyaya açık ve Türk toplumunun beklentilerini karşılayabilir nitelikte etkin kurumlar haline getirilmesi sağlanacaktır. Üniversitede eğitim gören öğrencilerin daha rahat şartlar altında eğitimlerini sürdürebilmesi amacıyla yurt kapasiteleri arttırılmıştır ve şartları iyileştirilmiştir. 45 Türk lirası olan öğrenci bursları 150 Türk lirasına yükseltilmiştir. Bu dönemde yurt kaliteleri daha da yükseltilecektir. Burs miktarları da artacaktır (TBMM Kütüphanesi, II. Erdoğan Hükümeti Programı).

III. Erdoğan Hükümeti

Başbakanlık görevini Recep Tayyip Erdoğan'ın üstlenmiş olduğu III. Erdoğan Hükümeti 06.07.2011-28.08.2014 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümetin programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Eğitimde; fırsat eşitliğini derinleştirecek ve çocuklarımızı geleceğe çok daha donanımlı yetiştirecek bir ortam sunacağız. 2007 yılından başlatılmış olan güvenli okul – güvenli eğitim projesi başarılı bir biçimde uygulanmaya devam etmektedir. İlk ve orta öğretim kurumlarında gençlerin suç ile suç ortamlarından korunması ve okul çevrelerinin temiz bir alan olmasında en güvenli dönem yaşanmaktadır. İstihdam ve mesleki eğitim ilişkisinin güçlendirilmesi için eylem planı hazırladık ve uygulamaya koyduk. Mesleklerin standartlarının belirlenmesi ve belgelendirilmesine yönelik düzenlemeler ilk defa hükümetimiz döneminde yapıldı. Bu hedefle mesleki yeterlilik kurumu kuruldu. Avrupa Birliği ile de uyumlu olabilecek bir biçimde istihdamın niteliğini ve etkinliğini

arttırma çalışmalarını kararlılıkla sürdüreceğiz. Türkiye’deki işsizlik sorununu hükümet olarak aynı zamanda bir mesleksizlik sorunu olarak görmekteyiz. İşsizlere meslek ve beceri kazandırabilmek amacıyla Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesini başlattık (TBMM Kütüphanesi, III. Erdoğan Hükümeti Programı).

Kamu-özel sektör ve üniversite arası iş birliği ile bu proje 5 yıl süre ile devam edecektir. Bu proje ile her yıl 200 bin kişi olacak şekilde toplam 1 milyon işsiz birey eğitimden geçirilecek ve işe yerleştirilecektir. Sadece teknik olarak değil, hoşgörü kültürü, iletişim becerisi ve ortak iş yapma anlayışı güçlü nesiller yetiştirmeyi hedefliyoruz. Hükümetlerimiz döneminde öncelikle eğitim sistemimizin fiziki mekan, personel ve erişim boyutunu ele alarak donanımlı insan yetiştirmenin temel altyapısını oluşturduk. Kız çocuklarının eğitime katılması için özel projeler uyguladık. Bütçeden eğitime ayrılan payı rekor düzeyde arttırdık. Gelir yetersizliğini sebep göstererek çocuğunu okula gönderememe mazeretini tamamıyla ortadan kaldırdık. Okul kitapları olmak üzere, şartlı nakit eğitim desteklerine, kredi ve burs olanaklarına en yüksek seviyede ulaşılmasını sağladık. Okul binaları ile teknik donanım olanaklarını uluslararası standartlara taşıdık. 2002 ve 2011 yılları arasında 163.000 yeni derslik inşası yapılmıştır. Eğitim hizmetlerini kapsamlı bir çerçeve ile ele alarak, çocukların barınma, spor ve kültürel faaliyetlerine yönelik altyapı hizmetlerini kuvvetlendirdik (TBMM Kütüphanesi, III. Erdoğan Hükümeti Programı).

Bu bağlamda, 747 tane yeni pansiyon, 920 tane yeni spor salonu ve 6.146 tane yeni okul kütüphanesini faaliyete geçirdik. İlköğretim ve ortaöğretimde bulunan çocuklara ücretsiz ders kitaplarının dağıtılması uygulaması başlatıldı. 2002 yılında okullarda çok az sayıda ve modeli eski bilgisayarlar bulunmaktaydı. Bugün itibariyle 844 bin bilgisayarın okullara tahsisi sağlanmıştır. Okulların yüzde 97’sine hızlı internet erişimi sağlanmıştır. Öğretmenlerin eğitim üzerindeki kritik rolleri göz önüne alınmıştır ve bu doğrultuda maaşlarına 2002 ile 2011 yılları arasında yüzde 300’den fazla iyileştirilme yapılması sağlanmıştır. Gelecek dönemlerde öğretmenlerimizin statü ve toplumsal saygınlığını daha da pekiştirecek sosyo-ekonomik desteklerin arttırılmasını sağlayacağız. Türkiye’de 2002 yılında toplam 76 tane üniversite bulunmaktaydı. Yurt çapında 89 tane daha yeni üniversite kurarak bu sayıyı 165’e çıkardık. Üniversitelerin bütçelerini 2002 yılına göre 5 kat daha arttırmış bulunmaktayız. Bu rakam 2011 yılı itibariyle 11,5 milyar TL olmuştur (TBMM Kütüphanesi, III. Erdoğan Hükümeti Programı).

2002 yılında yükseköğretimde, açık öğretim dahil olmak üzere okullaşma oranı yüzde 29,3 olmuştur. 2011 yılında ise bu oran yüzde 67’ye çıkarılmış ve 2 katı aşkın bir artış

sağlanmıştır. Yükseköğretimde bulunan gençlerin barınma, beslenme, burs ve kredi ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük aşamalar kaydettik. Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranlarında çok büyük artış kaydettik. Bu çerçevede, derslik, altyapı, donanım ve öğretmen gibi zaten büyük oranda gelişme kaydettiğimiz alanlara ilaveten erişim sorunlarını sıfıra indirmek, nitelikli bir eğitim sistemini yurt sathında yerleştirmek en öncelikli hedefimizdir (TBMM Kütüphanesi, III. Erdoğan Hükümeti Programı).

I. Davutoğlu Hükümeti

Başbakanlık görevini Ahmet Davutoğlu'nun üstlenmiş olduğu Davutoğlu Hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'nin 62. Hükümeti olarak kurulmuştur. Bu hükümet 29.08.2014-28.08.2015 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümetin programında eğitim politikalarına şu ifadeler ile yer verilmiştir:

Dünyada hiçbir güç ekonomik anlamda insan kaynağından daha önemli değildir. Bu nedenle eğitim reformu en öncelikli alanlarımızdan biri olacaktır. Eğitim sistemimizi okul öncesinden yükseköğretime, her kademede erişim ve süre bakımından geliştirmenin yanı sıra, eğitimin çok boyutlu olarak kalitesini artırma çabamız kesintisiz devam edecektir. 2007 yılından başlatılmış olan güvenli okul – güvenli eğitim projesi başarılı bir biçimde uygulanmaya devam etmektedir. İlk ve orta öğretim kurumlarında gençlerin suç ile suç ortamlarından korunması ve okul çevrelerinin temiz bir alan olmasında en güvenli dönem yaşanmaktadır. Eğitim sisteminde okul öncesinden yükseköğretime, her kademede erişim ve süre bakımından gelişimin yanı sıra, eğitimde kalitenin çok boyutlu olarak artırılması çalışmalarına kesintisiz devam edilecektir. 2002 yılından itibaren kurulan hükümetlerimiz, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini ve geliştirmelerini sağlamak amacındadır. Dünyadaki çağdaşları ile yarışabilecek bir donanıma ulaşmış nesiller yetiştirmek, eğitim sistemini daha demokratik, esnek ve sivil bir ortama kavuşturmak, eğitim alanındaki özel sektör payını arttırmak ve ortalama eğitim süresini yükseltmek amacıyla kapsamlı bir eğitim reformunu uygulamaya koymaya yönelik çalışmalar yürütmüştür. Yürütmeye devam edilecektir. Hükümetlerimizin döneminde eğitim her zaman öncelikli alanlarımız içerisinde yer almıştır (AKP, 62. Hükümet Programı).

2002 yılında eğitime ayrılan pay yaklaşık 10 milyar TL iken, 2014 yılında bu pay yüzde 626'lık bir artış ile 72,6 milyar TL olmuştur. Eğitimde 2002 yılından itibaren atılan adımlar ve yapılan reform hareketleri sadece bütçe oranlı olmamıştır. Bu süreç içerisinde, temel hak ve özgürlüklere saygılı, insan haklarını ilke edinen, daha demokratik ve özgürlükçü bir eğitim felsefesinin inşası sağlanmıştır. Bu süreçte, eğitim

alanında her türlü vesayetçi anlayış ve uygulamadan arındırılma hedeflenmiştir. Farklı dil ve lehçelerde eğitim yapılmasının önü açılmıştır. Siyer-i Nebi ve Kur'anı Kerim derslerinin isteğe bağlı olarak alınabilmesi için müfredata dahil edilmesi sağlanmıştır. Kamuoyunda 4+4+4 olarak bilinen ve zorunlu eğitimi kademeli olarak 12 yıla çıkaran uygulama bir reform olarak hükümetlerimiz döneminde yapılmıştır. Türkiye’de eğitimin tüm kademelerindeki okullaşma oranının artması bu reformlar sayesinde sağlanmıştır. 2002 yılında 53 adet devlet 23 adet vakıf üniversite ile Türkiye’de toplam 76 üniversite var iken, bugün 104 adet devlet ve 73 adet vakıf olmak üzere toplam üniversite sayısı 177 olmuştur (AKP, 62. Hükümet Programı).

Okullaşma oranında en önemli unsurlardan biri olarak görülen derslik sayısının artırılıp ihtiyacın giderilmesi amacıyla, 2003 yılından itibaren bugüne kadar 222.000 adet dersliğin yapımı tamamlanmıştır. Okul kitapları olmak üzere, şartlı nakit eğitim desteklerine, kredi ve burs olanaklarına en yüksek seviyede ulaşılmasını sağladık. İlköğretim ve ortaöğretimde bulunan çocuklara ücretsiz ders kitaplarının dağıtılması uygulaması başlatıldı. Eğitime erişimde zorluk yaşayan çocuklar için taşınabilir eğitim imkânı sunulmuştur. Eğitim alanında “Fatih Projesi” başlatılmıştır. Bu proje ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerine ayırım yapılmaksızın tüm çocukların ulaşabilmesi hedeflenmiştir. Bu proje ile okullarda akıllı tahta, çok yönlü yazıcı ve doküman kamera sistemi, tablet ve bilgisayar dağıtımı sürdürülecektir. Hükümetlerimiz döneminde ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine bağlanan aylık yurt içi burs ücreti öğrenci başına 12,63 TL’den yüzde 1058’lik artış ile 2013 yılında 138,20 TL’ye yükseltilmiştir. Şartlı eğitim yardımı almakta olan öğrenci sayısı 2002 yılı itibarıyla, 94.753 iken bu sayı 2013 yılında 260.000 öğrenciye çıkmıştır (AKP, 62. Hükümet Programı).

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde toplam 417.725 öğretmen göreve başlamıştır. Hükümetlerimiz döneminde eğitim alanında yapılan diğer önemli yenilikler ise özel dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi olmuştur. Bu amaçla öğrencilerin sadece test amaçlı eğitim görmeleri engellenerek sosyal hayattan kopmamaları hedeflenmiştir. Velilere maddi külfet oluşturan sisteme son verilerek dershanelerin olumsuz sonuçlarına son vermek hedeflenmekte ayrıca eğitimde özel sektörün payının artırılması planlanmaktadır. Bu kapsamda hükümetimiz özel okulların kurulması amacıyla çeşitli teşvikler planlamaktadır. Arazi ve okul sağlanmasından, vergi muafiyetine, ucuz krediden öğrenci başına teşvike kadar sektörden ciddi bir biçimde talep gören bir dizi düzenleme hayata geçirmiştir. 250.000 öğrenciyi kapsayan eğitim-öğretim kademesine göre yıllık 2.500 ile 3.500 TL arasında değişen oranlarda eğitim-öğretim desteği uygulaması hayata geçirilmiştir ve başvurular alınmıştır. Tek sınav odaklı eğitim

sisteminden kurtulabilmek amacıyla, ortaöğretim kurumlarına tek sınavla öğrenci yerleştirme sistemi kaldırılarak, bunun yerine okulu, okul öğretmenlerini ve okul müfredatını esas alan temel eğitim sisteminden orta öğretime geçiş sistemi yürürlüğe koyulmuştur. Ortaöğretimden yükseköğretime geçiş içinde benzer bir sistem üzerinde çalışmalar yürütülmektedir (AKP, 62. Hükümet Programı).

Müfredatın gereksiz ve günün ihtiyaçları ile alakası olmayan yüklerden arındırılması çalışmaları yapılarak, öğrencilerin sosyal, sanatsal ve sportif etkinliklere daha fazla zaman ayırabilmesi sağlanacaktır. Yine hükümetin önceliklerinden biri olarak eğitim çağındaki çocukların Türkçe ve yabancı dil öğrenme konusundaki sıkıntılarını gidermeye yönelik çalışmalar olacaktır. Eğitim konusunda bir diğer öncelik de çocuklara yönelik olarak uygulanan değerler eğitimi programının tüm eğitim süreçlerine yaygınlaştırılması olacaktır. Eğitim-öğretim müfredatının oluşturulmasında milli ve manevi değerlerine bağlı, evrensel değerleri özümsemiş öğrenci profilinin yetişmesine yönelik çalışmalar ele alınacaktır. Hükümetin eğitim konusunda bir diğer önceliği de mesleki eğitimin geliştirilmesine yöneliktir. Okullaşma oranının arttırılması konusu aynı hızda devam ettirilecektir. Kız çocuklarının okullaşma oranının arttırılması ve okul öncesi eğitimin teşviki en önemli önceliklerden biri olacaktır. Halk eğitim merkezleri aracılığıyla eğitimin alanı genişletilecektir. Okullara tablet dağıtımının tamamlanması sağlanarak, okul kitaplarının dijital ortama taşınması ve uygun olan içeriklerin hızlandırılması sağlanacaktır. Böylelikle çocuklar ders kitaplarına dijital ortam üzerinden ulaşabilme şansına sahip olacaktır. Muhtelif üniversiteler ile yürütülen ve sonuçlanan öğretmen strateji belgemiz ilan edilerek hayata geçirilecektir. Üzerinde yoğun olarak çalıştığımız bir diğer konuda YÖK reformudur. Demokratik, özgürlük sahibi, evrensel değerlerle bağdaşan üniversite tasavvuru başlıca hedeflerimizdendir. Bu çerçevede hükümet olarak, üniversiteler, akademisyenler, konu ile ilgili sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve siyasetçiler başta olmak üzere ilgili tüm aktörlerin görüşlerinin alındığı bir taslak metni Meclise getireceğiz. Hükümetin önemli hedeflerinden bir diğeri de Türkiye'nin uluslararası öğrenci havuzundan aldığı payın arttırılmasına yönelik çalışmalar olacaktır (AKP, 62. Hükümet Programı).

II. Davutoğlu Hükümeti

Türkiye'de 63. Hükümetin bir seçim hükümeti olması dolayısıyla hükümet programı bulunmamaktadır. Başbakanlık görevini Ahmet Davutoğlu'nun üstlendiği Türkiye Cumhuriyeti'nin 64. Hükümeti olana II. Davutoğlu Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet

17.11.2015-24.05.2016 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

64. Hükümet döneminde de eğitim konusu en öncelikli gündemimiz olacaktır. Eğitim ve öğretimi bir bütün olarak görmektedir. Bedensel ve ruhsal gelişmeyi zihinsel gelişme kadar önemli bulmaktayız. Toplumsal değerlerin daha fazla benimsenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi amacıyla değerler eğitiminin eğitim-öğretim sisteminin tümünde yer alması sağlanacaktır. Öğrenciyle ilgili problemlerin çözülebilmesi amacıyla merkezden yerele doğru yetki devrini gerçekleştireceğiz. Eğitimde erişim meselesini büyük oranda çözmüş hükümetler olarak, önümüzdeki dönemde temel önceliğimiz eğitimin her seviyesinde kaliteyi arttırmak olacaktır. Çocuklarımızı ve gençlerimizi, ortak değerlerimizi özümsemiş olarak, bilgi tabanlı ekonomiye ve geleceğe en iyi şekilde hazırlayacağız. Eğitim ile öğretimi bir bütün olarak görmekte, bedensel ve ruhsal gelişmeyi en az zihinsel gelişme kadar değerli bulmaktayız (AKP, 64. Hükümet Programı).

Eğitimin her kademesinde insan hakları alanında farkındalık bilinci geliştirilecektir. Toplumsal değerlerimizin daha fazla özümsemişi ve gelecek kuşaklara aktarılması için değerler eğitiminin eğitim ve öğretim sisteminin bütününde yer alması sağlanacaktır. Yeni dönemde Milli Eğitim Bakanlığının kurumsal örgütlenmesini, eğitim sisteminin ulusal düzeyde politika belirleme, koordinasyon ve denetiminden sorumlu olacak şekilde geliştireceğiz. Eğitimde fırsat eşitliğinin tam anlamıyla sağlanabilmesi amacıyla okul türleri ve bölgeler arasında bulunan başarı farklarının azaltılması hedeflenmektedir. Uyumlu bir biçimde öğretmen yetiştirebilme ve eğitim yönetimi alanlarında önemli değişimler hayata geçirilecektir. Milli Eğitim alanında uygulanacak olan politikaların ana noktasında yer alan Öğretmen Strateji Belgesi hazırlanıp yürürlüğe konulacaktır. Öğretmenlerin bilgi ve becerilerini güncelleyebilmelerini sağlamak amacıyla “Öğretmen Akademisi” sistemi başlatılacaktır. Eğitim fakültelerinin müfredatları yenilenecektir. Eğitim fakülteleri milli eğitim sistemindeki yeni planlamaya göre, bölüm, anabilim dalı ve öğretmenlik genel ve alan yeterliliklerine göre ilişkilendirilerek yeniden yapılandırılması sağlanacaktır (AKP, 64. Hükümet Programı).

Eğitimin her kademesinde öğrenciyi hayata hazırlayan, öğrenmeyi öğretebilen, temel beceriler veren, özgüveni pekiştiren, evrensel değerleri aktarabilen bir müfredatın oluşturulmasında çalışmalar devam edecektir. Oyun tabanlı öğrenme etkin hale getirilecektir. Öğrenme sistemlerinde mobil öğrenme geliştirilecektir. Sosyal medyanın bir öğrenme aracı olarak daha etkin bir biçimde kullanılması sağlanacaktır. Öğrencilerin yabancı dil öğretiminde yazılı ve sözlü iletişim kurabilecek bir seviyeye gelmesi için

alışmalar yapılacaktır. Bu amaca yönelik olarak öğretme sistemiatiği incelenecek ve müfredat gözden geçirilecektir. Dil ğrenimi etkin bir hale getirilecektir. Fatih Projesi aracılığı ile ğitimde fırsat eğitliği sağlanacaktır. Uzaktan ğitim uygulamalarının, dezavantaj sahibi kesimler ve ğitim ağı dışında kalanların nitelikli ğitim olanaklarına ulaşabilmesinde etkin bir araç olarak kullanılması sağlanacaktır. ğitim bağlamında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkili bir biçimde verilmesi hedefleri sürdürülecektir. ğitim mekânlarında yenilikçiliğe yönlendirilme yapılacaktır (AKP, 64. Hükümet Programı).

Yerel mimariye uygun ve fonksiyonel bir yapıda yeteri kadar oyun, spor ve kültürel alanlara sahip mekânlar tasarlanacaktır. İlk ve ortaöğretimde okul odaklı bte yönetimine geçilebilmesi amacıyla çalışmalar yapılacaktır. Okulların akademik, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetleri performanslarına göre değerlendirilecek ve değerlendirme sonuçları kamuoyu ile paylaşılması sağlanacaktır. ğitim istihdam arasındaki ilişkiye hükümetimiz oldukça büyük önem vermektedir. Bu çerçevede, iş dünyasının ihtiyaı olan nitelikli elemanların yetiştirilmesine yönelik ğitim çalışmalarına ve kaliteyi arttırıcı tedbirler alınmaya devam edilecektir. Okullarda ikili öğretime son verebilmek amacıyla, tam gün ğitim-öğretime geçilebilmesi için gerekli olan derslik ihtiyaının inşası süreci devam ettirilecektir. Okul ncesi ğitimin yaygınlaştırılması çalışmaları devam ettirilecektir. ğitim ve ğretim uygulamalarında bireysel farklılıklar dikkate alınacaktır. Öğretim materyalleri öğrenciyi merkeze alan bir anlayış ile düzenlenecektir. ğrenme ve geişim kapasiteleri akranlarından geride seyreden öğrencilerin desteklenmesi amacıyla tedbirler alınacak ve eksiklikleri telafi edici programlar uygulanacaktır (AKP, 64. Hükümet Programı).

Ortaöğretim okulları arasında bulunan kalite farkının asgari seviyeye düşürülmesi için çalışmalarda bulunulacaktır. Bu duruma paralel olarak ortaöğretimde bulunan öğrencilerin ikametlerine en yakın okullarda öğrenim görmesini sağlayacak altyapı sistemi oluşturulacaktır. Ortaöğretimini bitirmiş her öğrencinin en az bir spor dalında lisans sahibi olabilecek düzeye gelmesi veya bir müzik aletini belirli bir yeterlilik derecesinde kullanabilecek düzeyde olmasına yönelik ğitim alması sağlanacaktır. Özel programlar ve yeni uygulamalar getirerek özel yetenekli öğrencilerin geişimini destekleme çalışmaları yapılacaktır. Özel kesimin katkı oranı meslek liselerinde arttırılacaktır. Kamu-zel kesim işbirliği ile meslek liseleri ve meslek yüksekokulları yeniden yapılandırılma içine sokulacaktır. Meslek ve teknik lise mezunlarının istihdamına zendirilme yapılacaktır. Çıraklık ğitimi gözden geçirilecektir. Çıraklık ğitiminin altyapısını güçlendirici tedbirler alınacaktır. Yükseköğrenim reformunu

hayata geçireceğiz. Bu çerçevede yeni bir Yükseköğretim Çerçeve Yasası hazırlayarak üniversitelerde yeni bir örgütlenmeye gidilmesini ve Yükseköğretim Kalite Kurulu'nun oluşumu sağlanacaktır. Kamu, özel sektör ve yükseköğretimin temsilinin sağlandığı, eğitim sisteminin talep ile arzı arasında ilişki kuran ve bu bağlamda yükseköğretim politikalarını ele alan bir “Yükseköğretim Planlama Kurulu” oluşturulacaktır (AKP, 64. Hükümet Programı).

Öğrenciler üzerindeki sınav baskısının azaltılması amacıyla yükseköğretime geçiş sınavının yılda birden çok yapılması sağlanacaktır. Üniversitelerin ihtisaslaşması, bölgesel ihtiyaçlar ve yetkinlik düzeyleri ele alınarak desteklenecektir. Mevcut üniversitelere ek olarak ileride kurulacak yeni üniversite ve fakülteler için öğrenci ve öğretim elemanı sayısı ile kurulmuş olan fakültelerin doluluk miktarları gibi objektif kuralları temel alan bir sistem geliştireceğiz. Türkiye’de bulunan üniversitelerin yurtdışında etkinlik gösterebilmelerine imkân vereceğiz. Aynı zamanda özel üniversitelerin kurulabilmesine ve yurtdışındaki üniversitelerin Türkiye’de etkinlikte bulunmasına imkân sağlayacağız. Yükseköğretim kurumları bünyesinde ve bu kurumlar ile işbirliği içerisinde bulunan bağımsız araştırma merkezlerinin kurulması kapsamında yeni destek çalışmaları yapılacaktır. Türkiye’de üniversitelerin uluslararası alanda rekabet gücünü arttırabilmesi ve daha etkin bir pozisyon alabilmesi amacıyla, daha fazla yabancı öğrenci kabul etmeleri ile daha fazla yabancı öğretim üyesi istihdam etmeleri sağlanacaktır. Yükseköğretim kurumlarının dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan gelişmiş üniversiteler ile işbirliği yapmasını destekleyeceğiz. Yükseköğretimde bulunan öğrencilerin ihtiyacını karşılamaya yönelik yurt yapımları devam edecektir. Özel sektörün bu alanda yatırım yapması teşvik edilecektir. Hali hazırda bulunan yurtların ise kalitesi arttırılacaktır. Yurtdışında bulunan yetişmiş insan gücümüzün Türkiye’ye dönmesine yönelik politikalar geliştirilecektir. Özel üniversitelerin kurulabilmesi yolunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Eğitimde kullanılan finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi sağlanacaktır (AKP, 64. Hükümet Programı).

Eğitim sektöründe özel kesimin payının arttırılabilmesi amacıyla, kamu-özel ortaklığı gibi yeni arz ve işletim modelleri ele alınacaktır. Eğitim ile istihdam arasındaki ilişkiyi güçlendirme için hazırlanan “Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme Öncelikli Dönüşüm Programı” ile iş piyasasında bulunan insan gücüne talep ile yükseköğretiminde içinde bulunduğu eğitim sistemimizin bu alanlara uyumlu bir biçimde arz sağlamasına yönelik çalışılacaktır. Şirketlerin faaliyet alanlarına ilişkin özel mesleki ve teknik eğitim okulları açabilmeleri için düzenleme yapılacaktır. Mesleki ve teknik okul ve kurumlarında atölye alanlarını sektörel bazlı olarak iyileştireceğiz.

Mesleki ve teknik eğitim okul idare sistemini geliştirecek, yerel yönetimlerin ve sektör temsilcilerinin katılımı sağlanacaktır. Eğitimin tüm kademelerindeki müfredat temel becerileri kapsayacak biçimde güncellenecektir. Ortaokul ve liselerde seçmeli ders sayısını çoğaltacak, bireysel yetenekler göz önüne alınarak öğrencileri yönlendirebilecek bir rehberlik sistemi oluşturulacaktır (AKP, 64. Hükümet Programı).

Yıldırım Hükümeti

Türkiye Cumhuriyeti'nin 65. Hükümeti Başbakanlık görevini üstlenen Binali Yıldırım tarafından kurulmuş ve bu hükümet 24.05.2016-24.06.2018 tarihleri arasında görev yapmıştır. Hükümet programında eğitim politikalarına ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

Türkiye'nin gerçek mukayeseli üstünlüğü, genç ve dinamik nüfusedir. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak eğitimde fırsat eşitliğinde ve herkesin eğitim imkânlarına erişimi konusunda çok önemli mesafeler kat ettik. Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri olarak eğitimi uzun dönemli bir bakış açısı ile görmekteyiz ve geleceğe bir yatırım olarak kabul etmekteyiz. 65. Hükümet döneminde de eğitim en öncelikli alanımız içerisinde olacaktır. Önümüzdeki dönemde eğitimde uzmanlaşmaya ve her seviyede kaliteyi artırmaya hız vereceğiz. Gençlerimiz geleceğimizdir. Gençlerimize mesleki eğitim ve iş imkânının sağlanması en öncelikli görevlerimizden bir tanesi olacaktır. Türkiye'nin insan kaynağı çağdaş dünya ile rekabet edebilir donanımına kavuşturan ve hayat boyu süren bir süreç olarak eğitimi insani kalkınmamızın odağına yerleştiriyoruz. Müfredatın eğitimin her kademesinde öğrenciyi hayata hazırlayan, öğrenmeyi öğreten, istidatlarını ortaya çıkaran, temel becerileri veren, özgüveni pekiştiren, evrensel değerleri aktaran bir içeriğe sahip hale getirilmesi yönündeki çalışmalarımıza devam edeceğiz. Müfredatı bilgi teknolojileri destekli öğretime uygun hale getirecek, eğitsel e-içeriklerin genişletilmesi ve daha da geliştirilmesini sağlayacağız (AKP, 65. Hükümet Programı).

3.7.3. 2002-2018 Yılları Arasında Milli Eğitim Politikasına Bakış

AKP tarafından kurulan ilk hükümet olan 58. Hükümetin programına bakıldığında eğitimin birçok farklı alan ile olan etkileşimine dikkat çekildiği gözükmektedir. Örneğin, hükümetin programında *“Türkiye’de kaliteli bir eğitim yapılabilmesi için; Dünyadaki yönetim anlayışında gündeme gelen değişime eş olarak, eğitim politikalarının belirlenmesinde ve hizmet çalışmalarında yerel idareler, özel iştirakler ve sivil toplum kuruluşlarının karar almaları ve katılımları sağlanacak, eğitimde yönetişimci demokratik bir anlayış ile hareket edilecektir”* yer

alan ifade eğitimin değişen yapısına dikkat çekmekle birlikte etkileşimde olduğu unsurların (kurum, kuruluş, aktörler vb.) varlığına atıf yapmaktadır.

58. Hükümetin ardından kurulan 59. Hükümet programında da eğitim ve öğretimin önemine dikkat çekilmiş ve hükümetin bu alanda köklü reformlara girişeceği ifade edilmiştir. *“Din eğitimi konusu anayasada tanımlanan çerçeveye uygun olarak uygulamaya koyulacaktır. Eğitim ve öğrenim hakkının kullanılmasında engeller kaldırılarak, eğitim hayat boyu sürecek bir süreç olarak kabul ve teşvik edilecektir. Eğitim kademeleri arasında yatay ve dikey yönlü geçiş imkanları sağlanacaktır. Mesleki ve teknik eğitime olan ilgiyi düşüren, haksız ve adaletsizlik yaratan uygulamalara yönelik tedbirler alınacaktır. Üniversiteye yerleştirme sistemi yarışmayı sevk edecek ve adaleti sağlayacak bir biçimde yeniden düzenlenecektir. Meslek eğitimi veren meslek yüksek okulları, meslek standartlarına uyumlu niteliklere sahip insan gücü yetiştirecek bir şekilde yeniden ele alınacaktır. Türk Milli Eğitim sisteminde insanı merkeze alan çağdaş ve uygar bir eğitim modeli için yeniden yapılanma çalışmaları yapılacaktır”* ifadeleri ile planlanan değişim çalışmalarına işaret edildiği görülmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu yeni çalışmalarda tıpkı geçmiş hükümet programlarında sıkça rastlanılan alanları içermektedir.

58. Hükümet ile başlayan ve 65. Hükümete kadar uzanan bu sürecin milli eğitim politikasının özetine baktığımızda hükümet programlarında da ifade edildiği şekilde birtakım değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, okul öncesi eğitimde okullaşma oranı 2002 yılına geline süreçte yüzde 11 iken bu dönem içerisinde yüzde 25’e çıkarıldığı ifade edilmiştir. Yine geçmiş hükümet programlarında da rastlanılan eğitim alanında dezavantajlı bulunan gruplara yönelik politikalar gerçekleştirildiği Adalet ve Kalkınma Partisi’nin hükümetleri programlarında da gözlenmektedir. Bu politikaların örnekleri olarak da öğrencilere ücretsiz olarak ders kitaplarının sağlanması ve kız çocuklarının eğitimine destek verilmesine yönelik uygulamalar gösterilebilir.

2009 yılında eğitime yapılan araç ve gereç yardımı 181 milyon TL civarı bir rakamda gerçekleşmiştir. Yine bu yıl içerisinde hükümet programında da belirtilen şartlı eğitim yardımları 345, ücretsiz kitap yardımlarının ise 235 milyon TL olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. 2002 yılına oranla eğitim kurumlarındaki bilgisayar sayısı yüzde 560 düzeyinde bir artış göstermiştir. Ayrıca bilişim-teknoloji sınıflarında da yüzde 400’lük bir artış söz konusu olmuştur. Okullaşma oranında hedefler doğrultusunda ilköğretimde yüzde 98,4’lük ortaöğretim

kademesinde ise yüzde 69,33'lük artış sağlanmıştır. Bu rakamlar dönemin hükümet programlarına da bakıldığında okullaşma oranında yüzde yüzlük artışı sağlama kapsamında özellikle ilköğretim kademesindeki okullaşma oranında büyük ölçüde hedefe ulaşıldığını göstermektedir. Yükseköğretimde ise göze çarpan değişim hareketi her ile bir üniversite açılması çalışmaları olmuş ve mevcut üniversite sayısının 156'ya çıkarılması söz konusu olmuştur. Ancak bu yükseköğretim kurumlarında fiziksel yetersizlikler ve gerekli olan öğretim elemanı sayısının sağlanamaması bir problem olarak ortaya çıkmıştır (Turşucu ve Beriş, 2011: 129-130).

Yukarıda ve dönemin hükümet programlarında da görüleceği üzere eğitimde genellikle rakamsal boyutlara değinilmiş (yapılan derslik sayısı, eğitime aktarılan bütçe vb.) ancak eğitimin niteliksel yönüne ilişkin bir başarıdan veya bunlara bağlı elde edilen bir başarının varlığına değinilmemiştir.

İlköğretimde yüzde 100 ve teknik ile mesleki eğitiminde dahil olduğu ortaöğretim kademesinde yüzde 90'lık bir okullaşma oranı bu dönemin 2013 yılına kadar ki eğitim politikalarında dikkat çeken hedefler arasında yer almıştır. Bununla beraber eğitimde bilişim teknolojilerinden faydalanma ve bu kapsamda okullara internet bağlantısının sağlanması çağın gerekliliğini de dikkate alan eğitim politikaları olarak hedefler arasında yer almıştır (Turşucu ve Beriş, 2011: 119).

Dönemin eğitim politikaları kapsamında dikkat çeken bir diğer değişimi de kesintisiz eğitim konusunda uygulamaya geçirilmiştir. 4+4+4 olarak gündeme getirilip uygulamaya geçirilen eğitim sistemi ilk, orta ve lise eğitimini kademelendirerek 8 yıldan 12 yıla çıkarmıştır. Bu sistem 30.03.2012 tarihinde kanunlaştırılarak uygulamaya geçirilmiştir. Bu uygulama ile ilkokul, ortaokul ve lise eğitim sistemi kavramları yeniden şekillendirilmiştir. 4+4+4 olarak nitelendirilen eğitim sistemi ile okula başlama yaşı 5,5 yaşa çekilmiş, kademeler arasında diploma verilmesi yerine sadece 12 yıllık eğitim sürecinin bitiminde diploma verilmesi uygulamaya konmuştur (Özsoy, 2013: 7).

İlkokul ve ortaokul kademelerinde 1. ve 5. sınıf müfredatlarında değişime gidilmiştir. Üniversite giriş sisteminde bulunan farklı katsayı puanı uygulaması kaldırılmıştır. Ortaokul kademesinde alınacak olan seçmeli dersler ile imam hatip okullarının orta kademe kısmı yeniden faaliyete geçirilmiştir. Bu sisteme göre eğitim sistemi ilkokul 4 yıl, ortaokul 4 yıl ve genel, teknik ve mesleki lise 4 yıl olarak şekillendirilmiştir. Sisteme göre ikinci 4 yıllık

kademenin bağımsızlığı temel olarak alınsa da ortaokulların, ilkokullar veya liselerle birlikte kurulabilmesi imkân dahiline alınmıştır. Ortaokul kademesindeki öğrenciler ilgi sahibi oldukları alanlara göre seçmeli ders olarak liselere yönlendirilecektir. Müfredatta matematik derslerinde haftalık 1 saat artış planlanmış ayrıca fen bilimleri dersinin 3. sınıftan başlamak üzere 3 saat olması, 4. sınıfta ise ders saatinin 1 saat daha artırılması öngörülmüştür. Yine bu kapsamda yabancı dil derslerinin 4. sınıftan başlaması daha erkene çekilerek 2. sınıftan başlaması öngörülmüştür. 4. sınıf itibarıyla 2 saat olarak demokrasi, insan hakları ve yurttaşlık dersi verilmesi planlanmıştır (Özsoy, 2013: 7).

Ancak 2012 yılında eğitim sisteminde uygulamaya geçirilen 4+4+4 sistemi kamuoyunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu sistemin özel okullara yönelişi arttırdığına dair görüşler bir sorunsal olarak gündeme gelmiştir. Bu bağlamda MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü Mehmet Küçük 2012-2013 eğitim-öğretim yılında yüzde 15 civarında bir artışın özel okullardaki öğrenci sayısında meydana geldiğini belirtmiştir. Bunun nedenini ise velilerin sistem değişimi neticesinde devlet okullarında sıkıntı yaşanabileceğini düşünerek bu duruma kaygılı bir yaklaşım sergilemeleri ve okula başlama yaşının düşmesi neticesinde okullarda öğrenci sayısının artmasından duyulan endişeden kaynaklandığını ifade etmiştir (Aktaran; Özsoy, 2013: 7).

Eğitim kademeleri olan ilkokul, ortaokul ve lise 4+4+4 düzenlemesi ile üç ayrı parçaya ayrılmıştır. Bu sistem ile Türk eğitim sistemi sıfırdan inşa edilmek istenmiştir. Bu sistem uygulama safhasına geçirilmiştir ancak eğitim sistemini ilerici bir değişime geçirdiği veya geçireceğine dair bir garanti sunamamaktadır. Bu durumun başlıca sebebi altyapısı oluşturulmadan ani bir karar verilerek yapılan bir sistem değişikliği olmasıdır. Sistemde aksaklık yaratabilecek olan noktalara ilişkin kapsamlı bir çalışmanın varlığı olmamasıdır (Emel, 2018: 147).

Örneğin, sistem değişikliği hayata geçirilmiş fakat ders içeriklerinin yeniden düzenlenmesi sisteme uydurulması ayrı bir sorunsal olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca okula başlama yaşının geriye çekilmesi öğrenci yoğunluğu problemini ek bir sorunsal olarak ortaya çıkarmıştır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uygulanacağı binaların yetersizliğine ve öğretmenlerin normlarına kadar pek çok sorunsalın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Yine bu bağlamda seçmeli dersler ile öğretmenlerin durumları gibi durumlarda ayrı birer sorunsal olarak gündeme gelmiştir (Emel, 2018: 147-148).

Yukarıda değindiğimiz gelişmeler ışığında baktığımızda değişim adımları gerçekleştirilecek olan alanda etkisi bulunan diğer unsurlar göz ardı edilerek atılmamalı bu durumun gerek küçük gerek büyük adımlar olsun geçerli olduğu görülmektedir. Örneğin, 4+4+4 değişimi hızlı bir adım ile atılmış diğer ilişkili olan elementleri (müfredat, derslik sayısı, öğretmen sayısı vb.) yeterince dikkate alınmamış ve tamamlayıcı değişimler gözden kaçırılmış bu durum sonucunda ortaya birçok sorunsal çıkmıştır.

Ayrıca yine bu değişim bağlamında her gerçekleştirilen değişimin ileri bir değişim hareketi olmayacağı ve geriye dönük bir değişim hareketi de olabileceğinin örneğini taşımaktadır. 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Genelgesi'nde yer alan değişimlere baktığımızda, ortaokul sisteminde 1997 yılı öncesine dönüldüğü gözükmemektedir (Demir ve Arslan, 2017: 3).

Bu durumda bir anlamda değişimlerin geriye yönelik adımlar şeklinde de gerçekleşebileceğini bize somut olarak gösteren bir örnek teşkil etmektedir.

Avrupa Komisyonu 2013 Türkiye İlerleme Raporu içerisinde, Türkiye'de eğitimin durumu hakkında devam eden endişelerin sürdüğü fakat iyi bir ilerlemenin de söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin yükseköğretim kademesi hariç, AB ortalamasına olan açığının azaltılması için Avrupa 2020'nin (3 Mart 2010'da AB tarafından önerilmiş olan 10 yıllık strateji) tüm hedeflerinde performansında iyiye gidişin devam ettiği yine bu raporda belirtilmiştir. Yükseköğretim kazanımlarında bir artış gözlenmekle beraber AB ortalamasında ise bir azalış durumunun ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Ayrıca AB'nin bu raporunda Türkiye'de üniversiteler arasında önemli kalite farklılıklarının bulunduğu da belirtilmiştir (Lindquist, 2017: 140).

Üniversite sayısının artmasına karşın kalitenin aynı düzeyde olmadığı tespit edilmesi rakamları arttırmanın önemli olmadığını göstermektedir. Bu durum bir anlamda kalite artışının sayısal bir artışa bağlı olmadığını somut olarak örneklemektedir.

“Bugüne kadar Türk eğitim sisteminde birçok reform yapıldı. 2002 yılında da Adalet ve Kalkınma Partisi ile yaklaşık 17 yıllık bir iktidar sahibi olunmasıyla da birtakım reformlar yapıldı. Yönetmeliklerden tutunda öğretmenler ile ilgili olarak vb. birtakım değişimler yaşandı. Ama eğitimin yapısına yönelik bir hareketlilik reform yapılması söz konusu olmadı. Klişe bir laf vardır eğitimi yamalı bohçaya döndürdünüz eğitimde o kadar çok reform yapıyorsunuz ki denir Türkiye’de aslında hiç alakası yoktur. Yani eğitim sistemine dokunulmadı. Eğitimin yapısına yönelik yapısal bir reform hiç yapılmadı. Eğitim hayatını

tanzim eden kanunlara baktığınızda 1924 yılındaki Tevhid-i Tedrisat Kanunu üzerinden yani bu sistem hiç değişmedi” (Mülakat, Ufuk Coşkun, 10.03.2019).

Yukarıda değinilen bilgiler ışığında bakıldığında ve 2002 yılı sonrası kurulan hükümet programları da analiz edildiğinde her ne kadar eğitim alanında büyük değişimlere atıflar yapılmış olsa da kamu politikası analizi bağlamında değerlendirildiğinde bu değişimlerin artırıcı *incrementalism* örneklerini taşıdığı görülmektedir. Eğitimde yapılan değişim hareketlerinin ağırlıklı olarak eğitim ve öğretim kademelerinin süreleri, müfredatta yapılan ders ekleme ve çıkarmalar ve derslerin saatleri üzerinde yapılan düzenlemeler vb. çalışmalar çerçevesinde olduğu görülmektedir. Bu değişim süreçleri ise kamu politikası analizi disipliniinde artırıcı değişimlere örnektir.

“Günümüzde 2019 yılında Türkiye’de eğitim politikasının hala bir önceki yüzyıl üzerinden şekillendiğini görmekteyiz. Aslında sıkıntılı olan nokta budur. Mesela 2023 eğitim vizyonu açıklandı fakat burada Türk eğitim felsefesine dair bir şey bulamazsınız. Eğitim bürokratlarına veya yetkililerine Türk eğitim sistemini felsefesi nedir diye sorduğunuzda hala buna bir yanıt verememektedirler. Pozitivizm artık değişmekte yerine yeni bilimsellikler getirilmekte olmasına rağmen bizde hala felsefe olarak sadece bu durum ifade edilmekte. Bu da eğitimde tek tip irtifa kaybeden politikalara sebep olmaktadır. Kendisiyle barışık olmayan, eleştirel düşünce gerçekleştiremeyen ve tarihinden kopuk hala Batıya hayran bir nesil üretilmesine neden olacaktır bu eğitim sistemi. Aslında bizim temel çıkmazımızın bu olduğunu düşünüyorum. Son 17 yılda AKP döneminde birtakım reformlar yapılmamış değildir. Fakat bunlar eğitimde devrim gibi reformlar söylemleri gibi değildir bunun kullanılışı daha çok propaganda amaçladır. Eğitim şart denir fakat nasıl bir eğitim sorusuna hala cevap verilemez” (Mülakat, Ufuk Coşkun, 10.03.2019).

İlk bölümde değindiğimiz gibi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgiler ışığında eğitimin AKP Hükümetleri dönemi içerisinde de Althusser’in bahsettiği gibi devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullanılmaya çalışıldığı düşünülebilir.

Cumhuriyet’in ilanı ve ulus devletleşme sürecinde yeni bir toplum inşası için çalışmaların yapıldığı eğitim sistemi zaman içerisinde farklı siyasal iktidarların yönetime gelmesiyle bu bağlamda kullanılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Her ideoloji bir anlamda siyaset kurumu aracılığı ile kendi eğitim sistemini yaratmak istemiş olabilir.

Türkiye Cumhuriyeti milli eğitim politikası Tevhid-i Tedrisat Kanunu tarafından bir koruma altına alınmıştır. Bu ülkenin milli eğitimde daima fabrika ayarları olarak nitelenebilecek özelliklerinde kalmasını sağlamak olarak görülebilir. Bu durumun en net

göstergesi bu kanunun kurucu aktörler tarafından “İnkılap Kanunu” olarak nitelenmesidir. Ayrıca Anayasa tarafından teminat altındadır.

Bu sebeple düşünülebilir ki eğitim sisteminde gerçekleştirilen değişim hareketleri hep 2. ve 3. Derece (adımlar şeklinde) olarak niteleyebileceğimiz (eğitim sürelerinde değişiklikler, müfredat, mevzuat vb.) değişimlerden ileriye gidememiştir. Böylece milli eğitim politikasında “*incrementalism*” olarak ifade edilen süreç oluşmuştur.

SONUÇ

Eğitim politikası olmayan bir toplum ve devlet görülememektedir. Tarih boyunca tüm devletlerin tüm ulusların kendine özgü eğitim politikaları kurgulayıp bunu geliştirmeye ve uygulamaya çalıştıkları görülmüştür. Çünkü eğitim, devletlerin ve ulusların her alanda varlık gösterebilmesi aynı zamanda ayakta kalabilmesi bağlamında olmazsa olmazdır.

Bu bağlamda bir kamu politikası olarak eğitim politikası toplumların vazgeçilemez alanlarından. Çünkü eğitim politikası diğer politikaları şekillendirdiği gibi farklı politikalarında eğitim politikasını şekillendirmesi söz konusu olabilmektedir. Bu etkileşimi çift yönlü olarak görebiliriz fakat sonuç olarak gerek toplumlara gerekse devletlere geleceğe ilişkin şeklini veren eğitim politikası olmaktadır.

Türkiye'nin eğitim politikalarının anlaşılması ve değişim sürecinin analizinin yapılması için eğitimde değişim hareketlerinde ilk kırılmanın gerçekleştiği cumhuriyet öncesi dönemi incelemek gerekir. Bu süreç Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı ile başlayan II. Meşrutiyet Dönemi'ne uzanan zamansal dilimini işaret etmektedir. Bu dönemler eğitimin tartışılmaya başlandığı ilk dönemlerdir. Eğitim ile birçok problemin çözülebileceği fakat eğitimin nasıl ve ne şekilde yapılması soruları yine bu dönemlerin konusu olmuştur.

Osmanlı Devleti 1699 yılı Karlofça Antlaşması ile birlikte ciddi manada hem nüfus kaybına hem de toprak kaybına uğramıştır. Bunun sonucu olarak eğitim alanında ilk düşünce kırılması diyebileceğimiz süreçte başlamış olmuştur. Bu süreç içerisinde Osmanlı aydınları bu durumdan meşrutiyet ile beraber bir çıkış yolu aramaya başladılar. Yıllarca estirilen güçlü imparatorluk gücünden uzaklaşılması kavramsal olarak ifade edilmeye hemen başlanmasa da eğitim alanında çağın gerektirdiği değişimleri yakalayamamaya bağlanmıştı.

19. yüzyılda Fransız Comte toplumu akılla dizayn etme noktasında pozitivizm manifestosu yayınlamış ve bir teori bağlamında bu manifesto dönemin Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmiştir. II. Meşrutiyet ile birlikte gerek kamu kurumları gerekse eğitim alanlarında yaşanan değişim pozitivizm temelli akla ve bilme odaklı yapılmaya çalışılmıştır. Dönemin önemli siyasal aktörlerinin toplandığı İttihat ve Terakki Cemiyeti' de genel politikasını bu yönde oluşturmaya başlamıştır.

Bu dönemde eğitim politikalarında ön plana çıkarılan akılcı, ilerici, batıcı ve çağdaşlık kavramları artırıcı (küçük) adımlarla eğitim kurumlarında uygulamaya geçirilmeye başlandı.

Bu çalışmalar artırıcı değişimler olarak nitelendirilebilir bunun sebebi ise dönemin mevcut eğitim yapılanmalarından tümüyle vazgeçilmemiş bunlara ek veya harici eğitim kurumlarının oluşturulmuş olmasıdır. Ayrıca II. Meşrutiyet Dönemi'nde Avrupa'dan gelen aydınlar Türk aydınlarına tesir etmeye başlamıştır.

Türk aydınları buradan edindikleri bilgiler ışığında toplumu da dönüştürmeye başlamıştır. Bir düşüncenin veya bir zihniyetin aktarımında eğitimin ciddi bir araç olduğu o dönemlerde de ciddi bir biçimde ele alınmaya başlamıştır. Eğitim kurumları da bu dönemden itibaren aydınlıkçı, yenilikçi, akılcı ve bilimci bir anlayış çerçevesinde yavaş yavaş dönüştürülmeye başlanmıştır. Ancak gerek dönemin toplumsal yapısı gerek siyasi karışıklıklar bununla birlikte süren savaşlar radikal bir değişimi getirmeye çok uzak bir ortam sunmakta artırıcı adımların uygulanmasında ise birçok problemi beraberinde getirmekteydi.

Osmanlı Devleti'nin çöküşü ile başlayan bağımsızlık mücadelesi dönemi içerisinde de eğitim politikaları göz ardı edilmemiştir. Türkiye'nin işgaller altında büyük mücadele vermiş olduğu 1919 ve 1922 yılları arasında da başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde eğitim politikalarına ilişkin çalışmalara büyük önem verildiği görülmüştür. Kurulacak olan yeni devlet ile birlikte eğitim alanında hızlı radikal değişimlerin geleceğine dair sinyaller alınmaya başlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte II. Meşrutiyet Dönemi'nde başlayan eğitim alanındaki artırıcı değişimler radikal değişimlere dönüşmüştür. Bu dönüşümün ve değişimin en önemli örneği Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Çünkü eski yapı büyük bir bölümüyle tasfiye edilmiş gerek kurumları gerekse içeriği ile yeniden inşa edilmiştir.

Yani II. Meşrutiyet ile eğitimde artırıcı adımlar ile başlayan değişim süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra radikal ve hızlı değişim sürecini gerçekleştirmiştir. Örneğin; yeni eğitim kurumlarının oluşturulması ve eski sistemin tasfiye edilmesi, yeni bir alfabe sistemine geçilmesi ve yeni bir müfredatın hayata geçirilmesi vb. çalışmalar bu durumun somut göstergesidir. Bu süreç tüm sistemiyle sıfırdan başlayan ve hem pratikte hem de teoride uygulanan rasyonel modelin örneği olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş evresinin tamamlanması sonucunda eğitim politikalarının artık hükümet programlarında da yer bulması söz konusu olmuştur. Diğer politika alanlarının yer alması gibi eğitim hakkında yapılacaklar yöneticilerin izleyeceği politikalar bu hükümet programları çerçevesinde yansıtılmıştır. Özellikle I. Bayar Hükümeti

programı ile birlikte geniş bir şekilde eğitim politikalarına hükümet programlarında yer vermeye başlanmıştır. Ayrıca bu program Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla başlayan ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminin eğitim çalışmalarını ve sürecini özetler nitelikte olmuştur.

Ulus devletin kuruluşu ile hayata geçirilen ve milli vurgusu yapılan eğitim politikaları gerçekleştirmiş olduğu radikal değişim sürecini İsmet İnönü dönemi içerisinde de devam ettirerek sürdürmüştür. Türkiye'de çok partili döneme geçene kadar gelen hükümet programlarında da eğitim politikalarında devletin kurucu değerlerine yönelik atıflara yer verilmiş ve ilerleyişin bu istikametten olacağına vurgu yapılmıştır.

Hükümet programlarının yanı sıra Türkiye'de eğitim sisteminin şekillendirilmesi için milli eğitim şuralarının da düzenlendiği görülmüştür. Bu şuralara kısmen hükümet programları içerisinde de değinilmiştir. Türkiye'de milli eğitim şuraları hukuken bir bağlayıcılık fonksiyonu bulundurmamakla beraber bir tavsiye niteliği taşıyan toplantılar olarak düzenlenmiştir. Milli eğitim bakanları dahil olmak üzere farklı kesim ve kurumların birlikte kararlar alarak tavsiyeler önerdiği toplantılar olarak ön plana çıkmıştır.

Bu çalışma kapsamında Türkiye Cumhuriyeti siyasal, ideolojik ve aktörler ekseninde yedi döneme ayrılmıştır. Bu dönemlerde yaşanan sosyal, siyasal, politik vb. gelişmeler eğitim politikalarını da etkilemiştir. Bu dönemlerin koşulları içerisinde hükümet programları da analiz edildiğinde eğitimde değişim çabaları ve bu çabalara oluşan direnç ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası gelişmeler çerçevesinde ve dönemsel olarak değişen siyasal aktörler ekseninde bakıldığında da eğitim politikalarına yönelik değişim faaliyetleri gözlemlenmiştir. Fakat bu değişim çalışmalarının radikal değişime dönüşebilme ihtimaline karşın bir direncin de tüm dönemlerde olduğu analiz edilmiştir.

Örneğin, tüm askeri müdahale süreçlerinde eğitim politikaları müdahalenin gerekçeleri arasında ifade edilmiştir. Bu müdahaleleri gerçekleştiren kadrolar eğitim politikalarında sapma olduğunu ifade etmiş ve kuruluş dönemi eğitim politikalarının devam etmesi gerekliliğine atıflar yapmışlardır. Eğitim politikaları Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs 1960'ın gerekçeleri arasında da gösterilmiştir. Müdahaleyi gerçekleştiren kadrolar *"Atatürk dönemi eğitim politikalarından vazgeçildiğini"* ve bu durumun cumhuriyet rejimine karşı bir tehdit unsuru içerdiğini ifade etmişlerdir.

Bu dönemin ardından gelen ikinci askeri müdahale olan 1971'in gerekçeleri içerisinde de eğitim politikalarına yer verildiği görülmektedir. Bu müdahaleyi gerçekleştiren kadrolarda *“Tevhid-i Tedrisat Kanuna uygun olmayan ilkelerin”* uygulamaya çıktığına işaret etmiş ve bu durumun kabul edilemez olduğunu bildirerek müdahalenin gerekçeleri arasında göstermişlerdir.

1980 yılına gelindiğinde Türkiye’de üçüncü kez askeri bir müdahale oluyor ve bu müdahalenin gerekçeleri arasında eğitim yine yerini alıyor. Müdahaleyi gerçekleştiren kadronun lideri Kenan Evran 12 Eylül 1980 günü *“eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yurdun en ücra köşesine kadar yeniden yaygınlaştırılacağını”* ifade ediyor, 16 Eylül’de ise yine *“ilkokuldan üniversiteye kadar Atatürkçü öğretim yapılacağını”* bu fikir yerine ise sağ-sol diye irticai fikirlerin ortaya çıktığını ifade ediyor ve bu gelişmeleri müdahalenin gerekçeleri arasında sunuyor böylelikle bir müdahale gerekçesi olarak eğitim alanı bu dönem içerisinde de karşımıza çıkıyor.

Aradan on yedi yıl geçtikten sonra Türkiye yeniden bir askeri müdahaleye maruz kalıyor ve 1997 yılında verilen askeri muhtıra neticesinde hükümet düşmüş ve bu muhtıranın gerekçeleri arasında eğitim konusu yine yerini almıştır. Müdahaleyi gerçekleştiren dönemin kadroları bu kez eğitimin laik yönüne dikkat çekiyor ve bu yönden sapmaların olduğunu ifade ediyor. Tevhid-i Tedrisat ilkesine olan bağlılığa atıf yaparak tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıflar ve özel okullara dikkat çekerek bunları eğitim politikaları kapsamında hem devletin yapısı hem toplum için tehdit unsuru gördüklerini ifade ederek eğitim alanında yaşanan gelişmeleri de müdahalenin gerekçeleri arasında bildiriyorlar.

Bu bağlamda farklı dönemler farklı siyasal süreçler içerisinde eğitim alanında gösterilen değişim çabaları veya uygulamaları aynı zamanda Türkiye’de anti demokratik hareketlere de zemin hazırlamış ve meşru gösterilmesine sebebiyet vermiştir. Bu durumda dış şoklar vb. gelişmeler olmadığı sürece eğitim alanında radikal değişimin ne denli zor bir iş olduğunu gösterir niteliktedir ki küçük artırıcı adımlar dahi büyük tartışmalar içerisinde gerçekleştirilebilmiştir.

I. Bayar Hükümeti Programı eğitim politikalarında gerçekleşen radikal değişimin açıklandığı yeni devletin eğitim politikasının ve sisteminin net olarak ifade edildiği ilk hükümet programıdır diyebiliriz.

I. Bayar Hükümeti sonrası hükümetlerin programları kamu politikası disiplini bağlamında analiz edildiğinde milli eğitim politikasının artırıcı *“incrementalism”* küçük adımlar olarak nitelendirilen değişimler sürecini yansıttığı görülmüştür.

2002 yılı genel seçimlerine gelindiğinde Türkiye’de koalisyonlar dönemi olarak adlandırılan bir dönemden çıkılıyordu. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidar olması süreciyle de hükümet programları incelendiğinde eğitim politikalarına ilişkin geçmiş hükümet programlarında bulunan benzer ifadeler ve konulara yer verilmekle birlikte farklılıkların da söz konusu olduğu görülmektedir. Dönemin değişim hareketleri de artırıcı değişimler şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Müfredat değişiklikleri, öğrenci seçme ve yerleştirmede sınav sistemleri, ders saatleri, eğitim ve öğretimin süresi vb. değişim hareketleri eğitim politikalarına ilişkin hükümet programlarında da yer verilen başlıca konular olmuştur.

Bu çalışmanın amacı ve hedefi kamu politikası disiplini içinde yer alan değişim modelleri çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim politikalarının hangi değişim modeli ile tanımlanabilir olduğunu tespit etmek olmuştur. Sonuç olarak veriler göstermektedir ki Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu itibariyle eğitim politikalarında köklü reformları gerçekleştirmiş ve toplumsal alanda da radikal bir değişimi gerçekleştirmiştir.

Aynı zamanda radikal olarak karşımıza çıkan eğitim reformları II. Meşrutiyet’in ve hatta Tanzimat Fermanı döneminin izlerini taşımakta ve dönemin artırıcı değişimlerinin yeni ulus devlet ile radikal kırılmayı gerçekleştirdiği gözükmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi ise çalışmanın giriş bölümünde de tanımını yapmış olduğumuz Kingdon’ın belirtmiş olduğu fırsat penceresinin *“windows of opportunity”* açılmasıyla mümkün olmuştur.

Ulus devletin kuruluşu ile bir milli eğitim politikası oluşturulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin oluşturmuş olduğu milli eğitim politikası Kingdon’ın işaret etmiş olduğu fırsat penceresinin açılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Aktörlerin karizması, kamu politikası ve uygun siyasal ortam birleşmiş ve açılan fırsat penceresinden bir milli eğitim politikası ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’nin milli eğitim politikası çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte artırıcı küçük adımlar ile değişimler gerçekleştirmiş ve *“incrementalism”* olarak adlandırılan sürecin örneği olmuştur.

EKLER

HEYET-İ İLMİYE (1921-1926)

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİ EĞİTİM KURUMLARI (1921-1926) TELİF VE TERCÜME HEYETİ

Kurtuluş Savaşı döneminde oluşturulan önemli kurumlardan birisi de Telif ve Tercüme Heyetidir. Bakanlık Merkezi Teşkilatı bünyesinde 1921 yılında kurulan Telif ve Tercüme Heyeti çalışmalarını 1926 yılına kadar sürdürmüştür. 1926 yılında toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye Kararları sonucunda Telif ve Tercüme Heyeti, yerini Millî Talim ve Terbiye Dairesine bırakmıştır.

Telif ve Tercüme Heyetinin çalışma şekli ve görevleri şunlardır:

1. Maarif Heyetinden kendilerine gönderilen eserleri incelemek ve verilecek mükâfatın çeşit ve miktarını belirlemedir.
2. Heyetçe incelendikten sonra uygun görülen esere verilecek mükâfatın çeşit ve miktarı hazırlanan tutanakla Bakanlığa takdim edilir.
3. Encümeninde eksik olan uzman geçici olarak dışarıdan temin edilebilir.
4. Üyeler arasında uzmanın bulunmadığı durumlarda, eser dışarıdan görevlendirilecek uzmanlarca incelenir. Uzmanlarca hazırlanan bu rapor heyetçe okunur ve eser hakkında uygunluk kararı alınır. Heyet kararları ekseriyetin oyuyla alınır.
5. İlkokullara ait eserler uygun bulunduğu takdirde, "... inci sınıf öğretim programına uygun olup eğitimine izin verilmiştir." kaydı kitap üzerine konulmak suretiyle uygun görüldüğü belirtilir.
6. İlkokulların programına uygun olmakla beraber, emsaline göre daha üstün olan eserlere 5. maddedeki ibare yazılmakla beraber ayrıca nakdi mükâfat verilir.
7. İlkokulların programına uygun olmayan ancak, okunmasında fayda görülen esere "Başarılı öğrencilere verilmek veya okul kütüphanesinde bulundurulmak üzere takdir olunmuştur." kaydıyla bir imtiyaz verilir.
8. Ortaokul kitaplarından bazılarıyla, ilmiye okullarının kitaplarının veya bütün ilmi eserleri, az olmak ve masraflarını karşılamak kaydıyla, Bakanlık kendi hesabına bastırır ve eserin sahibine telif hakkı verilir.

Telif ve Tercüme Heyeti 25 Mart 1921 tarihinde yaptığı ilk toplantısındaki heyet çalışmalarında;

1. Ülkede ilkokulların en kolay usullerle yaygınlaştırılması
 2. Ülke halkına, İslâm inancının, benliğinin ve menşeinin öğretilmesi
 3. Yüksek ilimlerin yapılması ve yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir.
- Heyet ilk toplantısında hatlar, imlâlar, lisan ve Türk edebiyatı, Türk süsleme mimarisinin tarihi gelişimi hakkında bir eser telifine karar vermiştir. Bu amaçla, köy okulları için taş basması ile hareketli bir İslâm Dininin İnanc Esasları adlı kitabın yazdırılarak basılması uygun görülmüştür.

TELİF VE TERCÜME HEYETİ ÜYELERİ

Telif ve Tercüme Heyeti'nin ilk üyeleri şunlardır:

Akçoraoğlu Yusuf Bey
Velid Çelebi Efendi
Ağaoğlu Ahmet Bey
Vahidüd-din Efendi
Kâzım Nâmi Bey
Ziyâ Gökâlp Bey
Mahmud Esad Bey
Edip Bey
Hakkı Baha Bey

Bu üyeler arasından Akçoraoğlu Yusuf Bey başkanlığa, Hakkı Bahâ Bey de kâtipliğe seçilmişlerdir.

Daha sonra aynı yıl Aralık ayında Heyet azaları değişerek yerini idare heyetini meydana getiren şu azalara bırakmışlardır.

Münir Bey	Hariciye Erkânından
Hikmet Bey	Hariciye Erkânından
Adnan Bey	T.B.M.M. İkinci Reisi
Şeyh Servet Bey	
Mübarek Bey	Hars Müdürü
Cemal Hanefi Bey	
Ekrem Bey	Sihhiye Vekâleti Erkânından
Said Bey	Sihhiye Vekâleti Erkânından
Hikmet Bey	Sihhiye Vekâleti Erkânından

I. MAARİF KONGRESİ VE HEYET-İ İLMİYE ÇALIŞMALARI

Atatürk, İstiklâl Savaşı'nın en kritik günlerinde bir yandan cumhuriyetimizi kurma çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan millî eğitim sistemimizin esaslarını belirleme çalışmalarına yönelmiştir.

Eğitim alanında başlatılan bu çalışmaların planlanmasında ve millî eğitim sistemimizin geliştirilmesinde Birinci Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiye çalışmalarının büyük katkısı olmuştur.

1. Maarif Kongresi

1921 yılında Ankara'da toplanan 1. Maarif Kongresi'nin eğitim tarihimiz içinde önemli bir yeri vardır. Bu kongre okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Eğitim tarihimizde bir dönemin başlangıcı olarak görülmesi gereken bu kongrede Atatürk, eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşüncelerini, yapılacak inkılapların esaslarını, öğretmenler için neler düşündüğünü ve onlardan neler beklediğini anlatan tarihî bir konuşma yapmıştır.

Kongrenin gündemini "istatistiki bilgiler, nüfusun unsurlara göre taksimi, mekteplerin miktarı ve dereceleri, mektep binaları, muallimlerin adedi, muallimlerin dereceleri, talebenin adet ve dereceleri, öğrenci velilerinin işi, kız okulları ve miktarı ile dereceleri, inas mekâtib-i tâliyesine (orta derece) karşı halktaki değerlendirme, Meşrutiyetten beri memleketin maarifinde tedenni veya inkişaf suretiyle vaki olan tahavvül, mekâtib-i hususiye ve ecnebiye, ziraat ve sanayi mekteplerinin hâli, sıbyan mektepleri, evkâf-ı münderise (izi kalmamış vakıflar), maarifçe bunlardan edilecek istifade, mahalli maarifin inkişafı için düşünülen hususât, iktisadi malûmat, mahalli istihsalât hakkında malûmat, bu istihsalâtı mekteplerimize tanıtmak için yerli mütehassısların olup olmadığı, medenî, ziraî, sanai nokta-i nazardan meselenin tetkiki ve hangileri inhitat etmek üzere olduğu, masarîf-ı mecburenin mekteplerden gayri ne gibi yerlerde kullanıldığı, son beş sene zarfında bu kısım varidatın mekteplere geçen kısmı, hisse-i maarifin mahalline sarf edilip edilmediği" konuları oluşturmıştır.

Kongre Çalışmaları

Maarif Kongresi ikinci toplantısı Dârül muallimîn binasındaki konferans salonunda Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in Başkanlığında yapılmıştır.

Kongrede ;

1. Bakanlık tarafından halk mektepleri hakkında düzenlenen bir proje tartışılmıştır. Bu projede, çocukları hayat içinde başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirmek için bir programın hazırlanmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve dört sene olan ilköğrenimin beş seneye çıkarılması uygun görülmüştür.
2. 0 zamana kadar uygulanan ilköğretim programlarının uygulanabilir olmadığı, altı senelik iptidâî okullarında okutulan birçok derse ihtiyaç olmadığı, halk eğitimi için yüksek programların değil, halkın daha çok ihtiyaç duyduğu ve istediği lisan, din ve hesap gibi derslerin okutulmasıyla yetinilmesini, halk eğitiminin ancak bu şekilde sağlanabileceği, köylü ve kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması sebebiyle ilkokul programlarının buna göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

3. Projede yer alan meslek derslerinin ilkoku llarda bütünüyle öğretilmesinin mümkün olmadığı, ancak sanat ve bir iş için kabiliyetlerin esas olduğu ve kız okullarının, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin konulması gerektiği belirtilmiştir.

Maarif Kongresi 3. toplantısında "Ortaöğretim" konusunu ele alınmış ve orta dereceli okul programlarını ve özellikle idadî teşkilatı tartışılmıştır. Kongrenin son toplantısında ilk ve ortaöğretimin hedefi ve programı hakkında yapılan tartışmalar sonucunda tam bir görüş birliği sağlanmış, kongreye katılanların tümü eğitimi sadeleştirmek, uygulanabilir hâle getirmek ve mahallileştirmek konularında tam bir görüş birliği içerisinde olmuşlardır.

Kongrenin Değerlendirilmesi

Maarif Kongresi, önceden kararlaştırıldığı kadar bir süre çalışmadığı gibi, gündemindeki konuların hepsini inceleyememiş, incelenen konular da yeterli bir derinlikte ele alınamamıştır. Bunun nedeni, savaşın bütün şiddetiyle devam etmekte olmasıdır. Ancak bu şartlara rağmen, ilk ve ortaöğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmıştır.

Maarif Kongresi'nin asıl önemi, bir ölüm kalım savaşı sırasında Ankara'da öğretmenlerin bir araya getirilmesi ve eğitimin amaçlarının tartışılmasıdır. Atatürk'ün çok değerli açış konuşmasında yeni kurulmakta olan devletin eğitim ilkelerini ortaya koyması topluma güç ve umut vermiştir.

HEYET-İ İLMİYELER

Eğitim alanında gerçek anlamda ilk teşkilatlanma çalışmalarına 1923 yılında başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda eğitim teşkilatı ilmi ve idari olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrıma göre Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilatı,

1. İdari Bölümler

- a) Yüksek Tedrisat Dairesi
- b) Orta Tedrisat Dairesi
- c) İlk Tedrisat Dairesi
- d) Teftiş Heyeti
- e) İhsaiyet Dairesi
- f) Sicil Dairesi
- g) Harf ve Sanayi-i Nefise Dairesi
- h) Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

2. İlmî Teşkilatlar

Heyetler hâlinde organize edilen ilmi heyetler

- a) Teftiş ve Tercüme Heyeti
- b) Heyet-i İlmiye
- c) Müdürler Encümesi Katibi
- d) Heyet-i İlmiye Daimi Encümeninden oluşmuştur.

Heyet-i İlmiyeler yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücü olan ilmi toplantılardır.

Heyet-i İlmiye, Cumhuriyetin ilânından bir kaç ay öncesinden başlamak üzere 1926 yılına kadar üç defa toplanmıştır.

Birinci Heyet-i İlmiye Çalışmaları

Eğitim tarihimize ilk sistemli çalışma olarak yer alan birinci Heyet-i İlmiye; bakanın başkanlığında, müsteşar, bakanlık genel müdürleri, ilgili bakanlıkların temsilcileri, üniversite profesörleri, yüksekokul müdürleri, çeşitli tür ve derecedeki eğitim kurumlarının temsilcilerinin katılımlarıyla 15 Temmuz - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında aşağıda gösterilen konuları görüşmek üzere Ankara'da toplanmıştır. Dönemin Bakanı İsmail Safa Bey'dir.

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında görüşülen konular:

1. Millî Eğitim Yürütme Programı
2. Millî Hars

3. Üstün Değerde Müracaat Kitaplarının Dilimize Çevrilmesinde Takip Olunacak Esaslar
4. İstatistik Genel Müdürlüğü Teşkilatı
5. Millî Büyük Sözlük
6. Millî Müzik, Millî Dil ve Edebiyat
7. Millî Tarih Kitaplığı
8. Millî Hazine Evrakı
9. Millî Tarih ve Coğrafya Enstitüleri
10. Etnografya Müzesi
11. Millî Müze
12. Okul Müzesi
13. Ankara'da Yüksek Seviyede Dersler
14. İlkokul Programlarında Değişiklikler
15. İlköğretimden Sonra Hayatî Öğretim Programı
16. İlköğretim Kararnamesinin Değiştirilmesi Teklifi
17. Kız ve Erkek Öğretmen Okulları Tüzük ve Programları
18. Sultanîlerde Teşkilat ve Öğretim Süresi ve Sultanî **Admın** Değiştirilmesi
19. Lise İzcilik Esas Teşkilatı
20. Teftiş Kurulu Tüzük Teklifi
21. Eski Eserler Tüzüğü
22. İstanbul Kız ve Erkek Öğretmen Okullarında Orta Kısım Açılması
23. Galatasaray Lisesinin Teşkilat ve Programları
24. Yüksek Öğretmen Okulu Öğrencilerine Mesleki Bilgiler Verilmesi
25. Din Eğitimi Esasları

İkinci Heyet-i İlmiye Çalışmaları

Eğitim ve kültür sorunlarını görüşmek üzere Ankara'da 1924 yılında yapılan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısına Millî Eğitim Bakanlığı'ndan müsteşar, öğretim daireleri müdürleri, bir kısım üniversite profesörleri, kız ve erkek öğretmen okulları ve lise müdürleri katılmışlardır. Dönemin bakanı Vasıf Bey (ÇINAR)'dır.

İkinci Heyet-i İlmiyenin aldığı kararlar arasında;

1. İlkokul öğretim süresinin altı yıldan beş yıla indirilmesi
2. Ortaokul ve liselerin ayrı ayrı birer bölüm hâline getirilmesi ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl olarak tespit edilmesi, böylece orta öğretimin yedi yıldan altı yıla indirilmesi
3. Öğretmen okullarının öğretim sürelerinin dört yıldan beş yıla çıkarılması
4. Kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hâle getirilmesi
5. Ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının genişletilerek sosyoloji derslerinin eklenmesi
6. İlkokul öğretim programlarının geliştirilmesi
7. Ders kitaplarının yazdırılması gibi konular bulunmaktadır.

İkinci Heyet-i İlmiye'nin gündeminde yer alan konularla ilgili inceleme komisyonları kurulmuş, komisyonlarca hazırlanan raporlar genel kurulda tartışılmış, alınan kararların büyük bir kısmı uygulamaya konulmuştur.

Üçüncü Heyet-i İlmiye Çalışmaları

Gelişmekte olan eğitim örgütünün köklü sorunları ile meşgul olmak amacıyla 27 Aralık 1925 tarihinde Ankara'da Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısına Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı, teftiş kurulu başkanı, telif ve tercüme heyeti başkanı, bakanlık müfettişlerinden bazıları ile genel müdür ve daire müdürlerinden bir kısmı, lise ve öğretmen okulu müdür ve öğretmenleri katılmışlardır. Dönemin Bakanı Mustafa Necati Bey'dir. Üçüncü Heyet-i İlmiye bu toplantıda;

1. Devlet ve il bütçelerinden Millî Eğitim Teşkilatına ayrılan ödeneklerin daha yararlı bir şekilde kullanılması
2. Okullara kayıt için başvuran çocukların, tümünün kabul edilmeleri için okul kapasitelerini artırıcı önlemlerin alınmaması

3. Liselerin yeniden düzenlenmesi ve belirli merkezlerde kuvvetli liseler açarak yavaş yavaş çoğaltılması
4. Öğretmen okulları ile diğer meslek okullarının, belirli merkezlerde toplanması güçlendirilmesi
5. Gündüzlü ortaokullarda karma öğretim uygulaması
6. Stajyer öğretmenlere verilecek pedagojik formasyonun esaslarının tespit edilmesi
7. Talim ve Terbiye işleri ile meşgul olmak üzere bir "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulması gibi önemli konular görüşülmüş ve gerekli kararlar alınmıştır.

Heyet-i İlmiye kararlarından sonra yapılan çalışmalar arasında yer alan önemli işlerden birisi de, Bakanlık Teşkilat Kanunu Tasarısı'nı hazırlanması olmuştur. 22 Mart 1926 tarihinde yayımlanan 789 sayılı "Millî Eğitim Teşkilatına Dair Kanun" ile Telif ve Tercüme Heyeti kaldırılarak yerine Dil Heyeti ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur.

HEYET-İ İLMİYE TOPLANTILARINA KATILANLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi	Mayıs :1339
Maarif Vekâleti	617
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti	<u>Umumi:5935</u>
	<u>Hususi: 618</u>

TAKDİM

Maarife müteallik bazı mesaili esasiyenin tetkik ve tezekkürü için bir ay devam etmek üzere 15 Temmuz 1339 tarihinde Ankara'da içtima edecek olan Heyet-i İlmiye'ye zatiâtilerinin iştiraki tensip edilmiştir. Tertip edilen mesai programından bir nüshası da gönderilmiş, avdet ve azimet harcırahınızla Ankara'da bulunacağınız bir ay zarfındaki mesarifinize medar olmak üzere maktuen yüz elli lira verilecektir. Muayyen olan tarihte Ankara'ya teşrifleri rica olunur.

26 Haziran 1339 Maarif Vekili

Bu yazının Heyet-i İlmiyeye Ankara dışından katılacak olan azalara yazılmış olduğu belgenin arka yüzünde yer alan isim listesinden anlaşılmaktadır.
Belgenin Arka Yüzü Med'uv'un Esamisi

Mütehassıs: Mehmet Ali Bey
Galatasaray Müdürü: Faik Bey
Darülmuallimat Âli Kısımından: Ali Haydar Bey Darülmuallimin Âli Kısımından: Alaatin Bey, Muallim
Recep Bey
Muallim :Hasan Fehmi Bey
Muallim: Necmeddin Sadık Bey
Muallim :Şekip Bey
Müderis:İsmail Hakkı Bey
Darülmuallimin-i Âliye Müdürü: İhsan Bey
Darülfünun Emaneti:Muallim Selim Sırrı Bey
Teke Maarif Müdürlüğüne Tel
Kastamonu Maarif Müdürlüğüne Tel
Zükür Sanayi Nefise Mektebi Müdürlüğü Müsteşar: Samih Rifat Bey

Heyet-i İlmiye'ye heyeti teşkil eden azanın yanında diğer vekaletlere mahsus memurlarla dışarıdan davet edilecek bazı uzmanların da davet edildiği birçok belgeden anlaşılmaktadır.

HEYET-İ İLMİYEYE KATILAN ÜYELER

1. Telif ve Tercüme Heyetinden 3 aza:

Heyet Reisi: Ziya Gökalp Bey

Heyet Azası: Velid Çelebi Bey
Heyet Azası: Mustafa Rahmi Bey

2. Tedrisat Müdürlerinden 3 aza:

Yüksek Tedrisat Müdürü: Şefik Bey
Orta Tedrisat Müdürü: Nafi Atuş Bey
İlk Tedrisat Müdürü: Râfet Bey

3. Teftiş Heyetinden 2 aza:

Heyet-i Teftişye Müdürü: Abdülfeyyaz Bey
Müfettiş: Hilmi Bey

**4. Hars Müdüriyetinden,
Müdür: Mübarek Bey**

**5. İhsaniyet Müdüriyetinden,
Müdür: Avni Bey**

6. Darülfünundan 5 aza:
Edebiyat Medresesinden :Köprülü Zade Fuad Bey,
Hukuk Medresesinden: Mustafa Zühtü Bey,Hüsnü Hamit Bey
Tıp Medresesinden:Dr. Vasfi Bey

**7. Serbest Âli Derslerden,
Müderis: Vehbi Bey**

**8. Dar'ul Muallimatı Âliyeden,
Terbiye Muallimi: Ali Haydar Bey**

**9. Galatasaray Mektebinden,
Müdür: Faik Bey**

10. Orta Tedrisat Müntesiplerinden 2 aza:
Kabataş Sultânisi, Riazîye Muallimi:Hasan Fehmi Bey Kastamonu Sultânisi,
Edebiyat Muallimi :Ali Rıza Bey

11. İlk Tedrisât Müntesiplerinden, 2 aza
Antalya Dârül Muallimin Müdürü: Hulusi Bey
İstanbul Sultânisi İptidâi Baş Muallimi:Rafet Nuri Bey

12. Maarif Vekâletince Seçilecek Uzmanlardan 9 Aza:
Darul Muallimini Âliye Müdürü:İhsan Bey
İlk Tedrisat Eski Müdürü: Edip Bey
Darulfünun Terbiye Müdürü: İsmail Hakkı Bey
Ruhîyat Muallimi: Şekip Bey
Darul Muallimini Âliye Beden Terbiyesi Muallimi: Sırrı Bey
Şemseddin Sami Bey, Ali Şevki Bey
İçtimaiyyat Muallimi: Necmettin Sadık Bey
Gazi Köy Belediye Müdürü: Celâl Esad Bey

13. Diğer Vekâletlerden Katılacak, 6 aza:
Müdafa-i Milliye Vekâletinden: Naci Paşa
Dâhiliye Vekâletinden, Nüfus Müdürü: Abdülmuttalip Bey
Şer'iyye ve Evkâf Vekâletinden, Tedris Müdür: Hamdi Bey
Nafia Vekâletinden: Elektrik Mühendisi Akil Bey
Sıhhiye ve Muvenet-i İçtimaiye Vekâletinden: Dr. Ziya Bey
İktisat Vekâletinden, İstatistik Müdürü: Cemâl Hüsnü Bey

14. Matbuâtın, 2 aza

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü: Ağaoğlu Ahmed Bey
Muharrir: Yakup Kadri Bey

II. Heyet-i İlmiye'ye Katılan Üyeler

1924 Yılında İkinci Heyet-i İlmiye Millî Eğitim Bakanı Vasû Bey'in Başkanlığında toplanmıştır.

Bu toplantıya;

- Köprülüzade Mehmed Fuad (Müsteşar)
- Darûl Muallimin Müdürlerinden: İhsan, Ali, Ulvi, Rafet Beyler
- Darûl Muallimin Muallimlerinden: İbrahim, Alaaddin, Zeki Ali Haydar, İsmail Hakkı, Abdülkadir Beyler
- İlk Tedrisat Mufettişlerinden: Ahmet Hâlit Bey - Numune Müdürü: Nurullah Bey
- Darülfünundan: Ömer Şevket, Şükrü, Malik, Refik Emin, Sadi Beyler

Liselerden: Nazmi, Kemal Nedim, Nuri, Selâhaddin, Ekrem, Reşad Nuri, Süleyman, Şevket, Ali Canip, Seraceddin, Ali Rıza, Sadrettin Beylerden olmak üzere 30 kişi katılmıştır.

III. Heyet-i İlmiyeye Katılan Üyeler

III. Heyet-i İlmiye 27 Aralık 1925 tarihinde Millî Eğitim Bakanı Necati Bey'in başkanlığında Ankara'da toplanmıştır.

Bu toplantı ;

- İstanbul Edebiyat Fakültesi Reisi: Müderris Köprülüzade Fuat
- Galatasaray Lisesi Müdürü: Behçet
- Darülfünun Ruhîyat Müderrislerinden Ali Haydar
- İstanbul Kız Muallim Mektebi Müdürü:Emin
- İzmir Muallim Mektebi Müdürü:Hikmet
- Bursa Türk Ocağı Reisi: İsmail Hakkı
- Çamlıca Orta Mektep Müdürü: Mehmet Ali
- Adana Erkek Lisesi Müdürü: Ragıp Nurettin Beylerden oluşmuştur.

Galatasaray Lisesi Müdürü Behçet, Darülfünun M üderrislerinden ve Edebiyat Fakültesi Reisi Köprülüzade Fuat Bey'ler, Maarif vekâletinden vaki olan davet üzerine Ankara'ya gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Abdulvahap (2014). “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1970 Müdahaleleri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.9(1), ss. 55-72.
- Aktel, Mehmet ve Erten, Şerafettin (2017). “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.22, S.1, ss. 165-177.
- Akyol, Canan (2013). “Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti’nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri”, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Akyüz, Yahya (2011). “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, C.1, S.2, ss. 9-22.
- Alkan, Mehmet (2008). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.6, S.12, ss. 9-84.
- Althusser, Lois (1978). “İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları”, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Altınışik, İsa ve Peker, Hasan Sencer (2012). “Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, S.4, ss. 1-13.
- Arı, Asım (2002). “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.22, S.2, ss. 181-192.
- Aslan, Kadir (2001). “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.5, ss. 16-30.
- Aşık, Süleyman (2017). “Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.34, ss. 431-465.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (2006), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C.I-III, Ankara, Divan Yayıncılık.
- Ayaz, Mehmet Fatih (2015). “Turgut Özal Dönemi Eğitim Politikaları ve Günümüze Yansımaları”, Akademik Bakış Dergisi, S.50, ss. 325-338.

- Baytal, Yaşar (2000), “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.11, ss. 24-32.
- Bennett, Colin J. ve Howlet, Michael (1992). “The Lessons of Learning: Reconciling Theories of Policy Learning and Policy Change”, Kluwer Academic Publishers Policy Sciences, S.25, ss. 275-294.
- Biçer, Mustafa ve Yılmaz, H. Hakan (2009). “Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Yasama Dergisi, S.13, ss. 45-84.
- Birecikli, İhsan Burak (2008). “Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme”, Gazi Akademik Bakış, C.2, S.3, ss. 211-226.
- Bozaslan, B. Mehmet ve Çokoğullar, Emel (2016). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.17(3), ss. 309-329.
- Bozkurt, Birgül (2011). “Türkiye’de ‘Milli Şef’ Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Belgi Dergisi S.2, ss. 183-204.
- Büyükboyacı, Şengül (2015). “Süleyman Demirel Dönemi (1965-1971) Eğitim Politikaları ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yankıları”, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, S.6, ss. 19-57.
- Çakır, Canan (2017). “Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler: Bir Kamu Politikası Aktörü Olarak Milli Eğitim Şuraları Özelinde Bir Değerlendirme”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.9, S.2, ss. 31-48.
- Çakmak, Özlem (2008). “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, S.11, ss. 33-41.
- Çelebi, Nurhayat ve Asan, H. Tezer (2014). “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, C.3, S.1, ss. 262-270.
- Demir, Zuhale ve Arlan, Yüstra M. (2017). “Medyada 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Sistemi”, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, C.1, S.1, ss. 1-16.

- Demirtaş, Bahattin (2008). “Atatürk Döneminde Eğitimde Alanında Yaşanan Gelişmeler”, Gazi Akademik Bakış, C.1, S.2, ss. 155-176.
- Dönmez, Cengiz (2006). “Atatürk’ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, C.7, S.1, ss. 91-109.
- Emel, Martı Neriman (2018). “1980’den Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Yeniden Yapılandırma Girişimleri”, Azerbaycan Mektebi, S.2, ss. 139-150.
- Ergün, Mustafa (1994). “Eğitim Sosyolojisi”, Ankara, Ocak Yayınları.
- Ergün, Mustafa (1998). “Hasan Ali Yücel’in Eğitim ve Kültür Politikası”, mustafaergun.com.tr, ss.1-10.
- Ergün, Mustafa (2017). “Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.30, S.1-2, ss. 7-35.
- Erkek, Mehmet Salih (2009). “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey”, Dokuz Eylül Üniversitesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Eser, Esen (2014). “Küreselleşme Süreci ve Eğitime Etkisi”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.2, ss. 211-224.
- Evans, Norman ve Henrichsen Lynn (2008). “Long-term Strategic Incrementalism: An Approach and a Model for Bringing About Change in Higher Education”, Innov High Educ, ss. 1-14.
- Fırlalı, Ethem Ruhi (2010). “İslam Laiklik ve Türk Laikliğindeki Uygulamalar”, Ankara, Berikan Yayınevi.
- Friedman, Milton (1955). “The Role of Government in Education”, Rutgers University Press, C.13, ss. 1-14.
- Gençkaya, Ömer Faruk (2008). “Eğitimin Başkenti Ankara”, Ankara, Vekam Yayın.
- Giorgetti, Filiz Meşeci ve Batır, Betül (2008). “İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, S.13-14, ss. 27-56.
- Gül, Hüseyin (2015). “Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri”, Yasama Dergisi, S.29, ss. 5-31.

- Gölmez, İsmail (2014). “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri”, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gürol Mehmet ve Bavlı, Bünyamin (2015). “Eğitim Politikaları Bağlamında Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi”, ss. 351-367.
- Hahn, Alan J. (1987). “Policy Making Models and Their Role in Policy Education”, Cornell University, ss. 222-235.
- Helms, Lelia B. (1981). “Policy Analysis in Education: The Case for in Incrementalism”, Institute for School Executives Univesity of Iowa, C.1, S.6, ss. 1-7.
- Hesapçıoğlu, Muhsin (2009). “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.1, ss. 121-138.
- İnal, Kemal (2006). “Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi”, Praksis S.14, ss. 265-287.
- Kahraman, Mehmet (2008). “Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Laiklik”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.9, ss. 57-77.
- Kapluhan, Erol (2012). “Hazırlık (Kurtuluş Savaşı) Dönemi Eğitim Politikaları ve Faaliyetleri”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, S.1, ss. 1-28.
- Kara, Nilgün Nurhan (2012). “Atatürk ve Eğitim”, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Bölümü, ss. 1-7.
- Karakök, Tunay (2011). “Menderes Dönemi’nde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, C.1, S.2, ss. 89-97.
- Karip, Emin (1997). “Eğitimde Yeniliklerin Uygulanmasını Etkileyen Etkenler”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, S.1, ss. 1-20.
- Kayadibi, Fahri (2006). “Atatürk Döneminde Eğitim ve Bilim Alanında Gelişmeler”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.13, ss. 1-21.
- Kerimoğlu, Hasan Taner (2007). “II. Meşrutiyet’in İlk Yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikası ve Rumlar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi S.22, ss. 133-143.

- Lindblom, Charles E. (1959). "The Science of Muddling Through", Public Administration Review, C.19, S.2, ss. 79-88.
- Lindquist, Cynthia (2017). "Educational Reform in Turkey", International Journal of Progressive Education", C.13, S.2, ss. 133-143.
- Mintrom, Michael ve Norman, Phillipa (2009). "Policy Entrepreneurship and Policy Change", The Policy Studies Journal, C.4, S.4, ss. 649-667.
- Maboçoğlu, Mehmet (1999). "Laiklik ve Eğitim", Eğitim ve Bilim, C.14, S.114, ss. 33-38.
- Mütercimler, Erol (2008). "Fikrimizin Rehberi", İstanbul, Alfa Yayınları.
- Nutuk (2007), İstanbul, Kare Yayınları.
- Onur, Bekir (1994). "Türk Eğitim Sisteminin Özellikleri", Eğitim ve Bilim, ss. 9-17.
- Öcal, Beyhan (2009). "12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi", Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, S.1/4, ss. 1-62.
- Örs, Çetin vd. (2013). "Eğitim Yöneticileri Bakış Açısıyla 12 Yıllık Kesintili Zorunlu Eğitim Sistemi", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.4, ss. 131-154.
- Özsoy, Aydan (2013). "Neo Liberal Politikalar ve Eğitim Alanındaki İzdüşümleri: Türkiye'de Eğitim Koçluğu Uygulamaları Üzerinden Eleştirel Bir Okuma", Academia, ss. 1-15.
- Öztürk, Nurettin (1993). "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Düşünce Hareketleri ve Eğitim", İnsan Bilimleri Araştırmaları, S.2, ss. 27-40.
- Pehlivan, Ayşegül (2013). "Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri", Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Sağ, Vahap (2003). "Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.27, S.1, ss. 11-25.
- Sarpkaya, Ruhi (2002). "Atatürk'ün Eğitim Politikasının Kaynakları ve Temel İlkeleri", Eğitim ve Bilim, C.27, S.126, ss. 3-9.
- Serter, Nur (1982). "Bir Devlet Görevi Olarak Eğitim", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, ss. 381-394.
- Simons, Maarten vd. (2009). "Re-Reading Education Policies", Educational Futures Rethinking Theory and Practice, S.32, ss. 1-36.

- Söker, Garip (2014). “Türkiye’de Eğitim Politikası İncelemesi Üzerine”, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, ss. 20-29.
- Şahin, Muhammet ve Tokdemir, M. Ahmet (2011). “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C.9, S.4, ss. 851-876.
- Şıvgın, Hale (2012). “İttihat ve Terakki Politikalarının Batı İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü”, Gazi Akademik Bakış, C.6, S.11, ss. 1-16.
- Tangülü, Zafer (2012). “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C.10, S.2, ss. 389-410.
- Taş, Umut ve Yenilmez Füsün (2008). “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.9, S.1, ss. 155-186.
- Tok, Türkay Nuri (2012). “Türkiye’deki Siyasal Partilerin Eğitim Söylemleri ve Siyasaları”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, C.18, S.2, ss. 273-312.
- Tozlu, Necmettin (2015). “Değişen Dünyada Eğitime Bıçılan Rol”, Türkiye Yazarlar Birliği Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, S.13, ss. 11-14.
- Tural, Nejla ve Karakütük, Kasım (1991). “Eğitim Politikası”, Eğitim ve Bilim, C.15, S.82, ss. 16-24.
- Turşucu, Hamdi ve Beriş, Hamit Emrah (2011). “Lider Ülke Türkiye”, Ankara, Ak Parti Ar-Ge Başkanlığı Yayınları.
- Tutkun, Ömer F. (2010). “21. Yüzyılda Eğitim Programının Felsefî Boyutları”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.30, S.3, ss. 993-1016.
- Uluğ, Feyzi (1998). “Eğitim Sisteminde Değişime Yapısal Uyum Sorunları”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, S.14, ss. 153-166.
- Usta, Aydın (2013). “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış”, Yasama Dergisi, C.24, S.2, ss. 78-102.
- Uyanık, Ercan (2009). “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908-1918)”, Amme İdaresi Dergisi, C.42, S.2, ss. 67-88.

- Vahapoğlu, Vahap ve Güneş, Adem (2018). “1924’ten 1950’ye Din Eğitimi Etkileyen Unsurlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.11, S.60, ss.1320-1327.
- Vatandaş, Celalettin (2010). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi”, dergipark.org.tr, ss. 41-62.
- Yıldırım, Güzver (2012). “Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları”, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, C.29, S.2, ss. 1-26.
- Yıldız, Mete ve Sobacı, Mehmet Zahit (2013). “Kamu Politikası Kuram ve Uygulamaları”, Ankara, Adres Yayınları.
- Yiğit, Ali Ata (1999). “Eğitim ve Kültür Açısından Atatürk’ün Getirdiği Modelin Fikri Temelleri ve Hedefleri”, dergipak.gov.tr, ss. 1037-1047.
- Adalet ve Kalkınma Partisi, 62. Hükümet Programı.
- Adalet ve Kalkınma Partisi, 64. Hükümet Programı.
- Adalet ve Kalkınma Partisi, 65. Hükümet Programı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Okyar Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, IV. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, V. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, VI. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, VII. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Bayar Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Bayar Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Refik Saydam Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Refik Saydam Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti Programı Tutanağı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Recep Peker Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Hasan Saka Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Hasan Saka Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Şemsettin Günaltay Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Menderes Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Menderes Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. Menderes Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, IV. Menderes Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Gürsel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Gürsel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, VIII. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, IX. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, X. İnönü Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Ürgüplü Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Erim Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Erim Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Melen Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Talu Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Ecevit Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Irmak Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, IV. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Ecevit Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, V. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. Ecevit Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, VI. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Ulusu Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Özal Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Özal Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Akbulut Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Yılmaz Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, VIII. Demirel Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Çiller Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Çiller Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. Çiller Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Yılmaz Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Erbakan Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. Yılmaz Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, IV. Ecevit Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, V. Ecevit Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Gül Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, I. Erdoğan Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, II. Erdoğan Hükümeti Programı Tutanağı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, III. Erdoğan Hükümeti Programı Tutanağı.

Mülakat, Ufuk Coşkun, 10.03.2019. Milat Gazetesi Köşe Yazarı-Eğitimci.